DR. BAK MIHÁLY

Emlékek és emlékeim Mezőberény egészségügyének múltjából

MEZŐBERÉNY, 1988

Lektorálta
DR. HONTI JÓZSEF

Szerkesztette
DR. SZABÓ FERENC

BEVEZETŐ

A mohácsi vész után az Alföldön a lakosság száma félelmetesen lecsökkent. A gyulai vár 1566-ban került török kézre és vele együtt Mezőberény is.

1695-ben, Gyula várának felszabadulása után Békés megyében tizenegy protestáns és egy katolikus helységben mindössze ötszáz ember lakott. A Rákóczi-szabadságharc alatt a Körösök vonala ütközővonalként szerepelt. Mint visszafoglalt terület, a megye földje kincstári igazgatás alá került. Írni, olvasni tudó nemes ember nem volt a megyében, ezért az 1715-ben újraszervezett megye tisztikarát idegenből, főként Bihar megyéből verbuválták. Az a kevés magyar, aki itt maradt, a Sárrét zsombékosaiban, a magasabb fekvésű helyeken, az első volt régi lakhelye felkeresésében. Kimerülten, lerongyolódva kerültek vissza a Kunságba, Szabolcsba menekültek is. A gyulai várat és egész Békés megyét Harruckern János György császári hadi élelmezési biztos kapta meg.

1747-ben Békés megyének még nem volt orvosdoktora. Csak öt kirurgust tartanak számon a feljegyzések. Három Gyulán, egy Csabán és egy Békésen tette azt, amit tudott. Ismereteink a XVIII. század nagyobb részéről még igen szűkösek, az egészségügyről alig maradt adat, azok is kevés érdemlegeset tartalmaznak.

Köztudott, hogy az 1655-ben Pázmány Péter által alapított nagyszombati egyetemből nőtt ki a mai budapesti egyetem, amely előbb 1777-ben Budára települt, majd 1786-ban Pesten kapott helyet. Ez a Nagyszombatban levő egyetem csak 1769-ben nyithatott orvosi kart, az ausztriai Gerhardt van Swieten, Mária Terézia Hollandiából jött orvosa révén, aki a Nyugat felvilágosult szellemét hozta magával. Van Swieten révén a természettudományok is betörtek a bécsi orvosegyetem oktatásába, és akkor alakult ki az első neves bécsi orvosi iskola.

Van Swieten a mi debreceni főorvosunknak, Veszprémi Istvánnak még angliai idejében barátja volt, és az ő révén a pesti orvosi egyetemen is elkezdődött a tudományos oktatás magyar nyelvű előadásokkal.

Békés megyében egészen 1770-ig nem volt orvosdoktor. Az ország orvosainak nagyobb részét főurak, megyék, nagyobb városok alkalmazták. Ha protestánsok voltak, nem a bécsi egyetemen képeztették az orvosaikat, hanem a svájci, a német, a holland, az angol egyetemeken, hiszen a bécsi

orvosi egyetemen protestáns embert még az 1700-as években sem avathattak orvossá. A helytartótanács kebelében csak 1738-ban létesült egy olyan állandó egészségügyi bizottság, ami valamiféle haladást jelentett. A vármegyéket csak 1752-től kötelezték „diplomatikus" orvosok alkalmazására, akik megadott szabályok szerint ellenőrizték a közegészségügyet, a járványügyet, a gyógyszerészeket és a bábák munkáját.

1786-ban a helytartótanács közhírré tette, hogy akik az országban kirurgusoknak, seborvosoknak tartják magukat, és ezt a foglalkozást gyakorolják, azok a budapesti medicina fakultáson diplomát szerezzenek, illetve alkalmasságukat bizonyítsák „tanulság vagy megpróbáltatás" útján. Különben csak borbélyok lehetnek. Ezen kirurgusoknak többségét a megyei főorvosok tanítgatták mint inasokat, és a tanító főorvos adott számukra kirurgusi igazolást.

A pesti egyetemen 1786-tól működött a medicina fakultás, ahol ha egy évig tanult valaki, akkor vizsga után civilista, azaz polgári sebész lett, ha két esztendeig tanult, akkor már magiszter, azaz mestersebész lett a vizsga letétele után. Bizony a helytartótanács rendeletének a régi kirurgusok nemigen tettek eleget. A rendeletet, a határozatot nem követte végrehajtás, és csak 1824 után szorították a kirurgusokat a vizsga letételére, azaz már nem lehettek „szabadúszók".

Békés megyének 1770-ben lett megyei főorvosa, Wiesinger Károly Bécsben végzett orvosdoktor személyében, de olyan megyei főorvos, akiről írásos emlék is maradt volna fenn munkája nyomán, csak 1778-tól van, az akkor kinevezett Józsa István megyei főorvosról. Az 1787-ben kiadott helytartótanácsi rendelet szerint a baromorvoslásból is vizsgájának kellett volna lennie, de Józsa István ezt már nem érte meg, mert 1785-ben meghalt. Írásaiból csak az derül ki, hogy megyénk egészségügyi viszonyaiban nem volt sok öröme, sőt a bábákról megbotránkozással írt.

1786-ban a helytartótanács rendelete szerint a megyének már két orvosdoktorral, és az öt járásnak egy-egy kirurgussal kellett rendelkeznie.

1790-től 1812-ig a jeles Rigler Zsigmond volt a megyei főorvos, akinek a tevékenységét már ismerjük. 1812-től utóda a szintén jeles dr. Tormásy Lajos. Mellette lehetett főorvos 1850 körül Esze Gábor is, aki felhívást szerkeszt „Őrjintézet" (elmegyógyintézet) létesítére. Az „őrjök", mint megannyi élőhalott a közbátorság veszedelmére és önmaguk gyalázatára kisértetileg járnak körülöttünk." (Magyari Kossa III.)

Tormásy Lajos dr. megyei főorvosi tisztét 1862-ig töltötte be. Egy Temesváron tartott orvosgyűlésen több mint 100 ezer himlőoltásról számolt be, és hitet tett a második himlőoltás mellett, mert tapasztalata szerint csak két oltás véd egy életre. Tormásy Lajost különben mint „a himlőoltás nagy öregjét" tarja számon az orvostörténelem.

Tormásy utóda Kovács István dr. lett 1894-ig, aki 1873-ban a kolerajárvány alatt érdekes megfigyeléseket tett. Az ő főorvossága idején, 1868-ban alakították meg Békés megye orvosai és gyógyszerészei a *Békésmegyei Or-*

vos-Gyógyszerész Egyletet, amelynek első elnöke hat éven kersztül Lux Jakab dr. mezőberényi községi orvos lett.

Kovács István dr. utóda a békési Hajnal István dr., de csak egy esztendeig. Hosszabb ideig volt megyénk főorvosa Zöldy János dr., akit 1936 -ban már Johan Béla tanítványa, Röthler István dr. váltott fel, aki innen a belügyminisztériumba került. Utóda Lux Ervin dr., aki a megyei főorvosi állást rövid idő múlva a szombathelyi városi főorvosi állással cserélte fel.Békés megyében utóda Kontz Lajos dr. lett, aki a háború után már nem került vissza. Őt Blanár László dr. követte, majd Farkas Ernő dr., Taby László dr., majd Sarnyai Ferenc doktorok voltak a megye főorvosai. Őket követte Horváth Éva dr., akinek Mezőberény egészségügyi fejlesztésében sokat köszönhetünk. 1981. október 11-én Mezőberényben volt a Békés megyei fogszakorvosok tudományos ülése. Megnyitó beszédében Horváth Éva dr. főorvosasszony megemlékezett arról, hogy Mezőberényben már 1870. október 15-én is volt a Békés-megyei Orvos-Gyógyszerész Egyletnek egy tudományos ülése, amelyen az előadás tárgya az „izzag"-ról szólt, amely kifejezés kutatásaim alapján az allergiás kórképeket foglalta magában. Az előadást Lux Jakab dr. mezőberényi községi orvos, a Békésmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet elnöke tartotta.

Horváth Éva dr. megyei főorvosnak jelentős szerepe volt abban az ötvenágyas szociális otthonnak a megteremtésében, amely az 1973-ban megszűnt szülőotthon helyén létesült.

1986. szeptember 1-jétől Rácz László dr. lett Békés megye főorvosa, aki laboratóriumi szakorvosságát az OKI-ban végzett munkája után szerezte meg. Volt Kamut körzeti orvosa, és mint a békési szakorvosi rendelő laboratóriumának vezetője, egyben a szakrendelő igazgatói munkájából került a megye főorvosi állásába. Remélhető, hogy az epidemiológiai kutatások, irányítása alatt, fejlődni fognak.

MEZŐBERÉNY KIRURGUSAI ÉS KÖZSÉGI ORVOSAI 1752—1850

Harruckern 1723-ban az ország felvidékéről evangélikus szlovákokat, 1725-ben Németországból evangélikus szabad németeket, 1727-ben a községből többször elmenekült és visszatért magyar maradványok mellé Okányból, Sarkadról, Vésztőről, Mikepércsről református magyarokat telepített Mezőberénybe. A legelső telepesek a község északi részén, a németek, a szlovákok és a magyarok közötti sávban települtek meg. A német betelepítettek között Soltvadkertről és Hartáról is jött néhány család.

Báró Vécsey Miklós, volt berényi földbirtokos (mint volt orvosának) 1946-ban azt mondotta nekem, hogy egy lutheránus nagyanyja az erdélyi Nagyszebenből is telepített ide evangélikus német családokat. Erről az általam ismert irodalomban senki sem tesz említést.

A három náció: 28 szlovák, 18 német és 21 magyar család az életet egyenlő feltételek mellett, nagy nehézségek között kezdhette meg az 1720-as években. Különösen sok gondot okozott az építéshez szükséges fa és kő hiánya.

A letelepedett ősök az első években olyan alapvető hiányokkal kerültek szembe, ami ma elképesztő lenne számunkra: ilyen volt az élelem, a jó ivóvíz, a lakás, a ruházat hiánya, nem is beszélve a gyermekek nevelésének körülményeiről, az egészségvédelemről, a gyógyításról, a gyógyszerekről és a higiéne viszonyairól.

1748-ban Markovicz Mátyás szarvasi evangélikus pap a lakosság egy töredékét még földbe ásott, sárral betapasztott, nádfödelű kunyhók lakójaként írta le. A házacskák ablakai nem voltak nyithatóak; állati hártyából, főként kiszárított marhagyomorból készültek. Markovicz egész sereg betegséget említ. Többek között a himlőről, a vérbajról, a rákról, a nyavalyatörésről, és az anyák szülés közbeni gyakori megrázó haláláról írt.

Ilyen körülmények között kezdték meg őseink életüket községünkben, de segítségükre volt a földesurak jó bánásmódja; az, hogy a vallásszabadság, a szabad költözködési lehetőség mellett az első években mentesek voltak az úrbéri terhektől. Szorgalmas munkájuk révén a berényiek 1802-ben már a magyarországi kultúrát szolgáló evangélikus gimnáziumot mondhatták magukénak. Az iskola fő patrónája a ladányi Wenckheim báró evangélikus felesége, Rosenfeld Karolina volt, sok más segítség mellett.

1805-ben Skolka András, a gimnázium jeles igazgatója 5702 lakosról ad számot. Berény háromajkú lakossága jelentősebb vallási, nemzetiségi vi-

szályba, torzsalkodásba sohasem keveredett. A község ügyeinek intézésében a három nemzetiség testvériesen megegyezett. Ez az egyetértés fejlesztette ki bennük azt a belső békét, azt a mezőberényi magatartásformát, amelyet két évszázad elteltével is mindig továbbadott minden nemzedék a soron következőknek.

A török hódoltság utáni felszabadulást követő évtizedekben a műveltségbeli elmaradásuk még érthető volt. Az utcák piszkosak voltak, hiszen oda dobálták ki a szemetet, a döglött állatokat, amelyeket aztán a legyek leptek, és hordták szét a betegségek kórokozóit.

A betegségek okai az emberek számára ebben az időben még ismeretlenek voltak. Azokat a szellemeknek, a túlvilági erőnek, az istenek büntetésének tulajdonították. A betegeken való segítést népi gyógyítás formájában az idősebbek, főként az asszonyok végezték, akik egymástól tanulták el a gyógyítás hagyományait. A lakosság hitt a babonákban, a boszorkányságban, a rontásban, a szemmel verésben, a ráolvasásban, a virágok, füvek gyógyító erejében és a füstölésben is.

1909-ben ötéves voltam, és még Körösladányban is járta a „füstölés". Egy, a derekához kötött láncon majmot mutogató ember járta be a községet. Mint kisgyerek a kezemmel a majom felé mutattam, mire a majom száját vicsorítva, harapásra készen felém ugrott, de a zsinórja miatt nem ért el hozzám. Megijedtem, felvisítottam és elugrottam. Az eset anyai nagyanyám házánál történt, aki megfizette, hogy a majom szőréből vágjon le a majommal házaló ember két ujjnyi szőrcsomót, amit parázsra tettek, és engem felette megfüstöltek az ijedelem elmulasztására.

Mezőberényben a harmincas években volt egy kertes kisparaszt, Kósa Pál, aki a falun kívül, háromholdas kertjében lakott. Évtizedekig jártak hozzá az emberek, de főként az asszonyok jóslásért, ritkábban gyógyításért. Mikor Berénybe kerültem, beteg feleségéhez hívott. Kérdezősködésemre — hallván tevékenységéről — maga sem tudta elmondani, hogyan került jósló, gyógyító, babonás ember hírébe. Összeolvasott egy csomó álmoskönyvet, és a nála megforduló asszonyok vitték a hírét, hogy meg tudja mondani a kérdező jövőjét. Így lett belőle fokozatosan a gyakran látogatott „babonás Kósa". Felesége gyógykezelése kapcsán a háború után gyakrabban beszélgettem vele s elmondta, hogy ő csodálkozik legjobban az emberek hiszékenységén. Még egy grófnő is megfordult nála, akit egészen elkápráztatott az álmoskönyvekből összeszedett jóslásokkal. A végén már olyan gyakorlott volt, hogy tudta: egy sovány asszonynak vagy kövér asszonynak mire van szüksége, mit kell neki mondania. Megmondta például azt, hogy az ágya fölött kereszt van stb.

*

A Harruckern levéltárból úgy tudjuk, hogy 1752-ben jött Berénybe Martius Gajter kirurgus, Németországból Hartán keresztül, de működésének nem maradt írott emléke.

Az első olyan kirurgusunk, akinek tevékenységéről valamit ismerünk, *Anton Hauptfeld* volt, akinek egy látlelete megmaradt a megyei levéltár főorvosi iratai között. Hibás latinsággal írta, de magyarul is közöljük Magyar Károly fordításában, 1796-ból.

Visum Repertum

Infrascriptus praesentium recognosco et adtestor, quod de dato 1 Augusti hujus curentis anni in Domen Berinensi pro curando quopiam in Capide vulneratum incolam Comlodi Mihál penes mines Hinularium sum invitatus, et re inde vulneratum observavi, in fronte Capitis ad Suturam Coronalem aliquo in acuto instrumento usque ad pericranium transfixum esse, sed tamen sine Caesione, et fractura diploae cum autem vulnus istud possibile fuisset sine majoribus expensionibus Curare. Curam adhibui Quae cura mihi constitit ut infra sequitur

Pro 14 diebus visitatio, et cura adhibita omni die 30 x..... 7 f --xr
Pro fomentatione, Spetierum Resolventium, et Balsamo arcei. 2 f 4 xr
Pro Balsamo Basiliconis et Emplastro Diachili cum Gimus..... 2 f — yr
Summa 11 f 4 xr

Pro quibus adhibitis, ut exosolvatur humillime insto. Signatum Mező-Berin Anno 1796

Anton Hauptfeld
Chirorgus Berinensis

Látlelet

Én, a jelen sorok alulírottja, elismerem és tanúsítom, hogy folyó év augusztus elsején, a berényi uradalomban egy bizonyos, a fején megsérült lakos, Komlódi Mihály gyógykezelése végett az Őzes birtokhoz hívtak. Így alkalmam volt megfigyelni, hogy a sebesült homlokát valamiféle éles (hegyes) eszköz, a coronalis varratnál, egészen a csonthártyáig keresztüldöfte, ám ez mindazonáltal komolyabb károsodással nem járt és a szivacsos állomány (diploe) törését nem eredményezte, minthogy pedig ez a seb nagyobb költségek (fáradság) nélkül kezelhető volt: segélyt nyújtottam. E kezelés során költségeim az alábbiak voltak:

	Forint	Krajcár
Tizennégy napi vizitért és a kezelésért naponta 30 krajcárjával	7	
A borogatásért, a csillapítószerekért, valamint az		

arkaiosz-balzsamért (életbalzsam)	2	4
A bazsalikombalzsamért és a gumis ólomtapaszért	2	
	11 Ft	4 kr

Amelyek ellenében nekem járó fizetségért mély alázattal folyamodom.

Kelt Mező-Berényben
1796-ban
Anton Hauptfeld
berényi seborvos

A következő orvosi leletünk 1818-ból való, amikor *Simon Benjámin* a berényi elöljáróságga l szerződést kötött, majd 1819-ben lemondott állásáról. Távozása után az elöljáróság Szabadszállásról *Pettkó István* polgári sebészt hívta meg, akit Horváth János Mezőberény hites jegyzője az alábbiak szerint informált: „a praxis nem lesz utolsó, még eddig a kirurgusok jól helytálltak, 1153 házban 7557 lélek lakik. Három templom, három prédikátor, hat rektor, egy deák gimnázium három professzorral, öt uradalmi tiszt és honoratiorok (nem nemes tanult emberek) találtatnak benne, akik valamint a közrendű lakosok még eddig a hűséges orvosoknak fáradságait háládatosan megjutalmazták".

Arról, hogy még ekkor is milyen kevés volt az orvos Békés megyében, a megye 1827-es közgyűlési jegyzőkönyvéből szerezhetünk tudomást: a megye 130 000 lakosára tíz orvos jutott összesen. A közgyűlés az orvosok számának szaporitásáról határozott. Szó volt arról, hogy a községek orvosaiknak a rendszeres fizetést önhatalmúlag ne tagadják meg fukarság vagy személyes gyűlölség okán, mert nem személybeni elégedetlenség az ok. „Az előljáróság atyáskodó hivatalos Tekinteténél fogva ne engedje, hogy népes községek orvos nélkül maradjanak, a birtokosság és a lakosság külön orvosokat fizessenek."

1830-ban a berényi községháza udvarán a földesúr hozzájárulásával egy beretválóműhelyt épitenek, melynek bérét a község és a kirurgus közösen fizette. Felfogadtak egy *Zsigmond József nevű borotvás legény*t, aki a kirurgus megbízásából és felügyelete mellett köpölyüzött, fogat húzott és piócát rakott. Ezenfelül a beretvás legény köteles volt az elöljárókat hetente két ízben ingyen megborotválni és a műhelyt tisztán tartani, az éjszakában hangoskodó italosokat figyelmeztetni.

1831-ben, a kolerajárvány idején a lakosság bizalma Pettkó Istvánnal szemben megrendült, és az elöljáróság mindenképpen orvosdoktorhoz szeretett volna jutni, ezért meghirdették a községi orvosi állást. Sok kirurgus pályázott, akik közül *Greff György* a következőket írta: „A civilista sebész és a magiszter sebész között csak az a különbség, hogy a civilista sebész csak

egy évig tanul, a magiszter sebész két évig, vagyis az egyszer kitanult esztendejét ismétli, de ezzel nem tanul se többet, se kevesebbet." Tehát Greff szerint a hosszabb ideig tartó tanulás nem számít a kirurgusnál!

Egy másik kirurgus, *Szilágyi Gábor,* miután a pályázata benyújtását követő öt héten belül nem kapott választ az elöljáróságtól, ezt írja: „Ne fárasszák magukat a válaszadással, mert ő már egy derék helyre talált, ahol az orvosokat nem mérik rőfszámra, és nem töltetnek heteket velük, mint a csizmadia legényekkel."

A pályázat eredményeképpen *Mezőberény első orvosdoktora 1834-ben Kuthy Lajos dr. lett,* akinek néhány látleletét ismerjük, de aki 1835-ben Szarvas község meghívására elköltözött.

1835-ben számos pályázó közül az elöljáróság választása egyenlő szavazatot hozott *Paczek József dr.* ladányi, és Klimkó István pesti orvosdoktor számára. Zolnai János, községünk érdemes bírája a döntést megyénk nagy tekintélyű földesurára, Wenckheim Béla báróra bízta, akinek a választása *Paczek dr.*-ra esett. Ezen orvoskolléga munkája sem volt itt hosszan tartó, mert az elöljáróság már 1837-ben a kunszentmártoni *Mayerhoffer Mihály magiszter kirurgust hívta meg* a községi orvosi állásra, mire Paczek dr. Szatmárnémetibe távozott.

1836-ban megyénk főorvosától, Tormásy Lajos dr.-tól az alábbi levelet kapta Bonyhai Benjámin mezőberényi hites ügyvéd és nótárius: „Különben minden jóra hajlandó mezőberényieknek némi nemű vétkeit kelletik inputálnom lankadatlanságukért gyermekeik mentőhimlőbeli beoltásában, melynek következménye több gyermek elhalása."

A megye főorvosa a fenti sorokban figyelmezteti a község elöljáróságát, hogy a himlőoltás sikere érdekében segítse orvosát. A mulasztást a himlőoltás terén Paczek dr. követte el, mert a himlő elleni oltás ingyenes volt azon célból, hogy a szegényebb szülők gyermekük beoltását el ne kerülhessék a pénz hiánya miatt. 1836-ban Tormásy főorvos az elöljáróságot arra kérte, hogy az oltási jegyzőkönyveket a helység elöljáróival aláíratva, két példányban küldjék el Gyulára.

1837-ben Paczek dr. feljelentette az 1830-ban megnyílt berényi reáljogú patika tulajdonosát, Kosztyik Ferencet Simay csabai főszolgabírónál: „A patikában nagy rendetlenség van." Erre az elöljáróság olyan értesítést kapott a főszolgabírótól, hogy amíg Berénybe kijönni nem tud, addig a helybeli patikában ne engedjenek gyógyszert készíteni.

Paczek dr. Szatmárnémetiből még életjelt adott, amikor kimutatást küldött adósnak maradt betegeiről Bonyhai nótáriusnak, azzal a megjegyzéssel, hogy „betegek Szatmárnémetiben is vannak, de azok mind jobb fizetők, mint az a berényi úr, ott, a piacon, ama nagy házban, aki sok esztendei fáradozásait az orvosának csak rágalommal szokta honorálni."

1840-ben *Mayerhoffer Mihály magiszter sebészt sebészorvossá* léptette elő a megye, s így Berényben a községi orvosi állás újból megüresedett. Az állást meghirdették, és a sok pályázó közül a választás a Nagykárolyban működő *Szemián Pál dr.*-ra esett, aki az alábbiakat írta: „Mivel szülőföldem

polgárai szóltak hozzám és szeretett atyám köztük szerzett érdemeit is kellő tekintetbe veszik, amikor fáradságom és törekvésem révén szerzett tudományomat is figyelemre méltatják", a közbizalmat megköszöni.

1840 decemberében Szemián dr. el is foglalta állását mint Mezőberény községi orvosa, és Békés megye tiszteletbeli főorvosa. A Nyugatot is beutazott Szemián dr. a felvilágosodás és a tudás gazdagságát hozta magával; négy évig odaadóan küzdött. Tudása felülmúlta a megyebeli orvosok legtöbbjét, joggal volt a tiszteletbeli főorvosi cím birtokában. Működési ideje alatt az alábbi közhatározat született: „A Felséges Királyi Konzilium még 1828. július 12 kiadott és a vármegyének még ezen esztendő november 3-án tartott közgyűlésén meghirdetett az azóta többször is megújított, az emberiséget közelebbről érdeklő rendelése, hogy minden halott orvos által megvizsgáltassék és taksáltatás kimélése miatt ezektől senki ki ne vétessék", a helység központjából 40 forint évi díjazást felajánlanak.

Szemián tevékenysége azt mutatta, hogy Berény egészségügye komoly kezekbe került — mikor 1844 őszén beteg lett. Betegsége idejére pesti kollégáját *Mócsy Mihály dr.*-t kérte meg helyettesítésére. Sajnos Szemián dr. a tüdőbaj áldozata lett, amiről az elöljáróságnak 1845. március 25-én tartott közgyűlése alapján értesülünk: „Alulírottak ezennel elöljáróilag összegyülekezve lévén az elöljáróság által érzékenyen előterjesztetett, hogy községünk négy esztendő leforgása alatt fáradhatatlan buzgalommal működő rendes orvosa a derék és szélestudományú orvosdoktor néhai *Tekintetes Szemián Pál élete virágjában és férfiúi kor küszöbén élete 31. évében folyó év január 23-án négy hónapig tartó sorvasztó betegség következtében meghalálozott.* Mindnyájan elismerjük az ő érdemeit, ezennel örökítjük meg azt, hogy az ő korai halálán községünk közös részvétele áldozott, óhajtjuk emléke közöttünk fennmaradjon és kívánunk porainak csendes nyugodalmat."

Kossuth Lajos a Pesti Hírlap 1845. februári számában *nekrológban méltatja Szemián Pál dr. érdemeit* és vesz búcsút községünk, megyénk kiváló orvosától.

Mivel Mócsy Mihály dr. nem szándékozott a községben maradni, 1845. május 7-én közhatározatot hoztak: „A Pestre kiküldötteket megbízzák, hogy egy alkalmatos orvos után tudakozódjanak, s ha egy ilyen, Ki mind jó erkölcséről, mind ügyességéről vagy írás, szóbeli ajánlások által községünkhöz alkalmatosnak találtatnék nevükben egész bátorsággal meg is hívhassák, a községünk rendes orvosának kineveztessék, megjegyezvén, hogy ha különben mint ügyes emberről jó hírt hallanak, a vallásra, a Német- Tót nyelvtudásra ne szorítkozzanak, azonban annál jobb lenne, ha az itten divatozó három nyelvet is értené. Ezen utasításainkat küldötteink részére minden jövendő aggodalom elhárítására nézve nevünk aláírásával megerősítjük."

Bonyhai Benjámin hites ügyvéd és nótárius a kiküldöttek között volt, de mivel azt hallotta, hogy a német gazdák némelyikének nem lenne kedvére, hogy kiküldöttek között részt vegyen, kijelentette, „hogy néhány ember vélekedésit közvéleménynek fel nem ismerheti, mind eszélyessége mind

önérzete és tudata azon szilárd nyilatkozatra bírnák, hogy semmi esetre fel ne menjen."

Ezen állásfoglalás után *Plesovszki Mihály érdemes bíránk, Mausz Ádám őkegyelme* és *Turi János esküdt utasíttattak a Pestre való felmenetelre* és 1845. május 26-án már jelentik a kiküldöttek, hogy a községi orvoshivatást illetően *„Egyetemi Királyi Tekintetes Balassa János* úrhoz menvén olyan alkalmatos egyének ajánlása végett, aki ezen közbizodalmat méltányolva vévén megígérte, hogy valamely jeles orvosok ajánlásán igyekezni fog és effelől a Községnek tudósítást is küldeni fog, amikor a lelkiismeretesen ajánlottak közül választás történhet. Ezen eljárások is kiküldötteknek helyben hagyatik és a tisztelt professzor úr tudósítása is bevárattatik."

1845. június 3-án Balassa professzor levele megérkezett, jelezve benne az ajánlott orvost. Közhatározatban — amely orvosválasztás végett hívatott egybe — *egyhangú határozattal* a sok pályázó közül *a Balassa professzor által ajánlott Franka Károly dr.-t hívták meg,* aki négy évvel azelőtt végzett, s előbb a Rókus kórházban, majd két év óta pedig a Balassa professzor sebészeti kórodájában mint tiszteletbeli segéd működik, „aki tehát nemcsak mint tapasztalt orvos, hanem mint ügyes és járatos sebész is megfelel az érdemes helység várakozásainak, amely utóbbi tekintetben nem oly könnyű alkalmatos egyént találni, azon felül bírja a német és a deák nyelvet."

Franka Károly dr. működéséről vannak adataink: a himlőoltást mind Berényben, mind Tarcsán lelkiismeretesen elvégezte, és vannak látleletei is. 1848-ban Tormásy főorvos a Honvédelmi Bizottmány elnökének, Kossuth Lajosnak, az alábbi levelet küldötte: „Orvos doktor Franka Károly Berény helyiségének egyetlen orvosa a maga állását bármi okból és hosszabb időre, kivált most, midőn a kolera megyénk több helységét már pusztítja, és mindnyáját pedig fenyegeti, el nem hagyhatja anélkül, hogy a közegészség mind Berényben, mind Tarcsán ne veszedelmeztetődnék. Ennélfogva őt minden őrseregi vagy katonai szolgálattól annál inkább felmentendőbbnek vélem, mivel ágyéksérve miatt afféle szolgálatok teljesítésére élete és egészsége kockáztatása éppen alkalmatlanná is légyen. Gyula, 1848 november 27. Tormásy Lajos".

Ezt a fejezetet sikerült kiegészítenem egy általam most megismert adattal. Nevezetesen 1835—37 között községünk orvosa Paczek József dr. volt aki a „Társalkodó" c. lapban„ a magyar orvosok elé a német orvostársaságok példáját állította követendő útnak". Így a magyar orvosok 1837. október 14-én meg is alakitották a Budapesti Királyi Orvosegyesületet, amely egyesületnek az idők folyamán a magyar orvostudomány fejlődésében meghatározó szerep jutott. Gondolok itt a sok között az Orvosi Hetilap 1857-ben történt megindulására, vagy az 1876. XIV. tc.-re, amely törvényünk a magyar közegészségügyet a világon elsőnek foglalta törvénybe. Mint Paczek dr. hivatali utóda, talán neki is köszönhetem, hogy az 1930-as években a Királyi Orvosegyesület Semmelweis-termében a péntek este hét órakor tartani szokott tudományos üléseken három előadást tartottam. (Orvosi Hetilap 1987. február 22-ei szám, Kapronczay dr. cikke.)

LUX JAKAB DR. MUNKÁSSÁGA MEZŐBERÉNYBEN

(1850—1868 között mint községi orvos, 1868—1876-ig mint magánorvos)

Az összegyűjtött források alapján „leletmentést" tudok végezni Békés megye egyik legnagyobb XIX. századi orvosegyéniségéről.

Lux Jakab dr. 1822. január 19-én született Felkán, Szepes megyében, egyszerű polgári családban. Középiskolai tanulmányait Eperjesen, majd Sárospatak kollégiumában végezte. A pesti orvosegyetem hallgatója lett, ahol a kiváló képességű hallgató különösen Sauer professzor elismerését vívta ki. 1848-ban, *mint végzős orvostanhallgató az akkor alakuló honvéd hadseregbe lépett* be, ahová Sztahly Ignác tábori főorvos hadnagy alorvosnak nevezte ki. A felsőmagyarországi hadjárat után ezredével 1849-ben Mezőberénybe került, ahonnan szigorlati szabadságra is ment. A berényi lakosságot is gyógyította. Kiváló honvédorvosi működéséért az ezrede honvéd orvosfőhadnagyi előléptetésre terjesztette fel. Kinevezését meg is kapta, noha az orvos főhadnagyi cím csak a diplomás orvosokat illette. Mezőberényben a német és a szlovák nyelv birtokában nemcsak a magyarok, de a német és szlovák nemzetiségű lakosság bizalmát és szeretetét is megnyerte kiváló tudása birtokában.

A világosi fegyverletétel után álruhában Mezőberénybe menekült, ahol a lakosság egy évig rejtegette. 1850. szeptember 30-án, Haynau rémuralmának végén, az elöljáróság községi orvosának választja meg, és anyagiakkal ellátja, hogy a hiányzó szigorlata letétele mellett tanulmányait befejezze. Távollétében helyettese az öt hónapot jelentő időben Dührer Albert dr. volt.

1851. február 1-jén Lux elfoglalta községi orvosi állását. Az öt hónapos tanulmányi idejét alaposan kihasználva hálálta meg az előlegzett bizalmat. Franka Károly dr. elődje eltávozásának idejét nem sikerült megállapítanom, de azt igen, hogy Fuchs Lipót kirurgus itt volt, mert egy jelentésében panaszolja az elöljáróságnak, hogy a levágandó barmokat a mészárosok nem jelentik neki.

Orvostörténelmünket meglehetősen mostohán kezeljük. Igaz, csekély a forrásanyagunk is. Nagy hálával tartozom néhai Hathy Károlyné óvónőnek, aki amikor a Budapest—aradi vasútvonal építésével kettévágott református temetőnek a község felé eső részét utóbb felszámolták, Lux Jakab dr. síremlékét a magyarvégesi óvodába szállíttatta be. A Mezőberénybe történt

kinevezésem utáni évben, 1937-ben az óvodában tett látogatásom alkalmával figyelmes lettem a sírkőre, amelyen a következő felirat volt olvasható:

„Dr. Lux Jakab
az 1848—49-es szabadságharc orvos főhadnagya
mezőberényi községi orvos
A Békés Megyei Orvos-Gyógyszerész Egylet első elnöke."

Hathy Károlyné óvónő mint rokon így próbálta a megsemmisüléstől ideig-óráig megmenteni Lux Jakab emlékkövét. Talán ösztönös megérzése is volt, hátha akad valaki, aki a feledés homályából kiemeli ennek a rendkívüli talentumokkal biró Békés megyei szerény községi orvosnak a munkásságát.

A közbejött második világháború elfeledtette velem hivatali elődöm emlékének kutatását, de a véletlen úgy hozta, hogy egy anyai ágon rokon Lux unokát a kibombázott budai otthonukból Berénybe hozta a sorsa. Ő volt Pápay Gyuláné, aki szeretettel őrizgette nagyapjáról az emlékeket. Mint betegemmel beszélgetve kiderült, hogy ismerem a nagyapja síremlékét, és szeretném összeszedni, amit a tovatűnő idő megőrzött róla. Pápay Gyuláné a kibombázás során is meg tudta őrizni az anyjától rámaradt Lux-arcképet, a honvéd főhadnagyi kinevezési okmány másolatát, a Békésmegyei Orvos-Gyógyszerész Egyletben Gyulán 1877. november 5-én Hajnal István dr. egyleti alelnök emlékbeszédét, és ezenkívül Turi Dániel mezőberényi református lelkésznek 1877. október 15-én a berényi református temetőben felállított Lux-sírkőnél tartott imáját és emlékbeszédét. (Turi Dániel volt az a református pap, aki 1848-ban a délvidéki táborba együtt ment a 960 mezőberényi nemzetőrrel.)

1965. augusztus 20-án, Semmelweis halálának 100. évfordulóján az I. kerületi Vöröskereszt, elnökségem alatt rusicai márványból emléktáblát helyezett el Lux volt lakása, a mai postaépület falán. Az emlékünnepélyen megjelent Lux Jakabnak egy orvos unokája, Lux Ervin dr., aki az 1930-as évtizedben rövid ideig megyénk főorvosa is volt, és egy anyai ágon Mázán élő nőunokája, és két dédunokája. Az ünnepély a tanácsháza dísztermében folyt le, az emléktábla leleplezése pedig a postaépület falánál. Az ünnepély műsora:

1. Bach: Hajnal kél. Előadja első elnökének emlékére a Szocialista Kultúráért kitüntetéssel kétszeresen elismert mezőberényi vegyeskar. Vezényel: Szabó Antal.
2. Az ünnepélyt megnyitja: Koczka Sándor alapszervezeti titkár.
3. Lux Jakab életművét méltatja: Bak Mihály dr. közs. ü.v. orvos.
4. Az emlékportrékat átadja: Balogh Ilona, a Vöröskereszt titkára.
5. Az emléktáblát leleplezi: Bereczki Lajos dr. ügyvéd.
6. Viadana: Áradj napsugár, előadja a mezőberényi vegyeskar. Vezényel: Szabó Antal.

Az 1848—49-es szabadságharc honvédorvosai között ott találjuk a kor nagy magyar orvosait, Balassa Jánost, Schöpf—Mérei Ágostot, Markusovszky Lajost, Lumnitzer Sándort, Korányi Frigyest, Flór Ferencet. Mellettük a honvédalakulatok sorában menetelő, dolgozó, a sikerekben és a vesztett csatákban részt vevő honvédorvosainkat nagy számban, akik közül a világosi fegyverletételig a forradalom zászlaját senki el nem hagyta. A hála és tisztelet emlékével idézem szabadságharcunk orvosait, kiknek száma 900 körül volt, s helytálltak mindenütt beosztásukhoz híven.

Lux dr., állásának elfoglalása után feleségül vette Hathy Lujzát. Házasságukból 10 gyermek született, akik közül ötöt sikerült felnevelni. Lux az egyetemről már felvértezve került ki a honvédség, majd a községi orvos mindennapi gyakorlatába, de már medikus korában is az elsők között volt, és számos medikustársát ő készítette elő a szigorlatokra. A tehetséges medikusra felfigyelő Sauer professzor a diplomája megszerzése után ismételve meghívta tanársegédjének. Lux Mezőberény népét, annak szeretetét többre becsülte, mint a tudományos karriert, és a megtisztelő meghívást megköszönte, de nem fogadta el. Tisztában volt ugyan Lux azzal, hogy Sauer klinikáján az egyetemi grádus, a tudományos élet várt volna reá; azonban a legmagasztosabb emberi erény, a hűség, haláláig kötötte.

Gyakorló orvos korában a pesti klinikákon hosszabb, rövidebb időt töltött tanulmányai gyarapítására. Az első ilyen útja után szemkórházat rendezett be Mezőberényben, ahol főleg hályog- és egyéb szemműtéteket végzett. Második tanulmányútja után elsőként kezdte el a megyében a nagyobb sebészeti műtétek végzését. Sérvműtétek, daganatok kiirtása, amputációk, stb., és e téren hosszú időn keresztül igen kedvező eredményeket ért el. Ellenszolgáltatás, anyagias meggondolás nem szerepelt munkájában, illetve nem befolyásolta orvosi tényked ését. Hajnal István dr. szerint a sebészeti munkák mellett Lux mégis a belgyógyászatban volt a legnagyobb, s amit a kor színvonalának Schöpf—Mérei hangoztatott, ugyanazt tette Lux is: „Hiányaink gyáva fedezését megvetem."

Tekintsünk végig Lux szakmai és közéleti munkáján: gyógyításon, az ismeretterjesztésen, a megelőzésen! Az abszolutizmus végén megalapította Mezőberény *Olvasó-Egylet*ét, ahol a tagok lapokat, könyveket olvashattak, megbeszélhették a köz dolgait, bajait, véleményt adlkothattak a politikai eseményekről. Mint községi orvos hiányolta a bonceszközöket, amely miatt már zavarokat tapasztalt. Az elöljáróság figyelmét felhívta a „hátas patikáriusokra, az olajkárusokra", akik járják az országot és jobbra-balra becsapják az embereket. Az utcákban összegyülemlő esővíz megszüntetésére a *község lejtméretezését indítványozta,* hogy az utcákban a vizeknek lefolyása legyen a községi vályogvetés kapcsán megmaradt gödrökbe. Az utcák tisztántartását utcakapitányok megbízásával javasolta ellenőrizni. A községet a cédulás bábák helyett legalább egy okleveles bába szerződtetésére kérte, ami a szülések tekintetében haladást jelent. A Norton kutak vízkiemelésére javasolta a szivattyús szerkezet beszerzését, ami az ő udvarában már működött.

Az elöljáróság meg is bízta, hogy a két legjobb és legbőségesebb vizű kútja részére Lux vegye meg Pesten a két szivattyút.

1866-ban a Habsburg-birodalom háborúi kapcsán a helytartótanács elrendelte, hogy olyan községekben, ahol orvos és gyógyszertár van, ott községi bizottmányok alakíttassanak a községi elöljárókból, az orvosokból és gyógyszerészekből, az értelmiség és a birtokosság tagjaiból a hadisebesültek és betegek ápolására. A község mint erkölcsi testület, húsz hadisebesült ápolását vállalta, a földesuruk a kasznárja révén tízről gondoskodott azzal, hogy lehetőleg Békés megyeiek kerüljenek ide. Lux ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy a hadisebesülteket és betegeket ingyen látja el. Nárcisz János gyógyszerész pedig a meghatározott gyógyszerárakból 23% engedményt tett. Fuchs Lipót kirurgus annyit kért, amennyit a környékbeli községek fizetnek a nem községi kirurgusoknak.

A fásítást mint az elöljáróság tagja, Lux javasolta, de az alföldi nép egy része ellenkezéssel fogadta. Ám amikor tisztába jöttek a fák, facsoportok harmatot, esőt hozó szerepével, a levegőt tisztító hatásával, akkor már az eperfákat is ültették, és a selyemhernyó hasznáról is meggyőződtek.

Nem mindennapi ténykedése volt Luxnak a máig működő *dalárdának a megszervezése*. Lux tudta, hogy a dal szépsége felüdíti a dalolót, a hallgatót. Az emberi hang szépsége melegebb a hangszerek hangjánál, és közelebb állt Luxhoz. A közös éneklés közel hozza egymáshoz az embereket. Lux és kortársai bizony többet daloltak, énekeltek, mint amennyit mi dalolunk napjainkban. *Az olvasóegyletnek és a dalárdának első elnöke Lux volt.*

A hitel szükségességével, szerepével Széchenyivel együtt Lux is tisztában volt, és az ő *igazgatása alatt kezdte meg működését a helyi népbank.*

Politikai munkája volt Luxnak az iskolai oktatás fejlesztése, a hatékonyabb nevelés, amelyet mint az I. ker. evangélikus egyház felügyelője támogatott.

A megyei orvosok, gyógyszerészek tudományos ismeretének alacsony színvonalát Lux is ismerte, ezért *1868*-ban a Gyulán összegyűlt orvosoknak és gyógyszerészeknek javasolta, hogy a tudományos élet megindítására, a szakmai ismeretek bővítésére, és a tudományos munkáik publikálására alakítsák meg a *Békés megyei Orvos-Gyógyszerész Egylet*et. Javaslatát elfogadták, és az egylet első elnökének Luxot választották meg. Ezen egyesület Lux hat évig tartó elnöksége alatt kivirágzott. Nem szűnt meg soha orvos és gyógyszerész társait azok tehetségéhez mérten a tudományos munka, a haladás és a közös munka végzésére bátorítani. Mint elnök a közegészségügyet soha szem elől nem tévesztette, és a tudományos munkában is élen járt. 1869. május 12-én a *„Diftériáról és kezeléséről"* tartott előadást *Békésen,* majd ugyanezen év október 12-én *Szarvas*on több gyógyult betege bemutatásával a *húgykövek morzsolását* ismertette. 1870. május 16-án *Orosházán* volt a Békés megyei Orvos-Gyógyszerész Egyletnek az összejövetele, ahol Lux előadásának a tárgya *„Az általános vízkór"* volt. (Az eredeti kézirata birtokomban van, és a későbbiek során egyéb munkáival együtt közölni fogok belőle, hogy írásai, előadásai szép nyelvezetén eltűnődjünk.) 1870.

október 15-én az Egyesület tudományos gyűlése *Mezőberényben* volt, ahol mint elnök a vendégszerető házának kapuját tiszta szívvel tárta ki a gyűlésen részt vevő kollégái előtt. Az előadást *„Az izzagról"* tartotta, amely az allergiás kórképeket foglalta össze. 1872-ben *Budapesten* a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók országos gyűlésén* a nagy figyelemmel és tetszéssel fogadott előadása *„Az epehólyagsipolyon át kiürült epekövekről"* szólt, amely előadás teljes egészében birtokomban van, és ismertetni fogom. Különben 1871-ben ezt az előadást *Gyulán* orvos-gyógyszerész társai előtt is megtartotta. 1872. május 15-én *Békéscsabán* volt az Egyesület gyűlése, ahol *„Az újszülöttek ápolása az elválasztás idejéig"* címen tartott Lux előadást. Az előadás visszhangja az volt, hogy ezt az előadást széles körben ismertetni kell. (A csabai gyűlésen elhangzott elnöki megnyitó beszédet a következőkben majd teljes egészében ismertetni fogom.) 1873. május 15-én *Szeghalmon* volt tudományos egyletük gyűlése, amelyen Lux *„A koleráról"* tartott előadást. Kolerajárvány éppen ez év május 2-án ütött ki Gyulán.

Amint látjuk, Lux a megye számos helységében tartott előadásaiban közölte megalapozott ismereteit, tapasztalatait, amelyeket ő külön munka és áldozat árán szerzett meg. Ezeket szívesen osztotta meg hallgatóival, és tudását soha véka alá nem rejtette. Az ismertetettek alapján levonhatjuk Lux munkálkodásából azt a következtetést, hogy a tudást, a műveltséget erőforrásnak tekintette, és a már akkor is tapasztalt közönyt nem tartotta helyes magatartásnak az orvosok részéről. Az orvosok munkája a gyógyítás mellett a megelőzés, az ismeretek terjesztése is.

Utoljára hagytam Lux etikus magatartását. Nem káprázta el a fényesnek igérkező pálya — mint láttuk — Sauer professzor oldalán. Népét, hazáját Békés megyében akarta szolgálni. Mint egész ember buzgón képezte, művelte magát az Alföldön is, ahol akkor még bele lehetett volna süppedni a vajmi kevés műveltséget hordozó félfeudális világ légkörébe. Az etikus magatartást Lux összekapcsolta szakmapolitikai munkájával. Próbáljunk felidézni valamit Lux etikájából Hajnal István dr. alelnöktársa róla tartott emlékbeszédéből. „A hiú tudományfitogtatás, az irigység, rágalmazás ismeretlenek voltak előtte. Tudományos tekintetét kartársai rovására soha sem emelte. Szeretettel egyengette fiatal kezdő kollégáinak pályakezdését, és mindig helyet adott a helyes ellenvéleményeknek is. A betegeknek kezelőorvosukba vetett bizalmát meg nem rendítette. A köznek sokat áldozó orvos, mai szóhasználattal élve nem volt »előkelő szakbarbár«, nem volt önmagának élő, bezárkózott életű, hanem az akkor olyan gyakori társas összejöveteleknek hű résztvevője, szórakoztatója, lelke volt."

„A betegekkel való jó bánásmódja már honvédfőorvos korában megnyilvánult, hiszen mint honvédfőorvos nyerte meg Mezőberény népének bizalmát, szeretetét és tiszteletét. Megyeszerte ismert volt alapos elméleti tudása, széles körű, bő tapasztalata és kedves egyéniségéből fakadó megnyerő modora." Mondatainak nemcsak pontosan meghatározott jelentése, de érzelmi töltése is volt. Nem csoda, ha szerették, becsülték, ragaszkodtak hozzá. Sokat volt úton megyéjében éjszaka fáklyavilág mellett is. Esőben,

szélben, hidegben sokszor kockáztatta életét, egészségét. Családi visszaemlékezésként mondotta el nekem egyik nőunokája, hogy egy éjjel lovasbetyárok vették körül kocsiját a határon, de megtudva, hogy ki az, akit a kocsi visz, megköszönték szegény rokonaik érdekében tanúsított jóságát, elkísérték a község határáig, és illendően köszönve elvágtattak.

Mint Lux Jakab dr. szerény hivatali utóda, törlesztésre kötelezett adósnak éreztem magam a véletlen folytán megismert adatok birtokában, hogy kiváló elődöm munkásságát feltárva ismertessem a mai orvosnemzedék előtt. Nem kutatóintézetekben, hanem a területen, az alapellátásban dolgozó orvos volt. Megismertük honvédorvos korában tanúsított hazafiságát, községi orvos korában pedig magas szinten művelt szakmapolitikai tevékenységét, az orvosi hivatásba vetett hitét, és példamutató etikus magatartását. Amikor a világosi fegyverletétel után országunkban minden megingott, szabadságharcos orvos elődeinket nem altatta el az idő. Megmaradt a hitük, hittek egymásban, és hittek a jövőben. Az üldöztetések alatt nem szigetelődtek el egymástól. A megváltozott körülmények között elfoglalták helyüket a polgári társadalomban, és nagy erőfeszítések között végzett munkájukkal az utódok számára megbecsülésre méltó teljesítményeket értek el.

1868-ban Lux lemondott községi orvosi állásáról sokirányú elfoglaltsága miatt, és így az állást meghirdették. Az állás végleges betöltéséig Fuchs Lipót kirurgus látta el a teendőket. Luxot mint az előljáróság tagját, Asztalos István békési főszolgabíró búcsúztatta, „mint olyan embert, aki ernyedetlen szorgalommal végzett orvosi munkája mellett az orvostudománynak is művelője volt, mellyel Békés megye orvostársadalmában nagy tekintélyt szerzett magának". Lux dr. 1874-ben az egylet elnöki állásáról lemondott, és átmenetileg felesége orvosi gyógykezeltetése végett Budapestre költözött. Mezőberénytől nem vált meg, mert minden hónap első hetében lejött Berénybe, hogy a nagy számú helybeli és környékbeli betegek az óhajtva várt tanácsát megkaphassák. A jeles orvos előtt a fővárosban is igen szép működési terület kezdett megnyílni, de miután nejének állapota jobbra fordult, 1876. május elsején visszaköltözött Mezőberénybe azzal a szándékkal, hogy szeretett községét többé el nem hagyja. A sors másként rendelkezett: május 5-én májgyulladást kapott és július 5-én meghalt, jóllehet jeles képességű kartársai mindent elkövettek megmentésére.

Hajnal István dr., a Békésmegyei Orvos-Gyógyszerész Egyletben az alelnök társa, 1877. november 5-én a Csabán tartott közgyűlésen búcsúztatta. A búcsúbeszédből az alábbiakat idézem: „Halála veszteség Békés megye orvosi karára, melynek őbenne szakképzett, munkás, szerény tagja dőlt ki. Veszteség a szenvedőkre, kiknek meleg keblű barátja, tisztelve szeretett vigasztalója, önfeláldozó orvosa volt. Veszteség a tudományra, mely egy buzgó kedvelője, szerencsés művelője, s terjesztőjével szegényebb. Veszteség a közügyre, melyek körül mindig örömmel serénykedett, veszteség ezen Békés megyei Orvos-Gyógyszerész Egyletre, melynek kitűnő vezére volt, s melynek — az ő elhunytával — mintha éltető szelleme költözött volna el, úgyhogy azóta életjelt is alig-alig adott magáról."

„Üdvözült tagtársunk! A Te jó emléked fenn marad míg egy lészen azok közül kik tégedet ismertek. Szellemed vezérünk lesz küzdelmes pályánkon, s példád megmutatja az irányt, melyet követnünk kell, ha nemes hivatásunkat méltóan akarjuk betölteni. Áldott volt életed, áldott lesz emlékezeted is közöttünk."

Lux emlékére a református temetőben tisztelői egy síroszlopot állíttattak fel, amelyet 1879. október 19-én nagy részvét mellett *Turi Dániel református lelkész* leplezett le ima és emlékbeszéd kíséretében.

Mezőberényi orvoselődeim között a XIX. században Szemián Pál dr. és Lux Jakab dr. voltak azok a kimagasló orvosegyéniségek, akik sorsközösséget vállaltak a mezővárosi jellegű település népével, haló porukig. Szemián Pál dr.-nak, mint már ismertettem, nem volt ideje tudása kibontakoztatására, mert fiatalon elvitte a tüdőbaj. Lux Jakab dr. életéről a véletlen folyamán a múló időben olyan értékű anyag került birtokomba, amely életének huszonöt évi munkáját megismertetni engedi az utókorral.

RÉSZLETEK LUX JAKAB TUDOMÁNYOS MUNKÁIBÓL

Elsőként azt az elnöki megnyitót mutatom be, amelyet *1872. május 15-én a Békés megyei Orvos—Gyógyszerész Egylet Békéscsabán tartott ülésének* bevezetőjeként tartott.

„Tisztelt Közgyűlés!

Eddigi közgyűlésünk egyletünk tagjai általi gyér látogatásából, fájdalom, azon következtetést kellett kivonnom, miszerint a társulási kívánalmak mind ekkoráig csak részben lőnek betöltve; s mind ennélfogva egyletünk jövője még sűrű homályban borong. Egyletünk töredéke az, mely eddig állandóan hőn tartva magát a társulási elvekhez, állandóan lelkesülve a közügyért, állandóan szemmel tartva az anyagi és szellemi közjólét előbbrevitelét, ernyedetlen buzgalommal iparkodott megfelelni az egyleti követelményeknek, s ezáltal annak létezését, tekintélyét biztosítani.

Ezen célt egyletünk e töredéke teljes mértékben el is érte, tevékenysége által biztosítván annak létét, s némi fényt is árasztván annak tekintélyére. Azon magaslatra azonban, melyre minden tudományos egylet hivatva van, hogy emelkedjék, csak akkor tarthat egyre lépést hasonló életerős egyletekkel, csak akkor hathat üdvösen úgy a tudományos előrehaladásra, mint a közjólétre, ha számosabb szellemi erő tömörül össze, ha egyletünk minden tagja, áthatva a társulási szellem igényelte nemes céltól, tehetségéhez mérten részt vesz a közös munkában. *Hogy az általános részvét nyilatkozványa mindeddig háttérben maradt, egyéb nyomósabb okot részemről nem gondolhatok, mint a közönyt, mely minden közügyre és így egyletünk tudományos, társadalmi és humánus törekvésekre is dermesztőleg hat.* Egyéb ok egyletünk erkölcsi kötelességével szemben nem mondható, s mentségül el nem is fogadható. Négy év lefolyása alatt tehát egyletünk csak részben érvényesítette azon elveket, melyek életfeltételének alapelvei, s melyek létesítése nélkül sem a tudomány, sem embertársaink, sem maguk előnyére az fényes jövőt nem ígérhet. Tekintve azonban egyletünk számos tagját, azok tudományos kiképzettségét, s a jövőt illetőleg még mindig azon édes remény táplálja keblemet, miszerint azon tagtársak is, akik eddig hideg közönnyel viseltettek egyletünk nemes ügye iránt, áthatva azon mélyebb érzettől, azon kevesekhez sorakozandanak, kik sokat áldozván fel kényelmükből, és egyéni érdekükből, folyvást azon magas cél felé törekedtek, melyet egyletünk

kitűzött. Nem is lehet ez másként, nem lehet, hogy egyletünk is szégyenpír nélkül bele ne vegyüljön az általános s a nép művelődését célzó mozgalmas tevékenység áramlatába. Ez alkalommal tehát úgy, mint eddig is, azon kérelmet intézem egyletünk minden t. tagjához, saját érdeke rendezése és a szigorú hivatali és állásbeli kötelmek betöltése mellett igyekezzen annyi időt nyerni, hogy egyletünk kívánalmainak betöltése által annak felvirágzása előmozdítassék. Vaj ha már a közeljövőben büszkén dicsekedhetnénk, hogy egyletünk kitűzött célja előtt a hideg közöny, mint legfőbb akadály végképp elenyészett, s helyette az önzetlen és őszinte tevékenység érzete szállta meg azok keblét, kik, ha akarnak, tudnak és képesek is hatni az érdekközösség igényelte cél elérésére. Amidőn ezen kérelmemet ismételve egyletünk minden tisztelt tagját szívből éltetném, egyletünk minél hamarabbi felvirágzását kívánnám, a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom."

1872-ben *Budapesten a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók gyűlésén* „Az epehólyagsipolyon át kiürült epekövekről" értekezett a beteg bemutatásával. Az előadását az alábbiakban ismertetem.

„Tisztelt szakgyűlés!

Van szerencsém a tisztelt szakgyűlésnek egy epehólyagsipolyból kiürült 20 db epekövet az epehólyagsipolyos beteggel együtt bemutathatni. Ilyen kóreset ritkán kerül a gyakorló orvos észlelése alá, de másrészt szép példányát tünteti fel azon szervezeti gyógyerőnek, mely akkor is, amikor már az orvos tudománya határolva van — rejtélyes működés által — a nagyon megrongált egészséget a lehetőségig helyre állítja. Ezen kóreset kórfolyamának rövid vázlata a következő: az 51 éves Mezőberényben lakó s most is itt a teremben látható nő 1870 április elején minden feltűnő kórelőzmény nélkül — a jobb rész tájon keletkezett — élesebbszerű fájdalomtól lepetett meg; a fájdalom főleg a jobb lapcsont felé sugárzott ki; ezen fájdalmat követte a folytonos láz, nyugtalanság, néha hányásinger, étvágyhiány, szomj. A beteg ágyba került s még a legcsekélyebb mozdulat is fokozta fájdalmát, a nevezett helyen; napok, hetek, hónapok haladtával élesbült, kínzóbbá vált a jobb rész táján a fájdalom, úgy a láz is, az azt követő egyéb körülményekkel növekedtek mindaddig, míg e rész tájon képződött tályog ki nem nyílt, mely kedvező fordulat a lob kezdetétől csak két hónap elteltével állott be. A tályog megléte tárgyilagosan a megkezdődött lob után csak három hét múlva volt felismerhető, tapinthatván egy diómekkoraságú keménységet a bordaív alatt két és fél hüvelyknyire; ezen keménység napról napra nagyobb teret nyert, míg pulykatojás nagyságot el nem érve, megállapodott, majd sok kínos szenvedés után a lob kezdetétől számítva a hatodik hónap végén a tályog puhulni kezdett, erre egy hó múlva kifakadt, s belőle mintegy két étkanálnyi tejfelsűrűségű sárgás folyadék (genny) ürült ki. Ezen óhajtott változatra várt már a beteg, megszabadult a kínzó fájdalmaktól, beköszöntvén újból a jó étvágy, nyugalom stb.

Még most is úgy, mint elejétül fogva *májtályognak* tartottam ezen kór

folyamatot. A kórismérvnek azonban egy különös kórjelentkezés által meg kell változnia, t.i. egy tályog nyíláson áthaladt epekő által, mely a kifakadástól számítva 4 hétre, a lob kezdetétől pedig 8 hónapra kerül elő. Az első epekő kiürült 1870. XI. 30-án, december 20-án a beteg kinyomott egymás után kettőt, XII. 21-én 3-at, XII. 25-én 7 drb csúszott ki. Jan. 4-én kettő ürült ki, 8-án egy, jan. 9-én 2, 12-én kettő, összesen 20 drb. Azután nagyobb szünet állott be, mert I. 12-től júniusig nem tolult ki a sipolyon kő, mikor egymásután 2 vétetett ki.

Az epekövek kiürülését egy két napi élesebb fájdalom előzte meg, mert a sipoly külnyilama szűkebb lévén mint maga a sipoly űrtere. A kövek időközileg abba beszorultak, a nagyobbakat csipesszel kellett kiszabadítani.

A beteg a tályog kifakadásától kezdve a mai napig viszonylagosan jól érezte magát stb mint méltóztatik a t. szakgyűlésnek látni . . .

A sipoly nyílása mint látni . . . stb részletesen ismertetve . . . Ezen külalak a következőkben pontosítható össze: a nyugalmas helyezkedés és magatartás mellett a fájdalmas helyen t.i. a jobb résztájra 12 nadály tétetett s aztán folytonos hideg borogatás, majd a beteg a hideg borogatást nem tűrhetvén — meleg pépes borogatás (lenmagliszt és vízből) alkalmaztatott a fájó helyre, nemkülönben néhány langymeleg sós fürdő is vétetett igénybe, ha igen kínzók voltak a fájdalmai — 1/8 gr. acit. morphint kapott, székszorulás ellen budai keserű vizet ivott a beteg.

Ezen epekövekből 2 darabot — *Lengyel Béla* úrhoz Pestre felküldvén szíves vizsgálatra — kiderült, miszerint ezen kövek igen kevés epefösteny kivételével epefagyangyból — koleszerin állanak."(Lengyel Béla professzor, a híres vegyész megyénkben, Körösladányban született, Heidelbergben volt ösztöndíjas, később lett a pesti egyetem kémiai professzora.) „Mielőtt előadásomat befejezném, egy körülményt, mely népünk körében még nagy mértékben létező előítéletre, babonára vonatkozik, fel kell említenem. Ugyanis mind a beteg mind a közeli s távoli környezete ezen betegséget rontásnak tartotta. Midőn a már kilenc db kő a sipolyból kitalálott, a beteg nő férje az örömérzés egy nemivel, de határozott hangon így szólt: „Mostmár csak három kő fog kijönni." Azon kérdésemre, honnan tudja ezt, így felelt: „tizenkét nadály volt feltéve, mindegyik egy követ hozott létre, több már mint három, onnan ki nem jöhet." Ezen ponton azonban nem az előítéletes tévelygők, hanem az én részemre ütött ki kedvezően, sok fáradságomba is kerülvén ezen esetnél a babonás előítéleteket leküzdeni." Előadását Lux azzal fejezte be: „Nem így leszen, ha népünk műveltebb lesz."

Lux Jakab dr. Orosházán *„Az általános vízkórról" szóló előadása kéziratában teljes egészében megmaradt.* Teljes egészében nem közölhetem, ezért a *bevezetésből az alábbiakat:*

„Az emberi szervezetet hosszan gyötrő szám nélküli bántalmak között, sok éves orvosi gyakorlatomban az általános vízkórban szenvedők voltak azok, kik az idült bántalmak fő zömét képezték, s jelenben is azokkal van

alkalmam leggyakrabban találkozhatni. Azt hiszem tisztelt ügytársaim sincsenek e tekintetben más kedvezőbb helyzetben, s úgy mint én, önök is mindannyiszor valahányszor egy általános vízkórban szenvedő gyógysegélyt keresett — a legkellemetlenebb érzetektől lepettek meg, ösmerve ezen ijesztő kórtünet, az esetek többségében az életre nézve szomorú kimenetét — a halált; s minden ilyen egyes kóresetnél ösmerve a soknemű alapokat — azoknak kiderítésére, s így a helyes kórisme megállapítására, nemkülönben a gyógyjavallat legésszerűbb felállítására nézve az orvos feladata mindég nehezültté válik. Ezen súlyos kórtünet gyógyeljárásánál az alapbántalom igényli fő figyelmünket; az alapbántalom ellen — kelletik nemcsak a gyógyanyagokat érvényesítenünk, de a beteget oly helyzetbe igyekezni hoznunk, melyben minden behatás a lehető legkedvezőbben folyjék be reá.

Itt részletekbe nem bocsátkozhatom, mert annyi külön gyógyjavallatot kellene elősorolnom, mennyi a vízkórt előidéző elkórosodott szervek száma; már pedig azok száma, csak az általam elsoroltak után is jelentékeny, s azok mindegyike külön tanulmány tárgya lévén, — értekezésem igen terjedelmessé válnék; csupán a szív, vesék és lépbántalmak után létrejött általános vízkór gyógyszerelését, melyet gyakorlatomban követek, — akarom röviden előadni — nemkülönben azon palástoló gyógymódot, melyet követni szoktunk akkor, amikor az alapbántalmat többé elhárítani nem áll hatalmunkban."

Az előadás befejező részéből idézek még néhány gondolatot:

„Ha tehát az általános vízkór a szívnek valamely anyagi elváltozásából jött létre, mint pl. a szívtúltengés, billentyűelégtelenség után, — a gyógyeljárás csak palástoló-kórtüneti lehet. Megbecsülhetetlen gyógyszert bírunk a gyüszünkében (digitális), mely főleg a szívműködés magasztaltságát képes lehangolni, és ezáltal a tüdőkben, nagyobb és kisebb edényekben a vérnyomást gyengíti, és ezáltal alkalmat nyújtani, hogy a kötőszövetben meggyűlt vérsavó felszívassék, gyengébb lévén a vérnyomás az edények belfalazatára, mint a kilépett vérsavóé a hajszáledények külfalazatára; a gyüszünke használata mellett enged a vérnyomás egyéb szervekben is, s innen magyarázható meg: miszerint a légzés könnyebbül, a májdag apad, s a vizelet bővebben választatik el. A szívműködésnek a gyüszünke általi lehangoltatása mellett számtalan esetben volt alkalmam észlelhetni — miszerént sok vízkóros nagyfokú vízkórjától néhány nap alatt megszabadult, s rövidebb vagy hosszabb ideig attól mentes maradt.

Vannak még más gyógyszereink is, mellyek a szívnek nevezett bántalmai után kifejlődött általános vízkórban változó sikerrel alkalmazást nyernek, s főleg mint vizelethajtók. Nekem, részemről legtöbb bizalmam van a gyüszünke iránt, főleg a szív bántalmai után támadt általános vízkór ellen, mely ha cserben hagyott — a többi gyógyanyagokkal sem jutottam el az óhajtott célhoz."

A Gyógyászat I. 1861. 6-ik számában a szerkesztőség felkérésére Lux a következőkben válaszolt.

„T. Szerkesztő ur!

A Gyógyászat 6. számában „ügyeink" rovatban az orvosi ügyfeleket érdeklő igen tüzetesen tárgyalt helyzetet és teendőket illetőleg: én is a felhívás folytán mint érdekelt, néhány szóval a következőkben kívánom a cikk tartalmát visszhangoztatni.

Óhajtandó, hogy orvosi rendünk önkormányzattal bírjon. Hogy az orvosnak illő tekintélye és biztos állása legyen. Szükséges miszerint az orvosok akárminemű megválasztásában szakértő egyéniség folyjon be, mert már eddig is sok a példa; hogy ezen új rendszer szerinti megválasztása az orvosoknak *nem* felelhet meg egészen az igényeknek. Nagyon ésszerű, hogy a megyei és városi orvosi állásoknál a kijelölést az országorvos a melléje adott egészségügyi bizottmánnyal tegye meg (mert csak így vélem kikerülhetni a személyes pártfogást), s azután a három közül válasszon egyet a megye vagy a város. A járási és községi orvosi állásokra pályázók közül a megyeorvos jelöljön ki hármat, s ezekből szemléljen ki magának a járás vagy a község egyet.

A bábákról is a megye főorvosa gondoskodjék, hogy a nagyobb községek e célra rendes évi fizetést határozzanak.

Szükségesek a megyei és városi tiszteletbeli orvosok is, hogy a rendes főorvosnak esetlegesen közbejött vagy betegsége vagy elhunyta stb. miatt az ügy menete meg ne akadjon. Ezeket pedig a rendes főorvosok ajánlatára válassza meg a megye vagy város. Felette kívánatos, miszerint a már megválasztott orvos több tisztújítás alá ne essék, maradjon helyén míg munkaképes, s csak jelentékeny hibája miatt legyen elmozdítható.

Végül azon óhajtáshoz, hogy orvosi rendünk és állásunk országos törvény által biztosíthassék — én is örömmel járulok.

Mezőberény, 1861. 3. IV.

Lux Jakab
orvostudor"

MEZŐBERÉNY ORVOSAI 1868-TÓL NAPJAINKIG

1868-ban Lux dr.-nak a községi orvosi állásról történt lemondása után tizenkét pályázó jelentkezett, akikből több orvos megkérdezése után az elöljáróság egyhangúan *dr. Krámer Gusztáv* mellett döntött, aki a bécsi Rudolf-kórház másodorvosa volt, és okmányai alapján mind a belgyógyászatban, mind a sebészetben járatos volt. Krámer dr. huszonnégy évig volt községünk orvosa, de betegeskedése miatt 1892. augusztus havában állásáról leköszönt, és községünkből el is távozott. Krámer dr. az 1873-as kolerajárvány idején már községi orvos volt, és 1892-ben még végigélte az újból fellépett kolerajárványt.

1886. október 5-én már községi orvos *Strasser Mór* orvostudor és bábamester is. Részére kettőszáz Ft lótartáspénzt adott a képviselőtestület személyéhez kötötten, mivel csúzos beteg lábai miatt, különösen télen a rossz utakon, hivatalát ellátni nem tudná. Strasser dr. fizetése így az eredetileg megállapított összeg kétszerese lett.

1887-ben a belügyminiszter rendeletére az alispán és a főszolgabíró külön előírta Valzer Ferenc budapesti gépgyáros által összeállított fertőtlenítőszer-kocsinak a község részére történő megvásárlását. A községi bíró és Horváth János községi képviselő a gép személyes megtekintésére kapott utasítást. Jelentésüknek nyoma veszett. A fertőtlenítőszer-kocsit nem vették meg.

1876-ban az 1876. XIV. tc. alapján már elfogadta a község képviselőtestülete a *közegészségügyi bizottsági szabályrendelet*et is, de ennek a bizottságnak véleményező, inditványozó szerepéről alig tudunk valamit.

1889-ben Krámer dr. már régebben beteg volt, Strasser dr. pedig a sok beteget, különösen éjjelenként ellátni nem tudja, a legtöbb esetben nem megy ki, s így a település községi orvosi tekintetben nagyon elhagyott álapotban volt. A közegészségügy érdekében megkísérelték az 1887-től két évig a községben magángyakorlatot folytató Krich Imre dr.-nak a visszahívását Torontál megyéből, ahol körorvos lett. Krich dr. ügyességéről a nép igen sok esetben meggyőződött, ezért az elöljáróság joggal érdeklődött, hogy milyen feltételek mellett volna hajlandó visszajönni Mezőberénybe. Krich dr. a harmadik községi orvosi állásban a második községi orvos fizetéséhez hasonló díjazást kért, s így lett volna hajlandó elvállalni az állást. Az elköltözés és a visszaköltözés összegét is kérte, ami 75 Ft-ot tett ki. Mivel

a kívánt fizetést a község nem tudta biztosítani, és időközben a két orvosuk is meggyógyult. Krich dr. visszatérése ilyenformán váratott magára. Krámer Gusztáv dr. 1892 augusztus havában, a kolerajárvány végén hagyta itt községi orvosi állását. Utóda *Urszinyi Gyula dr.* lett, aki azonban 1893-ban állásáról leköszönt. 1894-től Jeszenszky Pál dr., községünk szülötte lett a községi első, azaz tisztiorvos.

Jeszenszky Pál dr. 1852-ben Mezőberényben született, apja Jeszenszky Károly, a szlovák evangélikus egyház lelkésze, anyja pedig Ruhmann Karolin. Jeszenszky dr. orvosi diplomája megszerzése után a fővárosi Rókus kórház belgyógyászati osztályán volt fél évig bejáró orvos, azaz externista. A fővárosi cs. kir. 16. sz. katonai kórodában egy évig dolgozott.Részt vett a boszniai okkupációban is mint a 29-es sz. tábori kórház beosztott orvosa négy hónapon keresztül. Ezek után Csorváson és Pitvaroson volt rövid ideig községi orvos, de 1881-ben Tápiószelén telepedett le, és mint körorvos Farmos község betegeit is ellátta. A két község lakosainak száma 8000 volt, és amint a működési bizonyítványából megtudjuk, betegei szerették, és sajnálták eltávozását. Jeszenszky Pál dr. 1894-től haláláig, 1899 március elsejéig töltötte be az első orvosi, a tisztiorvosi teendőket igaz ügybuzgalommal. Jeszenszky Pál dr. már mint mezőberényi tiszti orvos nősült meg, feleségül vévén Szeberényi Máriát. 1896-ban született Pál nevű fia, akit már nagybátyja, a fiatalabb Jeszenszky Károly, a szlovák evangélikus egyház lelkésze keresztelt meg. Jeszenszky Pál dr., a korán elhunyt Szemián Pál dr.-hoz hasonlóan, éppoly szép munka teljesítője lehetett volna, de községünk mindkét szülöttjét elvitte a korai halál.

Jeszenszky Pál dr. halála után *Marmorstein Károly dr.* volt néhány hónapig ideiglenes községi orvos, de még ebben az esztendőben, a fizetésük felvétele után, egyszerre mondottak le állásukról Strasser Mórral együtt, amely eljárásukon a községi képviselőtestület joggal méltatlankodott. Mind a két községi állás üresedésben lévén, Torontál megyéből első orvosnak visszajött Krich Imre dr., a második orvos pedig *Zsivkovics Aladár dr.* lett, akiről azt tudjuk, hogy az 1904-ben megalakult községi építésügyi bizottságnak tagja volt, de még ebben az évben lemondott orvosi állásáról, és helyébe a község 1905-ben *Karai Gusztáv dr.*-tválasztotta meg, szintén községünk szülöttjét, másodorvosnak.

Az 1909-ben a Petőfi u. 4. sz. alatt épült orvosi lakás a községi képviselőtestület határozata szerint az 1908.XXXVIII. t.c. értelmében az akkor már ügyvezető orvosnak nevezett első orvost illette volna meg, de mivel Krich Imre dr. saját házában lakott, átengedte a lakást a községi másodorvosnak, Karai Guaztáv dr.-nak. 1913-ban Krich Imre dr. községi ügyvezető orvos elhunyt, és a képviselőtestület Karai Gusztáv dr.-t választotta meg az ügyvezető községi orvosi állásba, és a másodorvosi állásba a községben magángyakorlatot folytató Berényi Károly dr.-t választották meg.

1927-ben létesült községünkben az Országos Stefánia Szövetség 116-os számu anya- és csecsemővédelmi fiókintézete. A gyógyítás mellett a meg-

előzés, a prevenció szolgálata így indult meg községi orvosaink életében ezeken a területeken.

A továbbképzésről csak egy esetben maradt fenn adat, amikor a trachomakezelés elsajátítására két hétre a pesti állami szemkórházba rendelték be a másodorvost, Berényi Károly dr.-t.

Árnyékos szakasz viszont Karai dr. harminc esztendei működése alatt csak 1924-ben fordult elő. Ez *a hét megbetegedést és két halálesetet okozott kiütésestífusz-járvány volt, amely a két világháború között ritkaságnak számított az országban.* Az első világháború és a román katonai megszállás sem hozott be a községbe kiütéses tífuszt, és viszonylag már békés körülmények között, 1924 decemberében egy békési tapasztómunkás hurcolta be a kiütéses tifusz okozóját, a ruhatetűt. A járvány elleni védekezés őre az ügyvezető községi orvos, akinek ebben a vonatkozásban rendelkezésére állott az egészségügyi rendőr és a cigánybíró, akiknek bármely idegen a szegénytelepeken való tartózkodását jelenteniük kellett volna. Az elterjedést, a megbetegedések szaporodását magánorvosok vették észre. A főszolgabíró Karai dr. ügyvezető községi orvost állásától felfüggesztette, és a vesztegzárt elrendelte. 1887-ben, de 1923-ban is a községhez érkezett felsőbb rendelkezés nem volt elég a községi képviselőtestületnek, a közegészségügyi bizottságnak, a gőzfertőtlenítő gépet csak most, a kényszerítő körülmények hatására rendelték meg, Köröstarcsával közösen. Az elöljáróság és a képviselőtestület egyformán ludasak voltak a gőzfertőtlenítő gép megvételének elhalasztásában, az ügyvezető községi orvos pedig a tetű elleni védekezésben mulasztott. Mezőberény közegészségügyi helyzete tette ilyenformán lehetővé, hogy a behurcolt ruhatetű a szegénytelepeken kötelező tetűvizsgálat elmulasztása folytán a veszélyforrásból járványügyi problémát okozott.

Nem akarom elődeimet vádolni, de Karai dr. diplomája éppúgy elavult, mint a községi orvos társáé, Berényi Károly dr.-é, aki a terhestanácsadásain a levett vért a kémcsövekben összeöntögette, „hogy egyforma mennyiség legyen bennük". Nekem a védőnők mondották el, akik már ismerték az 1917-ben Landsteiner által felfedezett vércsoportokat, de Berényi dr., aki a német és francia nyelvet is beszélte, orvosi vonalon nem fejlesztette orvosi tudását, pedig közel két évtized állott rendelkezésére a vércsoportok felfedezésétől a nyugdíjba vonulásáig.

1935-ben Karai Gusztáv községi ügyvezető orvos, 1936-ban Berényi Károly dr., az akkor már az ügyvezetéssel megbízott községi orvos is nyugdíjazását kérte.

1936. december 4-én az ügyvezető községi orvos *Ila Tóth Mihály dr.* tisztiorvosi képesítéssel rendelkező gyulai rendőrorvos lett, a második közszségi orvosi állást pedig én kaptam meg. 1938. december 31-én Ila Tóth Mihály dr. távozott állásából, Beregszásznak lett városi tisztiorvosa, így az ügyvezető községi orvosi állást én foglaltam el, az utódom 1939 májusában *dr. Hanzély Ferenc* mezőberényi MÁV-orvos lett. Én a községi, illetve körzeti ügyvezető állásomból 1965. március 21-én váltam meg, Hanzély Ferenc dr. pedig 1970-ben kérte nyugdíjazását.

1936-ban rajtunk, a két községi orvoson kívül a két nyugdíjba ment orvos-kolléga mellett *nyolc orvos működött*. Közöttük *Korda Ferenc fogszakorvos* az OTI-betegek fogorvosi ellátását végezte napi három órában. A község közéletében csak dr. Szegő István és dr. Hanzély Ferenc játszottak szerepet mint a Mezőberényi Atlétikai Klub, illetve a Törekvés sportegyesület orvosai.

1935-től *dr. Tóth László* az OTBA betegek ellátását végezte, *dr. Kovács Mihály* 1934-ben lett az OTI beteg orvosa, míg *Szegő István dr., Braun József dr., Oláh Ernő dr.* és *Csinos Albin dr.* magángyakorlatot folytattak. (Oláh Ernő Festetich nyilaspártjának volt községi elnöke, a jobboldali politizálásban folyamatosan részt vett.)

Az említett orvosok sorsa a következőképpen alakult: A zsidó származású *dr. Berényi Károly* és *dr. Korda Ferenc* a fasiszta zsidóüldözés mártírjai lettek. *Tóth László dr.* 1945-ben Szászfenesen lett községi orvos, ahonnan Balmazújvárosba került, és ott lett körzeti orvos haláláig. *Oláh Ernő dr.* 1944 nyarán családostul Nyugatra ment, és Brazíliában halt meg öreg korában. *Szegő István dr.*1950-ben Budapesten rendőrorvos őrnagy lett, de 1951-ben meghalt. Nem számolt a röntgensugár ártalmával, ami betegségének oka volt. *Dr. Kovács Mihály* szovjet hadifogságból 1947-ben került haza, míg *Braun József dr.*1945-ben érkezett vissza. *Dr. Csinos Albin* volt az egyedüli, akit a felszabadulás itthon ért Mezőberényben.

Az 1952-ben megszervezett körzetesítés négy körzetet jelentett Mezőberényben. Az első kerület körzeti orvosa *Bak Mihály dr.*,a második kerületé *Kovács Mihály dr.*, a harmadik kerületé *Hanzély Ferenc dr.*,a negyedik kerület körzeti orvosa *Braun József dr.* lett. *Csinos Albin dr.* magánorvosként tevékenykedett. A négy körzeti orvosból először *Braun József dr.* vált ki, aki a fogorvoslást megszeretvén, letette a fogszakorvosi vizsgát, és a község I. számú körzeti fogszakorvosa lett 1962-ben. A negyedik körzet községi orvosává a tanács *Csavanyák László dr.* közkórházi segédorvost választotta meg. 1962-ben *Kovács Mihály dr.*, a második körzet orvosa országúti baleset áldozata lett, és helyét a tanács *Andor László dr.*-ral töltötte be. Bak Mihály dr. körzeti orvos 1965 április elején a második fogszakorvosi körzet állásába neveztetett ki, és helyébe az első kerület körzeti orvosi állásba *Schőn Magda dr.* belgyógyász szakorvos került. 1967-ben Schőn dr.-nő visszament Pestre, és állásába *Kovács József dr.* bélmegyeri orvost hívták meg. A Hanzély Ferenc dr. hármas számú körzetében nyugdíjba vonulása után, 1972-ben, az állást *Várszegi Sándor dr.* röntgenszakorvos foglalta el, aki azonban 1975-ben kórházi főorvosnak ment Vásárosnamény-ba, és utóda a körzetben *Juhász Anna dr.* kórházi belgyógyász szakorvos lett. 1969-ben *Andor László dr.* lemondott körzeti orvosi állásáról, és helyébe *Sós Ferenc dr.* Szabolcs-Szatmár megyei körorvost választotta meg a tanács.

1972-ben a járási egészségügyi szolgálat keretében kaptuk *Pálmai Éva dr.* gyermekgyógyász szakorvost, aki azonban 1978-ban Köröstarcsára távozott körzeti orvosnak. Hogy gyermekszakorvoshoz jussunk, a község 1979. de-

cember 1-jei hatállyal a község hatodik körzeti orvosának Dévaványáról *Bacsó Lajos dr.* körzeti orvost hívta meg azzal, hogy három évig Berényből bejár a békéscsabai kórház gyermekosztályára, az egyévi orvosi munkája beszámításával a gyermekszakorvosi vizsgát leteszi, és a község körzeti gyermekszakorvosa lesz. Ez 1983. január elsejével meg is történt. Ugyanilyen módon lett a községi második gyermekszakorvosa 1985. január elsején *Szirászki Magda dr.*

1975-ben Mezőberény és Csárdaszállás közös tanácsot alakított, és Békéscsaba városkörnyéki nagyközsége lettünk. Ekkor kaptuk meg az ötödik körzeti orvosi állást, amelynek területét a négy körzet közepéből és Csárdaszállásból alakították ki. Ezt az ötödik körzeti orvosi állást *Juhász Anna dr.* férje, *Berényi Tivadar dr.* kapta meg, de 1977. június 15-ei hatállyal feleségétől elvált és állásáról lemondott. Utódjának a tanács 1978. július 1-jével *Wagner József dr.* sebész szakorvost, községünk szülöttjét választotta meg, aki azonban 1981-ben visszament a gyulai kórházba, és utóda *Berényi Erika dr.* lett.

Az öt körzet részére a Petőfi u. 9. sz. alatt 1963-ban kialakított körzeti rendelő már nem felelt meg, és ezért a Juhász—Berényi házaspár a Hősök u. 3. sz. alatti lakásukon rendeltek 1977. június 15-éig, a férj távozásáig.

1978-ban a tanács kisajátította a Széchenyi u. 1. sz. alatt dr. Hanzély kollégánk özvegyének házát, ahol megfelelő átalakítások után községünk körzeti rendelője alakult ki, amely minden vonatkozásban kielégítette a körzeti orvosok kívánságát néhány esztendeig.

*

A múlt faggatása kapcsán községi, körzeti orvosi vonatkozásban, de szakorvosi vonatkozásban is *a prevenció, a megelőzés az a működési terület, amelynek megítélésében szenvedélyes nézetek ütköztek össze a múltban, de talán még most is.* Prevenció az elrendelt védőoltás is, de nem itt volt a baj, hanem az orvosok egészségnevelési munkájában, amelyet immel-ámmal, de még jó, ha egyáltalában csinálták a körzeti vagy bármilyen orvosok. Fogorvosi vonatkozásban a fogászati héten, majd fogászati hónapban, körzeti vonatkozásban a „tiszta udvar, rendes ház" keretein belül végeztük és végezzük a megelőzést. Ebben a tekintetben már a társadalmi munka is számít.

1960-ban Békés megye az általa meghirdetett tisztasági hónapban a hetvenhárom község részére három díjat tűzött ki. Az első díjat Csabacsüd község, a második díjat Kondoros község, a harmadik díjat Mezőberény nagyközség kapta meg. 1982-ben a nagyközségek kategóriájában megint Mezőberény volt az első 150 000 Ft jutalommal, míg a kisközségek kategóriájában Csárdaszállás lett az első 100 000 Ft-tal. Csárdaszállás már 1977-ben is az első helyet érte el a kisközségek között a társadalmi munkában, ami 100 000 forint jelentett számukra akkor is.

Tudom, hogy az egészségnevelés, amit különben 1972-ben már a II.

egészségügyi törvény minden, az egészségügy területén dolgozó kötelező feladatává tett, még mindig akadozik. Jellemzésként elmondom, hogy 1975—76-ban a volt békési járásban a 13 — 18 év közöttiek fogínyállapotát vizsgáltuk, és azok kapcsán előadásokat is tartottunk a fogápolásról. A békési gimnázium akkori igazgatója mondta: „Meglepőnek tartom azt, hogy az egészségnevelést kiterjesztették tudományos célból, túl a munkaterületeken, és hajlandóak vagytok széles területeken, már mint a békési járás területét is számítva ezt a munkát elvégezni. Ugyanis a minap azt hallottam, egy nem fogorvos szakorvostól, hogy minek csináljon megelőzést, hisz akkor nem lesz kit gyógyítania." Egy mezőberényi tanácsülésen több évtizeddel ezelőtt, amikor még csak hetente kaptunk a gyermektanácsadások tartására Békésről vagy Békéscsabáról egy-egy gyermekszakorvost, azt mondta egy körzeti orvos, jobb lenne, ha a tanácsadás helyett gyógyítást végezne. A megelőzés, a prevenció természetesen nem hoz olyan sikert, mint egy műtét, ami után a beteg hálás, de a megelőzés tudományosságát is kevésbé tartja orvosi munkának a köznapok embere. Az 1983 szeptemberi tanácsülésünkön is finoman fogalmazott az előadó a megelőzésről szólva azzal, hogy „a megelőző munka területén van még tennivaló". Fél évszázadot meghaladó munkám alapján állítom, hogy még lesz is! Ugyanebből a tanácsi beszámolóból a Köjál megállapítását is közlöm: „A körzeti egészségügyi szolgálat nem az előírt gyakorisággal végzi a tisztasági gyakorlatokat, és a járványügyi vonatkozásban a körzeti orvosok nagyobb éberségére lenne szükség." 1971-ben azt olvassuk a tanácsülési jegyzőkönyvekből, hogy „az egészségügyi és szociálpolitikai feladatok ellátására nem volt előadó". És 1971-ben oda jutottunk, hogy az eleddig aktív egészségügyi bizottságot összevonták a művelődési bizottsággal. Így a művelődési munka mellett elveszett az egészségügyi bizottság munkája, finomabban fogalmazva „elvonta a figyelmet a művelődésügy az egészségügytől".

1976-ban, amikor a jogi doktorátussal rendelkező Baukó Márton lett a tanácstitkár, és Békéscsaba városkörnyéki nagyközsége lettünk, a közös tanács különválasztotta az egészségügyi és szociálpolitikai bizottságot a művelődési bizottságtól, hisz mindkét bizottságnak más a feladata.

*

Mezőberény újabb egészségügyi viszonyait talán újszerű megvilágításban tárgyaltam. Az alapellátási munkában a gyógyítás mellett a megelőzésnek is olyan jelentőséget tulajdonítottam, mint amelyet a Magyar Népköztársaság Alkotmánya is hangsúlyoz, mert 1949-ben állami feladattá tette a dolgozók egészségvédelmét és egészségügyi ellátását. A minőségi fejlődés folyamán 1984-ben Mezőberényben eljutottunk oda, hogy új egészségházunkban minden együtt van: a gyógyszertár, az öt körzeti orvos, a két körzeti gyermekszakorvos és a három fogszakorvos rendelője. A körzeti orvosoknak 3—3 tagból álló stábjuk van: a főiskolai végzettségű védőnők, a körzeti ápolónők és a körzetiorvos-írnokok. A körzeti gyermekszakorvosok mellett

gondozónők, a fogszakorvosok mellett pedig fogászati asszisztensnők munkálkodnak.

Juhász Anna dr. belgyógyászati szakorvosi képesítéssel rendelkező körzeti orvos a munkanap egy-egy órájában végzi a sportorvosi teendőket, az EKG-vizsgálatokat, és a gépjárművezetők időszakos orvosi vizsgálatát. Van már heti két-két órában nőgyógyászati szakrendelés, és 1986. szeptember 1-jével megkezdődött a szemészeti és bőrgyógyászati szakrendelés is.

Az egészségvédelmi gondozási körben, az egészségházban folynak a terhes- és csecsemővédelmi tanácsadások nőgyógyász és gyermekgyógyász szakorvossal. Az öt körzeti védőnő munkáját kiegészíti egy iskolai egészségvédelmi védőnő.

Az orvosi ügyeleti szolgálat soha nem remélt körülmények között dolgozik, délután négy órától másnap reggel fél 8 óráig. Az ügyeletes orvost segíti a három éjszakás ápolónő, a három gépkocsivezető, a négykerék-meghajtású autó URH-adóval. Az egészségházban működik egy kisebb szintű laboratórium egy szakasszisztensnő vezetésével. Az alapellátás munkájába besegít a Békésen működő szakrendelő intézet, amelyben már minden szakorvosi állás betöltött, és a jól működő laboratóriuma mellett röntgenfelvételeket is végeznek, a legújabb időkben már ultrahang (szonográf) készülékük is van. Ma az alapellátásban dolgozó körzeti orvosok és a körzeti szakorvosok munkáját ismerve, könnyebbnek vélem a több szabad idő birtokában, mint elődeikét, így művelhetik, képezhetik magukat, ha hivatásuk magaslatán akarnak állni.

Szőnyi István nagy festőművészünk szavaival zárom ezt a fejezetet: „Az élet úgy ahogyan van is, élvezhető. A mindennapok titokzatosság nélküli világa is szép, és eredményes benne élni."

A MAGYAR KÖZEGÉSZSÉGÜGY ELSŐ TÖRVÉNYES RENDEZÉSE

A Mezőberényben folytatott egészségügyi munka történetének históriájához nélkülözhetetlen a vonatkozó jogi szabályozások, a szervezeti keretek, általában a hazai és azon belül a megyei, a járási közegészségügy haladásának vázlatos ismerete.

1871-ben a XVIII. tc. intézkedett az orvosok, a kirurgusok választásáról. Valójában az 1876. XIV. tc. a világon az egyik korai törvény, amely behatóan intézkedett a közegészség- és járványügyről, és egyes elveiben még ma is törvényes alapja egészségügyünknek, járványügyünknek. Ez a törvény a községi orvosok gyógyító munkáján kívül az orvos közegészségügyi, orvosrendőri és törvényszéki orvosi teendőiről is intézkedett. Szakmai ügyekben a községi orvos a járás orvosával közvetlenül érintkezett. Járási orvos abban az időben az lehetett, aki a diploma megszerzése után kétévi orvosi gyakorlatot folytatott és a tisztiorvosi vizsgát letette. Intézkedett a jelzett törvény a bábákról — mai szóhasználattal a szülésznőkről — és az egészségügyi rendőrről is.

A községi orvos és a községi bába hivatala a törvény révén állandó funkcióvá emelkedett. Az orvosnak negyedévenként kellett működéséről jelentést tennie a községi elöljáróságnak. Mezőberényben az 1870-es évektől a községi orvos és az állatorvos a havonta tartandó képviselőtestületi üléseken számolt be munkájáról. Az orvosok és szülésznők fizetését a képviselőtestület határozta meg, a megyei törvényhatósági bizottság jóváhagyásával.

Azon községekben, ahol községi orvos működött, a képviselőtestület közegészségügyi bizottságot alakított, amelynek tagjai a községi orvoson kívül az állatorvos, a gyógyszerészek, a lelkészek, a jegyzők, a tanítók és három, ún. szakkedvelő egyén a községből, akiket a képviselőtestület választott. A közegészségügyi bizottságot háromévenként újra kellett választani. Járvány esetén a közegészségügyi bizottság járványügyi bizottsággá alakult át. Elnöke ekkor a főszolgabíró, előadója pedig a községi orvos volt.

Mezőberényben a képviselőtestületi jegyzőkönyv tanúskodik arról, hogy a közegészségügyi bizottságot 1876-ban megalakították, de az első tíz év alatti működésről nincs adatunk, mert e tíz év jegyzőkönyve elveszett.

Az 1876. évi XIV. tc.-et követte az 1908. évi XXXVIII. tc., amely az alaptörvényt a haladás szellemének megfelelően módosította, kiegészítette.

Ebben a törvényben szerepel az a rendelkezés, mely szerint ahol több orvos volt, ott a képviselőtestület a községi orvosok közül ügyvezető községi orvost választott, akit ezzel a szolgálat egységes teljesítéséért felelőssé tettek. A községi orvosok teendőit, egymáshoz való viszonyukat a község képviselőtestülete szabályrendeletben rögzítette. Mezőberény a törvény alapján kiadott rendelet alapján a IV. kategóriába tartozott. Ennek megfelelően állapították meg a díjtételeket az orvosok és bábák részére. (A rendelési díj az orvos lakásán egy korona, a beteg lakásán két korona volt, az egy éven aluli csecsemőknél a díj fele járt.) A helyi képviselőtestület egyik tagja azt javasolta, hogy a képviselőtestület tiltsa meg az ilyen magas díjtételek kifizetését. G.A. ügyvéd képviselőtestületi tag figyelmeztette a javaslattevőt, hogy a belügyminiszter rendeletét a képviselőtestületnek nincs joga megváltoztatnia. Ennek ellenére szavaztak, és a javaslat 29:8 arányban többséget kapott, ami természetesen törvénytelen volt, s a megye a jelzett díjtételeket fogadtatta el. A községi orvosok a fizetésüket egyébként akkor még egy negyedévre előre kapták meg. Ez a gyakorlat több visszaélésre adott alkalmat, és így később megváltoztatták. A községi orvosok magángyakorlatot a községen kivül is folytathattak, de fizetéses állást csak engedéllyel vállalhattak. Szabadságuk évente három hét volt, amelyet az alispán engedélyezett. A községi orvosok egymást fizetés nélkül voltak kötelesek helyettesíteni.

Fegyelmi ügyekben, ha az orvos működéséről vagy hivatali szolgálatáról volt szó, a községi határozat meghozatala előtt a járás tisztiorvosát is meg kellett hallgatni.

A rendelet szólt arról is, hogy a képviselőtestület vonakodnék a IV. kategóriában a községi bábák számát és fizetésüket megállapítani, akkor ezekben a törvényhatósági bizottság dönt, és az állapítja meg a bábák számát és fizetésüket is, a község lakosságához viszonyítva.

Ha a községnek nem lenne az orvosa számára lakása vagy a községben megfelelő lakás nem akadna, a község köteles az orvosa számára szolgálati lakást építeni — mondta ki a rendelet. Községünkben az ügyvezető orvos számára 1909-ben építettek szolgálati lakást a Petőfi út 4. szám alatt. A cél az volt, hogy az ügyvezető orvos, aki a község közegészségügyi és járványügyi vezetője volt, közel lakjon a községházához.

A második községi orvos volt a halottkém, aki az állatorvos akadályoztatása esetén ellátta a vágóhídon a húsvizsgálatot is, és kezelte a trachomás betegeket. Az ügyvezető orvos érintkezett a községet érintő közegészségügyi és járványügyi kérdésekben a járási és a megyei tiszti főorvossal. A megyei főorvos évi patikavizsgálatainál a községi ügyvezető orvos is jelen volt.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

1921-ben hazánk egészségügyének irányítását a törvények a népjóléti minisztériumra bízták. A népjóléti minisztérium idején, 1927-ben szervezték meg az *Országos Társadalombiztosítási Intézetet* az *OTI*-t, mely betegségek, balesetek esetére biztosított, majd ezeket követte az öregségi, a rokkantsági, özvegyi, árvasági esetekre szóló kötelező biztosítás. Sajnos, a mezőgazdasági munkások, cselédek nem az OTI keretében voltak biztosítva, hanem a sokkal kevesebb támogatást nyújtó szervezetnél. Az 1907. évi VIII. tc. alapján baleset és betegség esetén is csak 45 napig kaphattak orvosi kezelést és táppénzt az Országos Gazdasági Munkáspénztár terhére. A 45. nap után a közgyógyszerellátás terhére kapták a gyógyszert a községi orvosok útján, akiknek kötelességük volt a körzetük szegényeit kezelni, gyógyítani. Munkám kezdetén megdöbbentett ez az állapot, s nem maradtam közömbös a földmunkások kiszolgáltatottsága láttán.

Mezőberény község alkalmazottai számára 1939-ben hoztunk egy szabályrendeletet, amelyben minden OTI-szolgáltatást biztosítottunk, a község minden alkalmazottjának, a családi pótlékkal együtt. A szabályrendeletünket a megye közgyűlése is jóváhagyta. (A biztosításba beletartozott minden tisztviselő, tiszteletdíjas, szegődményes és egyéb alkalmazott.)

Az első világháború után a szétzilálódott magyar közegészségügynek a Rockefeller-alapítvány adott biztatást arra, hogy segítségével létrehozzanak egy, a gyakorlati orvosi munkát szolgáló intézetet. A felépítendő országos intézet részére a főváros ajánlott fel telket a háború alatt működött „Zita" kórház telkéből, közel az István kórházhoz és a Nagyvárad térhez.

A nemzetgyűlés az *Országos Közegészségügyi Intézet* (OKI) alapításáról szóló törvényt 1928-ban alkotta meg. A miniszter az intézet igazgatását Johan Béla dr. egyetemi magántanárra bízta. Alapjában az OKI Johan Béla dr. tervei szerint készült, amelyekben benne volt Fodor József, Markusovszky Lajos és több nagynevű orvostudósunk álma is.

Johan Béla dr. Generzich kórboncnok professzor tanársegédjeként indult el, és már az I. világháború alatt sokat foglalkozott hadseregünk kolerában és hastífuszban elhalt katonáinak boncolásával. A kolera elleni oltóanyag készítésében is szerepe volt.

1922-ben dr. Johan Béla a Rockefeller-alapítvány első ösztöndíjasa lett, és egy évet töltött az Egyesült Államokban. Visszatérve, haladó orvostaná-

rainak javaslatára, még két esztendőt töltött Európa nyugati államaiban, ahol a közegészségügyet és az oltóanyag termelését tanulmányozta. A hazai oltóanyag- és szérumtermelés emberi célokra a Phylaxia oltóanyag- és szérumtermelő intézetben indult meg, az állatgyógyászattól elkülönített osztályon, amely a mai Humán Oltóanyagtermelő és Kutató Intézetben terebélyesedett ki. Johan Béla dr. igazán felvértezett orvostudósként kezdte meg az igazgatása alatt álló OKI-ban a modern magyar egészségügy elméleti és gyakorlati munkáját. Az OKI-ban kezdődött el a közegészségügyünk fejlesztése, a fertőző betegségek elleni küzdelem, a hatósági orvosok és az egészségügyi védőnök képzése. A falu egészségügyi szolgálatának alapját mintajárásokban dolgozták ki, és kezdték meg építgetni az egészségügyi munka egységes rendszerét. Johan jól ismerte a falvak szomorú egészségügyi állapotát, melyet a „Gyógyuló magyar falu" című könyvében tárt fel a gyógyításra vonatkozó javaslatokkal együtt.

A volt Stefánia szövetség és fiókjai beolvadtak a Zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálatba, ahol már nem csak anya- és csecsemővédelem folyt. Ez a szolgálat fokozatosan leért a legkisebb faluig, és az addig elégtelen, szervezetlen közegészségügyünket *minden területre kiterjedő egységes állami rendszerbe fogta össze*. A megyékben egymásután alakultak ki az OKI-fiókállomások. Békés megyében 1926-ban Gyulán létesült a fiókállomás, amelynek laboratóriumában a bakteriológiai osztály végezte a pathohistológiai, a parazitológiai, az onkológiai, a vérbaj-diagnosztikai vizsgálatokat, a hastífusz- és a vérhasbacilus-gazdák kutatását. Első vezetője ennek a gyulai fiókállomásnak dr. Karoliny Lajos egyetemi magántanár (kórboncnok főorvos) volt.

A fővárosi OKI a salmonellózisokkal kapcsolatosan az élelmiszereket, az ivóvizet adó kutak vizét vizsgálta. A malária vizsgálatokat szintén itt végezték. Az OKI irányítása alatt folyt a gümőkór és a nemibetegségek elleni küzdelem. Az emberi veszettség elleni oltóanyagot is az OKI termelte, de különösen nagy eredményeket értünk el az OKI-ban termelt hastífusz és diftéria elleni oltóanyaggal. Mezőberényben a diftéria oltásokat fakultatíve 1937-ben kezdtük el. A következő évben már országosan kötelezővé tették a diftéria elleni oltást. A hastífusz elleni tömeges oltások nagyon megritkították ezt a betegséget.

A NÉPJÓLÉTI MINISZTÉRIUM MEGSZŰNÉSE UTÁN

1932-ben, a gazdasági válság következtében, a Népjóléti Minisztérium megszűnt. Szerepét azután a Belügyminisztérium egyik államtitkára által vezetett osztály látta el. 1935-ben a vezetés Johan Béla dr. államtitkár kezébe került. Államtitkársága alatt szervezték meg az *Országos Közegészségügyi Tanácsot*, amelynek javaslatára született meg az 1936. évi IX. tc., amely biztosította azt, hogy az ország összes orvosi állásáról szakmai elbírálás után döntöttek és a kinevezés joga a belügyminiszteré lett. A járási tisztiorvosok, a megyei tiszti főorvosok állami szolgálatba kerültek, magángyakorlatot nem folytathattak. Ez a törvény biztosította a tisztiorvosok és főorvosok hatósági jogkörét. A községi és körorvosok 1940-ben kerültek állami szolgálatba. A tisztiorvosokat, a tiszti főorvosokat 6 hónapos, a községi és körorvosokat hathetes tanfolyamra kötelezték.

A tanfolyamok az OKI-ban voltak. A vizsgabizottság elnöke Johan Béla dr. államtitkár, tagjai Tomcsik József dr. egyetemi tanár, az OKI igazgatója és Szailer Károly dr. szolnoki tiszti főorvos voltak. Öregkorom józanságával, az idő távlatából tudom értékelni azokat a vizsgákat. Akik ezeket a tanfolyamokat elvégezték és eredménnyel vizsgáztak, azok az orvosok *a gyógyuló magyar egészségügy igazi elkötelezettjei lettek*. Mivel én is ezek között kezdhettem meg községi orvosi munkámnak fél évszázadát, mind a háború előtt, mind a háború után belémrögzült a megelőzés, a prevenció, és ez volt az, ami a gyógyítás mellett végigkísér hosszú életemen. A sorsom megengedte, hogy lássam szárba szökkeni azokat a kezdeményezéseket, amelyek magvait én ültethettem el Mezőberényben.

Az egészségvédelem központjai a gondozási körök lettek, ahol a terhesvédelmet, a csecsemő- és kisdedvédelmet, a venereások kezelését végeztük. A gondozási körök meghatározói lettek az igen jól képzett védőnők, akiknek jelenléte nélkül tanácsadások nem történhettek.

Az 1940. évi VI. tc. a gümőkór és a nemibetegségek kötelező bejelentését írta elő, a gyógyítási kötelezettséggel együtt. A pedagógusok átvilágítását az 1938-ban megindult megyei rtg-autón érkező vándorröntgen és orvosa, dr. Kösztner József tüdőgyógyász szakorvos kezdte meg.

Az 1941. évi VI. tc. a házasulandók házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatát írta elő. Kötelező orvosi vizsgálatra került sor a vérbaj és a gümőkór vonatkozásában.

Dr. Tauffer Vilmos orvosprofesszor 1928-ban kidolgozott módszere alapján bevezetésre került az egész országban a szülészeti események számbavétele. A megyei szülész kerületi főorvosokhoz minden hónap 15-éig a községi és városi orvosok a területükön történt szülészeti eseményekről a rendszeresített űrlapok beküldésével számoltak be.

A FELSZABADULÁST KÖVETŐ ÉVEK KÖZEGÉSZSÉGÜGYI HELYZETE

A felszabadulás után gyorsan életrehívott *Népjóléti Minisztérium Közegészségügyi és Járványügyi Főosztálya* szervezte szétzilált egészségügyünket. Elsősorban az OKI megmaradt központi intézetével, a megmaradt megyei fiókintézményekkel, azok szakorvosaival, a megyei tiszti főorvosokkal, a járási tisztiorvosokkal, és a községi, városi hatósági orvosokkal. Az első célnak azt jelölte meg a minisztérium, hogy egyelőre a háború előtti eredményeket érjük el.

Békés megye tiszti főorvosa Blanár László dr. lett, aki Karossa Pfeifer József dr. felügyelővel ellenőrizte a megyében, így községünkben is a közegészségügyi és járványügyi munkát. A szülészet területén Biringer Károly dr. tett ellenőrző látogatásokat. Ő Ung vármegye tiszti főorvosi állásából került az említett minisztériumba. Egy alkalommal Rottenbiller Alajos dr. tett látogatást mint felügyelő.

A felszabadulást követő népi demokratikus átalakulás éveiben a közegészségügy területén számos előrelépés történt. Az egyik legfontosabb eredmény a gümőkór felszámolása érdekében megkezdett akció.

A békési járás tüdőgondozója már 1942-ben megkezdte működését Kardos József dr. tüdőgyógyász szakorvos vezetésével. At intézet anyagi alapjához Mezőberény évi 1500 pengővel járult hozzá, a következő évben pedig már 2000 pengőre emelték a község hozzájárulását, támogatását. A rendelés idejét meghatározták a községek számára.

1943-ban már az OKI is termelte a *BCG-oltóanyagot,* amely rövidítés a „B" bacilust jelenti, a „C" Calmette és a „G" Guerin orvos-kutatók számára állít örök emléket. 1943-ban és 1944-ben a hat héten aluli csecsemőkön végeztek 40—43 BCG-oltást, de teljes erővel csak a háborúból való visszatérésünk után indultak meg az oltások széles körben. 1945 második felében már minden újszülöttet-csecsemőt BCG-ztünk, és az iskolás gyermekeket is beoltottuk. Közülük csak azokat, akik az érzékenységi próba elvégzése után még nem bizonyultak tbc-fertőzésen átesetteknek. A BCG-vakcinával több mint 800 gyermeket oltottunk be. A BCG-vakcina is fertőz, de csak a védettség biztosításáig, míg a természetes fertőzéssel nem tudjuk, hogy betegség lesz belőle vagy védettség.

1947-ben a *dán BCG-akció* keretében a felnőtt lakosságot 30 éves korig — 6801 személyt előzetes érzékenységi próba elvégzése után — oltottuk be

a vakcinával. A BCG-oltások mellett a gümőkór felszámolásába a gyógyítás terén kifejlesztett hatékony gyógyszerek is beletartoznak. A BCG-vakcina és a gyógyításban bevált gyógyszerek segítségével községünkben a gümőkór-halálozás az 1960-as évekre megszűnt.

1950-ben egyesültek a gümőkórokat gondozó és gyógyító intézmények az *Országos Korányi TBC Intézet* keretében. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 1949-ben külön is kimondta az emberek egészségvédelmének és egészségügyi ellátásának biztosítását. Alkotmányunk rögzítette azt, hogy az egészségügy az egész társadalom ügye, és az egészségügyi szaktevékenységen kívül a feladatok megoldásában nélkülözhettelen az egész társadalom közreműködése is.

Részünkre, hatósági orvosok részére nagy segítséget nyújtottak az általunk kiképzett *népegészségőrök*, akik zömmel fiatal leányokból és asszonyokból állottak. A mezőberényi népegészségőrökkel szép sikereket értünk el, mire tekintettel a népjóléti minisztérium vissza nem térítendő kölcsönnel megvette részükre a főtéren lévő emeletes épületet, amelyben ma a könyvtár működik. Az újszerűségből is adódó sikerek után a népegészségőri intézmény elhalt. Szerepét 1950-ben a Magyar Vöröskereszt vette át, amely éppoly sikeresen végezte munkáját, mint elődje. Megvallom, hogy a Vöröskereszt a körzetesítés után nem remélt, hatásos tényezője lett a fejlődésnek, és tagjai sok és szolgáló szeretettel végezték a részükre megjelölt munkát. A háborúval megromlott élet- és lakáskörülmények terén volt sok tennivaló. A háborúból hazajött katonák, volt hadifoglyok közül három kiütéses tífuszos beteget a járványkórházban történt elkülönítéssel, ottani gyógykezelésükkel sikerült meggyógyítani. Elkerültük a kiütésestífusz-járványt. A hastífusz több gondot okozott, de oltóanyaghoz sikerült jutni Szegeden nullásliszért cserébe. A betegek környezetében beoltottunk 161 személyt, de egy 34 éves fiatalasszony halálát nem sikerült kivédeni. 1934 óta ez volt a községben az egyetlen hastífuszos halálozás mind a mai napig.

A veszettség elleni emberi oltóanyagot már a II. világháború előtt is termelte az OKI. A községi orvos táviratára expressz küldte le az oltóanyagot, amelyet a hasfal bőre alá adtunk. A háború után a megromlott higiénés viszonyok, de az egészségügyi kultúra alacsony színvonala is kedvezett a vérhas, dizentéria terjedésének. 1947-ben kaptunk egy utasítást arra, hogy a vérhason átesettek székletét a következő évben bacilusgazdaságra ellenőriztessük. A minisztérium járványügyi főosztálya ellenőrzésekor kiderült, hogy a megyében rajtam kívül csak egy helyen igazolta az ellenőrző vizsgálatok megtörténtét a községi orvos dizentérianaplója. Volt, ahol fel sem vágták a közlönyt, amelyben a rendelet megjelent. Ezt az ellenőrző felügyelőtől tudtam meg. A 40-es évek utolsó esztendejében, 1950-re átterjedve, 1554 vörhenyes megbetegedés volt községünkben, két halálozással. A múlt században, 1861-ben Lux dr. tesz említést arról, hogy voltak olyan hónapok, amikor 16—20 gyermek halt meg egy hónapban vörhenyben. A skarlát ellen az OKI oltóanyagot küldött részünkre. A következő esztendőben még jobban megszaporodtak ugyan a vörhenyes esetek, de a lefolyásuk feltűnően

könnyű volt. A skarlát elleni oltóanyag termelése abbamaradt, mert nem bizonyult teljes értékűnek. A vörhenyes megbetegedéseket már penicillinnel sikerült gyógyítanunk, a megbetegedések pedig megritkultak, nem okoztak gondot a hatósági orvosnak.

KÖZEGÉSZSÉGÜGYÜNK A TANÁCSOK MEGALAKULÁSA UTÁN

A tanácsok megalakulása után 1950-ben a különböző osztályok mellett az egészségügyi osztályok is megalakultak: a megyében a megyei főorvos, a városokban a városi főorvosok, a járásokban a járási főorvosok vezetésével. 1951-ben az epidemiológus állásokat is szerveztek az egészségügyi osztályok mellé, amelyek hatósági jogkört kaptak, amit már az 1936. IX. tc. alapján a megyei tisztifőorvosok és a járási, városi tisztiorvosok is megkaptak.

1954-ben fokozatosan alakultak ki a közegészségügyi és járványügyi állomások, a KÖJÁL-ok, amelyek a település-egészségügyet, az élelmezés-egészségügyet, a munkaegészségügyet és az iskolai és járványügyi feladatokat látják el.

A Békés Megyei KÖJÁL megalakulását Szekeres János dr., megyei epidemiológus elmondása alapján írom le, mert ezt nála jobban senki sem ismeri. Szekeres János dr.-t mint békési községi orvost 1950 december havában hívták be az akkor megalakult megyei tanácshoz epidemiológusnak. 1950-ben Vilmon Gyula dr. miniszterhelyettes felkereste, hogy alakítsa meg a Békés megyei KÖJÁL-t. Javasolta, hogy a megye főépítészével, Joó Istvánnal menjenek el Nyíregyházára és ismerjék meg az ott már fél éve működő KÖJÁL-t. A nyíregyházi látogatás után építkezni szerettek volna, de a Békéscsabai Városi Tanács akkor nem engedte át a Gyulai út mellett később megépült KÖJÁL területét. Kénytelen voltak a kórház laboratóriuma felett emeletráépítéssel elhelyezni a KÖJÁL-t. Mivel 1955-ben az év végével a hatmillió forintból csak kétmilliót tudtak beruházni, négymillió forint részükre az akkori rendelkezések szerint elveszett. Szekeres János dr. csak egy évig volt a KÖJÁL igazgatója, visszament Békésre körzeti orvosnak. A KÖJÁL őt követő igazgatója Szentkereszti László dr., a szeghalmi járás főorvosa lett, aki Johan első garnitúrájához tartozott, és nagy tapasztalatokkal bíró szakember volt.

Szekeres János dr.-ra Békésen 1959-ben új feladat várt: ő alakította meg a békési járás közegészségügyi és járványügyi felügyeletét. Ezek az állomások laboratóriumokkal nem rendelkeztek. Az állomás vezetője a megalakító Szekeres János dr. lett, és mellette három egészségügyi ellenőr dolgozott, akik a Fodor József-féle egészségügyi szakiskolát végezték el, majd később az Orvostovábbképző Intézet kebelében alakult járványügyi főiskolát elvé-

gezve főiskolai oklevelet kaptak. A három egészségügyi ellenőr mellett a községi egészségügyi rendőrökből lettek az egészségőrök.

A felszabadulás előtt 1937-től a békési járási tisztiorvosa Tolvay István dr. volt, majd a tanácsok megalakulásával a békési járási tanács egészségügyi osztályának vezetője Szabó Miklós dr. addigi körösladányi községi orvos lett.

Feledésbe merült Tolvay István dr., a békési járás tisztiorvosának alakja.- De úgy érzem, megérdemli, hogy egyet-mást elmondjak róla. Előbb a Nyírségben volt körorvos, és jól ismerte az első világgazdasági válság alatti nyomorát a népnek. A nyírségiek szerették és sajnálták távozását. Elvégezte az újrendszerű tisztiorvosi tanfolyam hat hónapját, és a vizsga után a békési járás tisztiorvosa lett. Sokszor beszélt arról nekünk, de csak a barátainak, hogy mindent oldott meg körorvos korában. Békésen már nem gyógyíthatott, mert a tisztiorvosok magángyakorlatot nem folytathattak. A háború előtt felsejlett előtte a német uralom, illetve Hitler sötét alakja, akit nem szűnt meg szidni, mindenféle jelzővel ellátni. A Gestapo elől Marsall Ferenc dr. főszolgabíró mentette meg azzal, hogy mint „elmegyenge" embert a gyulai kórház elmeosztályára vitette. Így megmenekült a fasiszták koncentrációs táborától. A felszabadulás után elfoglalta hivatalát, küzdött a járványok ellen, de hosszabb ideig gyógyított is, mert a járás községi orvosaiból sokan fogságban voltak. A népi demokrácia évei alatt, amikor a BCG és a hastífusz elleni oltások tömegét végeztük, mindenütt ott volt a járásban, ahol kellett. Súlyos cukorbetegsége miatt 1949-ben nyugdíjba ment.

Működése alatt a járás községi orvosai és védőnői mindig más-más községben tartottak értekezletet, amit közös ebéddel vagy vacsorával kötöttünk össze. Szükségét érezte annak, hogy munkatársaival össze-összejöjjön, és közösen hányjuk-vessük meg a szétzilált közegészségügy dolgait. Gyakran emlegette nyírségi működését, sokszor nevettetett meg benünket. Szeretett vadászni, és a kör községeibe lovas kocsival járt. Szemüveges volt, s amikor vadászatra ment, egy felbukkanó szaladó nyúlra a kocsijáról akart rálőni, ám a gyorsan futó nyúl helyett, a szemüvege megcsúszván, véletlenül az egyik lovát lőtte fejbe. Arra buzdított bennünket, hogy „békesség, öröm és szeretet legyen köztetek, és ne sajnáljátok, ha többet tesztek másokért, mint amit ti kaptok". Ő már az I. világháborúban látta a fronton a világot égni.

Tolvay István dr. utóda Szabó Miklós dr. lett, akinek különösen kedvezőtlen körülmények között kellett megbirkóznia a személyi kultusz idején hirtelen megváltozott viszonyokkal. Szabó Miklós fáradhatatlan volt járásának egészségügyi fejlesztésében. Munkáját mindig szigorú törvénytisztelettel, magas fokú hivatástudattal látta el. Éveken keresztül tudományos mezt öltött egy-egy csecsemőhalálozási értékelésünk, amelyben meghatározó szerepet töltött be Boros Gáborné Ürmössy Erzsébet dr. megyei gyermekgyógyász főorvos. Mi, orvosok, de a védőnők is egyaránt szerettük a csecsemőhalálozási értékelést, bár néha hozzászólásunknak éle is volt. A hibákból, amelyek előfordultak, tanultunk, ami fontos volt a gyakorlat számára. Sza-

bó Miklós dr. örült a járás sikereinek, de bosszankodott, ha rosszabbul mentek a dolgok. A járás eredményei vezetése alatt sok összetevőből alakultak ki. Ilyen volt a területi Vöröskereszt alapszervezeteinek a körzeti orvosi állásokhoz való applikálása, ahol az elnök, a körzeti orvos volt az egészségügy gazdája. A szocializmus és a humanizmus egyet jelentett Szabó Miklós dr. számára. Féltőn vigyázott a strázsán, és hangoztatta, hogy az eredményeinket ahhoz kell mérni, ahonnan elindulva értük el azokat. Egy ciklusban országgyűlési képviselő is volt. A társadalom gyorsan változó új jelenségei iránt fogékony, szószólója minden egészségügyet fejlesztő munkának, szerény egyéniségű, meleg szívű ember volt. 1968-ban a szakszervezetek kérésére én búcsúztattam az itt maradt egészségügyi munkatársaitól. A járást elhagyva Pestre költözött, ahol a leánya is orvos. A Kapás utcai fogászati rendelőben fogszakorvosként dolgozott, de agydaganata elvette a lélek tükrét, a szeme világát. Igaz baráttal lettünk szegényebbek távozásával.

Szabó Miklós dr.-t a járási főorvosi álllásban Gelegonya Katalin dr. iskolaorvos követte, aki már rendezettebb viszonyok között vette át hivatalát. A konkrétumok iránt van érzéke és ügyszeretete, áthatja munkáját a szolgálat öröme.

1973-ban Békésből város lett, és a békési járás 1978-ban megszűnt. Mezőberény akkor Békéscsabának lett város környéki nagyközsége, ahol a városi főorvos előbb Juhász László dr. volt, aki a városi kórház igazgató főorvosi állásába került, utóda 1979-ben Juhász István dr. lett.

*

A fertőző betegségek bejelentési kötelezettsége a felszabadulás előtt csak 21 fertőző betegségre terjedt ki, míg napjainkban 44-re szaporodott ezek száma. A megelőző oltások és a kiváló gyógyszereink száma jelentősen visszaszorította a bakteriális megbetegedéseket. A hepatitis epidemica, az encephalitis infectiósa és a tetanus azok a betegségek, amelyek még halálozást okoznak. A korai bajmegállapítás is jelentős fejlődésen ment át (sonográfia, scintigráfia, izotópok).

Az OKI mint tudományos kutatóintézet, nemzetközi vonatkozásban is kiváló munkát végez. A fejlődés során az OKI-ból kiváltak és önálló intézetté fejlődtek: Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet (OETI), a Frederic Joliot Curie Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet (OSSKI). Kivált az OKI-ból továbbá az Országos Munka- és Üzemegészségügyi Intézet (OMÜI), ahol az üzemorvosi képzés és továbbképzés folyik. Ez az intézet végzi a foglalkozási betegségek megelőzésével, kivizsgálásával, gyógyításával kapcsolatos munkát. Az OMÜI tudományos kutatáson kívül kiemelten foglalkozik az üzemek megfelelő szellőztetésével, a por- és gázártalmak csökkentésével, a hőmunka ártalmainak kiküszöbölésével, a korszerű világítástechnikával, az üzemi zajártalmak csökkentésével, az egyént védő felszerelések és anyagok biztosításával, a védőöltözet és a védőital rendezésével.

1976-ban hívta életre az egészségügyi miniszter az Egészségügyi Tudományos Tanácsot (ETT) az orvos- és gyógyszerészi munka koordinálására. Feladatköre csupán tanácsadó jellegű, önálló intézkedési joga nincs, a kutatások támogatására javaslatokat tesz.

Korszerű munkaegészségügy kiépítése indult meg a mezőgazdaságban a vegyi anyagok tárolása, felhasználása terén. A termelőszövetkezetekben és állami gazdaságokban a kezdeti időben nagyon sok gondot okozott a munkavédelem és a baleset-elhárítás ismereteinek tanítása és a vezető szemléletének megváltoztatása.

A rovarok, a rágcsálók elleni küzdelem közismerten fontos, hiszen ezek a kártevők a fertőző betegségek kórokozóinak átvivői is. Az ezen kártevők tevékenységének megakadályozására létesült az OKI-ban a DDT-osztály. A salmonella bakteriológiai fertőzések diagnosztikája a KÖJÁL laboratóriumokban korszerű.

A rosszindulatú daganatos betegségek és halálozások kötelező bejelentése 1951-ben kezdődött, de az *Országos Onkológiai Intézet* csak 1954-ben kezdte meg működését. Mezőberényben mint szülész- nőgyógyász és fogszakorvos, én kezdtem meg a békési járásban a rákszűrést, mivel Békésen sem nőgyógyász, sem sebész szakorvos akkor még nem volt. Az első évben 952 rákszűrést végeztem, amelyben segítségemre volt Járosi Pálné községi szülésznő, Bányász Ilona és Lőrincz Júlia védőnők. Berényen kívül csak Köröstarcsán tudtam rákszűréseket végezni, mert ennyire futotta az időmből. A békési járás rákszűrésének a vezetője szakvizsgájának letétele után Vladár János dr., a békési szülőotthon vezetője lett. 1975-ben Csiby Miklós dr. nőgyógyász a szülőotthonban és a rákszűrésben is segítőtársa lett. A megyei onkológiai gondozó Gyulán működik, vezetője hosszabb idő óta Bálint János dr. nőgyógyász és onkológus főorvos.

Az ország vérellátásának központja az *Országos Haematológiai és Transzfúziós Szolgálat Központi Kutató Intézete,* amely 1955-től a területi vérkonzerváló állomások útján biztosítja az ország vérellátását.

1959-ben alakult meg az OKI keretéből az *Egészségügyi Felvilágosítási Központ.*

Speciális feladatokat képvisel az Országos Immissziómérő Hálózat, mely az országban a települések levegőszennyezettségének alakulását automatikus mintavételekkel méri. Az OMÜI keretében működik a Toxikológiai Tájékoztató Szolgálat, a peszticidek, műtrágyák, a faanyagvédőszerek toxikológiai minősítését végzi. Az OMÜI folyamatosan irányítja a munka- és környezeti ártalmak felderítését.

Hiányzik a napjainkban már jelentős eredményeket jelző epidemiológiai vizsgálatoknak az intézeti háttere, és a táplálkozás-egészségügy is gyengén fejlődik a klinikai háttér nélkül.

Az országos szintű tudományos intézetek a nemzetközi tudományos intézetekkel, és az Egészségügyi Világszervezet központjával és regionális szerveivel kontaktusban vannak. Az Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Intézet (OSSKI) a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség által össze-

fogott munkában vesz részt. Kiépítette és működteti a hatósági környezeti sugárvédelmi ellenőrző rendszert.

A mai fejlettebb társadalom felé haladva a közegészségügyi és járványügyi tevékenység az ismertetett intézetek révén fokozatosan fejlődött.

MEZŐBERÉNY EGÉSZSÉGÜGYÉNEK FEJLŐDÉSKRÓNIKÁJA MOZAIKOKBAN 1950-TŐL NAPJAINKIG

1950. október 22-én voltak az első tanácsi választások Mezőberényben is. Az alakuló tanácsülés 1950. október 27-én történt. A Himnusz eléneklése, a népfront helyi vezetőjének rövid beszéde után felolvasták a megválasztott tanácstagok nevét, akik nevük hallatára felmutatták megbízólevelüket.

Amikor a választási plakátokon a nevemet megláttam, csodálkozás és megilletődés fogott el. A feleségemmel, aki mint nagy családú csizmadia mester legfiatalabb lánya, Apponyi kollégiumot Horthy-ösztöndíjasként végezte és doktorált, mint tanítóképző intézeti tanár, megbeszéltük, hogy felmegyek az elnökjelölthöz, Varga Károlyhoz és megmondom: aggódom amiatt, hogy engem tanácstagnak jelöltek. Nem szeretném, ha a későbbiek folyamán jönnének rá diszkriminált „osztályhelyzetemre, társadalmi veszélyességemre," és kizárnának a tanácsból, mint ahogy a gyógyszerész öcsémet kizárták a pártból, de aki húsz év óta megyei tanácstag és kétszer lett érdemes illetve kiváló gyógyszerész. Varga Károly őszintén beszélt, láttam rajta, hogy határozott. Nem véletlenül kerültem a tanácstagjelöltek közé — mondta, mert a felszabadulás előtt olyan volt az orvosi és emberi magatartásom, ami őbennük, szegény emberekben azt a meggyőződést alakította ki, hogy én nem szóval, de szívvel, tettel álltam a nincstelen emberek oldalára.

1951-ben a tanács egészségügyi és népjóléti bizottságának az elnöke lettem. Tanácsülésről csak akkor hiányozhattam, ha a szülőotthonba vagy a körzetembe kellett mennem. Szem- és fültanúja voltam üléseinknek, amelyeknek az első években központi, folyton visszatérő tárgya volt a beszolgáltatás és az adófizetés. Nem vártak ránk hálás feladatok.

A sütőipari vállalat nem tudta a bolti kenyérellátásra szoruló lakosokat napi huszonöt deka kenyérrel ellátni. A magánpékek csak a lisztet vivőknek sütöttek, csak abból a nyersanyagból kivett „vámból" készült lisztből süthettek kenyeret eladásra. Természetes, hogy jobb kenyér volt, mint a sütőipari, amelynek a lisztjét nem is szitálták, hiszen találtak benne egeret, svábbogarat, patkószeget is. A folytonos panaszra a minőségvizsgáló állomással megvizsgáltattuk, ahol jónak találták, és ezt a bizonylatot meg is mutatták a sületlen kenyeret visszahozóknak is. A mi bizottságunkat bízta meg a tanács, hogy ellenőrizzük a sütőipart. Nehéz volt a hazugságokat tudomásul venni.

Az első tanácsülésen érdemes dolgokat csak az egészségügyi és népjóléti bizottság munkájáról lehetett előadni. Amíg 1949-ben és 1950-ben a bölcsődében csak néhány csecsemő és kisded volt, most már a számuk napi 14—16-ra emelkedett. A szülőotthon első teljes évében 1950-ben kétszáztizenhét szülés történt, és a nyolc ágy kevés lett, társadalmi segítséggel felemeltük a számát tízre. Ezzel tulajdonképpen a takarékosságot is szolgáltuk. A terhesgondozás és a szülőotthon közös munkájának eredményeképpen a csecsemőhalálozások száma: 6,6%, jóval az országos átlag alatt volt. De voltak napi küzdelmeink is bőven.

1953-ban — a jobb termés ellenére — az egészségügyi és népjóléti bizottság javaslatai is elsikkadtak. Még mindig nem volt elég asztal a tejtermékek árusítására a piacon. A gyepmester és segédje sem kapta meg a munkaruháját, abban az öltözékben dolgoztak, cipelték a hullákat, boncoltak, amelyben családjuk körében is voltak. A hibás Norton-kutakat ismételt kérésre sem csináltatták meg. 1942-ben elkészült Kerekiben egy százharminc méter mély, jó vízű zöldkeresztes kút, és a mellette épült új iskolában is új Norton-kutat furattak úgy, hogy nem kérdeztek meg senkit, pedig nem is volt ott kútra szükség. Alig használták, de abban az időben így ment.

1954-ben az influenzajárvány miatt az iskolákban és az óvodákban két hétig szünet volt. A napközi otthon konyhájának korhadt, balesetveszélyes padlóját viszont végre sikerült kicserélni.

A termelőszövetkezetek brigádszállásai akkoriban még különösen kezdetlegesek voltak, de nem tudtunk ez ellen semmit se tenni. A szállásokon a mentőládákat nem azokkal kezeltették, akik elvégezték az elsősegély-nyújtási tanfolyamot. Nem volt folyó víz, ezért úgy kellett mosakodni, hogy vederből vagy kannából öntött vizet az egyik a másik kezére. A nők részére toalettsátrat javasoltunk a cséplőgépeknél, amit hol használtak, hol nem. (A tanácstagoknak — pedig járt volna — nem biztosított időt a tsz, az állami gazdaság, hogy eljöhessenek a tanácsülésekre.)

1954-ben hatvankilenc közsegélyesünk volt, akik 60 forintot kaptak havonta, 4—6 gyermekes anya kapott 1000—2000 forintos segélyt.

A termelőszövetkezetek, kisipari szövetkezetek, a szocialista kereskedelmi szektor részére elsősegély-nyújtási tanfolyamokat tartottunk. Ellenőrzéseink során rájöttünk, hogy azt a 2%-os jövedelmet, amelyből a szociális alapjukat képezték volna, hogy segítsék nyugdíjasaikat, nem tartalékolták. Az állami gazdaság és a termelőszövetkezetek az egészségügyi és népjóléti bizottság üléseire nem küldték el megbízottjaikat, ahol élőszóban meg tudtuk volna beszélni egészségügyi problémáikat, a tisztasági hónap teendőit, s a munkavédelmi problémákat.

A négy vöröskeresztes alapszervezet aktívái végigjárták a hozzájuk tartozó házakat. Munkájuk eredményeként az emberek rendet teremtettek házuk táján, a lakosság tisztogatta, meszelte lakásait, a hozzájuk tartozó melléképületeket. A trágyát szabályosan kezelték és szállították ki az udvarokból. A legtöbb bajt az űrgödrös árnyékszékek okozták: ahol a legyek ki-bejárását a legnehezebb volt megszüntetni. Az árnyékszékek a kertek felé néztek, s

ott történt a törekkel kevert ürülék téli kiemelése, majd elásása a fák környékére. Azt a kivételi nyílást tavasztól fával, deszkával zárták le, ami legtöbbször nem volt hibátlan. Sok értetlenség származott ebből, de az előadások során tisztáztuk a legyek betegséghordozó szerepét. A tehenészek immelámmal jöttek el az előírt széklet- és vérvizsgálatokra, nehezen értették meg, hogy ezeket a vizsgálatokat miértünk, az emberekért kellett elvégezni.

Az élelmiszeriparban és a kereskedelemben dolgozók mindnyájan elvégezték az előírt tanfolyamot, vizsgájuk eredményét az egészségügyi könyvükbe is beírtuk. Az ötvenes évek első felében további haladást értünk el a gümőkór elleni küzdelemben. A megelőzést szolgáló BCG-oltások rendszeresen folytatódtak, s ezeken kívül jöttek a gümőkór elleni kiváló gyógyszerek, amelyek a tüdőgondozón keresztül térítésmentesen jutottak el a betegekhez. A vérbajt, a kankót, a lágyfekélyt csaknem teljesen felszámoltuk. A pesti bőrklinika kérte: ha friss vérbajjal vagy kankóval találkoznánk, juttassuk el a beteget ő költségükön, hogy az orvostanhallgatóknak bemutathassák. Nem akadtunk ilyenekre akkor.

1955-ben százharminc véradónk volt, a szülőotthonban háromszázhuszonnégy szülés, ötven ember részesült közsegélyben, négyet utaltunk szociális otthonba. Ebben az évben létesültek a községfejlesztési alapok, melyeknek az elnevezése KÖFA lett. Erre a külön csekkszámlára kerültek a költségvetési többletbevételek, amelyeket megtakarítás útján értünk el. Az adóbevételi tervek túlteljesítése esetén a dologi prémium 8%-a a községet illette. A jövedelemadóval terheltek, a község felügyelete alá tartozó vállalatok, üzemek is fizették a községfejlesztési hozzájárulást, amelyet a tanács állapított meg. A jövedelemadó 10%-a adta az első időkben a községfejlesztési hozzájárulást, majd később kétszeresére emeltük, mert lemaradtunk a környékbeli községekhez képest. Az alap rendeltetését a tanács állapította meg. Ide tartozott — s tartozik máig — a társadalmi munka is, amelyet természetben vagy pénzben fizettek. A bérből és fizetésből élők KÖFA-hozzájárulását egy év múlva eltörölték.

A községfejlesztési alapot összegszerűségében eleinte túltaksáltuk. Különben a KÖFA sem lehetett egyszerre gyógyír mindenre. 1956-ban vontatottan folytak be a pénzek, ezért az adóügyi megbízottaknak a behajtott összegek 2%-át prémiumként adta a tanács. Voltak olyan bizottságok, amelyek nem üléseztek. Az egészségügyi és népjóléti bizottság nem csüggedt. Segítségünkre volt a négy községi vöröskeresztes alapszervezet; tagjai révén a társadalmi munka sok eredményt hozott. A lakásépítéshez és a lakhatási engedélyhez az orvosi véleményt megkívántuk. A hizlaldát sem engedtük meg olyan környezetben építeni, amit a közegészségügy nem engedhetett.

Sajnos a MÁV-váróterem hideg volt, s ez is emelte a meghűléses betegedések számát. A tűzrevalóhiány miatt a fejtetű is gondot okozott, de a védőnőkkel és a járványügyi egészségőrrel együtt gyorsan felszámoltuk.

1956-ban már kétszáz önkéntes véradónk volt, az elsők között voltunk a megyében. A „tisztasági hónap" idején az MNDSZ asszonyai is segítettek a Vöröskereszt tagjainak.

A sporttelepről kitiltottuk az állatokat, s erre táblával hívtuk fel a figyelmet. Az artézi kutaknál kocsit, autót, kerékpárt nem engedtünk mosni. Ezt is táblával jelöltük.

Az üzemeknél, a gyárakban, a vállalatoknál az érdekelt községi orvosok látogatást tettek a tisztasági hónap keretében, s a szükséges teendőket ott beszéltük meg.

A szociálpolitikában is tevékenykedtünk: negyvenhat személy részére juttattunk havi 50—50 Ft segélyt, két elhalt községbeli lakost temettünk el. A fenti összegeket a járási tanács utólag utalta át a községnek. Az év első felében hetven térítésmentes csecsemőkelengyét utaltunk ki. Két kiskorút állami gondozásba adtunk, egy anyát gyorssegélyben részesítettünk. A járási főorvos az egészségügyi és népjóléti bizottság részéről csak Berényben tapasztalt szociálpolitikai munkát ezekben a keserves időkben.

A véradásnak akkoriban lezajlott módjáról is megemlékezem: ha a békéscsabai vérkonzerváló állomásnak különleges vércsoporttulajdonságú vérre volt szüksége, akkor dr. Rucz László vezető főorvos felhívott engem telefonon, s ismertette velem, hogy milyen vérre lenne szükségük. Én felkerestem 5—6 embert, akik másnap be is mentek véradásra. Ekkor így csináltuk, de ehhez szükség volt a véradók bizalmára, ami igen megbecsülendő dolog. Személyi állományában a Vöröskereszt töretlen maradt.

Keserű megállapításokra is kényszerültem néha. Elhangzott a tanácsüléseken az a lehetetlen állítás, hogy az állati elvetélések a parasztgazdák beavatkozásaiból származtak. Mint szülész-nőgyógyász szakorvos csak szörnyülködtem ezen a megállapításon, akárcsak azon, hogy állítólag volt olyan ember, aki üszkös, konkolyos búzát akart elvetni. Amikor ezeket hallgattam, röghözkötött gyermekkoromtól nehezen szabadultam, de nem vitatkoztam, mert mindezt nem a berényi emberek eszelték ki, hanem Rákosiék.

Már túl voltunk a nehéz „ötvenes éveken", de egyes problémák megoldására képtelenek voltunk. Keserűségeink, fájdalmaink, szomorú megállapításaink ellenére sem okoltunk senkit, hanem elkezdtük — mind a tanácsüléseken, mind a mindennapi munkánkban — a jövőt építeni.

1957 telén kanyaró- és vörhenyjárványunk volt. Nagyon vártuk a tavaszt. A kóbor kutyák tömegesen járták az utcákat. Átmenetileg mészhiányunk is volt. (Hogy valami jót is mondjak: sertéstenyésztési szakcsoportunk országos sikert ért el.)

Már előbb megalakultak a kisipari szövetkezetek: Fa és Mezőgazdasági Ktsz (58 fő), Vas- és Műszaki Ktsz (47 fő), Cipész Ktsz (50 fő). Egészségügyi viszonyaik tükrözték az első idők nehézségeit, éveknek kellett eltelnie, hogy a szervezeti formájuk kialakuljon.

Jó szívvel, sok szeretettel, ahol kellett, segítéssel igyekeztünk lelket verni a korábban sokszor megalázott, reményüket vesztett, kiforgatott emberekbe, akik zömmel kisbirtokos parasztok voltak.

Az ötvenhatos események az egészségügyi és szociálpolitikai bizottság munkáját nem szakították félbe. Megalakítottuk a tisztasági bizottságot,

amelyben a vöröskeresztes aktivisták is tevékenykedtek. A tisztasági hónap idején a lakóházak és környékük felfrissültek.

1956-ban a KÖFA-ra befizetett összegeket vállalkozók hiányában nem tudtuk felhasználni, viszont ötvenhét tavaszán megindítottuk a községfejlesztési munkánkat: különösen a betonjárdák és a törpe vízmű építésében serénykedtünk. (A tanácstagok 77 ezer forintot gyűjtöttek össze a törpe vízműre.)

1957-ben a só, a cukor, az ecet és a méz egy ideig hiánycikk volt, mert az előző évben a lakosság felvásárolta. Megszűnt a beszolgáltatás, a mezőgazdasági fejlesztési járulék. Nem volt már megkülönböztetett adótétel, mely olyan sok igazságtalanságot okozott.

A járványos gyermekbénulás elleni oltásokat rendszeresítettük a 18 éves korúakig.

Szeptember huszonharmadika és október tizedike között (régi békési diáktársam, dr. Nagy László c. egyetemi docens vezetésével) tüdőszűrést rendeztünk. A Vöröskereszt tagjai a legmesszebbmenő jó hozzáállással dolgoztak, irányítottak, adminisztráltak, segítettek. A törpe vízmű fejlesztése is lendületet kapott. A társadalmi munkának újra kezdett becsülete lenni, amelyről, mint az egészségügyi szociálpolitikai bizottság elnöke, beszámoltam a tanácsülésen.

1958-ban a közterületi állattartást a baromfiakra vonatkozóan is megtiltottuk: nemcsak a kövesutak mellől, hanem a mellékutcákból is kitiltottuk a baromfikat. Hasonlóan a település környéki vályogvető gödrökből a libákat és a kacsákat. Csak Pántya Sándor, a Vörös Csillag Termelőszövetkezet elnöke tiltakozott. Neki lett igaza, mert 1980 óta újra fürödnek a libák és a kacsák a kubikgödörben; ezt a szabályrendeletet módosítottuk.

Az utánunk felcseperedő nemzedék is rájött arra, hogy nem minden rossz, amit az elődök csináltak. A most virágzó sertéshizlalásnak is szaga van, időként kellemetlen, tavaszi, nyári estékben be kell húzódni a szobába, de ez a szag nem mérgez, mint a sok rosszul karbantartott motorkerékpár, személygépkocsi és teherautó kipufogógázának ólomoxidja, kénhidrogénje, szénmonoxidja.

1960-ban a megyében a harmadik legjobb eredményt értük el (73 község között) a tisztasági hónap keretén belül, s így húszezer forintot kaptunk jutalomként. A község takarékoskodó lakói által elsők lettünk a megyében a takarékkönyveinkkel, ezt az OTP 30 ezer forinttal jutalmazta. A fenti összegeket kommunális célra használtuk fel.

1960-ban Braun József dr. volt a negyedik körzet orvosa, aki addig az OTI-fogászatot napi háromórás mellékállásban végezte. A körzeti munka mellett ezt nem bírta, ezért lemondott róla. Fogszakorvost — körzeti rendelő hiányában — nem kaptunk, ezért a lakosok fogászati ellátásra Békésre jártak át. Ebben az időben az Egészségügyi Minisztérium engedélyezte, hogy az idősebb orvoskollégák, akik szakorvosság nélkül eddig is foglalkoztak fogorvoslással, négyhetes fogászati klinikai munka után a szakorvosi vizsgát letehessék. Erre vállalkozott Dr. Braun József. Azonban baj volt a

körzeti munka helyettesítésével. Dr. Hanzély, dr. Kovács és én vállaltuk minden javadalmazás nélkül, barátságból, emberségből arra az időre a munkáját. A vizsga után dr. Braun fogszakorvos lett, s körzeti orvosi állásától megválva elfoglalta a körzeti fogszakorvosi állást. A szakorvosi munkát egy ideig saját rendelőjében végezte. A körzeti állásban utóda dr. Csavanyák László kórházi segédorvos lett 1960 őszén, akinek a tanács a Hajnal u. 5. sz. alatti lakást vette meg szolgálati lakásnak.

1961-ben a Kálmán Istvántól megvett szabadstrandot továbbfejlesztettük. A külső és belső szegénytelepek villanyvilágítását megoldottuk. A tanácsülés elismeréssel és köszönettel honorálta az egészségügyi és szociálpolitikai bizottság munkáját, amelyet az ipar, a termelőszövetkezet egészségügyi ellátásában végzett. Ebben az évben újra rendszeresítettük a cigánybírói állást. Jelentenie kellett mindent, a szegénytelepen történt eseményt, idegenek ott-tartózkodását stb.

1961. január 19-i tanácsülésünkön a gümőkór elleni küzdelmünkről számolhattam be: 1910-ben negyvenketten, 1920-ban harminchárman, 1940-ben húszan, 1950-ben tízen haltak meg ebben a betegségben, 1960-ban már senki. Ezt az eredményt a BCG-oltások és a gümőkór elleni gátlószerek biztosították, a fő tényezővel: a szociális viszonyok általános javulásával együtt.

Szintén 1961-ben történt az orvosírnokok beállítása. Mivel a körzeti orvosi rendelés még az orvosok lakásán történt, ezt a munkát az orvosfeleségek vállalták el, napi négy órában. Körzeti ápolónő a négy körzetben még csak egy volt.

1962 szomorúan kezdődött: dr. Kovács Mihály kollégánk utcai baleset áldozata lett. Debrecenben végezte el az orvosegyetemet, majd utána Budapesten, a Csépay főorvos, magántanár vezette Társadalombiztosítási Bajmegállapító Intézetben dolgozott. 1935-ben lett a mezőberényi OTI-betegek kezelőorvosa. A háború alatt hadifogságba került s csak 1947-ben jutott haza. Jó orvost, jó kollégát és barátot vesztettünk el személyében, igaz sajnálatunkra. A sírnál dr. Hanzély Ferenc búcsúztatta.

Ebben az évben — 128 év után — a mezőberényi gimnázium újra megkezdte működését. A poros Vésztői és Csabai utat bitumennel borítottuk. A Csabai úti lakosok jelentős társadalmi munkával segítettek azért, hogy megszabaduljanak a sok portól, ami az út és a lakások közelsége miatt tavasztól őszig belepte őket.

1962-ben a bonctermünk használhatatlanná vált. A boncolandókat ezután a békési Rózsa temetőben lévő ravatalozó bonctermébe kellett bevitetni és visszahozatni. Halaszthatatlanná vált az új köztemető és a ravatalozó építése, boncteremmel.

1963. március 2-án kezdődött a negyedik tanácsi ciklus. A körzeti orvosi rendelő megvalósítása ebben az évben történt. Kísérletezéseink évek óta voltak, de a sok igyekezet és jóakarat mindig dugába dőlt. A tanácsháza mellett a Szabadság úton a község első emeletes házát szemeltük ki többek között. A megyei egészségügyi osztály főmérnöke jónak találta, de a két

tulajdonos közül éppen a pesti védőnő, aki a tanácselnök unokahúga is volt, azt fogta ránk, hogy ki akarjuk túrni az apai örökségéből. A felajánlott értékesebb házra sem tudott felfigyelni, csak mondogatta a magáét. A község félmillió forintot kapott volna a megyétől, amelyet ennek a masszív épületnek a rendbehozására, modernizálására lehetett volna fordítani. Halogatásra időnk nem volt, ezért a Petőfi utca 9. szám alatt a volt takarékpénztár épületét alakította át a tanács. Lett egy hatalmas váró, két körzeti orvosi rendelő és egy fogszakorvosi rendelő. Dr. Braun József a fogászati rendelést, Csavanyák László dr. és Andor László dr. augusztus 1-én meg tudták kezdeni a körzeti orvosi rendelést. Andor dr. Kovács Mihály dr. körzetének lett az orvosa. Lakással rendelkezett és így a község a lakásvételtől mentesült. 1963. szeptember 1-től Hanzély Ferenc és én is átvettük a másik két körzeti orvosi rendelést a „közösben", mert a lakosság ekkortájt így emlegette. Ebben az időben Bánhegyi Pál egészségügyi rendőrünk előadó lett a tanácsnál. Végh Mihály személyében Berény és Tarcsa közösen kaptak egészségőrt.

1964-ben nagy haladást értünk el a véradásban: kétszáznegyven véradó 77,5 liter vért adott. Ez év telén kezdődött és 1965 tavaszára is áthúzódott egy, a patás állatokat, de különösen a nagy sertésállományunkat pusztító száj- és körömfájásjárvány. Az elhullott és szükségszerűen kiirtott állatok árát az állam a tulajdonosoknak megtérítette. Ebben az évben vette meg a tanács a Hősök útja 3. szám alatti, Csinos dr. halálával megüresedett házat orvosi lakás céljára. (A vételárnak a felét a megye fizette.)

A békési szakrendelő-intézet építéséhez Mezőberény 300 ezer forinttal járult hozzá 1965-ben. Ez az év hozta el a község részére szeptember 1-től a 4 + 2 felnőtt-, iskolafogászat megvalósulását és augusztus 20-án volt a Lux Jakab dr.-emlékünnepély a tanácsháza dísztermében, Semmelweis halála századik évfordulójának évében. 1965. április 1-vel körzeti orvosi állásomból a második körzeti fogorvosi állásba mentem át, tehát ott is az alapellátásban maradtam.

1965. augusztus 20-án Lux Jakab dr-nak emléktáblát állítottunk. Ennek leleplezésekor többek között jelen volt Lux Ervin, az unoka, aki rövid ideig megyénk főorvosa is volt, majd Szombathely városi orvosaként dolgozott nyugdíjba vonulásáig. Maribor (Marburg) 80 000 lakosú jugoszláviai város lakossága szlovén és német anyanyelvű, ahol Lux dr.-nak számos barátja és egy rokona is élt. Lux Ervin segített volna Maribor és Mezőberény testvérvárosi kapcsolatának kiépítésében. Ismertette velem a tervet, én pedig a községi tanáccsal. Sajnos, az időben az ősi kultúrájú Mariborhoz képest Berény igen szegényesen állott, de még a megyebeli városok is. Lux közbenjárására két-három autóbusszal jöttek volna hozzánk, szó volt ifjúságunk cseréjéről internátusokban, és még sok mindenről. Számot vetettem azzal, hogy a megye, s a megyén belüli Berény is most kezdi kommunális ellátottságának megteremtését, nincsen elegendő szállodának, és még ott sincsenek vízöblítéses WC-k. (Szlovénia lakosságának akkor már 7%-a volt önkéntes véradó, nálunk ez az arány 1,5% volt.) Mutathattunk volna

vendégeinknek ugyan már valamit, mint a gyulai várfürdőt, a Kner Nyomdát, az orosházi síküveggyárat, a gyulai húsüzemet, egy-egy állami gazdaságot és termelőszövetkezetet, de már a szervezés kezdetén kedvemet szegte a közöny. Ismerve a lehetőségeket, Lux Ervin bátyámnak megköszöntem a fáradozását, a szép sikerekkel kecsegtető lehetőségeket, és egyelőre függőben hagytuk az ügyet. Úgy is maradt, végleg. Az 1956 után megindult fejlődésünk sem tudott még felnőni a 80 000 lakosú Mariborhoz, ennek tudatában álltunk el a felkínált lehetőségtől.

Azért írtam meg ezt a kínálkozó lehetőséget, mert a korábbi viszonyokból való kilábalásunk még az 1960-as években is csak lassan indult meg. A Rákosi-korszak után nem állt meg az idő felettünk, és községünk társadalma progresszív erőt képviselt ugyan, de a hatvanas években még megyénkre sem volt jellemző az erős fejlődés. Akkor még sok házról hullott a vakolat, a gangok kopottak voltak, a falak néhol az ablakokig vizesek és a társadalmi munkában a megye is hátul kullogott.

1966-ban történt meg a Micsurin téren fúrt, 1050 méternél nagyobb mélységű kút vizének a törpe vízműbe való bevezetése, és a strandfürdőbe is besegített az 52 °C-os meleg vizével.

A tanács egészségügyi és szociálpolitikai állandó bizottsága elnökeként beszámolót tartottam, amelyben a demokratizmus fontos elemeként hangsúlyoztam a szakszerű beleszólás és bírálás jogát a község ügyeibe. Az egészségügyi intézményeink, a Vöröskereszt munkáját is ismertettem. Szomorú, hogy a szüléseink száma feltűnően csökkent, s a megelőzés nem nőtt fel a gyógyítás mellett.

Ebben az évben mondott le az állásáról Schidt György tanácselnökünk. Utóda Siklósi Ferenc lett, aki 1966. augusztus 26-án le is tette az esküt.

A vízműtársulás időszerűvé vált, mert a 11,5 km hosszú törpe vízmű továbbfejlesztése csak a lakosság összefogása révén vált megvalósíthatóvá. A tanácsülés felhatalmazta Lipcsei Gábort, a községfejlesztési állandó bizottság elnökét arra, hogy a vízműtársulásokat, köztük a békésit is tanulmányozza, 1966. november 25-én a tanácsülés az egészségügyi és szociálpolitikai bizottságnak elismerését fejezte ki a jó munkájáért.

1967. január 27-én, a negyedik tanácsi ciklus utolsó ülésén tanácselnökünk bejelentette, hogy az országos Vízügyi Főigazgatósággal történt tárgyalások alapján a vízműtársulás kivitelezési tervét megrendelték, és állami kiegészítésként kétmillió forintot adnak.

1967. március 24-én történt az ötödik tanácsi ciklus alakuló ülése, melyen Siklósi Ferenc tanácselnökünk programot is adott: ivóvízellátás az egész településen, a szennyvízcsatorna építésének időarányos része, az új művelődési központ felépítése, a köztemető, a főtér és környékének városias kiépítése, illetve korszerűsítése.

Községünk parkterülete 5500 négyzetméter, de a csupasz területek parkosítása a ligeten kívül legelőször a Kossuth téren valósult meg, a harminchárom lakásos szolgáltatóház építésének befejezésével. Utána a Széchenyi utcából kiköltöztetett csirkepiac helyén szép játszótérhez jutottak a gyerme-

kek. A játszótér megteremtéséért az üzemek is, a társadalmi szervek is sokat dolgoztak és ezért a tanácsülés köszönetet mondott. A szervezés Kiszely Pál tanár érdeme volt.

1967. augusztus 11-én a megyei tanács engedélyezte a vízműtársulásunkat.

1968-ban a tanács határozatot hozott az új községi köztemetőről, kidolgozta a temetkezések rendjét és megindult a tanács körében és segítségével a költségvetési üzem kivitelezésében az építkezés.

*

1937-ben, amikor ide kerültem, a községünket az északi oldalon lezáró régi Kinizsi utcai temetőtől a nyugati oldalig végig temetősorozat vette körül, délen pedig a vasútvonalon túl a reformátusok és a felekezeten kivüliek temetője volt. (A régi Kinizsi utcai temetőben — a mai ifjúsági lakótelep helyén — bolyongva kutattam a múltat, és kidőlt fejfákon találtam Nemes Csala, Nemes Bodrogi neveket latin szövegekkel.) A temetők felekezetiek voltak, de ravatalazója egyiknek sem volt. A boncterem a szegényház épületének végében levő helyiségben, tehát nem is valamelyik temetőben kapott helyet. 1937-ben a képviselőtestület elé vittem a ravatalozó ügyét, hiszen nagyon sok család lakott szoba-konyhás lakásban, ahová nem való sem a szülés, sem a temetés. Télen a hideg, az influenza, nyáron a meleg, a hulla bomlása, a legyek voltak indokaim. Sajnos, a szétszórtság miatt az egyházakkal akkor dűlőre jutni nem tudtam.

1946-ban a liget mögött, a közlegelőrészen javasoltam a képviselőtestületnek az új köztemető létesítését, boncteremmel, ravatalozóval, de a földhivatal a szükséges földterületet nem adta át a községnek erre a célra.

1974-ben elkészült az új ravatalozó, községi kezelésben, hűtőpultokkal, boncteremmel stb. A halottakat az elhalálozás után négy órán belül a ravatalozóba kell kiszállítani. Ez a higiénés eljárás a temetőkkel kapcsolatban sem ment zokszó nélkül. Kétezren felüli aláírással kérték a lakosok a további temetési lehetőségeket a régi temetőkbe. A haladás az haladás, a törvény az törvény, és ezek elől kitérni nem lehet. 1976-ban az urnablokkot is megszavazta a tanács, de csak az urnatemetőig jutottunk el. Ekkorra már túlhaladta ezt is az idő, mert a hamvasztásos temetés is leegyszerűsödött.

Mielőtt az építésügyi és városfejlesztési miniszter valamint az egészségügyi miniszter 67/1983- ÉVM-EÜM együttes rendeletét ismertetném, öreg korom józanságával elmondom azt, amit hosszú életem során az általam látott temetőkben tapasztaltam. A legtöbb temető avul. A régi akácfa fejfákat túlélik a kortársak, de nem hivalkodnak. Számos temetőben a gondozatlan, gazzal borított, besüppedt sírok emlékeztetnek az örök elmúlásra. Egy-egy gránit vagy márvány síremlék tovább áll ellen az eső, a szél, a hó, a jég, az idő vasfogának, de az emberek is pusztítják. A háború alatt láttam számos temető értékes síremlékét sérülten, vagy darabokban, amelyeket a

repülők bombái vagy gépfegyvertüze, vagy a páncélosok ágyúi, az aknavetők stb. romboltak szét.

A temetőkről és a temetkezési tevékenységről már 1970-ben megjelent az ÉVM és EÜM 10. számú rendelete. Ez a ravatalozót, a hűtést kötelezővé tette. Azokban a felekezeti vagy községi temetőkben, ahol ezek megvoltak, megmaradt a temetés régi rendje. Mezőberényben, ahol egy temetőnek sem volt ravatalozója, a rendelet megjelenésétől 1975-ig a már megváltott sírhelyekbe temetendőket 1975. december 31-ig a Hegedűs család kápolnájában lehetett felravatalozni, ahonnan a szertartások megtörténte után bármelyik felekezeti temető megváltott sírhelyébe helyezhették a halottat.

1976. január 1-től minden temetés csak a modern, boncteremmel, hűtőpultokkal és egyéb szükséges helyiségekkel ellátott ravatalozóból történhetett. Ez a ravatalozó a református egyháztól megvett tizenkét kataszteri holdon épült fel már 1974-ben.

A holttest hamvasztásos temetéséről gondoskodó családtag kívánságára az urnát az átvétel igazolásával át kell adni. Szétszórásos temetés esetén a hamvakat a szétszórás elvégzésére alkalmas urnába kell helyezni. Az urna bármely ingatlanon elhelyezhető vagy eltemethető, ahol a tulajdonos, továbbá az ingatlan jogszerű használója ehhez hozzájárult, s a kegyeleti igények biztosíthatók. Ez a rendelkezés a korábban temetőben elhelyezett urnára is alkalmazható. A hamvak az elhalt életében tett vagy elhamvasztásról gondoskodó rendelkezése alapján a temető arra kijelölt helyén a kegyeleti igények megtartásával szétszórhatók. A hamvak szétszórásakor gondoskodni kell arról, hogy a hamvak a talajjal összekeveredjenek egy locsoló víz ráöntésével.

A lezárt temetők 25 évig fennmaradó kegyeleti helyek, amelyeknek kétségtelen az öregebbek által ismert temetői hangulata: az örökzöldek, a korhadó, düledező fejfák; ellentétei az új temető egyenlősítő hangulatának, amely már visszahúzást mutat cement tömegével.

*

1969. január 25-én temettük el Braun József dr. kollégánkat, aki a legnehezebb időkben volt körzeti orvostársunk, majd 1960-tól körzeti fogszakorvosként dolgozott haláláig.

1907-ben született, a szegedi orvoskaron szerezte meg diplomáját. Mint orvostanhallgató, egy évig a Frankfurt am Oder orvosegyetemen tanult, majd három évig a gyulai kórházban volt különböző osztályokon segédorvos. 1937-ben jött szülőfalujába, és magánorvosként dolgozott, majd a háború után Kovács Mihály dr. mellett az Országos Társadalombiztosítási Intézet orvosi állását vállalta. 1952-től körzeti orvosa lett a negyedik körzetnek, amelyből 1960-ban vált ki, és lett körzeti fogszakorvos.

1965. április 1-től a község fogorvosi ellátását ketten végeztük. Akkor kerültek be a termelőszövetkezeti tagok is a teljes jogú fogorvosi ellátásba

és együtt kezdtük meg a 4 + 2 felnőtt-, iskolafogászatot is, 1965. szeptember 1-én.

1969-ben sor került az öregekről való szervezett gondoskodásra. (Az ország lakosságának 20 %-a időskorú volt, a foglalkozások sokszínűbbé válása révén a családok szétszóródtak, a hatvanon felüli lakosság 30 %-a nyugdíjjal nem is rendelkezett.) Rendszerünk az öregekről való gondoskodást állami feladatnak nyilvánította, de ez nem jelenti azt, hogy a társadalmi erők szükségtelenek lettek: Valójában csak közösen lehetett az öregekkel való törődést megoldani. Elérkezett az ideje annak, hogy meginduljon a körzeti gondozás községünkben is.

A gazdasági egységek, a társadalmi és tömegszervezetek és intézmények számára már ismert volt ugyan az óvodák, iskolák patronálása, de ezek az időnként felerősödött törekvések elhaltak, még ha hosszabb időre ki is bontakoztak.

Az öregekről való gondoskodást már a XIX. században is a községre bízta az állam, és így alakultak ki a szegényházak, amelyekből 1953-ban szociális otthonok lettek. Az aggápoldák is a szociális otthon nevet vették fel. (Az egyházak ma éppúgy tartanak fenn szociális otthonokat, mint régen, és a diakonusképzés is folyik.)

Mint említettem, községünk életében 1969-ben jelent meg a házi szociális gondozás, ami az öregek lakásán szervezetten működő hivatalos gondozást jelenti. A családok szétszóródása révén váltak és válnak az emberek magányossá, jóllehet még nem improduktívak, mert a legtöbb öregnek az aktivitása nem szűnt meg a nyugdíjba vonulással, A nyugdíjasok olyan természetű feladatkörét, amely állapotuknak folyamatosan megfelelő, fokozatosan lehet kialakítani. Sajnos, az emberek sokszor lesznek önzők: csak anyagi javaik megszerzésével törődnek és idős családtagjaikról megfeledkeznek. A szűk lakásviszonyok miatt sok esetben a három nemzedék nem is fér meg együtt.

Ha az öregedés szele megcsapja az idős embert, még boldog, ha dolgozni tud. Sőt, az életben összeszedett tapasztalás révén jobban tud megítélni sok mindent, mint a fiatalok, hisz bölcsebb, higgadtabb. Ezeket az erényeket fiatalabb korban ő maga sem értékeli. A ma terhét, felelősségét, az örömöket az idősebbek intenzívebben értik, érzik, mert a történelem, amely sokféle útját megjárták, áttaposott rajtuk.

1969. május elsejével nyílt meg az öregek napközi otthona a Hősök útja 2. szám alatt. 1970. január 1-től már harminc személy részére nyújtott ebédet és szórakoztató időtöltést. A gondozónő szakképzett volt: Kovács Ilona, akinek a munkáját sohasem szűntem meg dicsérni.

1969-ben a megyei tanács más tíz községgel együtt Mezőberényt is nagyközségnek nyilvánította, amelyről az oklevelet 1970. január 23-án vettük át tanácsülésünkön. A község intenzívebb kommunális ellátása 1966-ban vette kezdetét: benzintöltő állomás, gázcseretelep, új telkek kiosztása, közművesítés, csapadékvíz elvezetése zárt csatornákba, GELKA javítórészleg létesítése stb.

Mezőberény lakosságának ellátásában is minőségi fordulatot jelentett a békési járási (ma városi) szakrendelő intézet felépítése. Az intézet 1970. december 1-én nyitotta meg kapuit. Igazgatója Horváth István dr. sebész és urológus főorvos lett. A sebészeti és urológiai teendőket ő látta el. 1981-ben bekövetkezett halála után a vezető Rácz László dr., kamuti körzeti orvos lett, aki addig a laboratórium vezető orvosa volt. 1977-től Zsilinszky Nóra dr. napi két órában segíti a laboratóriumi munkát.

A fogászati szakrendelés első orvosai dr. Remeczki István és dr. Lulai László fogszakorvosok voltak nyugdíjba vonulásukig. Utódaik már új rendszerű fogorvosok; Kovács Eszter dr., csoportvezető, Kovács István dr., Puskás Ildikó dr.

A belgyógyászok között az első volt Balanyi Lászlóné dr. Benyovszki Edit, majd Deér László dr., akit távozása után Berczi Ilona dr. belgyógyász követett (ő a csoportvezető).

Szülész-nőgyógyász szakorvos először Pál Mária dr., majd 1975-től Csiby Miklós dr-ral egészült ki a szakrendelés.

Gyermekgyógyászok: 1974-től Vida Zsuzsa dr., 1975 áprilisától Lipták Pál dr. és Varga Géza dr.

A szemészeti szakrendelés orvosai: 1974-77 között dr. Dérczy Sarolta, 1979-1981 között Réti Miklós dr., 1981-től Zalai Erzsébet dr.

Horváth István dr. halála után a sebészeti teendőket Uhrmann Ferenc dr., az urológiai szakrendelést Futaki Zoltán dr. végezte, majd az ő távozása után a gyulai kórházból felváltva Mészáros László dr., Kovács János dr., Csaba István dr.

Röntgenszakorvosként dr. Várszegi Sándor járt át mezőberényi körzetéből, akit Mány György, majd 1984-es nyugdíjazása után a csabai kórházból Szabó Anna dr., Szabó Magdolna dr., Bencsik Anna dr. követett.

A fül-orr-gége szakorvosa Farkas István dr. 1975-ös eltávozása után Török Júlia dr. lett.

Az ideggyógyász, illetve az ideggondozó orvosa 1978-tól Szuromi Pál dr.

A sportorvos a kezdettől, 1970-től Szekeres János dr.

A békési járás bőr- és nemibeteg-gondozójának működését teljes óraszámmal csak 1972-ben kezdhette meg, Andor László dr. bőrgyógyász szakorvos vezetésével. Ez ideig részfoglalkozásban váltották az intézet vezetését, előbb dr. Dániel László bőrgyógyász szakorvos Békéscsabáról, majd utána dr. Körber Tivadar, a békési ügyvezető orvos végezte mellékállásban is.

*

1971-ben nagyközségünk ún. kiemelt alsófokú központ besorolást kapott az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció alapján. Ez a besorolás nem felelt meg már a település akkori fejlettségének sem. A választások után az alakuló tanácsülés 1971. május 6-án volt. Új rendezési tervet készítettünk, mert az utolsó 1962-ben született, s idejét múlta.

Az 1971. évi I. törvény 22. §-a által előírt kötelessége a tanácsi és nem

tanácsi szerveknek az együttműködés a település közös gondjainak megoldásában. A tanyákról történő beköltözés már 1952-ben megindult és 1970-re zömében le is zajlott.

1971. július 11-én országúti baleset áldozata lett Kátainé Lorencz Júlia, aki 1945. április 1-jétől volt a község védőnője. Lelkiismeretes, fáradhatatlan segítségem volt az első kerületi munkámban, a belső és külső szegénytelep csecsemőinek megmentésében, a Rákosi-korszak nehéz esztendeiben, amikor huszonöt dekagramm kenyérért is sorba kellett állni. Járda, villany hiányában ezeken a helyeken a kötelező védőoltásokat a putrikban végeztük a II. világháború után. A csecsemőhalálozásunk mindig az országos átlag alatt volt, és ebben a két szegénytelepen Kátainénak nagy érdeme volt.

1971. november 2-án temettük el az 1939 óta községi, majd körzeti orvosunkat, Hanzély Ferenc dr.-t. Az első világháborúban hadiérettségi után Neuhausban végezte el a tisztiiskolát, de harctéri szolgálatára az őszirózsás forradalom idején már nem került sor. Két évig gyógyszerészgyakornok volt, majd a pesti egyetemen lett orvostanhallgató és diplomája megszerzése után fél évet különböző pesti kórházakban volt externista, azaz bejáró orvos, majd hazajött 1927-ben magánorvosnak. A MÁV-nak volt orvosa és 1939-ben lett községi orvos. A községi orvosi tanfolyamot még a háború idején elvégezte, így a közegészségügy és járványvédelem munkáját a háborús évek végén, a felszabadulás után igen jól el tudta látni. Községünk sokat köszönhet neki. 1939-től volt a gondozási kör csecsemő- és kisdedvédelmi tanácsadója. 1949-től a bölcsőde orvosa volt nyugdíjba vonulásáig. Korán kelő ember volt, a betegek látogatásában utólérhetetlen. Nem kellett egy beteghez kétszer kihívni. Gazdája volt a harmadik kerület betegeinek, az egészségügyi és szociálpolitikai állandó bizottság kitartó segítője. 1952-ben miniszteri dicséretet, nyugdíjba vonulásakor az egészségügy kiváló dolgozója kitüntetést kapta. 1940-ben behívták az utászokhoz, majd 1942—45 között a 111.számú kórházvonaton szolgált a 2. hadsereggel. 1942 októbertől a keleti megszálló csoport, a 102. könnyű hadosztályhoz járt részlegével Kievből Szeredina-Burdára. A magyar arcvonal felmorzsolódásának a Donnál együtt voltunk résztvevői, tanúi a 111. számú kórházvonaton. Jó barát, etikus magatartású orvos távozott el sorainkból halálával.

Az 1972-es év egészségügyi vonatkozásban meghozta a Faipari és Cipészipari szövetkezetekben a *részfoglalkozású üzemorvosi állásokat*. A Faiparban Csavanyák dr., a cipészeknél Kovács dr. vállalta. A Pamuttextilművek helyi gyárában már 1963-tól volt üzemi orvos és üzemi nőgyógyász: Andor László dr., és Pál Mária dr. személyében, szintén részfoglalkozásban.

1972-ben július 1-jétől munkába állt a szakigazgatási szerv felügyeletében egy hivatásos szociális gondozónő. Ezzel tovább javult az öregek problémájával való intézményesített törődés.

1973. április 25-én volt az újabb alakuló tanácsülés, immár a hetedik ciklus, amelyet 1980-ig meghosszabbítottak. Megalakult a lakásépítő szövetkezet; épületének az első és második emeletén nyolc lakás készült el, alul pedig a szolgáltató helyiségek, köztük a kis csemegebolt.

1973-ban a község kétszázötven évvel korábbi újraalapítása emlékére „Mezőberényért" emlékérmet alapított a tanács a település társadalmi, politikai, kulturális, egészségügyi problémáinak megoldásában kimagasló eredményeket elért személyek számára.

Július 28-án délelőtt tíz órakor a moziteremben ünnepi tanácsülésre került sor, amelyen a megemlékező beszédet Siklósi Ferenc tartotta. Jól összefogott, tartalmas beszédet, amely méltó volt a kétszázötven éves, mezőváosi vonásokat hordozó Mezőberényhez. A „Mezőberényért" emlékérmet Madarász Pálné után én vehettem át, második adományozottként. Ebben az évben indult meg a harminchárom lakásos szolgáltatóház építése, és abban 1974-ben vette át a harmichárom lakó a három emeletet. A földszinten az Áfész áruház műszaki boltja és a textilruházat foglalta el a helyét. Az Áfész a csemegeboltját a volt német Hangya helyére vitte, míg a magyar- és tótvégesi Hangya-boltok helyén ABC-áruházakat alakítottak ki.

Az Országos Testnevelési és Sporthivatallal egyetértésben a tanács a közművelődési és egészségügyi állandó bizottság keretében testnevelési és sportalbizottságot létesített. 1971-ben a tanács a két bizottságot összevonta.

A nem tanácsi szervek ekkor már közel tízmillió forinttal járultak hozzá a gazdasági koordinációhoz. Kiemelésre érdemes: a társadalmi munka értéke fejenként 117,30 forint volt a községben. (A megye ötven-hatvan forintos átlagával az országban az utolsó helyen állt.)

1974. július 19-én, 13/1974. tanácsi határozattal, a lakosság egyetértésével, Mezőberény és Csárdaszállás közös nagyközségi tanács alakítását javasoltuk. Székhely Mezőberény, szakigazgatási kirendeltség Csárdaszálláson, orvosi ellátás Mezőberényből, az ötödik körzeti orvos részéről naponkénti kijárással. Fogászati ellátás Mezőberényben. Terhes- és csecsemőtanácsadás Csárdaszálláson is hetente egyszer.

Csárdaszállás 1952-ben lett önálló község. Addig Mezőberény és Körösтarcsa tanyavilágához tartozott. A fejlődés során 1958-ban új iskola, 1961-ben kultúrház, 1963-ban villamosítás, 1965-ben sport székház, 1967-ben közművesítés, 1968-ban politechnikai műhely, 1967-ben vendéglő, Áfész bolt, 1972-ben orvosi rendelő és váró, 1974-ben harmincöt személyes óvoda épült. A lakosság száma 1960-ban 1241, 1970-ben 886 fő volt.

Ez időben a tanyavilág felbomlása a termelőszövetkezetek megerősödése révén befejeződéshez közeledett. A nyilvántartás alapján 1973—84 között négyszázhúszan költöztek el a tanyavilágból, amelyből a sűrűn lakott és kommunális ellátottsággal is rendelkező Ókert maradt meg belterületnek. A tanyák területének művelésbe vételével jelentős területű föld került vissza a termelésbe.

Az 1974-es év utolsó ülésén tárgyalta a tanács a vendéglátás helyzetét. Az egy főre eső forgalom csupán 54%-a volt a megyei átlagnak, a meglévő egységek színvonala is alacsony. A szórakozóhelyek mellékhelyiségeinek állapota elszomorító. 1975-ben Mezőberény és Csárdaszállás közös tanácsot alakított és Békéscsaba városkörnyéki nagyközsége lettünk: a városi tanács titkára végezte a járás által addig ellátott feladatokat. A községi közös tanács

nem volt a városi tanácsnak alárendelve, a döntés joga a nagyközségi közös tanácsé. (316%-os fejlesztési tervet tudunk kimutatni.)

1976-ban történt a köztemető befejezése, az új lakótelep közművesítése, a dögtelep kialakítása az új helyén, a strandfürdő kerítésének megépítése, a csárdaszállási orvosi rendelő bővítése. Ebben az évben alakult meg környezetvédelmi albizottságunk öt fővel. A 40/1976. szám alatti határozattal új tanácstitkárt választottunk dr. Baukó Márton személyében, az elhunyt Puskel Pál helyett.

Az öregek napközi otthona a szülőotthon helyére került, a fekvőhelyek számát öttel emeltük. Kiszélesedett a házi szociális ellátás, céljai részleteiben is kiformálódtak: időskorú, egészségi állapotuk vagy testi fogyatékosságuk miatt mozgásban korlátozott személyek saját otthonukban történő szervezett gondozása. Ha nincs elég jövedelmük és gondozásra képes hozzátartozójuk, étkeztetés, vízhordás, bevásárlás, takarítás, mosásban való segítés. Az öregek egy ideig bizalmatlanok voltak. Egy részük a gondozást, mint intézményes formát nehezen viselte, nehezen szokott hozzá. Kitartásra volt szükség a gondozónők részéről, akik mind szakképzettek voltak. A házi szociális gondozásnak három típusa jött létre: 1. teljes házi szociális gondozás, 2. részleges szociális gondozás, házi segítségnyújtás, 3. érdekvédelem. 1976-ban a lakásukon gondozottak száma huszonegy. Társadalmi aktivista volt hat személy, akik havi ötszáz forint fizetést kaptak.

1976-ban az ötödik körzeti orvos megválasztásával az 1963-ban elfoglalt orvosi rendelő a Petőfi út 9. szám alatt szűk lett, ezért a Juhász-Berényi orvosházaspár átmenetileg otthoni rendelésre kényszerült a Hanzélynétól kisajátított ház átalakításáig.

Amíg ennek a háznak a megvételére sor került, az új orvosi rendelő elhelyezésére több javaslat merült föl. Volt, aki a harmadik számú körzeti orvosi rendelőnek a fogászat helyét, a fogorvosi rendelőnek pedig az üressé vált Előre tsz-székház helyére, a Gyomai út 3. szám alá javasolta; esetleg a gondozási kör helyére. A végén a Hanzély-házat a Széchenyi utca 1. szám alatt kisajátították, megfelelő átalakítások után 1978-ban oda került a körzeti orvosi rendelő. Központi fűtésben és mellékhelyiségekben sem volt hiány. A fogorvosok a Petőfi út 9. szám alatt a két körzeti orvosi szobát foglalták el, a gondozási kör pedig a fogorvosi rendelő helyére került. Iroda céljára a tanács kialakíttatott az udvarban egy helyiséget a védőnők részére.

1976-ban az elvégzett társadalmi munka értéke 6 880 000 forint volt Mezőberényben. Ebben az évben alakult meg a községi TIT szervezet, negyven taggal.

1976—77-ben befejezett építkezés nem volt. 1977-ben villamosították az 1858-ban épített Budapest—Békéscsaba vasútvonalat.

1977-ben a vízmű tíz éves volt; a víztorony körüli területet feltöltve játszótérnek alakíttatta ki a tanács.

Siklósi Ferenc tanácselnökünk betegsége miatt kedvezményes nyugállományba vonult, s utóda Szűcs Lajos, a Mezőgép helyi gyáregysége termelé-

si osztályvezetője lett, aki már rendezettebb községpolitikai viszonyok között vehette át a tanácselnöki tisztséget.

A környezetvédelmi albizottság 1977-ben a köztisztaság védelmére szabályrendeletet javasolt. Sajnos lakosságunk a köztisztaság terén nemigen haladt előre. A szemetelés általános. Az üzletek környéke, különösen télen tele van csomagolópapírokkal, de eldobják a használt papírzsebkendőket, cigarettavégeket, üres gyufásdobozt és sok más egyebet. Vannak az utcák forgalmasabb részein rögzített szemétgyűjtők is, de ennek a használatát az emberek többsége mellőzi vagy mellédob. (Az utcán szemetelés mellett szomorúan írom le egyes vendéglátó egységeinek WC-inek tisztátalanságát, pedig már nem ürgödrösek az árnyékszékeink, mint annak idején a csirkepiacunkon volt, de a higiéne talán még rosszabb, mint azoknál.)

1978. április 4-én nyitotta meg kapuit a Művelődési Központ. Az ünnepi beszédet Frank Ferenc, a megyei pártbizottság első titkára mondta.

1978-ban az öregek napközi otthonában az ebéd mellett délután már uzsonnát is kaptak öregjeink. Éveken át tartottam részükre előadásokat azon betegségekről, illetve megelőzésükről, amelyek érdekelték őket. Én, aki régi szegényházunkat ismertem, joggal éreztem, hogy az öregek otthona már nem az, ami a község szegényháza volt. 1978-ban a házi szociális gondozást két hivatásos gondozónő és tizenhárom aktívista, társadalmi gondozó látta el.

1980-ban az 1. számú Általános Iskola nyolc új tantermét adtuk át, amelynek építésére a Művelődési Minisztérium 15,5 millió forintot, a lakosság pedig 1,8 millió forintot adott.

A házi szemét elszállításához a község háromszázhatvan kukát vett, amelyhez a használók hozzászoktak.

1981-ben került átadásra a vásárcsarnok 24x48 négyzetméteren és hozzá a szabad piactér teljesen megfelelő víz-szennyvíz ellátással, vízöblítéses WC-vel és szeméttárolóval.

1982-ben vették használatba sportolóink a nemzetközi méretű tornacsarnokot, az új 1. sz. Általános Iskola mellett.

Az annak idején nehezen bontakozó társadalmi munkában lakosságunk oly fejlődést produkált, hogy 1982-ben a megye nagyközségei között első helyet ért el, ami 150 ezer forint jutalmat jelentett. Csárdaszállás is első helyre került a kisközségek között, immár 1977 után másodízben, ez 100 ezer forintot hozott a fejlesztéshez.

A beruházások mellett felújítások is történtek. Felújításra került a negyven személyes iskolai napköziotthon, majd a sporttelep öltözője. Elkészült a Körös-parti üdülő is. Tanácsunknak gondja volt a helyi bevételi tartalékok feltárására is, amellyel szabadon rendelkezett.

1975-től Mezőberény és Csárdaszállás mint társközség a közegészségügy és járványügy vonalán is Békéscsabához tartozik.

1984. január 1-jétől Mezőberény *megyei irányítású nagyközség* lett. Ezek szerint a nagyközség szakigazgatási szervének hatósági jogköre megegyezik a városi tanács szakigazgatási jogkörével.

EGÉSZSÉGVÉDELEM, VÉDŐNŐK

A miniszterelnökség 1917-ben felszólította a községet, hogy alakítsák meg az Országos Stefánia Szövetség fiókintézetét két védőnővel. Mivel védőnőt nem kapott a község, a fiókintézet megalakulása csak 1927-ben történt meg. Az épületet egyelőre bérelték, csak 1930-ban kapott az egészségvédelem saját házat, amelyet Fejérvári Celesztina földbirtokosnő ajándékozott a községnek a Gyomai út 9. szám alatt. (Fejérvári Celesztina a községet alapító ősök leszármazottja volt, és Amerikából 1899-ben települt haza. Az épületet Piltz Andrástól 1930-ban vette meg. A ház a község közepén, kelet-dél-nyugati irányú fekvése folytán jó tájolású volt.)

Az egészségvédelmi gondozás a terhes anyákra, a csecsemőkre és kisdedekre terjedt ki. Az intézet vezetését Karai Gusztáv dr. ügyvezető községi orvos végezte, és egyben ellátta a csecsemőtanácsadásokat. A terhesvédelem gazdája Berényi Károly dr. másodorvos volt. Az első védőnőink: Krasznai Erzsébet és dr. Leimdörfer Imréné. 1937-ben félévi gyakorlatra ide helyezték Karai Ellát és Walter Ilonát. 1937-ben vettük át a nyugdíjba vonuló orvoskollégáktól orvosi állásukat és a gondozási kör tanácsadásait.

1939-ben Leimdörferné szülési szabadságra ment, és nem is tért vissza állásába. Krasznai Erzsébet is más helyre távozott. Helyükbe 1940-ben ö. Rácz Istvánné és Bódi Júlia kerültek, akik csak a háború után, 1945-ben hagyták el az intézetet. Utódaik a berényi születésü Bányász Ilona és Lőrincz Júlia védőnők lettek. A takarítónő Wagner Mihályné volt, aki ugyanúgy bent lakott szoba-konyha-kamrás lakásában, mint a vezető védőnő, aki különben az intézet tejkonyháját is ellátta.

1937-ben Ila Tóth Mihály dr. községi orvos társammal, a vezető védőnővel és az egészségügyi rendőrrel megkezdtük az osztályteremben az általános iskolás gyermekek vizsgálatát. A hiányosságokat a szülőkkel megbeszélve, amit lehetett, korrigáltunk. Az iskolaorvosi munka szervezetten Pesten 1921-ben indult. Ezt a feladatot pesti működésem alatt ismertem meg, és így kezdtük el hivatalos munkakörünkön kívül ezt a munkát. A lakosság beszélni kezdett róla, hogy ezek az idejött új községi orvosok ezt a védelmi munkát is csinálják. A himlő elleni védőoltások voltak a legelső munkák, amelyeket a védőintézetben végeztünk. Ezt a kötelező oltást 1937-ben fakultative kiegészítettük az iskolás gyermekek diftéria ellenes oltásával. Ez utóbbi oltások 1938-tól kezdve kötelezőek lettek. A következő egészségvé-

delmi akció szintén a gondozási körben történt: Az újszülötteket a születés után egy hónapon belül tuberkulin intrakután oltással láttuk el 1943-tól. Ha az oltás helyén heg maradt a későbbiek idején, akkor azokat féléves korukban nem BCG-ztük, mert már védettek voltak.

1953-ban bevezettük a 7—8 éves gyermekek *diperte* oltását, amelyben a diftéria, a szamárköhögés és a tetanusz elleni oltóanyag együtt volt. A BCG-vakcina oltását a gyermekek nyolcadik osztályos korukban kapják, ha a tuberkulinpróbájuk negatív. 1957-ben a gyermekbénulás elleni oltásokat vezettük be a Salk-oltásokkal a bőr lemezei közé, amelyet később cseppek formájában kaptak meg a gyermekek, és ezeket Sabin cseppeknek hívjuk. Az 1949—50 között megszaporodott skarlátmegbetegedések miatt megpróbáltuk a skarlát elleni vakcinát, de mivel nem jártak teljes sikerrel, a penicillinnel való gyógyításra tértünk át. 1969-ben bevezettük az egyre súlyosabbá vált kanyaró elleni védőoltásokat. Az oltóanyagot a Phylaxia humán oltóanyag termelő intézet készíti, többek között a hastífusz, paratífusz ellen is. Van oltóanyag a kiütéses tífusz, a kullancs encephalitis, a mumpsz, az influenza ellen is. A fertőző májgyulladás ellen a környezetet, illetve a veszélyeztetetteket gamma globulinnal oltjuk, és oltunk szükség esetén a gáz gangraena ellen is, roncsolt, földdel szennyezett sérülés után.

1941-ben a Stefánia fiókintézeteket átalakították egészségvédelmi gondozási körökké, és ezzel megindult a gümőkór és a vérbaj elleni küzdelem a tüdőgondozók és a nemibeteg-gondozó intézetek vezetésével.

Mezőberény község képviselőtestülete 1940-ben a legmagasabb fokú, ún. K-típusú egészségház létesítéséhez húszezer pengőt fizetett be a faluszövetségi alapnak. Ezzel tulajdonképpen a Zöldkeresztes egészségvédelmi szövetségbe léptünk be. A zöldkeresztes védőnők és tanácsadó orvosok fizetését, a szükséges felszerelést az Országos Közegészségi Intézet, illetve a faluszövetségi alap adta, a dologi kiadásokat a község a háztartási költségvetésében biztosította. Az egészségház a nyolcágyas szülőotthonnal együtt tulajdonjogilag a községé volt, örökhasználati joga pedig az OKI-é. Egészségpolitikai szükség volt arra, hogy a lakosság apadását megszüntessük.

Mezőberény 1944. október 6-án történt felszabadulása két védőnőnket a helyén találta, ők megőrizték az egészségház teljes felszerelését, a családlátogatásokat sem hagyták abba, csak mérsékelték. Özv. Rácz Istvánné 1945-ben kényszerítő körülmények hatására Gyomára ment védőnőnek, és Bódi Júlia is más helyen talált állást. A távozó védőnőinket Bányász Ilona és Lőrincz Júlia váltotta fel, akikhez a 3. védőnőt, Nové Margitot 1954-ben nevezték ki. A 4. védőnőt Bacsa Mária személyében kapta meg a gondozási kör (1966). Most már mind a négy orvosi körzetnek megvolt a védőnője. 1975-ben, amikor Csárdaszállás Mezőberény társközsége lett, Mezőberény központjából és Csárdaszállásból kialakították az 5-ik orvosi körzetet, és benne az 5. védőnői állást, amelyet Dusik Józsefnéval töltöttek be. 1978-ban Dusikné meghalt, és utóda Puskelné Ollé Ilona lett.

Az egészségvédelem fejlesztése során a két védőnőnk felbecsülhetetlen segítséget jelentett a községi orvosi munkában, a háború idején pedig a

községi orvosok katonai szolgálata idején a helyettesítő magánorvos kollégáknak voltak nagy segítségére. A magánorvosok sem községi, sem tisztiorvosi vizsgával nem rendelkeztek, így a megelőző munka bizonyos mértékben ismeretlen volt előttük.

Mivel a velem kinevezett Ila Tóth Mihály dr. — mint már említettem — 1938 végén Beregszász tisztiorvosa lett, én lettem a községi ügyvezető orvos, és helyembe 1939 májusában Hanzély Ferenc dr.-t nevezte ki a belügyminiszter. Hanzély dr. a háborús évek alatt elvégezte a tisztiorvosi tanfolyamot, és mivel 1944. december 19-én előbb jutott haza, a járványokkal meg tudott küzdeni a két védőnő segítségével. Három kiütéses tífuszos beteget helyeztek el a járványkórházban, akik meg is gyógyultak, hiszen fiatalok voltak. Több gondot okozott a hastífusz, amely egy harmincegy éves fiatalasszony halálát okozta. A beteg környezetének megvédésére a szegedi közegészségügyi intézettől 161 egyén számára kapott nullás lisztért oltóanyagot a község. Gond volt még a hazakerült 9 maláriás beteggel, de ezek gyógyítására volt atebrin és plazmochin tabletta.

1945 májusában kerültem haza a hadifogságból, igazolásom után átvettem az ügyvezető községi orvosi állást. Vezettem a terhesvédelmi tanácsadást, ahol minden nőt megvizsgáltam, aki ott megjelent. A csecsemővédelmi tanácsadást Hanzély Ferenc dr., a venereás tanácsadást pedig én vezettem 1947-ig, amikor Kovács Mihály dr. a hadifogságból hazatért.

A védőnők körében az első változás 1967-ben következett be Nové Margit nyugdíjba vonulásával. Utóda Móroczné Guth Zsuzsa lett. 1971-ben Kátainé Lőrincz Júlia autóbaleset áldozata lett, helyébe előbb Rück Ilona majd Prát Edit került. 1976-ban Zsóriné Bányász Ilona ment nyugdíjba, és utóda Czinkóczi Anna lett.

A gondozási kör terhesvédelmi tanácsadásáról 1965-ben mondottam le, körzeti orvosi állásommal együtt. A tanácsadást a körzeti orvosok végezték 1967-ig, amikor Békésről Vladár János dr., a békési szülőothon vezető orvosa járt át hetenként egy alkalommal. A csecsemővédelmi tanácsadást Hanzély Ferenc dr.-tól Lipták Pál dr. gyermekgyógyász szakorvos vette át heti egy napon. 1972-ben neveztetett ki a községbe Pálmai Éva gyermekgyógyász szakorvos a járás gyermekvédelmi keretén belül, és itt dolgozott 1978-ig, amikor is Köröstarcsára ment át körzeti orvosnak. A mezőberényi csecsemővédelmi tanácsadást —távozása után — Zsigmond Endre dr. békéscsabai gyermekgyógyász látta el heti két alkalommal. 1982-től Bacsó Lajos dr. gyermekgyógyász a község első kerületének gyermekorvosa, és 1986-tól Szirácki Magda dr. gyermekorvos a község második számú körzetének gyermekorvosa.

Az évek folyamán, mint láttuk, 1954-ben kaptuk a harmadik védőnőnket, a negyedik védőnő pedig 1966-ban került állásába. Sokáig, a legnehezebb időkben, két védőnővel álltuk a helyünket, a perifériás részeken járdák hiányában tapostuk a sarat. Védőnőink több mint félszázados munkássága nagy hasznára volt népünknek. Örömmel ismerjük el a nehéz időkben végzett munkájukat, de ma már a városiasodó település minden házához

betonjárda vezet, minden lakásban van villanyvilágítás és meleg padlóburkolat. A védőnők munkája népszerű, az egészségvédelem minden vonalára kiterjed, és országosan megbecsült.

1983-ban a védőnők tábora egy iskolai védőnővel gyarapodott, Bencsikné Hudák Ilonával, akit 1985-ben Kocsis Lászlóné váltott fel.

A CÉDULÁS BÁBÁKTÓL A SZÜLŐOTTHONIG

A szüléseknél évezredeken át — az egész világon — idősebb asszonyok, néha javasasszonyok nyújtottak segítséget a vajúdóknak. Az ebben való jártasságot rendszerint egymástól tanulták. Mesterségüket tudományos alapok nélkül végezték, sok anya halála árán. Ezeket a szüléssel foglalkozó asszonyokat bábáknak hívták. (A „szülésznő" elnevezés inkább a II. világháború után terjedt el.)

Mezőberény újratelepülése után a lakosság körében működő bábákról az első adat Józsa István dr. megyei főorvostól származik, akinek a képzetlen, a megye egyik községében a szülés kapcsán lerészegedett bábákról igen rossz véleménye volt.

1775-től Kolozsváron orvos-sebészeti tanintézet működött, ahol polgári sebészeket és bábákat képeztek alacsonyabb rangon. Békés megyében az elsőnek ismert egyhetes bábatanfolyamot egy szarvasi borbély vezette, aki vajmi kevés tudást nyújthatott, hisz maga is képzetlen volt. Mezőberényben 1787-ben a megyei főorvos kimutatásában négy bába nevére bukkantam: Balogh Susana, Hajnóczi Susana, Hajkó Elizabeth és Benyovszki Anna mind ötven éven felüli asszonyok voltak.

1852-től „megyehatóságilag" történik a bábák képzése Szarvason, ahol Neubarth Venczel József járási sebészmester tartott bábatanfolyamokat, amelyre Tormásy Lajos dr. megyei főorvos javaslata szerint „a községi elöljárók egészséges, friss, józanéletű, két-három asszonyt küldjenek, de negyvenkét esztendőnél idősebbek ne legyenek".

1855-ben Neubarth Venczel a következő sorokban értesíti az elöljáróságokat: „A nálam bába mesterséget tanuló asszonyok junius 21-én a tanulást elvégezvén megegzaminálttattak, és testimoniális levelet kikapván szabadon hazájukba elbocsáttattak." Ezen tanfolyamok ideje a kezdeti idők egy hetétől folyvást emelkedett, és 1861-ben már hat-nyolc hétig tartott a bábaoktatás Szarvason. Minden egyes bába addig tanult, míg a kérdéses tárgyat teljesen el nem sajátította. Szarvas szállást biztosított, és a részvételi díj napi tíz krajcár volt. Az a bába, aki a megkívánt tudást el nem sajátította, köteles volt a ráfordított költséget visszatéríteni. Ez volt tehát Békés megyében a régi gyakorlat, mely megyehatósági intézkedés volt; az oktatásra az elöljáróság választotta a tanfolyamra küldendőket.

(Berényi bábatörténetek: 1844-ben Jeszenszky Károly evangélikus lel-

kész jelentette az elöljáróságnak, hogy Dilingai Erzsébet „cédulás bábát" Litavecz János megverte. Hajdu Júlia bába 1861-ben sárga fűmagot tört meg, megfőzte, megitta és meghalt).

A bábaképzők felállításával a járási vagy a megyei orvosok által tanított „cédulás bábák" mellett megjelentek az okleveles bábák. A két világháború között hét helyen folyt az országban a bábaképzés. A debreceni, a szegedi, a pécsi orvosegyetemek mellett négy önálló bábaképző is volt: a budapesti, a szekszárdi, a szolnoki és a szombathelyi, Az I. világháború előtt községünkben letelepedett bábák okleveleit a nagyváradi bábaképzőben állították ki féléves tanfolyam elvégzése után. 1925-től a szegedi bábaképzőből valók az oklevelek.

Községünk első okleveles bábája Csanádi Mária volt 1873-ban, de még abban az esztendőben lemondott. Utódnak Szijártó Anna jelentkezett Pestről, de a fizetésben nem tudtak az elöljárósággal megegyezni, ezért nem is jött le. 1873-ban meghívták Csorvásról Buczkó Józsefnét, akinek a fizetése negyven forint volt, azzal az ígérettel, hogy ha a nép bizalmát megnyeri, a fizetését emelni fogják. 1874-ben negyedévi fizetésének felvétele után minden bejelentés nélkül Kunágotára költözött. Utóda a frissen végzett okleveles bába, Komlódi Andrásné Derekas Zsuzsanna lett. A „cédulás bábák" szerény tudása az okleveles bábák tudásával nem versenyezhetett, hiszen — mint említettem — a bábaképzés az 1800-as évek második felében már fél évig tartott, és az I. világháború után, az 1920-as években végzett bábáink a szegedi orvosegyetem keretében már egyéves tanfolyamon tanultak.

Lux dr. már 1868-ban javasolta az elöljáróságnak okleveles bába alkalmazását, de azzal tértek ki az elöljárók, hogy ilyen pénzhiányos időben ezt nem tudják megtenni, és a községi orvosok egyike szülészmester is. Levéltári anyagunk megőrizte a képviselőtestület azon határozatát, hogy okleveles bábáikat 1889-ben a községi szolgaszemélyzethez tartozónak minősítették, és 1890-től megszüntették fizetésüket. A nincstelenek szülését esetenként fizette a község, a fizetésképesek saját maguk fizették a szülésnél közreműködő bábát.

Az 1908. XXX. tc. a bábák számát a lakosság számához rendeli megválasztani. A választást jóváhagyásra a megye törvényhatósági bizottságához kellett felterjeszteni. 1909-ben Varga Pálné községi bába meghalt, de megválasztásának idejét nem ismerjük. Helyére 1909-ben Kirner Sámuelnét választották meg, majd 1910-ben két községi bába választására került sor: Nagy Sándorné Balogh Júliát és Horváth Gáborné Egeresi Zsuzsannát választották meg. Még ugyanezen évben Rück Magdolna is megválasztásra került. Alkalmazkodva a bevett szokáshoz, Nagyné a magyar, Kirnerné a tót, Rück Magdolna a német rész községi bábája lett, míg Horváthné a sűrűn lakott kereki tanyavilág szüléseit látta el, különben a lakása is ott volt.

Hogy mi lett egy kiöregedett „cédulás bába" sorsa, arra jellemző Götz Sámuelné esete, akinek a részére Krich Imre dr. ügyvezető községi orvos biztosítás hiányában a községtől havi segély folyósítását kérte, amit mind-

össze havi nyolc, majd havi négy forintban állapított meg a képviselőtestület.

A mezőberényi képviselőtestület a községi bábák fizetését a megállapított díjtételek alatt tartotta. Pl. 1928-ban évi háromszáz pengő, előtte csak százhatvannyolc pengő volt a községi bábák fizetése. A vármegyei törvényhatósági bizottságnak kellett utasítania a községet, hogy a bábáit az őket megillető évi háromszáz pengő fizetéssel honorálja, mert ez a díjtétel a területükre megállapított összeg, és ehhez az elöljáróság köteles alkalmazkodni, ha addig nem is tette meg.

Kinevezésem idején, 1937-ben Rück Magdolna, a német rész szülésznője már nem élt, helyébe a képviselőtestület Schön Katalint választotta meg. A kereki tanyai községi bába, Horváthné pedig állásáról leköszönt, és helyébe Lédig Ádámné került. A négy községi bábán kívül magánbábák voltak még a községben: Járosi Pálné, özv. Herter Józsefné, Ferenczi Lászlóné és Ladányi Istvánné. Az alispán rendeletére a túlkoros két községi bábát: Nagy Sándornét és Kirner Sámuelnét nyugdíjazni kellett. A község képviselőtestülete a két állásból egyet, az épülő szülőotthonra számítva, nem töltött be, és csak a tót részre választotta meg egyhangú határozattal Járosi Pálnét. 1946-ban a németek kitelepítése kapcsán Lédig Ádámné kereki szülésznő is elment, az állást pedig nem töltötték be, mert a kitelepítések miatt azon a területen a szülések száma lényegesen megcsappant.

Mezőberény lakosságának 30%-a tanyákon lakott, és a belterületen is jelentős volt azon családok száma, akik szoba-konyhás-kamrás lakással bírtak. Ezekben a lakásokban a szülést és a temetést nem lehetett lebonyolítani.

A SZÜLŐOTTHON 25 ÉVES MŰKÖDÉSÉRŐL

Vannak az emberi életben, közösségeknek és egyéneknek az életében olyan határkövek, amelyeknél meg szoktunk állni. Budapest egyik legnagyobb szülészeti intézményéből kerültem bele a házi szülészkedések nehéz és korszerűtlen körülményeibe. Mentem éjféltájt a Kettős-Körös partján, ijesztően fénylő szemű baglyok között, gátőrné szüléséhez. Nagy sárban, lóháton tettem meg az utat a templomzugi tanyákra, hogy szülést vagy vetélést befejezzek. Háromlábú vaskotliban, szabadtűznél, a kemence szájában főztük ki a műszereket. Éjszakának idején fartartásos szüléshez sietve leestem a biciklíről, és sáros, vizes ruhában kellett sürgősség miatt a szülést befejeznem. Földes szobában, elhanyagolt harántfekvésnél, daraboló műtét végzése közben, a hátam mögött a petróleumlámpát tartó öregasszony a földre ejtette azt, s majdnem megégtünk. Éjjeli kihívásnál, álmomból felébresztve, rosszul értettem az utca nevét, és emiatt téves helyre mentem. Itt elfelejtették a kaput bezárni, és bejutottam az udvarra. A sötét ablakokat látva zörögni kezdtem, mire a felébredt házastársak között szóváltás támadt a kapu nyitva felejtése miatt. A helyzet tisztázása után a frissen esett hóban mehettem a község másik részén folyó szüléshez. Leányanya albérleti szobájában, havas téli éjszakában nedves tüzelővel fűtötték a dobkályhát. A gát bevarrása közben olyan füst keletkezett, hogy a petróleumlámpa elaludt, az ajtót kitárva ki kellett szaladnunk, hogy meg ne fulladjunk, és a nyitott ajtónál az újszülött és az anyja is friss levegőt kaphasson. Egy ókerti udvarban szülő nőhöz mentem, és két fa között dróton szaladgáló kutya megharapott. A rendelőmbe hozott terhes asszony, mire felfeküdt a vizsgálóasztalra, a magzat feje már a nadrágjában volt.

E pár esettel igyekeztem rávilágítani arra, hogy milyen körülmények között szülészkedtünk még néhány évtizeddel ezelőtt, és hogy honnan, milyen körülmények között kellett egészségügyileg megfelelő körülmények közé juttatni szülő nőinket. Aki haladásra kötelezte el magát, annak működési területén igényt kellett ébresztenie az egészségügyi kultúra iránt mind a község vezetőiben, mind a lakosság körében. Eleinte fehér asztal mellett beszélgettünk a szülőotthoni építési lehetőségekről, később hivatalosan tárgyalgatva, 1941-ben eljutottunk oda, hogy a szülőotthon felépítéséhez a megye hatezer pengőt, a község pedig húszezer pengőt és a liget mellett egy

szép nagy telket biztosított. Az épületben kapott helyet az egészségvédelmi gondozási kör is.

A versenytárgyalás eredményeképpen az építkezést egy orosházi kőművesmester kapta meg, de a háborús behívások miatt az építkezést folytatni nem tudván, lemondott róla. Az építkezést Vogel Ádám mezőberényi kőműves vette át, de a háborús nehézségek és a katonai behívása okából is az építkezés csak az ajtók és ablaktokok beszereléséig jutott el a felszabadulásig. A szülőotthon teljes felszerelését is a községben tároltuk, de a háborús viszonyok között ezek eltűntek. Ilyen állapotban maradt félbe a szülőotthon építkezése.

A háború elmúltával és a viszonyok rendezésével újra kellett kezdeni mindent. A régi, be nem fejezett épületünket átadtuk a Földművelési Minisztériumnak, mi pedig a gondozási kör egyszerű, a régi stefániás múltból származó épületét elcseréltük a földhivatalnak egy, a község közepén levő, állami tulajdonban levő házával. Ennek utcai frontját foglalta el a gondozási kör, a szülőotthon pedig a pormentes udvari részét kapta meg.

A második nekirugaszkodás tehát ezzel a cserével indult el, de az anyagiak hiányában sokkal rosszabb kilátásokkal, mint előző alkalommal. A felszabadulás utáni idők jelszavával, hogy „fogd a munkát, ahol éred", jól, rosszul, valahogy — de mindenképpen lelkesedéssel, önzetlenül — mi is költségvetés nélkül fogtunk hozzá a nyolcágyas szülőotthon megvalósításához. Az épület egy Nyugatra távozott gazda lakóháza volt, amelyből a lakók itt-ott még a szarufákat és a léceket is kiszedték tüzelésre. Pénzszűkében a felújítás kivitelezését a legolcsóbb vállalkozó kapta, de ez, mint később kiderült, megbosszulta magát, mert a horganyozott csövek helyett vascsövek kerültek a falakba, és néhol az elválasztó falakat is alap nélkül rakták le.

Az intézet felszereléséhez az akkortájt végnapjait élő Egészségvédelmi Szövetség országos központja is hozzá tudott járulni harminc lepedővel és tíz gyapjútakaróval. Közben a község lakóiban is feltámasztottuk a közösség iránti felelősségérzetet, és a szülőotthonnak a szükséges tollat, párnahuzatokat, törülközőket, konyharuhákat a község lakossága adta össze. Az ágyakat, az éjjeliszekrényeket a Teleki téren vásároltuk igen jó állapotban, az orvosi műszereket pedig személyi hitelre kaptuk meg az akkor még egzisztáló Grőger cégtől. A költségvetéssel meg nem alapozott építkezés, a személyi hitelek miatt mondogatta nekem sokszor a strázsán féltőn vigyázó akkori főjegyző, néhai Benkő Ferenc, hogy ezekért minket előbb-utóbb be fognak csukni. Adósságaink egy részét a vízvezetéki rendszer kiépítéséhez vettük fel, mert felfogásunk az volt, hogy a szülőotthon működését, bármilyen kicsiny legyen is az, korszerű nívón tartani lajttal hordott vízzel nem lehet. Ezért a szülőotthontól 200 méter távolságban levő Kossuth téri pozitív artézi kút vizét vezettük el a szülőotthonba, Sihi-rendszerrel. Ez a vízvezeték lett aztán a kiindulópontja annak a 12 km hosszú társulati vízvezetékhálózatnak, amely akkoriban Orosháza után a megyében második volt. A melegvíz-szolgáltatásra egy 200 literes elektromos bojlert állítottunk be, amely még most, több mint 20 évi használat után is jó karban üzemel.

A megnyitást 1949 tavaszán az országgyűlési választással kapcsolatban terveztük. Addigra ugyanis teljesen készen lett a nyolcágyas szülőotthon, mely a szülőszobából, az előkészítőből, 3 gyerekágyas szobából, egy elkülönítőhelyiségből és a szülésznő részére egy szoba-konyhás lakásból állott. A csecsemőágyak egyelőre az anyák ágyainak végében voltak elhelyezve. A fűtést beépített cserépkályhák biztosították. A szobák fűtött, üvegezett folyosóra nyíltak. Az intézet azonnal saját konyhával indult, volt mosókonyhája, kézikamrája és raktárhelyisége is. Az intézet személyzetét a mellékfoglalkozású vezető szülész-nőgyógyászon kívül egy szülésznő, egy főző-takarítónő és egy fél munkaidejű mosónő alkotta.

A szülőotthonnal egy időben épült meg községünkben az ország három első ilyen jellegű bölcsődéjéből egy húszágyas állandó jellegű területi bölcsőde is. A két intézet megnyitására 1949. április 19-én, a tavaszi országgyűlési választásokkal kapcsolatban került sor. A nyitóbeszédet dr. Árvay Sándor, akkor Békés megyei szülészkerületi gyulai kórházi főorvos tartotta. A község, a járás vezetői mellett a megyei vezetők is jelen voltak, és az ünnepély után megszemlélvén az intézményeket, vállalták minden adósságunk kifizetését.

Az intézet munkája fokozatosan bővült, és 1950-ben, az első teljes évben, már 217 szülést bonyolított le. Sajnos, az intézetnek csak egy szülésznője volt, akinek nagy volt a munkaterhelése, mert éjjel-nappal egyedül látott el mindent. Vezette a szüléseket, ellátta a gyermekágyasokat és az újszülötteket is.

1953-ban az addig községi kezelésben működő szülőotthont a járási tanács vette át, és ezzel új szakasz kezdődött a szülőotthon életében. 1954. január elsejével a szülőotthoni ágyak száma 11-re emelkedett, míg a csecsemőágyak száma 9 lett. Az ágyak számának gyarapodásával a szülésznői létszám 3 főre nőtt. A szülésznők huszonnégy óránként váltották egymást beosztás alapján. Gyarapodott a személyzet egy újonnan beállított adminisztrátorral, és a félműszakos mosónői állásból is teljes munkaidejű állás lett. Kialakítottunk egy konyhai előkészítő helyiséget, és felszerelésünk egy hőlég-sterilizátorral gyarapodott. 1957-ben a vízvezetéki vascsöveket horganyzott csövekkel cseréltük ki, és a falakon kívül helyeztük el. Az alap nélkül épített elválasztó falakat is alappal láttuk el. Bővítettük az emésztő- és derítőrendszert. Mosógépet, centrifugát és hűtőszekrényt szereztünk be. A művi abortuszok bevezetésekor az intézet azok elvégzésére nem vállalkozott, és csak a megindult vetéléseket fejeztük be. Megkaptuk viszont a lehetőséget a fenyegető vetélések és koraszülések ápolására, és könnyebb toxicozisos betegek fektetésére és kezelésére is.

Az intézet húszéves működése, élete nem volt egyformán zökkenőmentes. Eleinte szülésznőhiánnyal küzdöttünk. Volt idő, amikor a dolgozók felkészültsége, gyakorlata sem volt megfelelő. A fejlesztés folyamán a munkaterhelés sem volt egyforma. A személyi és munkatársi kapcsolatok azonban az intézet tagjai között mindig jók voltak, és gondolkodásban, munkában egységes kollektívát tudtak alkotni.

A szülőotthon indulása, fejlődése alatt a személyi kapcsolatok a község és a párt vezetőivel mindig összhangban voltak. Ejtsünk erről is néhány szót, annál is inkább, mert ez az építő nemzedék már igen megfogyatkozott az élet útjain. Az élőket nem említve, szeretettel említem néhai Bányász József és Benkő Ferenc emlékét, akikkel közös volt a tervezgetés, a küzdelem, a kudarcok és az elért eredmények. Ha ma felvetem a kérdést: volt-e hát értelme annak, hogy szülőotthonunkat, amely Mezőberény mellett Köröstarcsa és Csárdaszállás szüléseit is ellátta, s ilyen nehézségek árán berendeztük, megindítottuk és áldozatosan fenntartottuk, a felelet egyértelműen csak az lehet: volt értelme. A mostoha körülmények között történt szülészkedés megszűnt, asszonyaink egészséges körülmények között szülhettek, és az együtt tartózkodással csökkentek, simítódtak a szociális árkok is. Nőtt és fejlődött asszonyaink egészségügyi kultúrája. Arra a kérdésre pedig, hogy volt-e értelme az intézetnek fennmaradnia, a válasz az, hogy mindaddig volt, míg a megye szülészeti intézetei a kívánt ágylétszámra fel nem fejlődtek, mert a szülőotthon a zsúfoltságot csökkenteni tudta. Persze negyedszázad után érezzük azt, hogy a szülőotthon fejlődési periódusa befejeződött, a jövő a nagy intézeteké, amelyek teljes mértékben nyújtani tudják a gyógyítás korszerű és előnyös lehetőségeit, megfelelő szakorvosokkal rendelkeznek, rendelkezésükre áll elegendő mennyiségű és minőségű átömleszthető vér, tudnak géppel altatni és lélegeztetni, és röntgenosztály, meg a laboratórium minden szükséges vizsgálatot el tud végezni.

A családfenntartásban nemcsak a görög, spártai ideálnak megfelelő nők vesznek részt, hanem a sovány, infantilis alkatú, rejtett vese- és májbetegek, vérszegény, sok vetélésen átesett, és az ezzel kapcsolatban méh körüli gyulladásokat elszenvedett nők is. Az ilyen terhesek gondozása és szülése állítja nehéz feladat elé a terhesgondozási munkát végzőket és szülészkedésünket. Eredményt elérni csak az egyéni bajokat kellően mérlegelő, konkrétan segítő gondozással tudunk. A gondozási kívánalmakat pedig egészségügyi kultúránk mai állása mellett a tanácsadásokon sulykolni kell, hogy valami eredményre jussunk a megelőzésben, és így a pathológiás terhességek kialakulását tanácsainkkal megakadályozzuk, s minél ritkábban kerüljön sor gyógyításukra. Sajnos, a prevenció napjainkban is csak kullog a kuráció után.

A szülések számának csökkenésével, és mert művi abortuszt nem végeztünk, a rendelkezésünkre álló ágyakon hosszabb ideig intézeti ápolásban tudtuk tartani a fenyegető vetéléseket, s a toxémiás terheseket. Az intézeti ágynyugalom, a családi és munkahelyi gondok távol tartása, a diéta pontos betartása, a szükséges és rendelkezésre is álló gyógyszerek birtokában a szülőotthoni intézeti ápolás sokkal hatékonyabb volt, mint az otthoni táppénzes állományban való tartás.

1969. október 11-én délelőtt 10 órakor a mezőberényi tanácsháza dísztermében tudományos üléssel összekötött ünnepélyt tartottunk a szülőotthonunk húszéves fennállása alkalmából.

Az ünnepély műsora:

1. Elnöki megnyitó: Taby László dr., megyei főorvos
2. Beszámoló a mezőberényi járási szülőotthon húsz esztendejéről: Bak Mihály dr., vezető orvos
3. A steroid hormonok kapcsolata az újszülöttkori hyperbilirubinaemiával: Sas Mihály dr., egyetemi docens, kandidátus
4. A terhes-, csecsemő- és gyermekvédelem társadalmi vonatkozásai. Adatok a koraszülés kérdéséhez: Velkey László dr., megyei gyermekgyógyász főorvos, kandidátus
5. Hozzászólások. Zárszó.

A tudományos előadások megtartására a Mezőberényből elszármazott két barátomat kértem meg, akik kisgyermekek voltak, amikor én idekerültem, és ma mindketten egyetemi tanárok. Az ünnepélyes tudományos ülésen a megye szülész-nőgyógyász és gyermekgyógyász szakorvosain kívül a község értelmisége, a Vöröskereszt tagjai vettek részt.

Az ünnepély után még közel öt évig állott fenn a szülőotthon. 1973. július 15-én lemondtam vezetéséről, hisz mellékállásban láttam el. *A szülőotthon fennállása alatt ötezer-hatszázhuszonkettő szülés történt, és a spontán vetéléseket is befejeztem.* A mezőberényi szülőotthon működése a legszükségesebb időkre esett, amikor a nagy társadalmi átalakulásban népünk erre legjobban rászorult. (Tüzelőhiány, napi 25 dkg kenyérfejadag.) A természet örök törvénye szerint nemcsak felettem, de a szülőotthon fölött is eljárt az idő. Egy szülőotthonban ötször annyiba kerül egy szülés, mint a klinikákon és a kórházakban. A magam vonatkozásában csak annyit: voltak gondterhelt óráim az egyszemélyes felelősség tudatában. Anyai halálozás nem történt a negyedszázad alatt, így távozásom, búcsúzásom lelki megnyugvással töltött el. Pár könnycsepp is megcsillant a szememben, aminek tanúja volt Békés város főorvos asszonya, Gelegonya Katalin dr. munkatársaival és az elárvult szülőotthon személyzete.

AZ ALAPELLÁTÁSBAN VÉGZETT TUDOMÁNYOS MUNKÁRÓL

Amikor 1936. december 4-én a belügyminiszter a két üresedésben levő községi orvosi állás egyikére kinevezett, úgy gondoltam, hogy ebben a munkakörömben a gyakorlati munka rengetegében talán nem is lesz alkalmam a tudományos munkára. Azzal viszont tisztában voltam, hogy az alapellátásban is nyomon kell követni az orvostudomány haladását, különben diplomám elavul. Amíg egy tudományos munka nyomdába kerül, a szerzőnek át kell tanulmányoznia a témára vonatkozó orvosi irodalmat, ami tudását gyarapítja, és ez a betegellátásban is hasznosul.

Kinevezésem idején a fogászati szakképesítés birtokában voltam, és emellett a kis szakmának tartott szakképesítés mellett hat évet a budapesti bábaképzőben eltöltve, szülész-nőgyógyász szakorvos is lettem. A fogászati képzésem egy esztendeje alatt a délutánjaim 2 órától szabadok lévén, az István kórház XII. belosztályán — amely osztályt Torday Árpád egyetemi c. rk. tanár vezetett — externista voltam. Itt elsajátítottam a hátgerinc-, a has-, a mellkascsapolásokat, valamint az ott levő laboratóriumban az osztályon szükséges qualitatív és quantitatív vérképvizsgálatok mellett a szükséges köpetvizsgálatokat; és még sok mindent tanulhattam. Mivel az a három kórterem, amelyben dolgoztam, izom- és ízületi rheumás betegekből állott, az akkor bejött lázkeltőkkel (pyrago stb.) próbálkoztunk, és egy közkórházi orvostársasági gyűlésen eredményeinkről számoltam be 1936-ban. A bábaképzőben dr. Burger Károly egyetemi nyilv. rk. tanár vezetése alatt írott dolgozatom *„Ikreken végzett ujjlenyomat-vizsgálatok"* címen követte, amelyet az Orvosi Egyesületben adtam elő. Az előadás az *Orvosi Hetilapban is megjelent.* (1934. 41. szám.) Ezt követően az Orvosi Egyesületben *„Terhesvizelet hatása kalászos növények fejlődésére"* címen tartottam előadást, és ezen előadás is *megjelent az Orvosi Hetilapban.* (1935. 41. szám.) Szintén az *Orvosi Hetilapban* jelent meg a harmadik közleményem, a *„Hideginger-vizsgálatok (Cold test) terheseken, szülő nőkön és gyermekeken."* (1936. 39. szám.)

Lukács József dr. egyetemi magántanár, klinikai adjunktussal *közösen* jelent meg az *Orvosképzésben „Az újszülöttek táplálása"* című közleményünk. (1934. Hajniss-füzet.)

A *Gyógyászatban „Az újszülöttek májsérülése"*, majd később a *„Veleszüle-*

tett köldöksérv műtéttel gyógyított esete"-i voltak közleményeim. (Az előbbi 1935. 50. szám, az utóbbi 1937. 8. szám.)

A Würzburgban kiadott *Monatschrift für Gebursthilfe und Gynekologieben* is három közleményem jelent meg.

Mezőberényben a terhesvédelmi tanácsadások vezetője voltam, hetente két délutánon. A tanácsadáson minden nőt megvizsgáltam, akik ott megjelentek, s a talált elváltozásokat a betegekkel megbeszélve, fel is számoltuk. Süllyedések, jó- és rosszindulatú daganatok és a hüvelyi folyások kerültek felismerésre, és ezek révén találtam rá a vizeletvizsgálatkor a cukorbajokra. A községnek 3200 pengőért mikroszkópot vettünk, és ezt használtam is.

A már említett iskolaegészségügyi vizsgálatokat az osztálytermekben végeztük. A talált elváltozásokat: rövidlátás, kancsalság, sérvek, rejtettherejűség, lúdtalpak, az orrlégzést akadályozó nagy mandulákat a szülőkkel megbeszélve korrigáltattuk. A fogászati szakképesítésem révén a község évi 300 első osztályos tanulójának fogazatát a rendelőmben megvizsgáltam, a maradandó szuvas fogakat megtömtem, a szuvas tejfogakat ferdén elcsiszoltam és a fisztulásokat kihúztam.

Az osztállyal ott voltak a tanítók is; a fogak lepedékének fogkefével való eltávolítását megmutattam, s a rágás — sárgarépa, karalábé — fontosságát hangsúlyoztam. Első osztályosokról lévén szó, a tanítók a fogkefe használatát ellenőrizték. A költségeket a községi elöljáróság 300 pengővel honorálta (helyiség, anyag stb.). Az iskolaegészségügyi vizsgálatok eredményét a megyei lapban ismertettük 1938-ban.

1940-től a sorozatos katonai behívásaim akadályoztak a megelőzési munkák és megfigyelések folytatásában. A háború után három évig az első osztályosokat még fogászatilag el tudtam látni, de az összes általános iskolás 4 + 2 felnőtt iskolafogászat bevezetésére csak 1956. szeptember 1-jétől került sor. 1948-ban a hadifogságból hazatértek fogászatát a Népjóléti Minisztérium anyagi támogatásával láttuk el.

1941-ben közel fél évig a szolnoki csapatkórház fogászati rendelőjét vezettem, ahol megismertem fogászati elmaradottságunkat, községemen kívül is.

1942/43-ban a kórházvonatra beosztott sebész voltam. A III. számú kórházvonaton előbb a 2. magyar hadsereghez volt a vonatunk beosztva, majd a nyári hídfőcsaták után, 1942. szeptember 15-től a keleti megszálló hadosztályok vonata lettünk, és a doni katasztrófának résztvevői.

1944—45 között a 107. számú kórházvonat beosztott sebésze lettem. Gomelj—Minszk környékén, ahol a 2. magyar tartalékhadtest vonalbiztosítást és „partizánelhárítást" végzett.

A II. világháború egészségügyéről megírtam tartalékos honvédorvosi tapasztalataimat és kiegészítettem a még életben levő, különböző helyeken szolgáló (állatorvos, orvos, csapattiszt, gyógyszerész) barátaim visszaemlékezéseivel, naplótöredékeivel. (Ez a dolgozatom 1987-ben jelent meg.)

A II. világháborúban találkoztam olyan, a civil életben nem látott megbetegedésekkel, mint a sercegőüszög (gázödéma), és a kiütéses tífusz. Amikor

az Orvosi Hetilap felelős szerkesztője, Trencséni Tibor professzor megkapta az első kéziratot, arra kért, hogy küldjek még néhány fejezetet és látogassam meg, mert ő is részt vett a doni halálmarsban. Beszélgetésünk meggyőzött arról, hogy érdemes volt megírni öreg fejjel a múlt veszendőbe menő honvédorvosi emlékeim. Kik tennék ezt, ha nem mi, akik ott voltunk? . . . A Dontól Dániáig arról a küzdelemről vallottam, amelyet végigéltünk.

1983. október 16-án az *Orvosi Hetilap* Horusz rovatában látott napvilágot *„Kórházvonatos tapasztalatok a II. világháború fertőző betegségeiről"* című közleményem, amelyben a gázödéma, a kiütéses tífusz, az ukrajnikának nevezett bélhurut és a rühesség előfordulásáról, a szerzett tapasztalataimról számoltam be.

1945 nyarától újra helytálltam, megtettem mindent, amit elvártak tőlem, amit tudásomból hasznosítani lehetett. Hátat fordítottam mindennek, amit már a háború előtt is kárhoztattam. Nekifeküdtem a munkának, amely sok álmatlan éjszakát hozott rám és megizzasztott. A háború után felélesztett, lankadó barátságok mellett új baráti kapcsolatokat is találtam. Agyonhajszolt életemből nem jutott tudományos munkára idő, de a községben szakértelmem révén szervezni tudtam, és végrehajtottam az új egészségügy terén mindazt, amit abbahagytam. Igyekeztem minél kevesebb ellenséget összeszedni, hiszen ehhez nem is kellett „széles kaput nyitni", úgy is összeverődött elég. Igyekeztem kollégáim megbízható partnere, munkatársa lenni, nem áskálódtam. Mi négyen: Hanzély Ferenc dr., Kovács Mihály dr., Braun József dr., akik az idők rostáján átjutottunk, megmaradtunk az 1952-ben négy körzetre osztott községben olyannyira, hogy a járásban és a megyében is a mi harmonikus kapcsolatainkat emlegették.

1965-ben, 60. életévemen túl, megváltam a legnehezebbnek tartott körzettől és a mellékállásban vezetett szülőotthon mellett az egyik 6 órás körzeti fogszakorvosi rendelést vállaltam el. Ebben az évben indult újra az 1936-ban abbahagyott, a gyakorlati életet szolgáló tudományos tevékenységem.

1965. július 2-án a *Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Gyulán tartott egészségügyi vándorgyűlésén* mint korreferens: *„Egészségügyi ismeretterjesztés egy nagy lélekszámú községben"* címen tartottam előadást, amely 1966-ban az *Egészségügyi Felvilágosítás* című folyóirat ez évi harmadik számában meg is jelent.

1965. augusztus 20-án a mezőberényi tanácsháza dísztermében a XIX. század Békés megyei kiválóságáról, hivatali elődömről, *Lux Jakab dr. életéről, munkásságáról tartottam előadást*, amely 1971-ben a *Békés megyei kórházak III. évkönyvében* látott napvilágot.

1979-ben, *Békéscsabán, a Békés megyei orvosi napokon Lux Jakab dr. munkássága mai orvosi szemléletünkben volt előadásom* tárgya, 1983-ban elküldtem az *Orvosi Hetilap*nak és 1984-ben a 18. számban közölték is.

Szülészeti-nőgyógyászati vonatkozásban 1979-ben jelent meg a *Népegészségügy* hatvanadik számában *„Enterebius a nőgyógyászati gyakorlatban"* című közleményem, amelyet Nikodemusz István kandidátus úgy ismert el, hogy azt írta: „ . . . ezt a hazai szakirodalom átlagánál jobb munkát"

ő referálja a Zentralblatt für Bakteriologie Paraszitoligie Infections Krankheiten und Higiene számára, amely folyóiratnak ő a magyarországi megbízottja.

1981-ben a *Magyar Nőorvosok Lapja* ötödik számában *„Az enterebius vermicularis előfordulása a cytologiai vizsgálatokkal kiegészített rákszűrésben" címen jelent meg közös munkánk ifj. Bak Mihály dr.-ral és Bodó Miklós dr.-ral, majd 1981-ben Chicagóban az Acta Cytologica* második számában *„Vaginal Enterobiazis"* címen nyert publikálást az a közlemény, amelyben társszerzőim újra ifj. Bak Mihály dr. és Bodó Miklós dr. voltak. Ebből a közleményből különnyomatot kért Malaysia Kuala Lumpur egyeteméről és egy kanadai egyetemről is egy kutató.

1981-ben a Gyulán tarott *Békés Megyei Orvos-Gyógyszerész Tudományos Napokon „A lábszárfekély saját vérrel való gyógyítása"* volt előadásom tárgya négy gyógyult beteg bemutatásával.

1965. szeptember 1-jén az ország megyéiből elsőként Gyarmati István dr., megyei stomatológus főorvos szervezésében megindult a *4+2 felnőtt-, iskolafogászati munka,* ami azt jelentette, hogy a hét négy napján a felnőttek, két napján pedig az általános iskolások jöttek fogorvosi rendelésre. A kezdeti időben káderhiány akadályozta ennek a rendszernek a zökkenőmentességét, és csak a hetvenes évektől következett be a maradéktalan fogászati ellátás.

Mezőberényben szerencsésen mind a két fogorvosi körzetnek volt gazdája. Előbb Braun József dr. fogszakorvos, majd halála után 10 évig Rück András dr. dolgozott velem.

1978-ban, a *Népegészségügy* ötvenkilencedik számában *„A 4 + 2 felnőtt-, iskolafogászat 12 éves tapasztalata Mezőberényben"* címmel írtam meg ebben a rendszerben végzett fogorvosi munka tapasztalatait, és számottevő haladásról számolhattam be a tömések számának megsokszorozódásában és a szájhigiéne javulásában.

1982-ben a *Fogorvosi Szemlében* a 75. számban *„Az N_2 gyökértömések a 4+2 felnőtt-, iskolafogászati alapellátásban"* címmel írt dolgozatom utolsó sorait idézem: „A könnyen elvégezhető N_2 gyökértömésekben másfél évtized (15 év) következetes endodentiai munkájának sikerét láttuk. A lakosság idegenkedése a konzerváló gyógyítással szemben fokozatosan megszűnt, és ez a felismerésünk a fogászati ellátásban egy kívánatosabb jövőbe enged bepillantást."

Fontosnak tartom azt, hogy *Rück András dr.*-t, újrendszerű fogszakorvost — aki tíz évig munkatársam volt — rá tudtam vezetni a tudományos munkára. Rück dr. 1978-ban a *Fogorvosi Szemle* hetvenegyedik számában *„A szisztémás caries ellátás a paradoritium állapotára"* című közleménye összefoglalójában az alábbi megállapítás áll: „Beszámolóm a 13—18 éves fogorvosilag ellátott, részben ellátott és ellátatlan fiatalokon végzett paradenciális vizsgálatokról szól. A fogorvosilag ellátottak fogágyainak állapota jobbnak bizonyult."

Közel fél évszázados mezőberényi működésem során a bennünket követő

orvosgeneráció tagjaiból csak Rück András dr. értette meg a tudományos munka hasznát. A *Fogorvosi Szemlében* megjelent dolgozata egy különlenyomatát a következő dedikálással hozta: *„Tisztelettel és szeretettel Miska bátyámnak. Inspirációd és nógatásod nélkül a dolgozat soha sem született volna meg. Bandi."* Ilyen sorokat csak a hivatása gyakorlásában magaslaton álló orvos írhat, aki a gyakorlati munkája mellett belekóstolt a tudományos munka nehézségei mellett annak sikerébe is. *Rück dr.* ezen dolgozatával elnyerte a Fogorvosok Egyesületének egyik kitűntető díját, a *Körmöczy-díj második fokozatát.* Rück András még mezőberényi működése idején a Fogtechnikai Szemle 1978. évi ötödik számában *„Az öntött koronaszél vertikális és horizontális dimenziói"* címmel írt még egy értékes tanulmányt.

Az alapellátási munkában a gyógyítás mellett mindig fontosnak tartottam a megelőzés, a prevenció szolgálatát is. A megelőzés nemcsak a védőoltások adásából áll, de azon teendőknek a tudatosításából is, amely az embereket egészségük megóvásában, a betegségek elkerülésében is segíti, mind a gyermek-, mind a felnőttkorban.

A terhesvédelmi tanácsadások mellett a szülés után a szülőotthonból hazabocsátott gyermekágyasok számára is volt mondanivalóm a gyermekágy idejére vonatkozó tudnivalókon kívül az újszülöttekkel történő bánásmódról, a szoptatásról, és mindarról, amivel a szülés után hat hétig az anyáknak számolniuk kell.

A 4+2 felnőtt-, iskolafogászatban minden félévben az egyes osztályok fogászati munkája megkezdése előtt rövid elöadást tartottam a *fogtisztítás módjáról, a rágás fontosságáról és egyéb fogápolási és szájápolási dolgokról.* Nyolc éven keresztül évente kétszer hallották a gyermekek, hogy legyen elég jó minőségű fogkeféjük, fogpasztájuk, és használják is azokat, és az alapos — étkezés utáni — fogmosást kövesse a szájüreg bő kiöblítése, hogy a lekefélt lepedék, a paszta maradványa mind kikerüljenek a szájból.

Fogszakorvosi állásomat 1980. július 31-én hagytam ott. Utódom 1980. augusztus 1-jével dr. Kissné Emődi Emese lett mint fogszakorvos.

1979. szeptember 1-jével Rück András dr. lett utódja a megyei stomatológus főorvosi állásban Gyarmati István fogszakorvosnak, aki nyugdíjba ment. Rück dr. helyét Budai István dr. fogszakorvos foglalta el Mezőberényben, de 1981 augusztusában családostól Kanadába távozott. Utódja Adamik Ilona dr. lett. 1982. július 1-jétől kitüntetésképpen külön iskolafogorvost kapott Mezőberény, amely állást először Körmöczy Zsuzsanna dr. töltötte be, míg napjainkban Szabó Róbert dr. végzi az iskolafogászati munkát.

Mezőberényben a fél évszázados munkám során azt tapasztaltam, hogy a kollégák egy része nehezen viseli el a többlettudást, még akkor is, ha a többlettudás a szakorvos számára több munkát is jelent, és tiszta, becsületes szándékot hordoz. Ezen megállapításomat nem általánosítom, mert napjainkban már a szakorvosok száma felül is múlja azon orvosok számát, akik diplomájuk megszerzése után valamilyen szakorvosságot nem szereztek. Én a magam generációjára gondolok, de itt is fenntartással, mert 1952-től csak

négyen voltunk 1960-ig körzeti orvosok, akik körzetébe háromezer-kétszázötven ember gyógyítása jutott, és csak két védőnő volt hosszú ideig segítségünkre. Se orvosírnok, se községi ápolónő, még sok utca téglás, vagy még az sem volt. A sárról pedig valamikor azt mondták nekem, hogy a „sár lehúzza az embert". A négy községi orvos között csak én voltam az, aki két szakorvossággal bírtam, azonban soha sem voltam közöttük több, mint az alapellátás községi orvosi vizsgát tett orvosa.

A táppénzes felülvizsgálatokat — akkor még nem lévén központi orvosi rendelő — mindig a soron következő orvos rendelőjében tartottuk, ahova is a felülvizsgáló orvoson kívül, aki akkor Rohonyi Margit dr. volt, illetve vele kijött Wlassits Nándor dr. OTI-jogász is, aki a táppénzes dolgokat, leszázalékolással járó tennivalókat, a nyugdíjasok akkor még zűrzavaros dolgait és a betegek összes társadalombiztosítási ügyeit elintézte; sőt, szükség esetén berendelte őket Békéscsabára. A felülvizsgálat helyén voltunk a kolléga munkavacsora-vendégei, a felülvizsgáló főorvos és jogász barátunkkal. Ott volt kedély, humor, sok mindenről értesültünk, és amikor a felülvizsgálók a vonatindulásuk miatt távozni kényszerültek, mi, a négy jó barát, továbbra is ott maradtunk, és ügyes-bajos dolgainkat meghánytuk-vetettük.

1952-ben az első miniszteri dicséretet még az egészségügyi minisztérium dísztermében vettük át Hanzély Ferenc dr.-ral együtt, magától a minisztertől, Ratkó Annától. Jó volt találkozni az ország különböző részeiből jött régi kollégákkal, barátokkal. Az életünk a háború zivatarában megmaradt, boldogan öleltük át egymást. Örültünk a viszontlátásnak és annak a tudatnak, hogy a mi munkánk is beletartozik az orvostörténelembe, amelynek súlyát mi is hordozzuk.

Az Orvosi Hetilap 124. évfolyama tizenharmadik számában a Levelek a Szerkesztőhöz című rovatban jelent meg az alábbi olvasói levél:

„Ismerjük meg a régmúlt hazai irodalmát!

Tisztelt Szerkesztőség!

Kohut László dr. és mtsai az Orvosi Hetilap 1982. december 12-én megjelent ötvenedik számában: „A máj subcapsuláris haematomája a perinatális időszakban" címmel közleményükben elnézték, hogy a magyar orvosi irodalomban is volt már 1935-ben egy sikerrel gyógyított subcapsuláris májhaematoma. A budapesti Bábaképző Intézetből a „Gyógyászat" 1935. év ötvenedik számában: „Az újszülött májsérüléséről" írt közleményben beszámoltam egy vértranszfúzióval, a leggondosabb ápolással és észleléssel meggyógyult subcapsuláris májhaematomáról, melyet a klinikai tüneteken kívül a szülés után a nyolcadik napon, és a három hónap múlva készített rtg-felvétel is tanúsít. A konziliárus gyermekgyógyász Lukács József dr. egyetemi magántanár, a pesti gyermekklinika adjunktusa volt, akinek közreműködését a közlemény lábjegyzetében meg is köszöntem. . .

Bak Mihály dr."

A fenti hozzászóláshoz az Orvosi Hetilap ugyanazon számában megjelent a válasz is:

„Tisztelt Szerkesztőség!

Köszönettel vettük idős kollégánk, Bak Mihály dr. észrevételét. Sajnálatos módon az irodalom keresésében az említett „Gyógyászat" 1935-ös közleménye elkerülte a figyelmünket. A közölt eset rendkívül tanulságos és aktualitásából mit sem veszített az elmúlt közel ötven év alatt. Jelentőségét kiemeli az a tény, hogy sikeresen gyógyított esetről szól, ami abban az időben irodalmi ritkaságnak számított, hiszen a szerző is csak egy hasonló esetet említ a sajátján kivül. A témának rendkivül szegényes az irodalma, ez is Bak dr. munkájának értékét bizonyítja. A közlemény alátámasztja véleményünket, hogy a kórképpel számolva megfelelő észleléssel az újszülött élete esetleg megmenthető.

Örülünk, hogy ily módon ez a jelentős munka ismét előtérbe került.

Köszönjük a hozzászólást!

Kohut László dr., Kiss Dezső dr.,

Szőke Béla dr., dr. Mantuanoné Driesz Mária dr."

Könyvem ezen fejezetéből talán kiviláglik az elmúlt fél évszázadra visszatekintve, hogy a maga lehetőségei szerint a körzeti orvos is lehet kutató, ha munkájából, kutatási eredményeiből közölni tud valamit.

JÁRVÁNYOK BÉKÉS MEGYÉBEN ÉS MEZŐBERÉNYBEN

Az emberiséget pusztító járványok közül a legveszedelmeseebb a felnőttekre a pestis, a gyermekekre a himlő volt. Hazánkban a XVII. században a tüdő-, bél- és a búbópestis okozott nagy pusztítást. (Az utóbbi a lágyéki, illetve hónalji mirigyeken keresztül támadta meg az embereket.) Ez a betegség áthúzódott a XVIII. századra, és a Rákóczi-szabadságharc egyik sírásója volt.

A három berényi náció letelepedési utáni évtizedben, 1738-ban Gyulán és Békésen a döghalál néven ismert betegség oly pusztító hatású volt, hogy a vele szemben hatóságilag bevezetett vesztegzár, a betegek elkülönítése, a megszokott temetési rendtől való eltérés miatt Békésen zendülés tört ki, amit a katonaság odavezénylésével fojtottak el.

A borbély-sebészek kellő felkészültség nélkül működtek, ezért a pestisjárvány Magyarországon — megszakításokkal — 1760-ig eltartott, s negyvenezer ember lett az áldozata.

A himlő

A pestis mellett évszázadokon át rettegett járványok okozója volt a himlő, melyet a bőr hólyagaiba történt bevérzés miatt feketehimlőnek neveztek el. Az életben maradtak arcát csúf hegek borították.

Kínában már a XI. században ismerték a himlő elleni védekezés azon formáját, hogy a porrá zúzott himlőpörköt befújták az egészséges gyermek orrába. Ez az eljárás varioláció néven lett ismert hazánkban. Eperjesen a város fizikusa, Rayman Ádám János már 1717-ben alkalmazta a görögrómai kereskedőktől eltanult módszert. Az eljárás, amely egyik emberből a másikba vitte a himlőt, azzal a veszéllyel járt, hogy az akkor elterjedt vérbaj átvivője is lehetett.

Angliában Edward Jenner orvos több éves kísérletezés után megállapította, hogy a tehénhimlővel oltott gyermekek teljesen védettek a feketehimlővel szemben. A tehénhimlő-oltásról Angliában 1754-ben a magyar Weszprémi István (a későbbi debreceni főorvos) előbb latinul, majd angolul is megírta azt a közleményt, amely 1761-ben *„Híradás a himlő oltáshoz szükséges előkészületekről és eljárásról"* címen Debrecenben látott napvilágot ma-

gyarul. Három nyelven megjelent közleményével nemzetközi viszonylatban is a legkiválóbb előharcosa volt a himlőoltásnak.

Békés megyében *Rigler Zsigmond* megyei „fizikus" vezette be a himlő elleni védőoltást 1796-ban. A lelkészekkel kihirdettette a templomokban, hogy amíg a természetes himlőfertőzöttekből 100-ból negyven hal meg, addig a tehénhimlővel történt oltás után elvétve halhat meg valaki. Rigler az oltást Gyulán és környékén kezdette meg. Eredményeiről, tapasztalatairól a megyei közgyűlésnek is beszámolt.

1802—1811 között évi átlagban 1730 himlőoltást végzett a megyében, amelyet a Helytartótanács az országos főorvos tanácsára azzal méltányolt, hogy az országban felállított hat oltóanyag-raktárból egyet Gyulán telepített.

Rigler utóda a megye főorvosi állásában *Tormásy Lajos* lett, aki 1817-től 1862-ig változatlan eréllyel folytatta a himlő elleni oltásokat, és évi átlagban 3449 oltást végzett harminc évig. Orvostársaitól is megkövetelte, mint a himlőoltás „nagy öregje", az oltásokat.

1843-ban *Temesváron* százezernél több oltásról számolt be, és mivel szerinte kilenc év múlva elvész a hatás, az *újraoltásra tett javaslatot,* amit az idő igazolt is.

Tormásy kihirdette a megyében, hogy annak az apának, aki nem akarja oltatni gyermekét, „a fenekére az utca közepén huszonöt pálca vágódjék".

A himlő ellen be nem oltott gyermeket nem engedte felvétetni az iskolába, de mesterség tanulását sem kezdhette meg. Ha hibát talált valahol az orvosok vagy a kirurgusok munkájában a himlőoltásban, akkor a községi elöljáróságokat figyelmeztette, hogy a himlőoltásban segítsék az orvosokat és a kirurgusokat. 1804-ben a Helytartótanács rendelete a „Himlőoltványozást országosan elrendeli hat fő állomással." Ezek egyike: Gyula.

A himlőoltások eredményeként 1982-ben a himlőbetegség megszünt a Földön, ezért hazánkban is elmaradt a himlőoltás, amely a megelőzés első ismert formája volt, amit a huszadik században a védőoltások egész sora követett.

A kolera

1831. szeptember 14-ét írtak, amikor Tormásy, Békés megye főorvosa 6650 kolerás betegről tett jelentést megyéjének. A jelentett számból meghalt 4925, gyógyult 1708, beteg volt még 173.

A kolerajárvány Szabolcs megyében ütötte fel a fejét elsőként. 1831. július 24-én Nagykálló főorvosa, Józsa István, a berényi Tekintetes Deputációnak azt írja: „ezen uralkodó veszedelmes kolera mindeddig az éjjeli és nappali tárgya lévén mindenféle elmebeli tehetségemnek, mindeneket meghányván, vetvén, mindeneket pro és kontra megfontolván, minden tekintetre nézve legcélirányosabbnak tartanám ezen dögletes nyavalyának orvoslására meleg bornak, némely fűszerek hozzávetésének szünet nélkül való, de

részenként annak italát úgy, hogy mindazonáltal meghatározandó esetekben adandó ópiumon kívül minden egyéb orvoslások szimpliciter és abszolute elmellőztessenek."

„Tekintetes Deputáció! Ezen meg ezen meggyőző okok határoztak el engemet ezen együgyű kedves, könnyen véghezvihető orvoslásra, melynek elszámlálására sem időm, sem módom, úgy tele vagyok velek, hanem esedezem, hogy méltóztassanak nekem megengedni, hogy Konfeld Sebach seborvos urat azonnal egész utasítással egy legkolerásabb helységbe küldhessem, hogy ott nyolc napot eltöltve ezen tárgyból a legegyenesebb jelentést ide megtehesse. Tekintetes Deputáció! A kolera terjedésének meggátlására szükségesnek ítélem még a következőket:

1. hogy az orvos urak akár valódi akár gyanús kolerás helyeken megfordulnak, és a felsőbb rendeletek utasítása szerint meg ne fertőzhessenek, ne felejtkezzenek mind saját testrészeiket, mint ruházatjukat vagy bugyoraikat a szükséges tisztítás alá venni, minek előbb már más még tiszta helyen megjelenjenek, nehogy általuk is a ragadvány terjedhessen.
2. Minden kolerás helységben kívül a kordonon két lovas ember, kiket egészséges helyről kell odaküldeni, rendelni készen legyenek, akik a küldendő jelentéseket ezen Tekintetes Kurabilis Deputációhoz behozhassanak, tehát infectus helyről senki, akármelyik tudósítással ne küldessen.
3. Ezen jelentéseket mindenek előtte a lovas emberek által juggattatván a küldött porból jó csipetet égő kénre kidöntetvén jól által füstöljük, és így adjuk által mellyel a Tekintetes Deputációhoz megérkezvén ott ismét utólag megfüstöltessenek, úgy hogy előtte borecettel megmosott kézzel felbontatván tudományul vétessenek.
4. Első szám alatt foglaltatának minden tisztviselő és elöljáró, akik a kolerás helyeken hivatalosan megfordultak, hogy magukon és bugyoraikon a szükséges tisztítást végbe vigyék és vitessék, minek előtte az egészséges helyre eltávoztassanak. Nagykálló, 8. július 1831. Józsa István fő orvos"

1831. június 25-én Szabolcs megye központi küldöttsége ezt írja a rendeknek: „Kívánjuk oly tiszta szívvel amilyennel csak felebarát a Felebarátnak, hazafi Hazafinak, szomszéd Szomszédnak, atyafi Atyafinak kívánhatja, hogy a jó Isten hárítsa el nagyságtok kegyelmetektől ezen pusztító mirigyet, mely megyénk lakossaiból ötszáznál felesebben elragadott. Ajánlják a főorvosuk iderekesztett rendeletét, különösen pedig a betegek köldökgödrébe öntött pálinkának a meggyújtását, ami igen fontos gyógyszer . . . tapasztalásul a betegség, ha orvos segedelem érkezik, nem halálos. Szabolcs vármegye központi küldöttsége."

A halottak számában Békés megyében Csaba vezetett, majd Orosháza, Tótkomlós, Gyula, Békés, Endrőd követte. (Berényben csak ötven halott volt.)

Az 1848. évi kolerajárvány csak Békés megyében terjedt el. Részlet Tormásy Lajos, Békés megye főorvosa jelentéséből, amelyet az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökének, Kossuth Lajosnak címzett: „A gyógyulás a halottakhoz úgy áll, 6:3-hoz. Külön Csabán, Békésen 225 betegből csak 21 volt orvoslás alatt, és ezek közül meggyógyult összesen 74, meghalt 47. A haldoklók egy negyede már haldokló félben folyamodott orvoshoz, meghaltak, de sokan meg is gyógyultak, anélkül, hogy orvos látta volna őket. Az ilyen, 99 kolerás betegből 75 meghalt, a gyógyultak száma csak 24." Kossuth Debrecenbe menekülve, Hajdúszoboszlón kapta kézhez a jelentést december utolsó napjaiban, s megrendítette amit Tormásy Lajos írt. Mérlegelte az okokat. A kolera és tífusz a hadifoglyok beszállásolásával, és ragályozott vidékről betegen érkező menekülők révén jutottak el Békés megyébe. A betegségek tehát együttesen és hadifoglyok útján.

1849. január 13. Tormásy megyei főorvos jelentése szerint a járvány teljesen megszűnt. Ezen időkben Mezőberényben dr. Franka Károly volt a községi orvos, akit lágyéksérve miatt a katonai szolgálat alól mentesítettek, így a helyén volt. Berényen kívül Tarcsát is ellátta a blankai hadifogolytáborral együtt. 1848-ban a Blanka-majorban, közel a községhez (a mai Békésre vivő 47-es út mellett) állították fel a hadifogolytábort.

1849-ben Tormásy Lajos, megyénk főorvosa az alábbi jelentést küldi a Védbizottmánynak: „A hadifoglyok kívül a helységen, az uradalmi majorban egy igen magas, szellős, üvegablakokkal ellátott istállóban őriztetnek. A betegek az egészségesektől elkülönített helyiségben ápoltatnak, gondoztatnak."

Az épület tisztántartására, szellőztetésére mindent megtesznek. Gondoskodás történik arról, hogy a foglyok naponként mosakodjanak, és időnként fehérneműt váltsanak. Nappal a hadifoglyok kint lehetnek az udvaron, szabadon járkálhatnak, napszámos munkát is vállalhatnak, amit a jobb élelmezésre és táplálkozásra fordíthatnak. 1849. március 11-étől napidíjat is kapnak — jelentette a főorvos. A védbizottmány rendelkezése szerint ez az összeg is a táplálkozásuk javítására fordítandó. Márciusban 298 hadifogolyról tesz említést Tormásy, akik közül meghalt 11 és beteg 15. 1849. május 18-áig meghalt 20 ember, beteg maradt 31, egészséges 244.

A hadifoglyok mellett menekültek is érkeztek az 1848—49-es években a Délvidékről Békés megyébe, akik a ragályt és a tífuszt hozták. Erről Kossuth kimerítő jelentést kért. Ezt a jelentést 1849 elején kérte, mert kolerás megbetegedések másutt az országban nem voltak. Békés megye kolerás betegeiből meghalt 25, meggyógyult 24. A szigorú óvintézkedésekre a Debrecenbe való menekülés alatt Hajdúszoboszlóról küld intézkedéseket Gyulára. Különben Berényt csak fenyegette a kolera.

1873-ban a kolerajárvány Békés megyében, Gyulán ütött ki május 2-án, és Csabán igen nagy pusztítást végzett. A berényi járvány 1873. július 3-án kezdődött, és szeptember 6-áig tartott. A község lakóinak a száma ekkor 10 904 személy volt. Beteg lett 1223 személy, gyógyult 714, meghalt 509. A csoportos összejöveteleket megtiltották, piacok, vásárok nem voltak tart-

hatók, sőt még a katonaság gyakorlatai és a megyei törvényhatóság gyűlései is szüneteltek.

1873-ban Kátai Gábor, a Jászkun kerület főorvosa azt mondta, hogy „az ország a chlor gőz állapotában úszik". Különben mint miniszteri biztos, Endrődről azt írja: „Endrődön az egészégügyi viszonyok veszettnek mutatkoznak, a kuruzslás a nép között erősen dívik."

A kolera kapcsán Krámer Gusztáv községi orvos és Fuchs Lipót kirurgus derekas munkát végeztek, de két kollégája mellett a legjobban Lux tűnt ki. Anyagi juttatásban részesültek mind a hárman, de Luxot külön is kiemelték más megyebeli községi orvossal. 1873-ban a kolerajárvánnyal kapcsolatban dr. Kovács István megyei főorvos ezt írta: „A járvány keserű tapasztalatokban gazdag és érdekes mozzanatokban bővelkedett, ezeket javunkra érvényesíteni elodázhatatlan kötelességünknek tűnik."

1873. május 15-én Lux, mint a Békés megyei Orvos-Gyógyszerész Egyletnek elnöke, Szeghalmon a koleráról tartott tudományos előadásában „mintha megsejtette volna az országra hamarosan ránehezedő kolerajárványt".

Az orvostudomány megállapítása szerint ebben az időben a kolera csíráinak terjesztője a rossz ivóvíz volt. A mélyfúrású ártézi kutak vize nem fertőző: ez egyike a kolera elleni legfőbb védekezésnek. Békés megye alispánja 1892. augusztus 12-én felhívja a községeket, különösen a rossz ivóvízzel bíró Gyulát, Békést, Gyomát és Mezőberényt, hogy a tél folyamán fúrassanak mélyfúrású ártézi kutat, hogy a tavasszal esetleg kiterjedtebb méretekben jelentkező kolerát jó ivóvíz birtokában, kedvezőbb közegészségügyi körülmények között fogadhassák.

Lux Jakab már 1870-ben javasolta a képviselőtestületnek, hogy lássák el a két legjobb vizű Norton-kutat szivattyúkiemeléssel, de csak 1874-ben kapott a községtől megbízást arra, hogy Pesten egy gyárosnál szerezze be a két szivattyút. Lux udvarában a szivattyús kút már az 1860-as években elkészült, és ez a vízkiemelő szerkezet a jól lezárt Norton-kút medencéjéből tiszta vizet adott. Az ivókutakra a kútbiztos felügyelt,a járványbiztos ellenőrizte, és a fertőtlenítéseket karbololdattal Farkas Károly fertőtlenítőbiztos végezte. Az 1873. évi kolerajárvány idején Mezőberényben járványkórházat létesítettek, amelynek az idők folyamán többször hasznát vették.

1892. november 18-án Fábry Sándor vármegyei főjegyző a belügyminiszteri rendeletből az alábbiakat közölte: „a kolera elhurcolására alkalmas tárgyak a következők: a rongyos, ócska fehérnemű, ágyas ruhanemű, friss gyümölcs, zöldség, lekvár, és a nem bádog lemezben konzervált halak, nyers állati termékek, és végül a vaj, a lágy sajtok, a nyers tej, a begöngyölésre használt szalma vagy egyéb szennyezett csomagolás, amelyek 5%-os karbol vízzel való fertőtlenítése vagy megsemmisítése indokolt. Minden, úgy hatósági, mint magánorvos köteles az általa kezelt betegek létszámáról pontos jegyzéket készíteni, a községi hatóságnak kötelessége minden nyolc napban az orvosoktól a jegyzéket beszedni. A járványtárgyaló statisztikai kimutatást valamely községi jegyző szerkeszti, aláírja, a községi orvos pedig ellenjegyzi. Két járványterület állíttasson fel és a tanyákon külön orvossal láttassanak

el, ha szükséges. A község orvosai, mint járványorvosok, a nékik kiosztott területet ellátni kötelesek. Betanított, megbízható halottkém alkalmaztassék, a járványorvosoknak díjtalan fuvar adassék. Külön harangozás betiltandó, mert kedélyizgató és leverő hatású. Külön harangozás 12 órakor, s a temetés idején is közös. Minden halott a neki szánt sír mellé helyezendő, a közönség 20 méter távolságban, a befogadó sír egy öl mélyen legyen, 200 házra legyen egy járványbiztos. Az idegeneket, a szállodák és a vendéglők vendégeit a községgel és a rendőrséggel közöljék."

Az első világháború alatt is voltak még kolerás megbetegedések, de csak szórványosan, 1915-ben, a máramarosi harcok idején, a Tiszát és a Körösöket őriztették, nehogy onnan igyon a lakosság. Emlékszem, Körösladánynak is csak egy pozitív ártézi kútja volt, és én is sort álltam nap mint nap, hogy a két vizeskannát megtölthessem. A Sebes-Körös mellett lakók — az őrök kijátszásával — lopva hordták a folyó kristálytiszta vizét, de koleramegbetegedés nem volt.

Arról mint orvos tudok, hogy az 1983-ban elhunyt dr. Johan Béla még klinikai tanársegédként boncolta a kolerás betegség miatt elhaltakat, katonákat, akiket különvonatokon szállítottak Pestre betegen. Johan Béla az István kórházban, Generzich kórbonctani intézeti professzorral együtt végezte a kolera vibliok kimutatását, és készített már akkor kolera és hastífusz elleni vakcinákat.

A veszettség

A XVIII—XIX. században tömegesen járták még az országot a veszett kutyák. Nem ismervén a kór okozóját, dr. Rigler Zsigmond, megyénk főorvosa 1800. június 20-án még azt a nézetet vallotta, hogy a veszettség a kutyákban, a macskákban, a farkasokban magától keletkezik. A védekezésről a gyógyítás részletes ismertetését közli: „Amelyet ki ki magától és sokszor elolvasván, eszébe vegye és megtartsa, hogy a nagy kártól és veszedelemtől oltalmazhassa." Leírja, hogy a veszett kutya harapása után mit kell cselekedni. A vármegye elrendelte, hogy Rigler főorvos minden város és helység számára készíttesse el azon gyógyszereket, amelyek „minden város és helység házánál bizonyos mennyiségben tartassanak, és azoknak hasznát venni azonnal lehessen". Veszett kutyák vagy más veszett állatok harapása után a helység borbélyát, vagy ha az nincsen, a legközelebb lakót kellett hívni, mert ezeket a főorvos már megtanította, hogy mit kell cselekedni.

„Első orvosság (No. 1.) az electarium borassicum név alatt azon veszedelmes veszett kutya ellen való híres lietarium, ami titkos orvosságot örök emlékezetű felséges Nagy Friderik burkus király valamely paraszttól 2000 aranyon vett meg, és minden orvosok bizonysága szerint oly hatásos, és oly bizonyos orvosság, hogy még eddig, hogy ha csak idejében vétetett be, igen ritkán hibázott."

Részletesen leírja az emberi veszettség tüneteit és lefolyását: A fej közel-

ségében levő harapás nyomán a betegség gyorsabbi kiütését említi. A lappangás ilyen esetben gyors (három nap), míg egyéb harapásnál nyolc—negyven nap múlva üt ki.

„Az első grádusban a megveszett ember egész teste reszket, szörnyen szomjazik és nyugtalan. A fojtogató érzés miatt nyelni nem tud, a víz említésére is dühösek lesznek, megrázkódnak, utálják mindazt, ami fényes, fehér, tejesüveg-fényű. Ég a fejük, mint a tűz, félrebeszélnek, kegyetlen szomjúság kínozza őket, a vizet pedig utálják, és sokat böfögnek. Szájuk tajtékzik, a közelben levőket is meg akarják harapni. Kevés haszonnal okádnak, fekete véres epét. Aludni nem tudnak, álmaik iszonyatosak. A bőrük száraz, kicsüng a tátott szájból ólom színű nyelv, a száj folyvást tajtékzik, a hangjuk rekedt, némelyük ugatni látszanak, ami a torok szorongattatásából származik. Fogaikat csikorgatják. Tekintetük komor, kegyetlen, szemeik homályosak. A legszomorúbb jelenség, ha egy időre észretérnek, és nyomorúságos állapotuk tudatára ébrednek, siratják a jelenvalókat, kérik, ne közelítsenek hozzájuk, verjék láncra, hogy ne árthassanak. A dühödésbe kerülésüket előre megérzik, ami azután nem áll ki, az izmok rángatóznak, vizeletüket, székűket eleresztik, kegyetlen gyomor- és bélfájdalmaik vannak. A végén megmerevednek, mély alvásba kerülnek, testüket hideg verítéték borítja, és megcsendesedve nyomorúságuknak a halál vet véget."

Manapság a veszettség vírusát ismerjük, amely ellen hazánkban is készítenek oltóanyagot. A kutyák veszettség elleni oltása évente megtörténik, de ha valakit ismeretlen kutya harap meg, az oltást csak akkor mellőzzük, ha az állat gazdája megkerül, és igazolja a kutya beoltását. Különben a betegség minden melegvérű állatra veszélyt jelent. A szelíd róka veszettségre mutat. Az oltóanyagot a körzeti orvosok táviratilag rendelik meg az OKI-tól.

Spanyolnátha

1918-ban, az I. világháború utolsó esztendejében, annak a második felében az egész világon dühöngött a spanyolnátha, amely egy influenzavírus által okozott betegség. Fél év alatt 20—21 millióan haltak meg benne a világon. A megbetegedés tömegesen Spanyolországban jelentkezett, onnan kapta a nevét, bár előbb már Észak-Amerikában is észlelték és százévenként figyelték meg jelentkezését, ami az egész világra szól, és ez már pandemia.

Én mint gimnazista kaptam meg 1918 december havában a betegséget. Egy fűszer-csemege kereskedő fia ült mellettem, aki a szakácsnőjük által készített tortáknak a felét mindig megosztotta velem. Egy napon én ettem meg az egészet, mert a barátom rosszul érezte magát, és én haza is kísértem. Másnap meghalt. Utána még egy fiút elvitt a „spanyol", és ekkor járványvakációra eresztettek el bennünket. A Békés—Vésztő közötti keskenyvágányú vasúton utaztam a bélmegyeri tanyai megállóig, és onnan gyalog vettem az utat a Fási-erdőn keresztül a szüleim tanyájára. Az erdőben a tanyaiak fát vágtak, és jó nagy tüzet csináltak, mert havas, hideg idő volt. Leültem

melegedni a tűz mellé, de rosszul éreztem magam, és útnak idultam a még három km-re levő tanyánkig. Alig értem haza, kirázott a hideg, és négy napig negyvenfokos lázam volt. *Az ízlelőérzékemet teljesen elvesztettem,* sokszor félrebeszéltem, de a negyedik nap után lázam leesett, enni is tudtam, ízlelőérzékem is visszatért. Így szüleim, három testvérem, és a nálunk levő két orosz hadifogoly nem lett beteg. Igen erős vírust hoztam haza, de nem adtam tovább.

1957-ben és 1968-ban is volt vírusos influenza hazánkban, kisebb járványszerűen. Sajnos, még tartós védettséget adó oltóanyaggal nem rendelkeztünk. Több törzsből készült polyvalens vakcinákat készítenek oltóanyag-előállító intézetünkben öreg, érrendszeri betegségben lévő emberek, a fertőzésnek fokozottabban kitett egészségügyi és a közlekedésben dolgozók részére.

A hastífusz

A hastífusz lakosságunk 1723—27 közötti letelepedése után — ismerve a közegészségügyi viszonyokat — minden esztendőben elvitte halálos áldozatait.

Ha például betekintünk 1899 és 1934 közötti állami halotti anyakövekbe:

1901-ben 7,
1902-ben 8,
1905-ben 4,
1909-ben 6 személy halálát okozta

hastífusz. A megbetegedettek és meggyógyultak számát nem ismerjük.

Mivel 1929-től Mezőberény öt mélyfúrású bővizű artézi kúttal és számos hosszabb-rövidebb ideig működő negatív artézi kúttal, úgynevezett Norton-kúttal is rendelkezett, a hastífusz megbetegedések csökkenése (egyéb, az egészségügy területén érvényesített eljárások, mint tífusz bacilusgazda kutatása mellett) a jó ivóvíz bőségével is kétségtelenül összefüggött. A községi orvosok az 1800-as évek elején is csak a rossz ivóvizet jelölték meg a hastífusz okának, de sehol sem találok említést arról, hogy a rosszul megépített, rosszul záró űrgödrös árnyékszékek, amelyekben a legyek szabadon be- és kijártak, azok is hordozói lehetnek a hastífusz-bacilusoknak. A tífuszbacilus gazdák kutatását is megkezdtük. A legtöbb gyógyult hastífuszos beteg esetében, ha bacilusgazda maradt, útját tudtuk állni a bacilus továbbadásának. 1937 óta csak egy bacilusgazdánk volt: egy gyermektelen községi szülésznő, akinek gondja volt arra, hogy ürülékéből kórokozó nem juthatott tovább. Nem is volt se lakóhelye környezetében, se ahol szüléseket vezetett, tífuszos beteg.

1934-től 1945-ig nem is volt hastífuszban meghalt lakosunk. 1945 tavaszán a háborúból és a hadifogságból hazakerültek hoztak hastífuszt, akik közül — mint említettem — egy harmincegy éves fiatalasszony meg is halt. Az egyes hadifogolytáborokat, ahol a hastífusz fellépett, például Pozsony

mellett is, szélnek eresztették. Így került haza a 107-es kórházvonatunk gyermekgyógyász orvosfőhadnagy parancsnoka is a pozsonyi több ezres hadifogolytáborból.

Dr. Hanzély Ferenc községi orvostársam már 1944 decemberében hazakerült a háborúból, volt aki vezesse a közegészségügyet. A szegedi közegészségtani intézetből nullás lisztért cserébe kapott tífusz elleni vakcinát, és a veszélyeztetett lakosságot — 161 személyt — be is oltott. További hastífusz-megbetegedés 1957-ig nem is fordult elő.

1957-ben Hunyán volt hastífusz-járvány, ahonnan két berényi hozta haza a tífuszt egy lakodalomból. Hunyán fekáltrágyagyűjtés folyt az űrgödrös árnyékszékekből. Az ürüléket kiemelés után tőzeggel keverték, és ezt a keveréket elszállították a földek trágyázására. Egy ilyen munkanap után a munkások a hunyai Áfész előtti Norton-kútnál mosták le gumicsizmájukat és munkaeszközeiket, a lapátokat stb. Jóllehet, közkútról volt szó, a tárolómedence lezárása nem volt kifogástalan, az ürülékben lévő tífuszbaktériumokat a munkások eszközeiről vagy a csizmájukról a mosóvíz besodorta a kútba. (Hunyán tehát valaki tífuszbacilus-gazda volt.) A Földművesszövetkezet ennek a kútnak a vizéből készítette azt a szódavizet, amit abban a lakodalomban ittak, ahol a berényi vendégek is voltak.

A berényi hastífusz úgy derült ki, hogy egy középkorú, kékszemű, érzékenyebb betegemhez hívtak, aki két nap óta igen magas lázban volt. A nap minden szakában *egyformán magas,* úgynevezett *continua láz* azonnal a hastífusz lehetőségére terelte a figyelmemet. Más elváltozás, ami kifejezetten tünet lett volna, még nem volt. A kérdezősködésem vezetett nyomra. Felhívtam a hunyai tanácsot, és kiderült, hogy náluk már húsz személyt vittek kórházba hastífusszal. Mivel a következő napok egyikén még megbetegedett egy berényi lakos, az 1936. IX. tc. alapján elrendelték a község 2—60 év közötti lakosainak a tífusz elleni védőoltását, amelyet mi végre is hajtottunk. Az oltásokat több mint tízezer fő kapta meg minden különösebb reakció nélkül. Mindkét mezőberényi beteg gyógyultan került haza a békéscsabai fertőzőosztályról, s azóta sem fordult elő hastífusz-megbetegedés községünkben.

Kiütéses tífusz

Hazánkban a két világháború között már ritkaságnak számított a kiütéses tífusz, amelyet a ruhatetű terjeszt, és fontosságát jelzi az, hogy a minisztériumot táviratilag kell értesíteni, ha megjelenik. Ez a betegség a negyven éven felülieknél halálosnak számít, és a háborúkat szokta kísérni. Békés körülmények között a lappangási idő hosszúsága, az állandó, de váltakozóan magas láz, a korai kötőhártyahurut, végtagfájdalmak, szorító érzés a mellkasban, és a különösen az éjjeli órákban tapasztalható félrebeszélések, a törzsön, a hasfal bőrén látható kékesvörös kiütések (rozeolák), amelyek ujjnyomásra eltűnnek, de alattuk egy vérzéses pont marad, irányítják az orvos figyelmét

e betegségre. Mint tartalékos orvos, a második világháború alatt mind a doni keserves visszavonulás folyamán, mind 1944 nyarán a Berezina és Bug folyótól Dániáig a védőoltottság ellenére a kiütéses tífusz fenyegetettségében éltem. A baj megállapítása harctéri körülmények között hamarabb tereli rá az orvos figyelmét a betegség kezdő tüneteire, mint békés körülmények között. 1945 kora tavaszán Dániában egy eltetvesedett szállítmány leadása után lázas beteg lettem, és csak a manduláimon megjelent tüszők oszlatták el kollégáim gyanúját a kiütéses tífuszról.

1924. december 13-án több kiütéses tífuszos eset ütötte fel a fejét a község déli részén („Külső" szegénytelep — „London"), amelyet egy tapasztómunkás hurcolt be a ruhatetűvel a községbe. Mire a Népjóléti Minisztérium a telefonértesítést megkapta, már kilenc lázas beteg feküdt a községi járványkórházban, akik közül kettő nem volt kiütéses tífuszos beteg, és így hét személy adott gondot a községegészségügyi szerveknek és hatóságoknak. *A hét betegből öt gyógyult meg, kettő meghalt.* Az első haláleset 1925. április 12-én történt, az áldozat egy hatvankét éves berényi földmunkás volt. A másik halott a huszonnégy éves, a ruhatetűt behozó tapasztómunkás volt, akinek a halála május 2-án következett be.

A betegség súlyosságát figyelembe véve azonnal elrendelték a vesztegzárt: tizenhét napig „London" részre, nyolc napig „Párizs" részre, és rövidebb-hosszabb időre négy magánlakásra, a leghosszabb ideig a járványkórházunkra, amely csak a második beteg meghalása, május 2-a után szabadult fel a csendőrségi karanténtól. A főszolgabíró dr. Karai Gusztáv ügyvezető orvost az eset miatt állásától felfüggesztette, és fegyelmi alá vonta.

Ha a képviselőtestületi jegyzőkönyveket fellapozzuk, akkor látjuk, hogy milyen út vezetett hét kiütéses tífuszos beteg előfordulásához:

1887-ben a belügyminiszter az alispánon és a főszolgabírón keresztül felhívta a község elöljáróságát és képviselőtestületét a kifőzéssel nem fertőtleníthető ruhadarabok, párnák stb. fertőtlenítéséhez szükséges *gőzfertőtlenítő gép megvételére.* A bíró és egy képviselőtestületi tag megbízást kaptak, hogy ezt a fertőtlenítőgépet Pesten nézzék meg, és tegyék meg jelentésüket. Hogy miért odázták el a fertőtlenítőgép megvételét, arra adatot nem találtam.

1923-ban az alispán a *gőzfertőtlenítő gép megvételét újra elrendelte,* hiszen a községnek a Horthy-akció során való önmegadóztatása útján volt pénze. De ezt besorolták a pénztári maradványok közé. Ezt a határozatukat az alispánnak is bemutatták, de a gőzfertőtlenítő gép megvételének semmi nyoma.

1886. XXII. tc. alapján felsőbb rendeletet vita tárgyává tenni nem lehetett, de a gőzfertőtlenítő gépre vonatkozó aktákat mégis „szőnyeg alá" dugták?!

A felsőbb helyről kapott, ismételt rendelet végre nem hajtása, a tetűkérdés nagyvonalú kezelése 34 millió 573 280 koronájába került a községnek, amelyből a népjóléti minisztérium magára vállalt ugyan 10 millió 573 280

koronát, de a község egészségügyére, ahol a két hatósági orvoson kívül volt nyolc magánorvos is, szomorú fényt vetett.

A község egészségügyéért elsősorban az ügyvezető orvos felelős, akinek rendelkezésére áll az egészségügyi rendőr. (A képviselőtestületi jegyzőkönyvek bizonyítják, hogy nem tudta egész napi munkával ellátni.) A cigánybíró nem jelentette az idegen személyek tartózkodását a telepen. Karai dr. mellett a község képviselőtestülete és elöljárósága is ludasnak érezhette magát, mert az ügyvezető orvossal szemben nem támasztottak semmi anyagi igényt a következő megindoklással:

„A járvány az ügyvezető orvos fokozottabb vigyázása mellett is felléphetett volna, annak korábbi és általa történt megállapítása esetén is épp oly kiadások merültek volna fel, mint a később megállapítása esetén. A felmerült költségeket tehát nem az orvos mulasztása okozta, hanem az elrendelt szigorú intézkedéseknek lett a következménye." (Szerecsenmosdatás volt bizony ez!)

Úgy döntöttek: a községi ügyvezető orvost a fegyelmivel való felfüggesztése miatt már olyan nagy veszteség érte, hogy a község képviselőtestülete eltekintett attól, hogy még meg is bírságolja.

A járvány végre gőzfertőtlenítő géphez juttatta a községet. Köröstarcsával közösen vették meg. Egyharmadát Köröstarcsa, kétharmadát Mezőberény fizette. A gépet a mezőberényi járványkórházban tárolták, a későbbi idők nagy hasznára. (A járvány kitörésekor Békés községtől kapták kölcsön a fertőtlenítőgépet.)

A scarlát (vörheny)

A megyei főorvosi iratokban megtaláltam Lux dr. jelentését Mezőberényből az 1861. évről: öt hónapig tartó scarlátjárványt ismertet.

1861 októberében ötvenketten haltak meg a községben, ebből húszan vörhenyben. Novemberben is a vörheny volt a halálozások legfőbb oka, decemberben negyvenkettőből tizenhatan haltak meg ebben a betegségben.

1948—1950 között Mezőberényben 286 scarlátos gyermeket jelentettek be, akik közül kettő meg is halt. 1950-ben 1580 iskolás gyermeket oltottunk be scarlát ellen. Az oltás utáni években megszaporodtak ugyan scarlátos betegeink, de a betegség indulata enyhe, jó volt, minden komplikációt nélkülözött, s a következő években csak elvétve találkoztunk scarlátos beteggel. (A scarlát elleni oltást csak egy alkalommal végeztük.)

A süly (scorbut)

A sülyt az 1700-as évek vége felé sem tudták mivel magyarázni. Akkori megyei főorvosunk, dr. Józsa István még az egyoldalúan, gyengén táplálko-

zó lakosok között találja, s feltűnt neki, hogy különösen télen szenvedtek ebben a betegségben. Leírták vérvesztésből származónak, és a levegőt sem tartották okának, de a Békés megyei vadon termő borsikatormát hasznosnak találták a gyógyítására.

1803-ban Temes, Arad, Békés megyékben 72 községben 5560 megbetegedésről írt Gortvay, és az okát (nutrimentum malum) rossz táplálkozásnak tartják.

1898-ban a süly betegség állásáról, kiterjedéséről, mozgalmáról még hetente jelentést kért a Békés megyei főorvos.

Sokáig nem tudtak megszabadulni attól a gondolattól, hogy ez, a ma már jól ismert C-vitamin-hiányos sülybetegség, a scorbut, nem fertőző.

A Bájslag csabai kirurgus által ajánlott savanyú káposzta, az ecetes torma, a korpacibere, zöldhagyma, a borsikatorma hasznát igazolta a tudomány is.

Napjainkban a fertőző betegségek zömét a vírusfertőzések okozzák, amely ellen az OKI biológiai osztálya, *négy Köjál-állomás* és a *fővárosi László kórház* víruslaboratóriuma vívják a küzdelmet.

A VÍZHÁLÓZAT MEZŐBERÉNYBEN

Az ivóvíz

Békés megye folyóvizekben gazdag. Mind a három Körös vize — kövön átszűrve — egészséges, tiszta és élvezhető. Ezt az eljárást azonban vajmi kevés helyen csinálták meg. A nem közvetlen folyó menti településeken, így Mezőberényben is, a kutak vize a piszkos környezet miatt ihatatlan volt, ezért a helységtől kisebb-nagyobb távolságra, tiszta környezetben ásott kutak vizét használta ivásra a lakosság. Attól eltekintve, hogy a vizek ivásánál a szokásnak is megvan a maga meghatározó szerepe, kétségtelen, hogy a mélyfúrású ártézi kutak vize a legjobb; Alföldünk gazdag a mélyben levő édesvizekben.

A szomszédos Csongrád megyében már 1835-ben, a mágocsi pusztán tizenhárom és fél ölre leástak egy kutat. A munkát abba kellett hagyni, mert ebből a mélységből már nagy erővel tört fel a jó minőségű lágy víz. A kút gödre az évek múlásával beiszaposodott. Egy jó évtized elteltével újból megpróbáltak kutat ásni ezen a helyen, és a talált víz kimeríthetetlen mennyiségű, jó ivóvíz volt. Ez a tapasztalat azt mutatta, hogy a községekben, így Mezőberényben is fúrásokkal, kellő mélységben lehet jó ivóvizet kapni.

A Kettős-Körös Mezőberénytől 5 km távolságban van, és a Körös környéki emberek a folyó, míg a berényi lakosság a falu szélén ásott kútjaik vizét használta, amelyek tiszta környezetben voltak. A vízemelő szerkezet az Alföldön ismert gémeskút, vagy kerekeskút volt.

A mélyfúrású, negatívnak nevezett nortonkutakat 1861-től használták. Dr. Lux Jakab községi orvos — mint már írtam — a víz kiemelésére szivattyús szerkezetet szereltetett a ház udvarán levő kútra. Ilyen kutakat magánemberek is fúrattak. Egy utcában (mint például a hajdani Rózsa, ma Árpád utcában) többen összefogtak, s közösen létesítették a vízforrást. Egy másik nortonkutat Winter Mihály malomtulajdonos építtetett a Hajnal utcában, a malma előtt, amely nemcsak saját, hanem a köz hasznát is szolgálta. 1904-ben a Deák utcai lakosok nortonkútja eliszaposodott, ezért új kút építésére háromszáz koronát ajánlottak fel. A kutat Guth Ádám kútfúrómester meg is csinálta. A községi nortonkutak száma 1927-re elérte a húszat. Azonban ezek két év alatt rendszeresen eliszaposodtak, tisztítani kellett azokat, majd amikor a szivattyúrendszerre tértek át, 1908-tól, már kútmestert is alkalmazott a község a kutak rendbentartására.

1871-ben nyolc-tíz gazda a községgel együtt a mai Mátyás király utcában

egy gőzmalmot épített, mert a búzaexport helyett a lisztexport volt kifizetődőbb. Ennek a malomnak bővizű nortonkútját fürdő céljára is felhasználta a malomtársaság. Építettek egy medencét, fürdőkádat és zuhanyt a férfiak, ugyanígy egy medencét, fürdőkádat és zuhanyt a nők számára. (A malom 1911-ben leégett.)

Az első mélyfúrású ártézi kutat Mezőberény képviselőtestülete 1891-ben kezdte fúratni a községháza előtti téren, ahol most a szobor áll. Mivel a felkért ceglédi kútfúrómester nem jelentkezett, a kút fúrását Lux Gyula községi mérnök végeztette el, a költségvetés keretein belül. Ez az első pozitív ártézi kút háromszázhuszonöt méter mélységből percenként harminc liter vizet hozott, és ez volt az a kút, amelynek vizét a legjobban szerette a lakosság, és megérte a törpevízmű építését is. Az első világháborús szobor építésekor, 1926-ban a kút kifolyócsövét a Szabadság útján, a községháza felőli oldalon a kocsibejáró mellé vezették, és ott még működött a törpevízmű építéséig. A kút vizének fokozatos csökkenése miatt az évtizedek folyamán többször került kimosásra, ezért a község kimosó felszerelést is vásárolt ötszáznyolcvanhat koronáért. A víz legutoljára 1909-ben csappant meg, percenként három literre, viszont a javításhoz kellő szakértelemmel rendelkező ember csak egy évig biztosította a percenként tíz-tizenkét literes vízhozamát. Ez a kút a törpevízmű építésével elveszítette jelentőségét, és fel is számoltuk.

A képviselőtestület 1911-ben megszavazta a második ártézi kút fúrását. A kút helyét a Széchenyi téren jelölték ki, az I. kerületi evangélikus templom mellett. A BM szakértője szerint ötszáz méter mélységből, percenként negyven-negyvenöt liter vizet ad, ami a föld felszíne fölé nyolcvan centiméteres magasságra felszökik. A költség folyóméterenként negyven korona. A versenytárgyalás kapcsán a fúrást egy pesti vállalkozó, Steiner Miksa kapta meg. A kút 1912-ben készült el. A mélység háromszázhetvenöt méter, a vízhozam percenként ötven liter, melynek minősége minden tekintetben megfelelt. A vállalkozó garanciája egy évre szólt.

1900-ban a községi orvosok úgy vélték, hogy az évenként tömegesen megújuló betegségek, mint a hastífusz, vérhas és a bélhurut, a jó ivóvíz hiányával is magyarázhatók. Sok próbálkozás után, 1927-ben, a képviselőtestület belátta, hogy a község közkútjainak, de különösen a két mélyfúrású ártézi kútnak az elhelyezése és a kutak vízhozama már nem elegendő a tízezren felüli lakosság részére. A képviselőtestület három új mélyfúrású ártézi kút készíttetése mellett döntött, hogy a község egyik harmada se szenvedjen sérelmet a kútfúrásokkal kapcsolatban.

A népjóléti minisztériumhoz fordultak tanácsért, amely kútszakértő mérnökét küldte a községbe, aki megállapította a nagyfokú vízhiányt. Erre az időre már tizennégy nortonkút ment tönkre, és ezekre tekintettel a község a vármegyei törvényhatóságtól *sürgős végrehajtási engedélyt kért és kapott három pozitív ártézi kút készíttetésére.*

A község képviselőtestülete a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól tizennyolcezer angol font kölcsönt vett fel, negyven évi törlesztésre, 8,65%

kamatra. Ez a tizennyolcezer angol font ötszáznégyezer pengőnek felelt meg. 1929-ben, amikor már benne voltunk a világgazdasági válságban, igen tetemes összegnek számított. A három kút fúrásán kívül még több községfejlesztési célt is fedezett, amelyeket a haladó idő már meg is kívánt.

Az első kutat ebből a kölcsönből a népjóléti miniszter a Kálvin, a mai Lenin téren javasolta elkészíttetni. A kút négyszázhatvanhét méter mélységből percenként ötvennyolc liter jó ivóvizet adott, és a víz felszökési magassága a föld felszíne felett egy méter volt. A jótállás egy évre köttetett. Ebben az időben már ismert volt, hogy egy mélyfúrású ártézi kút kiszámíthatatlan lehetőségek előidézője lehet a többi mélyfúrású kutak vízhozamára. Ez be is következett, mert a Széchenyi téri kút vize percenként negyvenöt literről 30,8 literre csökkent. A községháza előtti kút vizének mennyisége ezzel nem függött össze, annak a vízhozama a tisztítások szerint percenként három—tíz liter között váltakozott.

Az építésre kerülő második pozitív ártézi kutat a Köröstarcsai (ma Malinovszkij) út és a Hunyadi út sarkán készítették, az úgynevezett per Frankó-féle háznál. (A vállalkozó ismét Steiner Miksa kútfúró lett.) Ez a negyedik mélyfúrású kútja lett a községnek, amely hétszáz méter mélységből percenként hetvennyolc liter negyvenkét fokos vizet adott. A kút élettartamának fokozására a népjóléti miniszter az javasolta a községnek, hogy a föld színétől számítva *kétszázötven méter mélységben kettős csövezést alkalmazzon,* éspedig az egyik százhuszonegy, a másik százötvenkilenc milliméteres legyen, és a két cső közötti hézagot cementtel töltsék ki. Ez az eljárás a kútépítési költséget 4100 pengővel emelte volna meg, amelyet az elöljáróság javasolt is a képviselőtestületnek. Pangert András képviselőtestületi tag nem fogadta el a népjóléti miniszter által adott javaslatot, és szembehelyezkedett az elöljáróság javaslatával is. A végén az lett, hogy csak negyven méter mélységig csinálták meg a kettős csövezést, azonban az eredmény így is jobb, mert ötven év távlatában ez a kút most is adja a vizet.

A harmadik kutat a mostani Madách utca (a régi Erzsébet királynő utca) és a Rákóczi út kereszteződésében fúrták egy vett telken, ezért rajta maradt az „Erzsébet" név a kúton. A kút hétszáznyolcvan méter mélységből percenként 47,5 liter harminchét fokos vizet adott. Mivel a Kálvin téri kút csőmagasítása, és önműködő csapokkal történt elzárása jónak bizonyult, ezért úgy döntöttek, hogy a másik két kút kiképzése is ilyen legyen.

A hosszúlejáratú kölcsönből épült ártézi kutak felesleges vize a kutak melletti gyűjtőmedencéből — mint Szentesen — itt is elvezethető volt. (A Tarcsai úton a Kinizsi utcáig, a Belencéresi úton a Martinovics utcáig, a Lenin térről a Gyóni Géza és a József Attila utcáig és az Erzsébet fürdőtől a Mónus I. utcáig. Ezek csőhossza kétezer-háromszáznegyven méter volt.)

A következő mélyfúrású ártézi kutat 1966-ban a Tessedik, mai Micsurin téren építtette már a községi tanács, és ez a kút ezernyolcvan méter mélységből percenként háromszázhúsz liter ötvenkét fokos vizet ad.

A tisztasági fürdők, uszodák

A szövetkezés útján haladásra mindig hajlamos mezőberényiek 1936-ban Valentinyi Károly dr. vezetésével közadakozásból létrehoztak egy fürdőszövetkezetet a Köröstarcsai (ma Malinovszkij) út 10. szám alatt, a község által adott, négy utcával határolt, ötszázhatvan négyszögöles telken. A község névleges bért kért a telekért a fürdőszövetkezettől, ami évi egy pengő volt. A kút vizét a fürdőszövetkezet vezettette el a fürdőig, de az elhasznált fürdővíz elvezetéséről a község gondoskodott. A fürdő rendelkezett négy süllyesztett, tíz rendes káddal, minden szobában keverőcsappal és zuhanyozóval. A fürdőben volt egy ötven köbméteres belső uszoda, kinn az udvaron pedig huszonöt méteres nyári fürdőmedence. Altruista intézményről lévén szó, a főszolgabíró a fürdő működésére az iparengedélyt megadta, azzal a feltétellel, hogy a fürdő csak a kút felesleges vizét használhatja.

Ennek a fürdőnek a hasznát felismerve, Spiesz Márton vezetésével az Erzsébet kút körüli lakosok is megszerveztük 1941-ben a község második fürdőszövetkezetét, szintén közadakozásból. A fürdőkádak mellett itt is volt egy ötven köbméteres belső medence. Ezt a fürdőt úgy tervezték, hogy a fejlődés folyamán hozzáépíthető legyen egy olyan rész, ahol iszappakolásokat, tyúkszemvágást, gyógymasszázst lehet majd végezni. Erre a célra a pesti Gellért-fürdőben fürdőmesterré képeztettük ki Benyovszki Györgyöt, de a hozzáépítés, a fejlesztés a háború miatt elmaradt.

A két tisztasági fürdő a lakosság egészségügyi ellátásában nagy segítséget jelentett. Nagy segítségére volt a II. világháborúban az itt átvonult szovjet kötelékeknek, a községünkben tartózkodó sebesülteknek, katonáknak, és az időnként átvonuló seregtesteknek is. A Rákosi korszaka idején a Pestről kitelepítettek is nagy örömmel használták mind a két fürdőt, a szomorú lakáshelyzet mellett a fürdő mindig felfrissítést jelentett számukra.

Kálmán István kiskereskedő még 1934-ben a községtől vett, szabadon álló telken, a Tessedik (Micsurin) téren egy versenyuszodát épített. Mellé egy nortonkutat fúratott, amelynek medencéjében összegyűlt vízből ötszáz liter vizet lehetett percenként az uszoda vizébe átemelni. Ezt az uszodát Kálmán István a felszabadulás előtt a nyári szezonban működtette. Mivel a községtől kapott a fürdő mellé hétszáz négyszögöles területet térítés nélkül, a leventék minden héten, a csütörtöki napon egész délután ingyen használhatták azt. Ez az uszoda a megyében annak idején az egyik legkomolyabb nyitott versenyuszoda volt.

Az uszodát a háború után Kálmán István működtetni nem bírta. A fürdő nem volt bekerítve. A medence jó magasan, feltöltött helyen állott ugyan, de a környéke, körülbelül kétezer négyszögöl, tele volt gödrökkel, tócsákkal, bokrokkal, fákkal. A fürdőkörnyéki területen jártak a lakosok aprójószágai, kacsák, libák fürödtek a medence csapadékvizében, na meg kisgyermekek, akiknek a medence mélyebb vize veszélyes is lehetett volna.

Az uszodát a tanács kilencvenezer forintért megvette, és ez a Kálmán-féle fürdő lett az alapja a nyári strandunknak. A parkosításra, környezetjavításra

a tanácsnak még nem volt pénze, de voltak haladásra törekvő, merész vasutasaink. A Debreceni Földjavító Vállalat a Vörös Csillag Tsz-nél végzett földjavítást ezekben az időkben, akiket Kozák Lajos MÁV-raktáros jól ismert, megegyezett a földjavító emberekkel, hogy egy vasárnapon feltöltik a strand gidres-gödrös, mocsaras részét háromszáz forintért. Ez meg is történt. Azonban utána a földjavítók becsíptek, és felhajtottak erőgépeikkel a vendéglő előtti betonjárdára. A rendőrök ezeket a spicces legényeket lefülelték, akik azt mondták, hogy nekem végeztek földhordást. Az egész annyiban volt igaz, hogy én adtam Kozák Lajosnak a háromszáz forintot, de a község részére végezték a munkát, nem nekem. A dolog el is simult. A feltöltött területet a tanács a következő évben bekeríttette, gyermekmedencét, öltözőket, vízöblítéses WC-ket, zuhanyozókat építtettek, és a Micsurin téri ártézi kút vizét összekeverték a strand vizével. Egész komoly strandélet kezdődött az úszni vágyók számára.

A nagy forgalom és a vízcserélés folyamatosságának lehetetlensége miatt 1982-ben a strand vizének szennyezettsége kisebb vérhasjárványt okozott, könnyű megbetegedésekkel.

1982-ben az üzemeltetést augusztus 27-én a Köjál leállíttatta, és az 1983-ban a medencében berendezett, betelepített *vízvisszaforgató berendezéssel* kívánták a víz minőségét javítani. Ez meg is történt azóta.

A törpevízmű kezdete és fejlődése

1948-ban a készülő szülőotthonba és a gondozási körbe bevezettük a vizet. Ez jelentette a törpevízmű kezdetét.

1948-ban a község Széchenyi téren levő ártézi kútjánál a földbe süllyesztettünk egy közel húsz köbméteres víztartályt. Mellé a motorházba nyomólégüst, szivattyú, Sihi-motor került. A kúttól kétszáz méter távolságban levő egészségházba ezek segítségével juttattuk el a jó ivóvizet, s így megoldódott mind a szülőotthon, mind a gondozási kör ellátása. A szennyvíz elvezetését az egészségház, illetve a szülőotthon udvarán levő ülepítőkkel és a szikkasztókkal oldottuk meg. 1956-ban erre a vízvezeték-rendszerre rákötöttük a vendéglőt, a szállodát, a cukrászdát, a Faipari Szövetkezet hordógyártó üzemét, a Cipész Ktsz-t és az első kerületi evangélikus lelkészi lakást.

A két tisztasági fürdő mellett még mindig sok volt az elfolyó vizünk, ezért a műszaki tisztünkkel, Weiszbrun Lászlóval megbeszéltük, hogyan lehetne a mélyfúrású ártézi kutunk vizét egy közös rendszerbe összehozni. Úgy döntöttünk, hogy a két tisztasági fürdő úszómedencéjét, annak előzetes fertőtlenítése után lezárjuk, a Kálvin téri (ma Lenin téri) kútnál szintén a földbe süllyesztünk egy húsz köbméteres tartályt, mint amilyen a Széchenyi térnél (szülőotthon rendszere) van. A két fürdőmedence tartalékvize száz köbmétert jelentett, a Kálvin téri (ma Lenin tér) kúté húsz köbmétert, így a Széchenyi téri kút húsz köbméteres tartályával együtt száznegyven köb-

méter lesz a tartalékvizünk. Természetesen e két fürdőhöz kétszázötven literes nyomólégüstöt, szivattyút, Sihi-motort, úgyszintén a Kálvin (Lenin) téri kúthoz nyomólégüstöt, szivattyút, Sihi-motort veszünk. Ezt a tervet a haladást szolgáló Weiszbrun Lászlóval már 1956-ban megcsináltuk. Mielőtt a megvalósításra sor kerülhetett volna, a sporttelep egészségügye került szomorú állapotba. Ez a sporttelep az 1920-as évek elején épült, tízezer négyszögölön, betonkerítéssel körülvéve. A kerítés mellett fasorok. Kútjának vízkiemelő szerkezete szivattyús volt, ami azonban a háború alatt tönkrement. A sportolók vederrel, láncon húzták fel a vizet, és fateknőben mosták arcukat, lábukat. Ennek a következménye lett néhány kötőhártyagyulladás. Mivel ezen időben relatíve magas nívón állott községünkben a labdarúgás (csapatunk az NB III-ban játszott), elmentem a sportvezetők egy gyűlésére, és kértem, hogy segítsenek nekem a szülőotthon kútjától a sporttelepig elvezetni a vizet, mely távolság egy kilométer. Amikor láttam, hogy ezekkel az emberekkel nem tudok zöldágra vergődni, otthagytam őket, mert nem szavakra, mellébeszélésekre volt szükség, hanem tettekre.

Kimentem a körzetemben levő két szegénytelepre („Párizs" és „London"), a magyar cigány, illetve magyar vegyes lakosságú körzetem embereihez. Ígéretet tettem nekik arra, hogy ha (akkor még gyermekcipőben járó) társadalmi munkában kiássák a Széchenyi téri kúttól a sporttelep öltözőjéig nyolcvan centiméter mélységben az árkot, amelybe a vízvezetékcsöveket a műszak lerakja, és utána visszahányják a földet, a következő években építendő törpevízmű vize ott lesz az elsők között „Párizs" és „London" szélén. Vállalták. Alig tudtam legyőzni meghatottságomat, nemcsak az én, de a fiatalok szeméből is kicsillant a könny. A korosabb, kérgeskezű faluszéli emberek zsongtak, bólintottak fejükkel, és az volt az érzésem, hogy ebben a vonatkozásban egymásra találtunk.

Körzetem ezen területének lakói társadalmi munkában kiásták az árkot. A műszak lerakta az eternitcsöveket, és pár hét alatt a jó ivóvíz a sporttelep öltözőjénél volt. Mikor a kiásásra sok fiatal lány, asszony is megjelent színes ruhákban, azt mondta a sarkon álló patikus: „Mi az, csak nem perzsavásárt akarnak rendezni? Vagy mi ez a nagy sürgölődés, forgolódás?" A csapatot Takács Mihály tanácstag-társam vezette. Ő hitt a fejlődésben, míg a patikus nem hitte, hogy a községben lesz törpevízmű.

1956-ban az ábrándok ideje lejárt. A Rákosi—Gerő—Révai korhoz képest korszerűbb lett az életünk. Az újraéledés előtt és után azonban az anyagi alapok előteremtése, kiharcolása némely területen egy-egy szocialista gondolkodású, haladni vágyó emberre várt. Így történt az, hogy 1958-ban a községi sporttelep egészségügyének rendbehozását Ivanics József főmezőgazdász vette kézbe, aki a sport megszállottja volt.

A jó ivóvíz már ott volt, azt már megcsináltuk. Építésre várt azonban a sporttelep zuhanyozója, amelybe Ivanics bele is kezdett. A falakat félig fel is húzták. Közbeszólt azonban a sors: Ivanicsot a gépállomásról elhelyezték, és a kezdeményezése így elárvult.

A tanácsülés a sporttelep egészségügyének rendbehozásával az egészség-

ügyi és népjóléti bizottságot bízta meg, amelynek elnöke, mint községi orvos és tanácstag, én voltam. A társadalmi munka területén volt már elég tapasztalatom. Hű is akartam maradni megviselt községemhez. Megkezdtem a félbemaradt zuhanyozó felépítését a sporttelepen. Ehhez cementre és sóderre volt elsősorban szükség. Ötven mázsa cementet magam vettem, sóderhez pedig Háy András (a Hidasháti ÁG építésvezetője) betegemen keresztül jutottam olyanformán, hogy a Hidasháti ÁG a községnek kölcsön adott sódert, és ide is szállíttatta. Összeszedtem kőműves, ács és más iparos betegeimet, barátaimat: a három Schäffer testvért (Mártont, Józsefet és Mihályt, akik kőművesek, illetve ácsok).Jött Rigó Géza kőműves, Botyánszki Pál az Építőipari Ktsz-től, Kátai Gyula, az egyik védőnőm férje az üvegezést végezte, Zsedényi Ferenc a kazánbeállítást, a zuhanyozó- és WC-szereléseket vállalta.

A körzetem lakói között akadtak segédmunkások is; rövidesen felhúztuk a falakat, elkészült a betontető, a zuhanyozó betonaljai, a homályos, vastag drótbetétes üvegek. A megvett vízmelegítő kazánt a zuhanyozó közepére szereltük be, és így mind a két oldalra fűtötte a zuhanyozót, melynek egyik oldalán négy zuhanyrózsa a férfiak, négy pedig a nők számára szolgált.

Az elfolyó szennyvíz részére elkészült az ülepítő, majd a szikkasztó. Meghagytuk a tribün alatt még 1920-ban készült öltözőket. Ezekben az időkben társadalmi munka még nemigen volt. Régen ugyan ismerte a lakosság a közadakozást, és gyakorolta is, de ez a társadalmi munka sokszor megcsalt bennünket. Szívességnek vették, és ezt nekem illett viszonoznom valamilyen formában. Az építkezés tulajdonképpen kalákában történt. Mindannyian a napi munka után, az esti órákban végeztük. Az én dolgom volt az, hogy italról gondoskodtam. Attól függött, milyen volt az idő. A munkatársaim bort vagy pálinkát ittak. A kalákás építkezéseknél ma is kijár a bő sör vagy fröccs fogyasztása.

E munkák alatt többször keresett vagy a szülőotthon, vagy a körzetemből valaki. Ha a szülőotthon keresett, a fiam lekerekezett a sporttelepre értem. Ha beteghez hívtak, az jött ki a sporttelepre, aki hívott. Egy ilyen alkalommal mondta egy beteghez hívó „szocialista" beállítottságú ember: „Miért foglalkozik egy orvos ilyen dolgokkal? Vagy ha szereti ezt a munkát, menjen el tanácstitkárnak!" Mosolyogtam is, szomorkodtam is.

Az egészségügyi és népjóléti állandó bizottság így oldotta meg a rábízott sporttelep egészségügyét a személyemen keresztül, és ez a munka olyan időtállónak bizonyult, hogy csak húsz év múlva került sor ennek a zuhanyozónak a felújítására.

Mikor 1956 végén a tanácsülésen a törpe vízműre vonatkozóan ismertettem a javaslatomat, bizony dermedten hallgatták a tanácstagok. Komor tekintetükből biztatást nem éreztem. Azt hiszem, senki sem hitte közülük, hogy a terv megvalósítható. Mind én, mind Weiszbrun László hittünk a sikerben. De legelőször bizonyítanunk kellett, hogy igaz ügyet képviselünk. A feleségemmel, aki szellemi és fizikai dolgozó társam volt hosszú orvosi működésem alatt, megbeszéltem, hogy az idegen körzetekből hozzám jövő

magánbetegek honoráriumát az általam kiállított községfejlesztési csekken befizettetjük a községfejlesztési alapra. A csekket visszahozták, és így láttam a folyamatosan befolyó összeget.

Már 1957-ben voltunk, amikor a tanácstagok látták az általam befizetett jelentős összeget. Egy tanácstag azt mondta, hogy Bak dr.-nak igazának kell lenni, mert két gyermeke van, és ezzel az összeggel ő olyan áldozatot hozott, amit a család meg is érzett. Mint látjuk, mondta tovább a tanácstag, tanújelét is adta, és hisz is abban, hogy valóra lehet váltani a négy nagy hozamú artézi kutunk segítségével a község törpe vízművét.

Szerencsém volt, hogy Kürti Lászlóné párttitkár és Schidt György tanácselnök is idejében elfogadták az elgondolást, és azt mondták: „Miska bátyám, ha bízik benne, akkor csináljuk." A községfejlesztési alapból már 1956-ban 175 000 forintot tartalékoltunk az 1957-es évre.

1958-ban a törpe vízműhöz tanácstagi begyűjtést is végeztünk, és a rendelkezésünkre álló pénzösszegből megvettük a légüstöket, szivattyúkat, Sihi-motorokat, és elintéztük, hogy a nyergesújfalusi viszkózagyárból folyamatosan szállították a megrendelt eternit-csöveket. A törpe vízműre közel kétmillió forint bankkölcsönt is vettünk fel a községfejlesztési alapból rendelkezésre álló összegen kívül. A község lakossága is kezdett felfigyelni a munkára. A hálózat bővítése során az érdekeltek, látva a törpe vízmű hasznát, teljes költséghozzájárulással egész utcai szakaszokat építettek ki.

Még március vége volt, a lakosságnak a fele fizette be a községfejlesztési hozzájárulást. Mi a tervünk 63%-át teljesítettük, az előző évben fel nem használt községfejlesztési maradványunkat a nagymértékű társadalmi munka tette lehetővé, természetesen a községi tanács jó és helyes irányításával.

Megépítettük a bölcsődéhez és a napközi konyhához a vízvezetéki vízellátást, és az egészséges, összefüggő főhálózat kiépítését is megterveztük, amit 1959-ben teljesen meg is valósítottunk.

1963-ban már 11,5 km hosszú volt tizenegy közkifolyó, és sok közület és magánépület is bevezettette a vizet. 1966-ban a már 1958-ban elhatározott tanácsi rendeletnek is érvényt szereztünk, és a Tessedik (ma Micsurin) téren megfúrattuk az ezernyolcvan méter mélységű, percenként háromszázhúsz liter, ötvenkét fokos vizet adó kutat, és a kút mellé egy negyven köbméteres tartályt süllyesztettünk a földbe, és ezzel a negyven köbméterrel a törpe vízmű tartalékvize száznyolcvan köbméterre emelkedett. A Micsurin térről a Szent István úton vezettük fel a Népköztársaság útjára az ötvenkét fokos vizet, és ezen a területen a vizet használók mind meleg vízhez jutottak.

A törpe vízművel kapcsolatban kiemelem az Orlai Petrics, Árpád és a Madách utca lakóit, akik összeálltak és saját költségükön, saját munkájukkal kapcsolták be utcájukba a törpe vízmű vizét. Községünk hatvan éven át kiváló néptanítója, Adorján György és Ságvári utcai iskolájában a szülőkkel összefogva, közös költségükön, társadalmi munkában vezették el a Malinovszkij utcai vízvezetékből a vizet, de nemcsak az iskoláig, hanem azon túl is, a Kalinin utcáig.

Siklósi Ferenc elnöksége idején, Lipcsei Gábor, a községfejlesztési bizottság elnöke bábáskodása révén megalakult a lakosság több mint nyolcvanegy százalékának gyors szavazatával 1967-ben a vízműtársulás, ami családonként háromezer forint hozzájárulást jelentett tíz év alatt. Az 1957 óta működő törpe vízmű jó példája meggyőzte a lakosságot a vízmű építésének hasznáról, és nem kellett senkit kapacitálni, hogy megszavazza a vízmű építését.

1967. augusztus 11-én a megyei tanács is jóváhagyta a mezőberényiek vízműtársulását. Kivitelező a Békés Megyei Víz- és Csatornamű Vállalat lett. A törpe vízmű-hálózat átalakítva, ötszáz köbméteres víztorony megépítésével az első etapban harminc km hosszban került megépítésre. A víztorony 1970-ben már készen volt. Szerencsénk, hogy idejekorán döntöttünk a vízműtársulásról, mert ez még nem volt ebben az időben országos jelenség. 1977-ben a lakosság törlesztése is befejeződött, és a két új kút fúrása is megtörtént, amelyek bennefoglaltattak a 17,5 milliós költségvetésben.

1977-ben, amikor a vízműtársulás anyagi ügyei már rendezve voltak, és a vízmű már tíz éve fennállt, a Thököly úti hetven családos új településre tekintettel a Békés Megyei Víz- és Csatornaművel egy új ötszáz méter mély artézi kút fúrására kötöttünk szerződést, 1 000 000 forint építési díjjal. A Békés Megyei Víz- és Csatornamű Vállalat a mezőberényi vízmű tízéves jubileumára tekintettel ezt elengedte. Az idő haladtával szükségünk lesz az ötszáz köbméteres víztároló mellé egy új víztározóra tartalékként, és még néhány kútra, amelyre 1984-re 5 000 000 forint megyei támogatást kapunk. A vízmű a Békés Megyei Köjál állandó ellenőrzése alatt áll, a vízvezetékek mosása, fertőtlenítése folyamatos.

Ha egy ügyet kézbe vettem, azért harcolni is tudtam, mint olyan, aki képzettségénél, tudásánál fogva is hivatva volt a fejlesztésre, abban az időben különösen, amikor az állam és a tanács ezer más dologgal volt elfoglalva. Sokféle ember sokféle megjegyzése kísérte a törpe vízmű kezdeményezését. A legjobban az a vélemény bosszantott fel, amit az egyik egészségügyi dolgozó mondott, ami az volt, hogy a község központjában minden lesz, a perifériákon pedig se víz, se járda. Az idő nem igazolta, mert lett mind a kettő.

Szív nélkül nincs vér a végtagokban, és falábon sem kell már a perifériák betonjárdáira kijárni. És folyamatosan lett víz is, betonjárda is mindenütt.

Az egyik tanácstag azért nem járt a tanácsülésekre, mert az utcájukba nem lehetett a villangvilágítást abban az évben megcsinálni, amikor kérte, mert hálózatbővítésről lévén szó, nem történhetett egyszerűen.

Mikor a törpe vízművet előkészítettük, néhány emberre számítottam, akiknek komoly szívességet tettem, de ők azt mondták, hogy ők nem adnak, mert tőlük ezt meg ezt elvették. Kicsit megalázva is éreztem magamat egy-egy alkalommal. Na, de a törpe vízmű mégis megszületett, tíz évig jó hasznát vettük, példát adtunk a környéknek is a vízműépítésre.

1951 decemberében az 1945-ben megkezdett, küzdelmes szegénynek mondható, és a kitelepítésekkel, betelepítésekkel összekuszált évek történe-

te kebelében végzett egészségügyi munkánkról előadást tartottam a tanácsháza dísztermében a járás egészségügyi dolgozói részére. Szerettem volna a mi munkánkat másokkal megismertetni, és azt, hogy a diszkusszió kapcsán mi is ismerjük meg az ő működésüket, és tanuljunk a járás nagy és kis községeiben végzett munkákból. Úgy éreztem, hogy az eddig végzett egészségügyi és szociális munkákról be kell számolnunk, hiszen egy ügyvezető orvosnak ez lehet számadási kötelezettsége, de lehet magatartásformája is. Ezt nem tudtam eldönteni, hogy melyik, talán mind a kettő. Utolsó soraim azok voltak, hogy az elvégzett munkával ne legyünk elégedettek, mert a haladást és fejlődést folytatni csak gondolatokkal és munkával lehet. A fejlődés pedig csak addig tarthat, amíg vannak emberek, akiket nem altat el az idő, hanem folyton törekednek arra, hogy javítsák munkájukat.

A LAKÁSÉPÍTKEZÉSEKRŐL

A község újraalapításában részt vevő ősök a dombos részeken telepedtek le. Ez a rész a mai szlovák templomtól a református templomig terjedt. A lakosság gyarapodásával az építkezés helyét saját maguk állapították meg, és szabályozás hiányában találomra építkeztek. Az első építési szabályt 1800-ban a ladányi földesuraság adta ki, de a község építési bizottsága valójában csak 1904-ben alakult meg. Elnöke a bíró, tagjai a községi ügyvezető orvos, a községi mérnök, egy jegyző és egy esküdt.

A lakosság számának gyarapodásával kialakult egy lakóház nélküli zsellér réteg. 1909-ben indult meg a község kezdeményezésére és irányításával a munkásházak építése. az első szakaszában 30 munkásházat épített a község, ezekhez egyenként 300 négyszögöl földet adott, négyszögölenként 80 fillérért. A kölcsönt a község a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól vette föl 50 évi törlesztésre, 4%-os kamattal, amely kamatból 2%-ot a földművelésügyi minisztérium vállalt magára.

A munkásság nagy örömmel fogadta az építésnek ezt a módját, és 1913-ban a község keleti szélén, a központhoz közel indult meg két utcára terjedőleg a fenti feltételek mellett e munkásházak építése. A csapadékvíz elvezetését szolgáló árkok készítése az I. világháború miatt elmaradt, és a csapadékban gazdag 1915-ös esztendőben a víz elöntéssel fenyegette ezeket a házakat a ligettel együtt. Végül a Körös—Tisza—Marosi Ármentesítő Társulat a vízvezető csatornákat megépítette, s ezek költségeit a község a közmunka feleslegből öt év alatt kifizette.

Az I. világháború után, a Nagyatádi-földosztás keretében, a község 610 házhelyet osztott ki munkásházak építésére, de csak 325 épült fel 1926-ig, amikor a lakosok egyszerre kérték a házadómentességet. Ezeknek a házhelyeknek a területe 200 négyszögöl volt. Azoknak a számára, akik nem vállalkoztak az ilyen területű portákon házak építésére, a község a Csabai úttól bal oldalt, a vasúton innen családonként 50 négyszögöl területet juttatott ingyen házépítésre, de a telek tulajdona a községé maradt. Ezen a területen alakult ki a belső szegénytelep, amelyet zömmel cigányok építettek be. A külső szegénytelep a belsőtől keletre, a dögteleptől innen alakult ki. Ezen a területen leginkább magyar, német, szlovák napszámosok építkeztek. Elvétve azonban egy-egy cigánycsalád is építkezett közöttük. Az évek múlásával a belső szegénytelepet Párizsnak, a külső szegénytelepet

Londonnak nevezte el a lakosság. A Párizsnak nevezett cigánytelepet, amelyen ugyan nem csak cigányok laktak, 1967-ben számolta fel a tanács, és a lakóit a Tarcsai út bal oldalán 200 négyszögöles alapterületű telkeken épült új házakban helyezte el. A volt belső cigánytelep helyén ma már szép új családi házak épültek, amelyek a község képét a vonatról és a közútról is szépítik.

Már dúlt a II. világháború, amikor 1940-ben a XXIII. tc. létrehozta a sokgyermekes családokat segítő Országos Nép- és Családvédelmi Alapot, az úgynevezett Oncsát. A megyei szociális felügyelőségeken keresztül épült sok száz községben és városban is Oncsa-ház. Mezőberény képviselőtestülete az Oncsa-házak építésére 20, egyenként 600 négyszögöles telket juttatott a körgáton belül a Boldisháti részen a sokgyermekes családok részére, amelyeken a felszabadulásig a lakóházak nagyobb részben fel is épültek, és 1945-ben az új házakba be is költöztek a családok. Az Oncsa-házak építését Kós Károly és Lechner Ödön műegyetemi tanárok irányították hét típusterv alapján, amelyek népies irányzatot képviseltek az építkezésben. Ezeket a házakat a jó tájolás, kevés díszítés, változatos lakáshomlokzat, fehér szín, az egyszerű tetőidom jellemezte. A tájolásban a tornác és az udvar kedvező égtáj felé nézett.

1946-ban a Nyugat-Németországba kitelepítettek házait a földhivatal a rászorulóknak kiosztotta. Ezért a háború után csak lassan indult meg az új családi házak építése. 1956—60 között a kastélykertben, 1959—61 között a Szarvasi út melletti vásártéren, 1968-tól a Kinizsi utcai ótemető helyén épültek az új családi házak előbb 30, majd 50, később 60 ezer forintos állami támogatással, 25 éves törlesztésre, 2%-os kamattal.

1958-tól közületi kivitelezésű telepszerű lakások is épültek, ahol az állami támogatás a szobák számához igazodott. Egy szoba után 19, másfél szoba után 23, két szoba után 27, két és fél szoba után 31, három szoba után 35 ezer forint volt az állami támagatás. Így készült a Kölcsey-lakótelep.

1971-től a szociálpolitikai kedvezmény jellemezte az állami támogatást, amely gyermekenként 30, eltartott családtagonként 20 ezer forint volt, de a legalább négy lakásnak két szinten kellett épülnie. A szociálpolitikai dotáción kívül 1971-től 80, 1976-tól 100, 1978-tól 120, ettől kezdve 160 ezer forint kölcsönt nyújtott az OTP 35 évre 3% kamattal. 1981—83 között 200 000 forintra emelkedett a kölcsön összege. 1967—82-ig 130 000 forint belvizes kölcsön járt kamat nélkül. 1983-tól kiterjesztették a családiház építkezésre is a szociálpolitikai dotációt és a kedvezményes kölcsönt, ami a családtagok számához igazodott. Egy-két fő esetében 260 000, három-négy főnél 300 000, öt-hat főnél 340 000, hat fő felett 380 000 forint a kölcsön 35 évre, 3%-os kamattal. Társasház építése esetén az alapindulásnál 40 000 forinttal több az állami támogatás.

1960—83 között 2040 új lakás épült Mezőberényben. A II. világháborút megelőző időkben az Alföldön a tiszta helyen vert, kiszáradt vályogtéglát tartottuk a legjobb építőanyagnak. A II. világháború után már betonalapzat, terméskő és szivacs blokktéglák kerültek felhasználásra a házak építésé-

ben. A régi berényi téglából épített házak falazata már mind vizes lett az idők folyamán. Most folynak a kísérletek a galvános és más szigetelési eljárásokra. A tájolás a belvizes kölcsönnel épített házaknál nem mindig szerencsés a terület fekvése miatt. (Északi fekvésűek.)

A település központjában az utóbbi években felépült, kifejezetten városi arányú, igen esztétikus arculatú többszintes épületek az előnyös megjelenés és a korszerű lakásbelső képviselői.

A SZILÁRDJÁRDA-ÉPÍTÉSEK ÉS A KÖVESUTAK

A község újratelepítése idején az esős őszi, tavaszi időkben, vagy a gyenge telek idején a közlekedés a sáros, itt-ott víztócsás utcákon folyt. Az utcák tisztaságával is gondok voltak, mert Józsa István megyei főorvos arról tudósította a megyét, hogy az utcák piszkosak és dögök is vannak temetetlenül eldobálva.

A község lakosainak tisztaság iránti fogékonysága az iskolázással és az anyagi javak gyarapodásával fokozatosan javult. A század végén a gyulai kántor arról számolt be, hogy „tisztább és rendezettebb település Berénynél aligha található".

Kinevezésem idején, 1937-ben a község poros volt, sáros időben a perifériákon, a két szegénytelepen egyik tégladarabról léptünk a másikra, vagy szálas trágyát raktak le. Egy-egy kiadós eső után csak csizmában volt tanácsos közlekedni. Ladányból és békési gimnazista koromból ismertem a vendégmarasztaló sáros utcákat, a keskeny betonjárdákat, amelyekről a szembetalálkozók közül egyiknek le kellett lépni a sárba, hogy a másik elmehessen. A kopott, hepehupás téglajárdákon az éjszakai közlekedés volt veszélyes, könnyen megbotlott az utcán járó, vagy egy hiányzó tégla helyén a sárba lépett.

Vidéken, különösen a tiszántúli részen sok az agyagos talaj. A fekete föld saráról ismert, hogy húzza az embert lefelé. Orvoselődeink küzdelmét a sárral jól ismerjük. Lux Jakab 1870-ben az elöljáróságnak javaslatot tett, hogy a községházától a templomokig rakjanak le kőtéglából járdát, mert a templom előtt voltak a hirdetések, a publikációk az istentiszteletek után, ezért oda sok ember járt el.

1840-ben még Szemián Pál sallarialis levelében azt ígérte az elöljáróság, hogy sáros időben fuvarozzák az orvost, de Strasser Mór még 1887-ben is azért kért fizetésemelést, mert a csúszós időben képtelenség volt közlekedni. (Fizetését ezzel megkétszerezték.)

A Berény—Tarcsa szilárdburkolatú országút belterületi szakaszát 1883-ban kezdték építeni, majd 1891-ben a piacteret téglázták ki. A békési út betonjárdájának elkészítésére 1894-ből ismerünk előméreti költségvetést. 1909-ben kezdtek 17 ezer négyzetméter betonjárdát építeni 102 ezer koronából a település centrumában. A költségek 60%-át a község, 40%-át a háztulajdonosok fizették. Megépítettek ebben az évben 4500 négyzetméter

téglajárdát, utcai átjárókat. Az udvarokban a kocsibejárókat élére állított téglából csináltatták meg 11 280 koronáért.

1927-ben a község 5652 pengő kölcsönt vett fel a szarvasi úti betonjárda építésére, amely szintén 60%-os községi, 40%-os lakossági hozzájárulással készült. A gazdasági válság idején csak a Madarász és az Árpád utca járdája készült el. 1933-ban az iparosok ínségmunkában készítették el a Széchenyi utca soros bazalt ciklon kövesútját, amely ma is dicséri az építők komoly munkáját. A belügyminiszter ezekben az években már rendeletben határozta meg az építés összegét: 50—50% jutott a községre és a háztulajdonosokra.

Az 1909-ben készült járdáink kikoptak. Hepehupások lettek, s bizony botladozott rajtuk az éjszaka arra járó, mert a világítás is gyér volt: 151 égő volt a község egész területén, nagyrészt az utcasarkokon.

1937-ben én is megkezdtem a község szegénytelepein és a külső utcákban a sártaposást. Két pár csizma kellett, s gumikalucsni, mert arról könnyebb volt lemosni a sokszor ürülékkel keveredett sarat.

1937—38-tól a betonjárdát a község mélyfekvésű részein lakók szorgalmazták. A gazdasági válságot azonban még nem minden család heverte ki, ezért a képviselőtestület a község törzsvagyonából előlegezett 14 316 pengőt, hogy minél több utcának legyen betonjárdája, ami csak az utca egyik oldalán készült, ezért a másik oldalon lakók átjárókat készítettek hozzá.

1956—1962 között igyekeztünk pótolni a háború okozta elmaradásunkat, s olyan hosszú utcákban készültek el a betonjárdák, mint a Szent István, Belenczéresi, Bajcsy-Zsilinszky, József Attila.

Volt, hogy a lakosság társadalmi munkában készítette el a betonjárdákat, mint pl. a Zöldfa utcaiak. A betonjárdák a háború előtt épült utcák mindegyikébe eljutottak. 1969-ben az új, de igen hosszú Szénáskert utca, 1970-ben az új lakótelepen a Kállai Éva, Korvin Ottó utca, 1971-ben a Bartók Béla utca, 1972-ben a Csabai út a malomtól a sorompóig, 1973-ban a Rosa Luxemburg, Thököly, Rózsa Ferenc és Kun Béla, 1974-ben a Várkonyi, Kilián, valamint a Rózsa Ferenc és a Bokányi utca között épült keményburkolatú betonjárda. 1977-ben a Vörösmarty utcában, 1978-ban a piactéren (660 m²), az új köztemető szélén, az Olajfa, a Fürjes, 1983-ban az Erkel Ferenc utcában és a Hősök útján épült új betonjárda.

A második világháború előtt megállapodás jött létre, hogy a község minden kijárójáig a tarcsai, a gyomai, a szarvasi, a csabai, a békési, a vésztői utat (kockaköves és makadám) felszedik, a községnek adják kövesutak készítésére, a községen átvezetőket pedig az Államépítészeti Hivatal (amellyel a megállapodás létrejött) betonból építi. A porképződés szempontjából a betonút jobb, mint a fölszedett kockakő- vagy makadámút. Ezt a tervet a háború lehetetlenné tette, viszont a két háború között elkészült a Gyoma—Mezőberény, Békéscsaba—Mezőberény, Szarvas—Mezőberény közötti országút, amelyből ma már csak a szarvasi makadám, a többi aszfaltborítású.

1978-tól kezdve a MÁV a pályaépítés során kimaradó, használt kőzúzalé-

kot felajánlotta a községnek. A lakosság hozzájárulásával a Puskin, az Árpád, az Eötvös, a Belenczéresi, a Szt. István és a Malom utcában készült ezekből a kövekből átitatásos, kemény burkolatú kövesút. Ezeken kívül 1969-ben a Kölcsey-lakótelepen, 1970—71-ben a Rosa Luxemburg utcában épült műút. 1973-ban a Kossuth tér jutott aszfaltos parkolóhoz. 1974—75-ben az igen széles Rákóczi sugárút, 1981—82-ben a Kalinyin sugárút aszfaltburkolata készült el. Ez a két hosszú sugárút tehermentesítette a centrumot érintő forgalmat a Szarvasi út felől, a vasúttól és a TÜZÉP-teleptől Gyoma, Köröstarcsa irányában. 1978-ban elkészült a Kinizsi út a Köröstarcsai és Vésztői utca közötti.1982-ben a Köröstarcsai és a Rákóczi sugárút szakasza is. Csökkent a Petőfi utca és a Népköztársaság út forgalma, s így a levegőben kevesebb lett az ólomoxid, a kéndioxid és a szénmonoxid (káros anyagok).

Járdáink és kövesútjaink úgy kiépültek, hogy ma már nincs olyan ház, amelyet ne betonon közelíthetnének meg az orvosok, védőnők, postások. Kevésbé fejlődünk azonban az utak és az utcák tisztántartásában. Szemetesek, tele vannak elhasznált papírzsebkendőkkel, csomagolópapírokkal, cigarettavéggel, s még mi mindennel! 1870-ben dr. Lux Jakab a köztisztaság érdekében az utcakapitányi tisztet javasolta, nekünk is ki kellene agyalnunk valami olyat, amivel leszoktathatnánk az „utca szemetelőit barbár szokásukról".

Van ugyan az egészégügyi és szociálpolitikai bizottságnak egy albizottsága, a környezetvédelmi albizottság, de átfogóbb eredményt még nem értünk el. Meggyőződésem, hogy sikereket az iskolában való tanítás mellett felnőtt lakosságunk rendreutasításával érhetünk el. (Egy ízben Pesten taxival mentem a Hadtörténeti Levéltárba. A gépkocsivezető cigarettázott, és a csikket az ablakon keresztül kidobta az utcára, pedig előtte volt a hamutartó. Fizetéskor a borravaló elmaradt, mert úgy gondoltam, hogy a főváros szemetelőjének borravalót nem adok. Ezt a taxisnak meg is mondtam.)

Azt hiszem, mindnyájunknak meg kell találni a módot a megszokások átformálására, mert a szemetelés önmagától nem múlik el. Csak a nevelés, a figyelmeztetés hozhat e téren eredményt.

KÖZEGÉSZSÉGÜGYI, SZOCIÁLIS LÉTESÍTMÉNYEK

A szennyvízelvezető rendszer

1966-ban került sor arra, hogy a szennyvízrendszerünket megterveztessük. Ez 1967-ben el is készült.

Szennyvízhálózatunk első szakasza az ötvenhat lakásos Kölcsey-lakótelepről indult ki. A szennyvízelvezetésre először közel kétszáz méteren a gravitáció lehetőségét használtuk fel, majd utána ezernégyszáz méter hosszan nyomóvezetéken juttattuk el a szennyvizet a Liget utáni, de a körgáton belüli területen levő ülepítőig, ahol egy ötszáznyolcvan köbméter űrtartalmú medencében rotátorok forgatják, s nyitott oxydacióval tisztítják a szennyvizet, amely egy nap alatt tisztul meg. Április 15-étől őszig naponta hatvan kg natrium hypocholorit hozzáadásával történik a szennyvíz tisztítása.

A második szakasz a Kossuth téri csemegebolttól gravitációs módon vezet körülbelül kétszázötven méter hosszan a Kölcsey-lakótelepig.

A harmadik szakasz 1973-ban létesült a megye hétszázötvenezer forintos segítségével, a Pamuttextiltől és az 1. sz Téglagyártól a Szántó Kovács utcán keresztül, a Gyár utcán át a Rosa Luxemburg utcán végig a Mátyás király utca és a Rosa Luxemburg utca kereszteződéséig. Innen a Luther utcai gerincvezetéken jut el a csemegeboltig, ahol csatlakozik a már meglevő vezetékhez.

A szennyvíz három átemelő segítségével jut el a tisztítóig. Az átemelés automatikus Flygt-típusú úszókapcsoló révén történik. Az első átemelő a Gutenberg és a Luxemburg utca kereszteződésében van, a második a Luther és az Árpád utca kereszteződésében, az óvodával szemben, míg a harmadik átemelő a Kölcsey-lakótelepnél. Az átemelés után kétszáz méteren gravitációs a haladás, majd nyomóvezeték viszi a szennyvizet ezeregyszáz méter hosszban a szennyvíztisztítóig, amelynek kihasználtsága az utóbbi időkig ötvenszázalékos volt, a hálózat bővülésével azonban nagyobb arányú lett.

A szennyvízelvezetés összhangját a Textilipari Ktsz borította fel azzal, hogy nem a Népköztársaság útján hozta el szennyvizét a Hősök útjáig, hanem — kétszázezer forint megtakarítással — a Dvoreczky-telken keresztül a Bajcsy-Zsilinszky utcán át a Kölcsey-lakótelepig. Az elnököt, aki már nyugdíjas, nem lehetett meggyőzni akkor arról, hogy a Népköztársaság útját használja fel a későbbi fejlődés során oly fontos Népköztársaság úti

elvezetésre. Meggyőzhetetlen, hajlíthatatlan emberek mindig voltak, és lesznek ezután is. Amikor az új 1. számú Általános Iskola tornacsarnoka és a szlovák evangélikus egyház szennyvizét kellett elvezetni, kénytelenek voltunk a már meglevő „hamis", vagy mondjuk úgy: „rendetlen" vezetékre rákötni az említett egységek szennyvízvezetékét.

A szennyvízüzem átadása 1974-ben történt, a hossza hatezer-negyvennyolc méter, amelyből nyomóvezeték egyezeregyszázhuszonkét méter, a gravitációs rész négyezer-ötszázhuszonhat méter. Jogi személy tizenhét, magánszemély kétszáznyolcvan érdekelt a szennyvízhálózat üzemeltetésében 1983-ban.

1978-ban már ismernünk kellett volna a tanácshatározat alapján a lakosság magatartását, de még most, 1984-ben is csak a fejlesztés lehetőségét és annak költségkihatását várjuk a megrendelt tanulmányterv alapján. A hetedik ötéves terv ebben fontos előrelépést hoz.

A dögtelep

1889-ben az állategészségügyi törvény értelmében dögtelep építésére kötelezték a községet. Addig is volt ugyan a mai liget helyén dögtelep, de nem felelt meg a követelményeknek. Ezért a mai külső szegénytelep („London") mellett, ahol a gyepmester is lakott, a közlegelőből különítettek el ezer négyszögölt, amelyet körülvettek árokkal és élősövénnyel.

Építettek egy nyúzószínt, vasketreceket csináltattak a veszettségre gyanús kutyák részére. A bőrök szárítására a gyepmesteri lakás padlását használták, megfelelő átalakítás után.

1920-ban meghatározták a gyepmester teendőit. Járvány idején kötelessége volt, hogy a községi ügyvezető orvosnak segítsen. Egyébként a gyepmestert a községi állatorvos irányította, utasításait köteles volt végrehajtani. A gyepmester a községben és annak határában az elhullott állatokat a dögtelepre szállította ki. Az elhullott vagy kiirtott állatokat a szükség szerint utasításra lebőrözte, vagy a boncolásnál közreműködött. A községben vagy annak határában található kóbor kutyákat befogta, ebzárlat idején a községet vagy annak egyes határrészeit naponta bejárta, s a talált kötetlen kutyákat elfogta, a tulajdonosokat kinyomozta, és az állatorvosnak esetenként bejelentette. A dögtérre kiszállított hullákat a megejtett boncolás után elföldelte. Minden elhullást dögtérre szállítás után az állatorvosnak bejelentett és gondoskodott saját költségén arról, hogy az állatok elföldeléséhez mindenkor elegendő gödör legyen. A dögteret és annak környékét, a boncolóhelyiséget és eszközöket állandóan tisztán tartotta, valamint elvégezte azokat a teendőket, amelyeket az állatorvos elrendelt. A gyepmester vezette a hullaátvételi jegyzőkönyvet, bevonta az elhullott állatoknak a marhaleveleit és a boncoláskor megjelent állatorvosnak átadta. A vágóhídon, a mészárszékekben vagy a piacon elkobzott húsrészeket megsemmisítés végett átvette, és az ilyenek ipari feldolgozásánál mint hatósági közeg ellenőr is működ-

dött. A vágóhíd emésztőgödreit az állatorvos által meghatározott időben és módon kitakarította, és gondozta a megfigyelés végett a dögtérre szállított állatokat. Hogy a részére fenntartott teendőket teljesíthesse, tartozott az elöljáróság által meghatározott időben az állatorvosnál, valamint a rendőrségen megjelenni. Az állatorvos kifejezett engedélye nélkül akár hullarészt, akár állatot a dögtérről kiadni, vagy idegent ott megtűrni tilos volt. A dögtéren csak a gyepmester és annak előre bejelentett segédje lehetett, akit felfogadás előtt az állatorvosnak be kellett mutatnia. A piacteret a hetivásárok vagy egyéb alkalmak után vagy ünnepségek előtt felseperte, a szemetet kiszállította, tisztította a köz- és magánépületek szemétgödreit, a köz- és magánépületekben elhelyezett űrszékeket.

A felsorolt teendők ellátása fejében a község lakást nyújtott, melynek tisztántartásáról a gyepmester gondoskodott. A dögtelep és az összes fuvarozások részére szükséges járműveket a rendelkezésére bocsátotta a község, azokat karban tartani, valamint munkabíró lovakat tartani, takarmányozni a gyepmester köteles volt. A járművek rendes használata folytán szükséges javításokat a községi gazda előzetes tudtával a község végeztette, minden szándékosan vagy mulasztásból keletkezett rongálást a gyepmester költségén javítottak meg.

A gyepmestert az állatorvos javaslatára az elöljáróság fogadta fel, kisebb mulasztás esetén az elöljáróság által mind ő, mind segédjei pénzbírsággal sújthatók voltak, nagyobb vagy ismételt mulasztás, ittasság, tiszteletlenség miatt azonnal elbocsáthatták. A kárért vagy egyéb mulasztásokért bírói úton vonható felelősségre. A 222/1921. számú FM rendelet köztisztasági felügyelői állást írt elő és erre mint szegődményest alkalmazta a képviselőtestület Hubert Károly állatorvos javaslatára.

1923-ban a község a gyepmesteri telepet szappanfőző üsttel látta el. A tűzrevalót, szódát a gyepmester adta, az elföldelésre szánt állatok zsíradékából szappant főzött, felesben az állat tulajdonosával.

1929-től a dögtelepen zöldséget termelni nem lehetett, és csak a fásítást engedték meg. 1932-ben a terület hullák elföldelésére már nem volt elég, ezért ezer négyszögöllel a közlegelőből bővítették.

A dögtelepünk a kövesúttól igen messze volt, a II. világháború után az elhullott állatokat a fehérjefeldolgozó vállalat kocsijai sáros időben körülményesen tudták elszállítani. A gyepmesteri telep már amúgy sem felelt meg a kor közegészségügyi követelményeinek, ezért újnak az építését vette tervbe a tanács.

Az 1889-ben épült dögtelep különben már dögkút építésére sem volt megfelelő, így 1972-ben a község keleti felén, a 47-es műút mellett, a körgáton kívül a bal oldali részen, közvetlenül közel építette meg a község. Az új dögtelepen van gyepmesteri lakás, a lovak számára istálló, két betonozott helyiség a boncolás és az állati hullák számára, amelyeket a hódmezővásárhelyi állatifehérje-feldolgozó vállalat konténerekben szállít el. Van nagy méretű beton dögkút, de ezt már nem használják. A bonctelepre a kukahordó autón szállítják kétszer hetente a szemetet, és a vágóhídról a lekopasztott

szőrt. Az ürgödrös árnyékszékek tartalmát tőzeggel keverve a gyepmester lovas kocsival szállítja ki, míg a házi szennyvízülepítő tartalmát szippantóval szívják ki, de ezt nem a szeméttelepre, hanem szennyvízülepítő medencébe nyomatják be, és együtt történik a tisztításuk a szennyvízvezetékben odajuttatott szennyvízzel.

A dögtelep 1975-ben kapott vizet a Hidasháti Állami Gazdaság blankai üzemegységétől, és ebben az évben vezették be a villanyt is a dögtelep helyiségeibe.

A tanácsnak van egy szippantó és egy kukahordó kocsija. A szeméttelepen a földbe szórt kőzúzalék a kukáskocsi számára elfogadható, de a dögtelep forgalmi területe csupa sár, jóllehet a kőzúzalék nagy csomókban ott van.

A községi vágóhíd

1876 előtt a községnek vágóhídja nem volt. Nemcsak a sertéseket és a juhokat, a marhákat is a házaknál vágták. Különösen a marhavágás okozott nagy légyinváziót tavasztól őszig. Az 1876. évi XIV. tc., a közegészségügyi törvény alapján állítottak fel vágóhidat, ahol a „nagy jószágot" húsz krajcár vágópénz ellenében levágták a mészárosok. A borjú és a sertés vágási díja öt krajcár volt. A vágóhíd létesítésével a saktert is eltiltották attól, hogy a piactéren, a mészárszék előtt végezze a rituális vágásokat: az állatok elvéreztetését. Mivel mészárszékek már a piac környékén is voltak, melegben a piactéren nem volt szabad húst árusítani: a mészárszékekben jégkamrákban hűtötték a húst. A piactér tisztaságáról a községi elöljáróság gondoskodott, és az árusoktól helypénzt szedett.

1909-ben a községi ügyvezető orvos javasolta, hogy a piacteret locsolják fel felseprés előtt, a munkát keresők részére pedig kijelölt helyen padokat állítsanak fel, hogy leülhessenek.

1887-ben az alispán szemléje alkalmával kifogásolta, hogy a vágóhíd közel volt a község lakóházaihoz, ezért az új épülő vágóhíd telkét távolabb jelölte meg. Az elöljáróság figyelmét felhívta emésztőgödör készítésére és a fertőtlenítőszer rendszeres használatára.

Az 1888. évi VII. tc. szerint a közfogyasztásra szánt állatokat csak a vágóhídon lehetett levágni, vágási biztos jelenlétében. Mivel a községnek 1875 óta volt állatorvosa, az ő jelenlétében kellett az állatokat levágni. 1908-ban a földművelési miniszter rendeletére hatósági hússzéket rendeztek be a lábtörött vagy lóherétől felfúvódott állatok húsának kimérésére. A használati díj a kimért hús árának öt százaléka volt. A húskimérést az állat tulajdonosának külön kellett megfizetni. A hatósági hússzék jégszükségletét a községi jégverem bérlője biztosította.

1909-ben szükségessé vált a vágóhíd nagyobbítása, mert sok sertést és juhot vágtak le kimérésre a lakosságnak a hentesek és mészárosok. A nagyobbításra a község a közlegelőből adott területet. Szükségessé vált kikövezett perzselőhely, katlanok, emelőgépek és bőrszárító szín kiépítése is.

A fejlesztésre Szűcs Jenő községi mérnök költségvetése alapján hatezer koronát irányoztak elő. (Különben a vágóhíd fenntartási költségeit a vágóhíd jövedelme soha nem fedezte.)

1912-ben húsvizsgálati szabályrendeletben rögzítették, hogy az állatorvos akadályoztatása esetén a második községi orvos köteles a vágóhídi húsvizsgálatot elvégezni, valamint azt, hogy a vágóhíd kerítésének átláthatatlannak kell lennie. Ezt először élősövénnyel igyekeztek elérni, majd magas, vastag téglakerítést építettek, amelyet 1931-ben egy szélvihar kidöntött. (1932-ben az inségmunkák keretében csinálták meg a berényi kőműves iparosok.)

1933-ban a vágóhíd helyiségeinek betonozását fel kellett újítani és a vágóhelyiségben levő kutat is kívül kellett elhelyezni. A vágóhíd tatarozására 1942-ben ezerháromszázharminckét pengőt állítottak be, amelyet rá is költöttek.

Napjainkban a vágóhíd már korszerűtlen, csak a kényszervágásokat végzik benne, illetve 1983-tól az Aranykalász Tsz vág sertéseket a piaci húscsarnoka részére.

A községi aszaló sorsa

1936-ban megalakult a Békés Megyei Gyümölcstermelők Értékesítő Szövetkezete. Egy üzletrész ötven pengő volt. Az alispán felhívására nem tagnak léptünk be, hanem helyben, a liget mellett a kertből hazafelé jövő út bal oldalán épített a község egy nyolcvan kg-os aszalót. A képviselőtestületben két tag is megkérdezte, minek az aszaló, hiszen Berényben mindenki tud aszalni, lekvárt főzni. Ennek ellenére huszonöt szavazattal kettő ellenében megszavazták az aszalót, melyet a gyümölcs-, különösen a szilvaérés idején működtetett a község. Négy ember felváltva kezelte a fával és szénnel fűtött aszalót. Az aszalványokat megszerette a község lakossága, mert szakszerűen készítve jobb is volt, mint a kemencében, vagy a napon aszalt gyümölcs, amelyet a legyek leptek hetekig. Én a háború alatt a Bodeni-tó mellett Lindauban láttam egy csemegebolt kirakatában aszaltszilvát, dobozokban, amelyeket kívül celofán védett. Feltűnt, hogy az ára a csokoládéval vetekszik. Vettem egy negyedkilós dobozt és meglepve láttam, hogy mag helyett egy fél dióbél van minden szilvában. Később, ezt ismerve tudtam, hogy az űrhajósok miért vittek ilyen dióbeles aszaltszilvát az űrbe: a dió B-vitamint, a húsos szilva pedig ásványi sókat tartalmaz, gyümölcscukorral.

A háború után, 1945-ben S.A. az internált emberekkel elbontatta az aszalót. Mikor a községi gazdát kérdeztem, miért csinálták ezt, azt válaszolta, hogy nem aszaltszilva kell, hanem pálinkát iszik a proletár.

Az aszaltszilva hiánycikk volt a múltban és az ma is. Azt javasoltam, hogy építessen az ÁFÉSZ vagy a termelőszövetkezet egy aszalót. Az volt a baj, hogy a fa- vagy széntüzelésűt nem engedélyezték a közületeknek, az elektromos aszaló pedig úgy kiszárítja a mi besztercei szilvánkat, hogy húsos része alig van itt-ott, a szilva héja a magig aszalódik. A szerbek a boszniai

aszaltszilvát exportálják, amint hallottam, és remélem, hogy mi, magyarok is visszatérünk a hazai fa- és széntüzelésű aszalásra. A besztercei szilvát helyben öt, sőt volt, mikor három forintért adták leszedett, érett állapotban, míg az elektromos aszalású szilva kilója 40—50 forint. Ismerem a kórházak, a napközik konyháit, a társadalmi étkeztető helyeket, ahonnan hiányzik az üdítő aszaltszilvakompót.

1965-ben a TIT gyulai egészségügyi vándorgyűlésén korreferátumomban többek között kiálltam az elfelejtett hazai aszaltszilva mellett. Ezt betegeim is tudják, és nemrég kaptam egy olyan aszaltszilvát, amelyik vörösborban volt eltéve. Megörültem neki, de amint elolvastam összetételét, és megkóstoltam, elkeseredtem . . . Először azért, mert az elektromos aszalás csökkentértékűségét azonnal megállapítottam, másodszor azért, mert miért rontották el a vörösbor és aszaltszilva gyümölcscukrát répacukorral, hisz abból úgyis eszik az ország eleget, sőt talán többet is mint szabadna. Az az állítás sem állja meg a helyét, amit egy tanácsülésen egy gazdasági vezető mondott, hogy van befőtt szilva, mirelit szilva és déligyümölcs. Igen, van, de ezeknek előállítási költsége sokkal nagyobb, mint az aszalásé, és a befőtt- meg mirelit szilva nem állhat az olcsó zsákokban, és amelyből akkor készíthetnek kompótot, amikor épp benne van a diétás direktrisz menüjében.

Sajnos, híjával vagyunk az „igazi" aszaltszilvának, de például ezeradagú konyhák is „diétás nővér" nélkül működnek. Ez az én tapasztalatom szerint költségesebb, mintha diétás direktrisz állítja össze a napi menüt. A pesti bábaképző orvosi karának hat évig voltam tagja. Amíg a szakácsnők vásárolták be a főzéshez szükséges anyagot a Rákóczi téri vásárcsarnokban, a konyha évi tízezer pengős ráfizetéssel dolgozott. Ám amikor a kultuszminiszter diétás nővért küldött az intézetbe, az élelmezés sokkal jobb lett, és a konyha évi tízezer pengőt takarított meg. Az élet folytatásához utódok kellenek, de ezek fogynak és már több a védőnő, mint amennyire szükség volna, de a diétás direktrisz ritka, mint a fehér holló. Társadalmi étkeztetők, ébredjetek fel álmaitokból! Tanuljuk meg becsülni a főiskolai végzettségű diétás direktriszeket, akik feketén-fehéren kiszámítják a kalóriaszükségletet a társadalmi konyhákon, benne a fehérje, a zsír, a szénhidrát, a vitamin és az ásványisó-szükségletet és az étkeztetés jobb is lesz és olcsóbb is, mint amilyen most a napközik, a vendéglátók, az üzemek konyháin.

SZEGÉNYÜGYEK, SZOCIÁLIS ÜGYEK 1723—1944

A háromajkú település gondoskodott szegényeiről. A betelepültek azonos körülmények között kezdhették Mezőberényben az életet, de a lakosság számának gyarapodásával a földek elaprózódtak, és sokszor a szerencse se egyformán segítette az egyes családokat.

Az elöljáróság a bíróból, a törvénybíróból és az esküdtekből állt. A nemzetiségek számarányának figyelembevételével *a fontosabb határozatokhoz a közrendű lakosság köréből is hívtak be megfelelő számú lakost. Így születtek meg a Közhatározatok.* A képviselőtestület, amely az elöljáróság mellett 20 választott és 20, a legtöbb adót fizető lakosból került ki az 1871. évi községi törvény alapján 1872-től épült be a község közigazgatásába. A két községi orvos, az 1891-től rendszeresített községi mérnök és az állatorvos is 1875-től tagjai voltak a képviselőtestületnek. (Az utóbbi csak tanácskozási joggal.)

A község határát Harruckern gyarapította, 1740-ben Nemes-Kereki határrészt, 1765-ben a félhalmi részt a községhez csatolva Mezőberény határa meghaladta a 25 ezer kataszteri holdat. A község elöljárósága már a kirurgusaitól is megkívánta a szegény, ügyefogyott lakosainak ingyenes gyógykezelését. A himlőoltási díjakat — nehogy valaki a fizetés terhe miatt gyermeke oltását elmulassza — a megye, a halottvizsgálatot pedig a község fizette.

Az alábbiakban idézzük a Szemián Pál orvosdoktor „fizetéséről szóló Sallarialis levelet", amely 1840 karácsony havának 2-án tartott együttülésük alkalmával keletkezett hiteles alakban ide mellékelvén azt, ha „a vállalkozó orvos úr az ajánlott hivatalt elfogadandja, biztosításul kezébe venni méltóztatja, mely azonba hivatalba lépés napjától fogva erejét venni. A leendő orvos úrtól szorosan megkívánja a község, hogy mindennemű, az Orvosi Hivatallal kapcsolatos kötelességeket, úgy minden előforduló sebészi műtéteket híven és vonakodás nélkül, kész szívvel teljesítse; azon esetben azonban, ha ne talán az érvágást, a foghúzást maga teljesíteni terhesnek érezné, egy oly alkalmatos segédről gondoskodjon, aki ezeket akármikor véghezvihesse és a közönségnek e részben hátramaradása ne legyen.

. . . legyen gondos és jószívű a leendő orvos úr, hogy amennyire csak lehet és orvosi véleménye a foganatosabb szerekhez való nyúlást nem javallja, meddig csak lehet háziszerekhez és orvoslásokhoz, szükséges esetekben pedig csak értékükhöz képesti Patikai orvosságokhoz nyúljon a betegeknél és az ottani olykor-olykor közbejöhető együgyüségből eredő hibákat nagy

lelkűleg elnézvén, mint művelt lelkű ember, az adófizető lakosokkal való türelmes, szelíd és nyájas bánásmódot használja.

. . . Vannak oly ügyefogyott szegénysorsú adófizető lakosok, akik a fizetéses levélben meghatározott orvoslási, látogatói díjt sem lévén képesek megfizetni s emiatt sokszor orvosi segedelem nélkül vesznének el, az ilyesseknek ingyen való gyógyítását a leendő orvos úrtól a község megkívánja annyival inkább, mivel az ilyeneknek orvosi szereit mértékletes mennyiségben a község fizetendi.

. . . A Helységben történendő egyes halottakat eltemetés előtt a leendő orvos úr meg fog vizsgálni és arról az illető Lelki—Pásztor úrhoz be adandó írásbeli bizonyítványt adni, mely fáradozás amint a fizetéses levélben második pont alatt ki vagyon téve, azért jutalmaztatik, különösen a községtől, hogy a lakosok az ettől egyedenként való fizetéstől felmentessenek.

. . . A gyaloglásra alkalmatlan sáros utcákban a község elöljárói gondoskodni fognak olyan napos kocsikról, melyeken leendő orvos úr betegeit meglátogathassa és a sárban való fáradságos gyaloglástól mentethessék.

. . . Ha az orvos dolgait elintézni több napra eltávozna a községből, időközi helyettesről gondoskodjon.

. . . Az orvos hivatalából történő felmondásban nem korlátoztatik, de mindkét részről azonban a szükséges alkalmaztatás tekintetéből a felmondás egy negyedével előbb megtörténjen.

. . . a kívánatos egyetértés fenntartassék, mint eddig is történt aláírattasson."

Az elöljáróság aláírása után Szemián Pál dr. ezen sorokat írta: „Ezen feltételek megtartására nevem aláírásával kötelezem magam."

Tormásy megyei főorvos szerint „a köznép ebben az időben az orvosi segedelmet megveti". Semmit, vagy legfeljebb háziszereket használ, és a „külső bánásmódhoz folyamodik".

A Szemián dr. halálát követő időkben a Balassa professzor által ajánlott dr. Franka Károlyról tudjuk, hogy mind Berényben, mind Tarcsán a himlőoltást elvégezte. 1848. október 23-án a berényi gyógyszertárban végzett vizsgálatnál Tormásy megyei főorvossal (mint helybéli községi orvos) Franka Károly dr. is jelen volt, és ellátta a Blanka majorban levő hadifogoly tábort is.

Adatunk van arról, hogy a gyulai megyei ápolda részére Berényben is *adományokat gyűjtöttek* és azokat Bonyhai nótáriuson keresztül juttatták el az ajándékozó nevének egy cédulán történő megjelölésével a másodalispánhoz.

1848-ban az árvák vagyonkezelését a titkos szavazattal választott árvagondnokra bízták. Fizetése a felgyülemlő kamatok hatodrésze volt. 1864-ben már két árvagondnokot választottak, egyenlő jogokkal és fizetéssel.

1861-ben a megye közegészségügyi bizottsága felkérte az elöljáróságokat, hogy „orvosaik már rendszeresített fizetését önhatalmúlag, fukarság vagy személyes gyűlölség miatt ne tagadják meg, mert ezek oka személyes gyűlölség és nem személlyeli elégedetlenség és az elöljáróság hivatalos és atyásko-

dó tekinteténél fogva ne engedje népét községük orvos nélküli maradását és hogy a birtokosság és a lakosság külön orvost fizessenek".

1863-ban az Alföldet ért nagy szárazság községünkben is nagy éhínséget okozott. Az elöljáróság segíteni akarását legjobban az bizonyítja, hogy a község birtokában lévő 15 000 pengő forint értékű állami kölcsönkötvényt börzei árfolyamon eladták, és a készpénzért gabonát vásároltak az éhínséggel küzdő lakosság részére, amelyből az egyházaknak is juttattak ötszáz — ötszáz pengő forintot. Az adókedvezmények mellett a cselédjét senki sem bocsáthatta el, csak a fizetésben csökkenthettek valamit.

1863-ban a koldulás megszüntetésére és a szegényügy rendezésére bizottságot alakítottak a képviselőtestület keretén belül, mert minden község köteleztetett szegényei ellátására. A községi szegények ellátására szegényalapot létesítettek, megszervezték a szegénypénztárt, amely a kiutalásokat teljesítette a szegények részére. Az évek múlásával azonban a pénztár nem volt képes a kiutalásokat teljesíteni, ezért a községi szegények részére adandó összeget 1881-től a községi háztartási pénztár terhére írták elő, mert „ez a legbiztosabb mód". Ezt a határozatot a vármegyei törvényhatósághoz is beterjesztették és azután a községi szegényalap létesítése alól felmentést kaptak.

1891-ben a községi *szegényházról* is tárgyalt a képviselőtestület, de épületet erre a célra *csak 1905-ben vásároltak*. Az 1892-es kolerajárvány a járványkórházra terelte a figyelmet, amelyet egyelőre csak béreltek, és a szükséges vaságyakkal, ruhaneművel is felszerelték. A községi szegényház a Gyár utca 1. sz. alatt, a járványkórház a Gutenberg (régen Kórház) utcában volt. Mivel a járványkórház szobái nagyobbak, naposabbak is voltak, megcserélték a szegényházzal, csupán az utolsó szobában levő bonctermet hagyták a régi helyén.

1901-ben találjuk nyomát annak, hogy a betegápolási alap terhére, a szegényjogon felírt vények számlázását Urszinyi László gyógyszerész beterjesztette az elöljáróságnak és azt a főjegyző ellenjegyezte, s ezután fizette ki a községi pénztár.

1898-ban a törvény értelmében a közsegélyezés módját és mérvét községi szabályrendeletben kellett meghatároznia a képviselőtestületnek. Erre a célra egy öttagú bizottságot választott a községi képviselőtestület, amely a véleményét és határozatát beterjesztette.

1900-tól 1904-ig a községi iratok elvesztek és csak 1908-ból van adatunk arra, hogy a szegények nyilvántartását vizsgáló bizottság egytől egyig olyannak találta a segélyre javasolt hatvanhárom embert, akik arra rászorultak. Egyhavi segély összege 63 főre 294 korona volt. 1908-ban terjesztette be az első jegyző a *Közegészségügyi Bizottság* szevezéséről és ügyrendjéről készített szabályrendeletet, amelyet egyhangúlag elfogadtak. Ebben az évben került sor a munkásházak már említett építésére. Egy munkásház kúttal, bekerítve 2040 koronába került, és ez évi hetvenegy korona negyven fillér fizetnivaló jelentett annak a harminc munkáscsaládnak, akik a negyvenhét

jelentkezőből megkapták ezt a lehetőséget. A munkások nyilatkozatát a község elöljárósága őrizte.

A képviselőtestület úgy döntött, hogy ha a munkások hangulata kedvez ennek a fizetési formának, akkor újból vállal a község harminc-negyven munkásházat a Földművelésügyi Minisztérium 2%-os kamatátvállalási segítségével. A község tulajdonát képező belső szegénytelepen ötven négyszögöl területen a saját maga és családja részére bárki építhetett házat, amely adómentes lett, viszont a terület tulajdonjoga a községé maradt. Az első világháború után a „London" részen is ez történt. Így alakult ki a *belső „Párizs"* részi, és a *külső „London"* részi *szegénytelep*. A „rendes lakóház" jellegével bíró épületek lakóit az elöljáróság felszólította, hogy megvehetik a területeket.

1913-ban a nagycsaládos munkások közül azoknak, akik józan életűek voltak, szorgalmas munkásságukkal érdemeket szereztek, ismét hosszú lejáratú kölcsönt, telket biztosítottak. Ezek a munkásházak a község keleti részén, a központhoz közel épültek, de az utcát nem csatornázták, s ebből — mint már írtam — az 1915-ös esős évben baj támadt.

1921-ben elsősorban hatvanegy, másodsorban százhúsz, harmadsorban kétszázhuszonkettő család részére adott a község a legelő területéből egyenként háromszáz négyszögöles telket.

1921-ben a község a gyermekmentő akciók céljára ötvenezer koronát ajánlott fel a Népjóléti Minisztériumnak. Az aratásból kimaradt, kenyér nélkül álló földmunkásokat kedvezményes áron jutatta liszthez a *„lisztbizottság"* által. A közélelmezési kormány húsz mázsa lisztet utalt ki segélyezés címén a községnek.

A szegényházat 1905-ben vették, de csak 1922-ből találtam adatot a szegényházban ápolt mindössze tizenkét személyről. Nyolc személy csak ott lakott, négy személyért a község a gondozónak nyolcvan-nyolcvan koronát fizetett. A „csak ott lakók" minimális jövedelemmel rendelkeztek és könyöradományokból élelmezték magukat. A szegényház a meleg étellel és ruházattal történő ellátás terén sokat jelentett. Fedezetről a község költségvetése útján gondoskodott.

1922-ben a község élelmezési bizottságot állított fel, és igen jó előrelátásról tett tanúbizonyságot akkor, amikor önmegadóztatást csinált olyan formában, hogy öt kg búzát vetett ki adókoronánként pótadó formájában, ami együttesen tizennyolc vagon búzát jelentett. Ennek 1922-ben csak egyharmada kellett, tehát volt élelmiszer-tartalék.

Mezőberény túlszárnyalta a szomszédos településeket, mert az előírt 328% pótadóval szemben 543% pótadóval önmegadóztatást végzett inségeseinek érdekében. A lisztellátást az élelmezési bizottság a heti közmunka mértékével arányosan végezte. A községi képviselőtestület a község kötelékébe való felvétel díját, a nyílvános előadások, mulatságok, a népnevelő előadások után járó díjakat mind a szegények ellátására fordította. 1923-ban csak a maga erejére támaszkodott a község, mert a Horthy-akció keretében senkitől sem kapott semmit. A házhelyekkel kapcsolatosan a hadiözvegyek

és a hadirokkantak voltak az elsők. Saját szegényeit a község autonóm jogkörében látta el.

A képviselőtestület nem tartotta könyöradománynak azt az összeget, amelyet a saját olyan tagjaira hárított, akiknek nagyobb vagyonuk miatt ez nem volt megerőltető.

1923-ban a képviselőtestület pénzügyi bizottságot alakított, melynek tagjai zömmel az értelmiség soraiból kerültek ki. Feladata az ellátatlanokról való gondoskodás volt, és úgy látszik, mással nemigen törődött. Például: a belügyminiszter rendeletet adott ki a már említett gőzfertőtlenítő gép megvételére. Nem vette ezt figyelembe ez a bizottság sem, akárcsak a közegészségügyi bizottság.

A pénzügyi bizottság működése még 1923-ban megszűnt, Gyuricza János sértő kifejezésű beadványa miatt, Gyuricza ugyan megkövette a képviselőtestületet, de a pénzügyi bizottság felosztott.

Az egészségügyi felügyelő 1926-ban elrendeli a belső és külső szegénytelepen (Párizs — London részek) a szemétgödrök létesítését és az űrgödrös árnyékszékek készítését. Ezt az intézkedést a négy ízben ismétlődő felhőszakadás indokolta.

Winter Mihály mezőberényi malomtulajdonos 1924-ben 792 db részvényt ajándékozott Mezőberény községnek szegényház céljára. 1928-ban pedig további hatszáz darab mezőberényi takarékpénztári részvényt ötven pengős névértékben, tehát 30 000 pengőt, illetve ezek tulajdonjogát a községre ruházta a már általa adottakkal együtt, törvényhatósági felügyelet melletti kezeléssel. „A hozam mindaddig tőkésítendő, míg az így gyűjtött összeg a község más, e célra fordított megtoldásával elegendő lesz egy szegényház építésére. Ez az alapítvány feltűnés nélkül kezeltessék" — ez volt a kívánsága. „A község köszönetét magábafoglaló határozatkivonatot a kötelező diszkréció megtartása mellett a községi bíró és főjegyző személyesen nyújtsa át. A szegényház Winter Mihály nevét viselje." A Takarékpénztár, ahol a 30 000 pengős alapítvány volt, 1929-ben megbukott, és a község csak nagy veszteség árán tudott átmenteni 10 097 pengőt, mint takarékbetétet, és 4740 pengő értékpapírt. 1933-ban a főispán a községi szegényalap megszüntetése mellett az értékpapírokat és más értékeket a község törzsvagyon alapjába tetette, jellegének fenntartásával. A második világháború ezt is elvitte, korszerű szegényház nélkül maradtunk. 1928-ban a szegényháziak ápolását, eltartását, gondozását, élelmezését vállalkozónak adták ki: egy hadiözvegynek. Tizenöt személyt találtak, akiknek hozzátartozójuk nem volt. Ezek nyolc pengő segélyt kaptak havonta. Akiknek volt „tartásra kötelezhető rokonuk", de addig is segélyezettek voltak (összesen huszonegy fő), két pengőt kaptak.

1929-ben jött a bankzárlat, a világgazdasági válság. A gazdák, az iparosok és kereskedők nagy része eladósodott. A búza ára 22—28 pengőről leesett hat pengőre, és hogy érdemes legyen megtermelni, az állam minden megtermelt búza mázsájához négy pengőt adott, amit akkor bolettának nevez-

tünk. A világgazdasági válság kihatása községünkben is teljes intenzitással érvényesült. A kamatterhek tizenhét százalékig felszöktek.

1930-ban megalakult a községi *ínségenyhítő bizottság*, amelynek tagjai az elöljárók, a képviselőtestület tagjai, a lelkészek, az izraelita hitközség elnöke, a jótékonycélú nőegyletek kiküldöttei és az iskolaigazgatók voltak. Az ínségenyhítő akció keretében először a földmunkások kaptak munkát, azzal, hogy a sportpályán hatszáz m^3 földből a lőpálya dombját megépítették (16:12 szavazattal). A berényi ínségesek között hatpengős áron a főszolgabíró harminc mázsa búzát osztott ki.

1931-ben a községi pótadó kilencvenkilenc százalék, és mivel a kenyér és egyéb közszükségleti cikkek árai olcsóbbodtak, a szegényházi ápoltak gondozási díját egy pengőről hetven fillérre szállították le.

1932-ben a szegénybetegek gyógyszerköltségeinek térítését a Népjóléti Minisztérium a községekre hárította. Ebben az évben a termelő már ráfizetett a termelésre, de az iparos és a kereskedő még nem.

A munkásházak törlesztése 22—28 pengős búzaárak szerint kezdődött, ezért a visszafizetés idejét ki kellett tolni a hat pengőre süllyedő búzaárak miatt.

1932-ben már az ipari munkások is munka nélkül maradtak. Szükségmunkában végezték el a vágóhíd kidőlt téglakerítésének rendbehozatalát. Az anyagot a község hitelbe vette; a háztartási pénztárból kellett kifizetni. A községi dűlőutakat, a keresztutcákat községi ínségmunkában hozták rendbe.

Az adók, a fizetések még akkor lettek megállapítva, amikor a búza ára 22 pengő volt. Az üzleti béreket a kereskedők, az iparosok verték fel magasra még a konjunktúra idején.

B. P. javasolta a községi orvosok lótartási átalányának és a halottkémlés külön díjazásának megszüntetését. Az így maradt pénzt a Stefánia Fiókszövetségnek kívánták juttatni egyéni segélyezésekre, de a fizetőképesek halottkémlelési díjának eltörlését a Belügyminisztérium nem engedélyezte.

1932-ben a szegényháziak étkeztetését és ápolását özv. Kelemen Istvánné hadiözvegy vette át, munkájáért minden gondozott után egy pengőt kapott a községtől. A reggeli fél liter tej vagy fél liter keménymagos leves. Hetente kétszer volt hús, 15 dkg, a többi napokon leves és főzelék. Napi fél kilogramm kenyér, este a déli maradék és a megmaradt kenyér.

1933-ban a munkanélküli iparosok is munkához jutnak: a Széchenyi utca soros bazalt-cyklon kövesútját ők készítik el 10 500 pengős ínségmunkában. *Ínségmunkát csak a saját erejéből végeztethetett a község, állami, megyei segítségről szó sem lehetett, és hozzá a felesleges ínségjárulékot a községtől el is vitték.* A szegényházi ápoltak száma ekkor tizenöt. Ezenkívül kilencvenhárom személy kapott havonta 2—20 pengő közötti összegű segélyt, azonban környezettanulmányt végeztek, és tizenegy személy segélyezését megszüntették.

Ínségmunkából fejezték be a községi körgát négyszázötven méteres hiányzó szakaszát, és ami leginkább rávilágít a szegénységre: *1933-ban egyet-*

len új ház sem épült Mezőberényben. A legelőkön a csordások, a gulyások a szarvasmarha ürülékét szétkaparták, mert a beszáradt ürüléket tüzelésre elhordták. A közvilágítási lámpák csak a vonatok érkezésekor égtek. A földhözjuttatottakkal szemben életbe léptették a kimozdítási eljárást is, mert fizetni képtelenek voltak, sőt ínségmunkára szorultak, de ez a kimozdítási eljárás csak átalakult haszonbérré.

A nehéz gazdasági viszonyok miatt a községi orvosi segítségre szorulók száma is nőtt. 1933-ban, az első félévben a szegénybetegek gyógyszerszámlája 3500 pengő volt, míg a második felében 1950 pengő. A községi jégverem használója orvosi igazolásra a betegek részére ingyen adott jeget. A község terhén maradt 312 pengő 32 fillér úgy, hogy a kórházba utalt, szegényjogon kezelt beteg az útiköltséget felvette, de nem ment be. Volt, hogy a kórház nem vette fel, akkor is a község terhén maradt az utiköltség. 1933-ban közsegélyezésre 9740 pengőt, elemi csapás, betegség, vagy más ok miatt nyomorba jutottak részére kétszáz pengőt utalt ki a község. A községen átvonulók, munkát keresők száma nőtt, ami az érthető általános elszegényedésből eredt.

1934 azzal kezdődött, hogy a gyulai betegbiztosító megállapította: a község öt évre visszamenőleg nem biztosította időszaki munkásait. Ez kétezer pengőjébe került a községnek.

Ekkor már ismert volt a *sertéspestis elleni oltások* megbízhatósága, ezért a nincstelen emberek néhány sertésének oltásához a község az oltóanyag árának hatvan százalékát megtérítette az ebadóalapból.

1935-ben a szegényházi ápoltak és élelmezettek költségére már csak napi hatvan fillért adtak, az ínségjárulékot csak az évi kétezer pengőn felüli jövedelemadót fizetőkre vetették ki, de nem két százalékot, csak egyet. Ez az összeg 4746 pengő volt. Az aszálykár és a sertésvész nehezítette az emberek helyzetét. Az alispánnak volt egy különös rendelkezése az elöljárósághoz: az adóbehajtást az elöljárókon és a képviselőtestületi tagokon kell kezdeni. Érthető, hogy ezt az elöljárósági és képviselőtestületi tagok sérelmesnek, bántónak találták és megfellebbezték.

Ebben az időben a községben kétszázhetven koldus volt, akiknek fele rászorult a segélyre, az ínségjárulékra, emiatt ennek kivetése indokolt.

1936-ban a képviselőtestület megalakítja a *község szegényügyi állandó bizottságát*. Összeírásokat, környezettanulmányokat készítettek. Elhatározták, ha a gyűjtésük nem lenne elég, akkor az útadóval egyenlő vagy különsegély kivetésének engedélyezését fogják kérni a képviselőtestület részére. A szükségjárulékot megszüntették. A szegényjogon kiadott gyógyszerek számlája még 6700 pengő. A szegények pénzbeli támogatását az előirányzott 3504 pengőről 4004 pengőre emelték fel a forgalmi adóból befolyt összegből.

1938 karácsonyán a 92 községi alkalmazott között 3600 pengő karácsonyi segélyt osztottak szét az 1937. évi pénztári maradvány terhére.

Szociális gondozásra vall a *közalkalmazottak 1939-es illetményszabályrendelete,* amely alapján bevezették a családi pótlékot is, mind a tisztvise-

lők, mind a tiszteletdíjasok, segédmenyesek és egyéb községi alkalmazottak részére. A képviselőtestület a szegénységi jogon előlegezett 6836 pengő gyógyszerköltséget törölni rendelte, mert az elmaradottak keresethiánnyal küzdenek, vagyontalanok és csak értelmetlen adminisztrációs munkát ad a további nyilvántartás. Kimondták, hogy a kórházi ápolási, fuvarköltség az ezer pengőt meg nem haladó értékű vagyonnal bíró betegektől nem hajtható be.

A lakosság csökkenését megakadályozandó léptünk be 1941-ben a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálatba. A szavazásnál egy képviselő ellene szavazott, hárman tartózkodtak a szavazástól.

1941-ben hathetes háztartási tanfolyamot indított a Földművelési Minisztérium. A község adta a helyiséget és a fűtést, a világítást, valamint a tanerők fizetését. Az ételek készítéséhez szükséges anyagot a tanulók hozták. A gazdasági iskola igazgatója, Krafcsik Gábor és szaktanító társai voltak a tanfolyamon az oktatók. Mi, községi orvosok az egyhangú, zsírban, szénhidrátokban gazdag táplálékokkal szemben a növényi anyagokban, fehérjében és ásványi sókban gazdagabb ételféleségek megismerését igyekeztünk elsajátíttatni a tanfolyamon részt vevőkkel.

1943-ban a Vármegyei Közjóléti Szövetkezet Igazgatósága az ONCSA-házak építésére húsz, egyenként hatszáz négyszögöles területet talált alkalmasnak a boldisháti részen, a Köröstarcsai út jobb oldalán — mint említettem.

A községi képviselőtestület az egészségvédelmi munka fontosságát ismerte el azzal, hogy az előző évi pénztári maradványok terhére a védőnőknek karácsonyra huszonöt, később száz pengőt adott.

1939-ben a község képviselőtestülete és a posta közösen fizettek egy faluzó levélhordót, ami közigazgatási gondozást jelentett Kereki és a Thessedik zug lakosainak.

1941-ben az Országos Hangya Szövetkezet Mezőberényben kívánt létesíteni egy hűtőházat, konzervgyárat és egy sertésfeldolgozó üzemet. A 12 kataszteri hold földet a vasúton túl ki is mérte a község, de a háború lehetetlenné tette a szép tervek megvalósítását.

A II. világháborúban a lakás- és az élelmezési viszonyok romlottak, az egészségügyi hálózatot is nagy károsodás érte.

A MEZŐBERÉNYI CIGÁNYOK KÖZÖTT VÉGZETT ALAPELLÁTÁSI MUNKA

Az idők folyamán megtelepedett cigányok a település szélére sodródtak a magyarok lakta részen, a Budapest—Arad vasutvonal melletti területen. Elkülönülésükben a lakosságnak is része volt. Lakóhelyüket belső szegénytelepnek hívták, amelyre az idők folyamán a „Párizs" fantázianév ragadt, ahol a község — mint láttuk — minden családnak 50 négyszögöl területet adott lakásépítésre minden díjszolgáltatás nélkül. Természetesen velük a szegényebb nem cigány családok is letelepedhettek ezen a területen. A különböző kis házacskákat, még a bogárhátúakat is, adni-venni lehetett.

1908-ban a község évi 10 korona fizetéssel Horváth Jánost cigánybírónak alkalmazta, azzal a megbízással, hogy tartson a cigányok között rendet, jelentse a tolvajlást, a közrend elleni cselekvéseket, és különös figyelmet fordítson azokra az idegen cigányokra, akik a telepen tartózkodnak. 1920-ban Farkas Károly lett az új cigánybíró, aki 12 korona fizetést kapott. Az első világháború után a belső szegénytelep szűknek bizonyult, ezért a község a már magyarlakta külső telepen, ami a „London" fantázianevet kapta, módot adott a cigányok letelepedésére is. Ez a telep lényegesen kevesebb házacskával rendelkezett, mint a belső szegénytelep, ahol egy 50 négyszögöles területen már három putri is állott.

Járványvédelmi szempontból a két szegénytelep az ügyvezető községi orvos hatáskörébe tartozott egészen 1952-ig, amikor a községet négy orvosi körzetre osztottuk fel. Mivel a két szegénytelep az első körzetbe esett, amelynek én lettem a körzeti orvosa, így orvosi szempontból minden tekintetben gazdájuk lettem. 1952 előtt, mint községi ügyvezető orvoshoz tartoztak hozzám, és így a körzetesítés folytán 1965-ig, nyugdíjba vonulásomig, egészségügyileg én voltam felelős értük minden vonatkozásban.

Tökéletesen megismertem a cigányok életét, gondjaikat, és a magam módján nemcsak mint orvos, de mint ember is megtettem értük mindent, amit tudtam. Igyekeztem megértő és törődő lenni velük. Elnéztem csínytevéseiket, de ha nem mondták meg az igazat, akkor a kreol bőrük is piros lett a szégyentől. Megfigyeltem közel három évtized alatt, hogy a cigányasszonyok és -leányok sokkal jobban állottak az egészségügy terén a fejlődéshez, az újításhoz, mint a férfiak. Láttam, hogy milyen nyomorúságba döntött az alapvető élelmiszerek hiánya egy-egy családot. Az orvostudomány előtt ismeretes volt már akkor, hogy a rosszul táplált csecsemőkből és kisgyerme-

kekből szomorú felnőttek lesznek. Ma fokozottabb mértékben hangsúlyozzuk azt a felismerést, hogy a fehérjék, az ásványi sók és a vitaminok hiánya az agyvelő szürkeállományára károsan hat, s a szellemi visszamaradás okozója. A fizikailag elmaradottabbakat a különböző betegségek is jobban megviselik, és a halál is korábban rájuk talál.

Nem kedveskedés volt részemről a velük szembeni magatartásom, hanem keresése, feltárása a segítés útjának, módjának, hogy is tudnának fokozatosan velünk élni, és nekik is joguk van a jobb, az emberségesebb élethez. Eleinte tétova voltam, de a legnehezebbet, a velem szembeni bizalmatlanságukat sikerült legyőzetnem velük, ez segített a hosszú időn át tartó munkámban.

Mezőberényben a cigányok életmódja a II. világháborúig úgy alakult, hogy a muzsikuscsaládok férfitagjai bandákba tömörülve különböző vendéglőkben, lakodalmakban, névnapokon keresték meg az élethez szükséges anyagiakat. (Nagyon sajnálatos, hogy a berényi muzsikus cigányság nem tudta megőrizni legalább egy zenekarát. Hogy jó muzsikusok voltak, bizonyítja az, hogy a II. világháború előtt a községi szálloda éttermében muzsikáló prímás a szegedi Baross Kávéház prímása, Rima János volt, kottát ismerő, kitűnő zenész, akiből termelőszövetkezeti tag lett, de már mint nyugdíjas került a kultúrház zenekarába alkalmi prímásként. Akik vizsgát tettek, azok a cigányok a ladányi vendéglő muzsikusai lettek, és mint megyei elsők, a lipcsei nemzetközi vásáron is muzsikáltak két hétig mint a megye legjobb cigányzenekara.)

A nem muzsikáló családok férfiai nyáron vályogot vetettek a környékünkön vízzel tele vályogvető gödrökből. A vályogvetéshez szükséges töreket a vályogot megvenni szándékozók vitték a gödrökhöz. Ezt tehették, mert — mint említettem már — az orvosi felfogásunk az volt, hogy az Alföldön a tiszta helyen vert, kiszáradt vályogtégla a legjobb építőanyag. Az élelmesebb asszonyok a gyermekeiket a nagymamákra vagy az idősebb testvérekre hagyták és bejártak az idősebb paraszt- és iparoscsaládokhoz takarítani, mosni. A férfiak a település mellett lévő vasutállomáshoz jártak ki időnként vagon ki- és berakáshoz.

A II. világháború utáni viszonyok a muzsikuscigányoknak nem kedveztek, lassan a jó cigányzenekarok is szétestek.A vályogvetésnek is véget vetett a két téglagyárunk, ahol többen dolgoztak közülük, de zömük a Békéscsabai Barneválba, a Hűtőházba és a Konzervgyárba ment dolgozni.

Az államosítások után kedvezőbb volt a cigányok elhelyezkedése. A jóraváló, igyekvő családokkal nem is volt az orvosnak baja, mert azok megkeresték munkahelyeiken a család ellátásához szükséges anyagiakat. Gondot okozott azonban azon nagycsaládok helyzete, ahol az asszonyok nem tudták beosztani a férj keresetét. Fizetéskor volt minden ennivaló, mert az étkezésre a pénzt nem sajnálták, de a hónap végére megszorultak. Míg magánboltok voltak, akiknél bőven vásároltak, hiteleztek a megszorult, hónap végi időkben, de az államosítás után megszűnt a hitel, és ekkor koplaltak. Az OTI-szolgáltatások a dolgozóknak jártak ugyan, de a gyógyszerek árának

tizenöt százalékát ki kellett fizetni. Így megtörtént, hogy a gyógyszer kiváltására sem volt pénzük. Erre hamarosan rájöttem, s hogy a csecsemők, kisgyermekek többségét meg tudjam gyógyítani, nekem kellett segíteni, különben halálukkal számolhattam volna. A táskámban ezért ott voltak a gyógyításhoz szükséges injekciók, tabletták, kúpok.

Szeretettel idézem itt is a baleset során elhalt kitűnő védőnőm, Kátai Gyuláné emlékét, aki teljes szívvel segített. A kötelező védőoltásokat is a cigányok lakásában adtuk be, mert ruha hiányában volt olyan család, amelyik nem tudta volna kisgyermekét a Gondozási Körbe behozni. A hatóság közbelépését soha nem vettem igénybe, de az eljárásunk kapcsán oltásról cigánygyermek soha nem maradt el.

A belső és külső szegénytelepek (Párizs, London) egészségügye — a keményborítású járdák, a villanyvilágítás hiánya miatt — elszomorító volt egészen 1960-ig. Esős időben a sár a putrik gyermekeinek ürülékével keveredett és az oda menő orvosnak, védőnőnek, egészségügyi rendőrnek a lábbelije alaposan beszennyeződött. (A szülőotthon mosókonyhája előtt, és otthon a lakásomon szintén volt egy-egy edény, ahol a csizmámat lemosták, még akkor is ha kalucsni volt a csizma fején.)

Az 1950-es évek elején, amikor a kenyérért sorba kellett állni, a nyári vérhas-megbetegedések előfordulása esetén hiába volt ott a gyógyszer, ha a csecsemő vagy a kisded nem kapta meg hozzá a megfelelő táplálékot. Ezért a rászoruló csecsemők és kisdedek részére a feleségem juttatta ki a szükséges élelmeket (burgonyát, rizst, sárgarépát), amelyeket kértem és ezzel emberségünk lett gazdagabb.

Két világháborút éltem át, és az abban látottak, átéltek megráztak, elmélyültebbé, fogékonyabbá tettek a szenvedések iránt. Bármikor hívtak, azonnal mentem, de ha eltúlozták a kihívás sürgősségét, megmagyaráztam a beteg körül összejötteknek, a szomszédoknak, a rokonoknak, hogy mikor várhatnak kora reggelig. A Prissnitz-borogatásra megtanítottam őket, és ezt láz esetén használták is kiérkezésemig.

Míg nem volt szülőotthon, a szülések kapcsán a gátvarrások, a vetélések befejezése a putrikban történt. Asztalra tettük a beteget, az egyik lábát az egyik, a másik lábát a másik szomszédasszony fogta meg térdben behajlítva. A műszereket egy lavórban alkohollal kiégettem, egy kannából artézi vizet öntettem rá, beletettem néhány neomagnol tablettát, és ott helyben végeztem el a szükségeseket.

Nem éreztem nyűgnek, nem volt számomra hiábavaló munka a község peremére sodródott emberek bajain segíteni. Tudtam küzdeni, nem hátráltam meg, és megálltam helyemet abban a környezetben, amelybe sorsom állított. Hűséget fogadtam nemcsak az élet napos oldalán járók, de a zord idők megalázottjainak, gondokkal, nyomorral küzdő betegeimnek is, hiszen Mezőberény viszontagságos idejében a sorsok sokaságából tevődött össze az életem is.

A tetvességet több évtizedes tapasztalatom alapján csak állandó ellenőrzéssel és meggyőzéssel tudtam felszámolni. A három tetűféleségből csak a

fejtetű és ritkán a lapostetű került elő , de ruhatetűt soha sem láttam a telepeken. (Azt csak a II. világháborúban ismertem meg.) A tetvesség főleg a téli idők betegsége, ezért ősztől tavaszig fokozottabb mértékben vizsgáltam magam is, az egészségügyi rendőröm is, de a védőnőm is a tetű miatt, akiket kellett. A községi orvosoknak tetűnaplójának kellett lennie, amelynek adatai sokszor eligazítottak, hogy hol keressünk tetűt. A gőzfertőtlenítő gépünket a járványkórházból kivitettük azon házak elé, ahol tetűt találtunk. Az érintettek ennek látványát szégyellték, és később ezen családok zöménél sem találkoztunk tetűvel. A tetveseket (legtöbbször gyerekek voltak) petróleumos lepedőre állítottuk, szőrzetüket hajnyíró géppel egészségügyi rendőrünk levágta, a serkéket meleg ecettel a leányok hajából kifésültettük, az ágy- és ruhaneműeket (amennyiben kifőzni nem lehetett) gőzfertőtlenítő gépünkkel fertőtlenítettük a ház előtt, az utcán. Az ágydeszkákat 5%-os krezolszappanos vízzel mosattuk le, és a lakásban bizonyos dolgok (ágyszalma) elégetése után nagytakarítást rendeztettünk. Ezen eljárást is csak neveléssel, felvilágosítással, szeretettel lehetett eredményesen végrehajtani.

A község két tisztasági fürdőjét a cigányok éppen úgy használhatták, mint az egész lakosság. Mivel nem minden putrinak volt űrgödrös árnyékszéke, a felnőttek a közeli csalitba jártak székelni, vizelni.

Hastífusz ellen az 1936. IX. tc. alapján időnként az egész telep lakosságát beoltottuk. Ezt az oltást meglepetésszerűen, a hajnali órákban végeztük, nehogy megszökjenek. Hatósági segítséggel körülvettük a telepet és én, a védőnő és az egészségügyi rendőr, az egészségőr segítségével oltottam. (Körzeti orvos kollégáim még aludtak.)

A községi szülőotthon huszonöt éves fennállása alatt a szülőotthonban kora reggel viziteltem, és láttam el a feladatokat. Innen a cigánytelepre vezettek lépteim, hívás nélkül néztem széjjel, hogy nincs-e valahol eltitkolt beteg. Volt úgy, hogy a cigány-magyar vegyes lakosságú belső telepen, de a külsőn is előfordult, hogy 3—4 gyermek feküdt kanyaróban, influenzában, kiknél az anyák a Prissnitz-borogatást ismerték, éltek is vele, míg én kijutottam.

1950-től kezdve a vöröskeresztes előadásaimat tavasztól őszig az utcákon tartottam meg. A felvilágosításnak ezt a módját azért választottam, mert a cigányok szeretik a csoportosulást, és szívesen verődtek össze körülöttem. Előadások után versenyeztek a lakások tisztításában, a környezet rendbeszedésében, amelyben a putrik környéki gyermekürülékek elásása is szerepelt, ahol azt addig elmulasztották. A legyeket az egészségőr permetezéssel pusztította.

A cigányok és a köztük élő magyarok voltak községünk korai társadalmi munkásai. Ők ásták ki 1957-ben a törpevízműnek a szülőotthontól a sporttelepre vezető ezer méter hosszú árkát, amelyet a csövek lerakása után vissza is temettek.

A berényi cigányok korán magukévá tették a véradást is. Volt olyan év, amikor körzetem szászhúsz véradójából ötvenhárom cigány véradó volt. Nem kellett kérlelgetni őket, tisztában voltak azzal, hogy vérükkel életet

mentenek, de a bizalmukat is bírnom kellett. Előfordult ugyanis, hogy a békéscsabai vérkonzerváló állomásnak bizonyos vércsoportú vérre volt szüksége. Rucz László dr. főorvos felhívott telefonon, így taxiba ültem, kimentem ahhoz az 5—6 emberhez, akiknek a vérére szükség volt, és ők másnap bementek Békéscsabára, véradásra. Ezt megtenni csak bizalmuk teljes bírásával lehetett.

Az anyatej adásában is különösen kitűnt egy szőke szép félcigány asszony, akinek második csecsemője a szülés után egy hétre meghalt. Mivel mirigyes, jól tejelő emlői voltak, kértem, ne apasza el a tejét, mert két koraszülött csecsemőnk is van, akik anyatejre szorulnak. Hallgatott rám, és naponta kétszer megszoptatta mindkét csecsemőt. A családok a hivatalosan járó anyatej áron kívül még külön is honorálták, meghálálták a félcigány anyának a segítséget, aki hamarosan új női kerékpárral járhatott szoptatni. Örömmel állapítottam meg a védőnőkkel együtt, hogy lett volna ugyan nem cigány asszony is, aki bő tejelő volt és tudott volna anyatejet adni, de nem volt rá hajlandó, ellenben akadt egy olyan félcigány asszony, aki szívesen segített két magyar koraszülött csecsemő fejlődésében nem immel-ámmal, hanem szívesen. Embersége volt hozzá.

1959-ben piacterünk sok téglájáť felszedték, amelyet a két szegénytelep kapott meg. A tanács homokot is vitetett ki, valamint kiszállíttatták a téglákat is, és november 7-én társadalmi munkában leraktuk. Minden lakáshoz eljutott a téglajárda, ezután már a gyerekek tiszta lábbeliben mehettek iskolába, és mi egészségügyiek sem jártunk sárban.

1960-ban a „Tiszta udvar, rendes ház" akció keretében a megye hetvenhárom községe között a harmadik díjat nyertük el és ebből a húszezer forintból a telep utcai világításának munkáit végeztettük el.

Már nem voltam körzeti orvos, amikor a mezőberényi tanácsházán egy cigányankétra hívtak, amelyen miniszteriális, megyei, járási, községi vezetők is részt vettek. Az volt a megfigyelésem, hogy az érdekeltek a cigányoktól viszolyogtak. A hozzászólásomban hangsúlyoztam azt a véleményemet, hogy a cigányteleppel rendelkező körzeti orvosok fizetését fel kell emelni, mert ott több a dolga az orvosnak, mint más helyen. Különösen az influenza-, a kanyarójárványok azok, amelyek nagyon igénybe veszik. Természetesen, ahol a cigánytelepeket felszámolták, ott már más a helyzet. Azt sem tartom helyesnek, hogy 75%-os fizetéstöbbletért havonta cserélgetik egymást az orvosok, mert a cigánycsaládok problémáinak megismerésére egy-egy hónap nem elegendő, különösen a veszélyeztetett családok azok, akiknél az orvos és a védőnő együttes, fokozott felvigyázása szükséges.

1965-ben körzetemtől — hatvanéves lévén — megváltam. Utódom egy Budapestről lekerült belgyógyász orvos lett. Egy kanyarójárványban egy tízgyermekes családból két gyermeket elveszített, mert nem ismerte a kanyarónak a cigányok közötti súlyosságát, veszedelmét, mint a jobb erőbeli viszonyok között lévő lakosság ellenállását sem. Sajnáltam, mert a tíz gyermeket sok bajjal, gonddal tudtam életben tartani csecsemő- és kisded korukban.

Az 1949-ben megnyílt szülőotthon működése arra az időre esett, amikor a szülőotthonnak megvolt a létjogosultsága, mert ott volt élelem, meleg víz, tüzelő, amelynek akkor igen szűkében voltunk. A cigányasszonyok a terhestanácsadásokat ugyanúgy látogatták, mint a község többi terhes asszonya. Ott a megelőzés tanítása is folyt, nem csak a védőnők vérnyomásméréséből, vizeletvizsgálatból és súlymérésből állt. Egy értelmiségi nő két leánya terhes volt az elmúlt években. Hallottam tőlük, hogy a terhesekkel az orvosok nem csak Berényben, de egy városban sem nagyon foglalkoztak a tanácsadásokon. Ő visszaemlékezett arra, amit tőlem hallott és eljöttek látogatóba hozzám, hogy: „Miska bácsi, tessék már azokat elmondani a lányaimnak, amit nekünk mondott annak idején!" A tanulság az, hogy a megelőzés tanítása még ma is mostohagyermek.

1967-ben felszámoltuk a belső cigánytelepet és 71 050 forintért kétszáz négyszögöles telken szoba-konyhás-, kamrás, angol WC-s lakásokat adtunk huszonöt cigánycsaládnak, amelyek vitték a hozzájuk tartozókat is. A kamat 2%, a törlesztés huszonöt év. Sokan már ki is fizették. Az volt a célunk, hogy kiemeljük ezeket a sokgyermekes családokat a düledező, vizes, zsúfolt lakásaikból; az egészségtelen, földes, kunyhószerű épületekből, és kertes lakást biztosítsunk számukra, amely a főzeléket, a gyümölcsöt megtermi a családnak. A kiköltözésük után a putrikat szétromboltattuk, a területet planíroztattuk és kétszáz négyszögölenként, lakásépítés céljára eladtuk. Ma már senki sem ismerne rá a Csabai út bal oldalán a vonatból is jól látható telepre, ahol a purdék szaladgáltak.

A cigányok dolgos, törekvő része már a községben vásárol egy-egy eladó lakást, ahol OTP-kölcsönnel a vétel után két éven belül, ha felépíti, a megvétel után illetéket sem kell fizetnie. A hajdani vándorútjaikon felszedett, és a csoportos együttélés alatt tovább megmaradó viselkedési formáik lassan lekopnak róluk, a társadalmi elkülönülésük is csökken. Tanúja vagyok annak, hogy az iskolázottabbak az általános iskola elvégzésétől a gimnáziumba is eljutnak, amely helyben van. Az összeházasodások a községbeliekkel is egyre szaporodtak.

Az orvos, aki legjobban belelátott az évek során a cigánycsaládok életébe, tapasztalhatta a babonák különféle formáit, mint a tenyérjóslás és a ráolvasás. A népi demokrácia segített abban, hogy ebből a világból kiemeljük őket, hisz addig nem törődött velük hivatalosan senki. Nem hiányoztak senkinek sehol.Én nem tudtam semmibe venni ezeket az embereket, hátat fordítani nekik. Nem éreztem nem orvosi munkának a gyógyításukat, a velük való törődést. Bíztam magamban, hogyha nem is mindnyájukkal, de fokozatosan egyre több családdal szót fogok érteni, és megindul, megkezdődik számukra valami újnak a megismerése orvosi, emberi munkám révén. Mivel életem hosszúra nyúlt, erről meg is győződhettem.

A GYERMEKVÉDELEM

Az elhagyottá nyilvánított gyermekről gondoskodó telepbizottságokról első ízben 1904-ben találunk adatokat a képviselőtestületi jegyzőkönyvekben. A telepbizottság huszonnégy tagból állt, és a hivatalbéli tagokon kívüliek fele nő volt.

1904-ben egy gyermek tartásáért nyolc koronát kapott a nevelőszülő, és természetesen a gyermek ruházatát. 1904-ben harmincegy volt a hét éven felüli elhagyott gyermekek száma.

A község tartalékalapjából a hét éven felüli gyermekek költségeiről a község gondoskodott. 1905-ben az elhagyottá nyilvánított gyermek karácsonyfa-segélyezésére tíz koronát szavazott meg a képviselőtestület. 1907-ben a hét-tizenöt éves elhagyottá nyilvánított gyermekek után 2541 korona 36 fillért fizetett ki a község.

1908-ban az *Országos Gyermekvédő Liga és Szeretetegyesület* tervbe vette a nyomorék gyermekek számára egy otthon felállítását, és ebben az ügyben az állami gyermekmenhely országos felügyelője meg is kereste az elöljáróságot. A község magáévá tette az otthonépítés gondolatát a nyomorék és züllött gyermekek részére, és felajánlott húsz kataszteri hold földet, 10—15 ezer korona készpénzt, továbbá az építkezéshez szükséges téglát és cserepet a község saját tégla- és cserépgyárából önköltségi áron, amely ekkor 27 000 koronát reprezentált. A képviselőtestület egyhangú határozattal szavazta meg mindezt. Határozatát a törvényhatósági bizottsághoz és a belügyminiszterhez felterjesztette, de az otthon nem itt valósult meg.

1909-ben a helyi telepbizottságban üres helyek lettek, és ezeket betöltötték. Nyolc személy a községi értelmiségből került a bizottságba, így dr. Renner Mártonné, Klein Miksáné, dr. Hegedűs Béláné Berthoty Lujza, dr. Hegedűs Béla, dr. Strasszer Mór, dr. Renner Márton és Szabó Árpád.

Az adminisztratív kiadásokra 1910-ben a mezőberényi telepbizottság a községtől húsz korona segélyt kért, ami arra is mutathat, hogy a huszonnégy tagú bizottság szűkkeblű volt az elhagyott gyerekekkel szemben.

1911-ben, mivel a hét éven felüli elhagyottá nyilvánított gyermekek segélypénztára már az 1910-es év folyamán sem volt képes a felmerült tartásdíjak fizetésére, 1030 korona hiányt a vármegyei segélyalapból kérelmeztek.

Hogy ezekben az időkben több volt a határozat, mint a tett, az is mutatja,

hogy már másodszor kereste meg a községet a Békés megyei Pártfogó Egyesület, de nem a községen múlt, hogy ez az intézet nem valósult meg.

1912-ben a telepbizottság egyik tagja, Kiss Mártonné lemondott, s helyébe dr. Grünwald Dezsőnét választották meg, amiről a képviselőtestület a telepbizottság elnökét, Jeszenszky Károlyt értesítette.

1921-ben a gyermekvédelmi szabályzat 65. paragrafusában meghatározott létszámú telepbizottságot választottak és most már volt *teleporvos* is *dr. Berényi Károly személyében*. A tagokból választott 26, hivatalból 19, így összesen 45 tagú volt a telepbizottság.

1921-ben az Országos Gyermekmentő Akció támogatására 50000 koronát szavaztak meg, emberbaráti és hazafias kötelességből. 1924-ben 5 millió koronát adtak ugyanerre a célra a keresetiadó-bevételi többlet terhére.

1927-ben hat éve már 60 tagból állt a helyi telepbizottság, azért, hogy ezzel a nagyszámú telepbizottsági taggal az elhagyottá nyilvánított gyermekek ügyének védelmét jobban elvárhatták.

1936-ban nyugdíjazásával dr. Berényi Károly lemondott a teleporvosságról és helyette dr. vitéz Ila Tóth Mihály községi ügyvezető orvos lett a telep orvosa. Ő 1938. december 31-ével megvált a községtől és ekkor dr. Bak Mihály vette át a teleporvosi teendőket. Ebben az időben a telepfelügyelő nő özv. Nagy Károlyné, egy református lelkész özvegye volt, aki a telepen lévő kétszáz gyermek ügyében fáradhatatlanul dolgozott. Igazán jól rátalált azokra a családokra, özvegyasszonyokra, akik szeretettel törődtek a náluk lévő gyermekekkel. A gyermekek gyógyítása kapcsán módom volt látni a nevelőszülők környezetét, tisztaság és bánásmód tekintetében is. A karácsonyi ünnepségre, amely a községháza tanácstermében volt,nem kellett már a községtől kérni a pénzt, és az ajándékcsomagokat is biztosította az egészségvédelmi fiókszövetség. A szeretet ünnepén engem, mint a telep orvosát kértek meg, hogy beszéljek, amit örömmel teljesítettem is 1939-ben és 1940-ben, de azután már csak egyszer, 1943 karácsonyán voltam itthon.

Ha visszagondolok a községünkben felnőtt elhagyott gyermekekre, akkor amellett foglalok állást, hogy a gyermek szempontjából a családi kötelékben történő fejlődés szerencsésebb, mint a nagy költséggel fenntartott állami gondozó intézetekben. Ott a sok gyermek között mindig akad néhány olyan, akinek a magatartása, viselkedése sokakat szerencsétlenné tesz, akikből esetleg családi környezetben derék emberek válnának. Nem beszélve arról, hogy sokat örökbe is fogadtak. Egy velem egykorú ember, akit 45 éve ismerek, itt volt községünkben, a gyulai gyermekmenhelyről kihelyezve. Itt elsajátította a gazdálkodás tudományát, és a község legjobb gazdái között tartották számon. Mindenhez értett és a maga szerénységében segített másokon is. A berényi telepen az itt lévő átlag kétszáz gyermek száma a felszabadulás után egyre fogyott, és amikor özv. Nagy Károlyné 1954-ben meghalt, már csak 24-en voltak. A felügyeletet ezután már a járási szociális előadó látta el, de a dolog természetéből adódóan feleannyi eredménnyel, mint azt a helyben lakó, mindenkit ismerő özv. Nagy Károlyné tehette.

Üdvös volna ezzel a még egészen el nem felejtett családi gondozással, neveléssel foglalkozni . . .

Az állami gyermekmenhelyről szólva, 1904 óta ismertettem a községünkbe kihelyezett gyermekek ún. telepbizottságát, viszont az 1943-ban a gyulai gyermekmenhelyből a községünkbe kihelyezett 24 ágyas csecsemőotthonról is meg kell emlékezni.

Özv. Herzberger Józsefné a Kossuth téren lévő nagy házában vállalta a csecsemőotthon vezetését, és a csecsemőotthonnal kapcsolatos minden teendőt. Az akkor Dobszay László dr. főorvos által vezetett gyulai gyermekmenhelyből 24 csecsemőt helyeztek el a két szobában négy szoptatósdajkával, egyenként 12—12 ággyal. A csecsemők szobáin kívül egy további szobában volt a négy szoptatósdajka lakása. Volt főzőkonyha, mosókonyha, ruhaszárító helyiség, élelmiszerraktár. A csecsemőotthon egyik volt szoptatósdajkája, Váczi Julianna ma 72 éves. A csecsemőotthon orvosi ellátása, a családokhoz elhelyezett gyermekekkel együtt az én dolgom volt. Mivel engem 1944. április 4-én újból behívtak, a csecsemőotthon orvosi ellátását azután Hanzély Ferenc dr. községi orvostársam végezte. Váczi Juliannától tudtam meg az otthonra vonatkozókat. A csecsemők ellátása, mind az étkeztetés, mind a tisztán tartás tekintetében jó volt. A csecsemőotthon a szovjet csapatok átvonulása után szűnt meg. A csecsemőket fokozatosan elvitték és a három szoptatósdajka is hazatért. Az ellenőrzéseket a gyulai gyermekmenhelyen kívül a községben dolgozó telepfelügyelők látták el. Özv. Herzbergerné szíve szeretetét és áldozatos szolgálatát vitte bele a rövid, alig egy évet működő csecsemőotthon munkájába.

A húszágyas, állandó jellegű területi bölcsődéről esett már szó. Azt 1948—49-ben még nem nagyon igényelte a társadalom, de a népjóléti miniszter által felajánlott 45 ezer forint árú felszerelés a bölcsőde számára arra késztetett engem — ismerve még pesti működésem idejéből a MÁV üzemi bölcsődéjének szerepét —, hogy a képviselőtestületet meggyőzzem a bölcsőde leendő hasznáról. Ezen esztendőkben történt mezőgazdaságunk és iparunk átszervezése, államosítása. Ezek a változások átalakították az embereket testileg, lelkileg, ki hogyan bírta. Az én szerepem a kezdeményezés, a bölcsőde elfogadtatása volt, ezt követően Hanzély Ferenc dr., Madarász Pálné és a két védőnő, Bányász Ilona és Lorencz Júlia igyekeztek a dolgozó asszonyokat meggyőzni a bölcsőde lehetőségéről, jelentőségéről. Az első két évben 5—8 csecsemőt és kisdedet hoztak be csak a bölcsődébe; kaptam is bírálatot eleget, de az idő engem igazolt. 1949 májusában 20 férőhelyes volt a bölcsőde, de 1959-ben már tíz ággyal, 1960-ban még öt ággyal kellett a bölcsődét bővíteni és így már negyvenágyas volt a kezdetben idegenül fogadott intézmény. A munkába álló asszonyok számának emelkedése során a negyven helyre napi 56—58 gyermeket hoztak be a bölcsődébe, de ennyi gyermek ellátására sem a személyi, sem a tárgyi feltételek nem voltak elegendők. A bölcsőde alkalmazottainak létszáma tizennégy volt. Egy vezető gondozónő, hat beosztott gondozónő és hét technikai dolgozó.

A bölcsőde bővítésére 1979-ben egy új rész megépítésével került sor,

melynek építési tervét a megyei tanács egészségügyi osztálya is elfogadta, és az új rész, a „B" rész megépítése is megtörtént, amely épület harminc ágyat biztosított. 1979-ben a régi „A" rész felújítására is sor került. Itt a férőhelyek száma is szaporodott és a bölcsődei férőhelyek száma kilencvenötre emelkedett. Ez a fejlesztés a kormány népesedéspolitikai határozatának megfelelt és egyre több kisgyermekes családanya lépett munkába. A gyermekeiket szívesen hozták a bölcsődébe, ahol gondozásuk, nevelésük szakemberek kezébe került. A két épületet zárt folyosó köti össze, ami az új rész kiszolgálását oldotta meg. A bölcsőde jobb tárgyi feltételeinek megteremtésével a személyi állomány 26-ra emelkedett, akiknek munkaköri leírása meghatározott volt: egy vezető gondozónő, tizennégy beosztott gondozónő, egy szakácsnő, két konyhai kisegítő, egy gazdasági adminisztrátor, hét technikai dolgozó.

A két rész kiszolgálása váltott műszakban ezzel a létszámmal volt biztosítva.A gondozónők reggel hatkor kezdenek, és váltott műszakban, az „ölelkezési idő" kihasználásával este 18 óráig dolgoznak. Az ötnapos munkahétre való áttéréssel a munkaidő 44 perccel meghosszabbodott: a hat órakor munkába állók tizennégy óra negyvenöt perckor, a kilenc óra tizenöt perckor kezdők tizennyolc órakor távoznak el a bölcsődéből. A bölcsődében három foglalkoztató van. A gyermekekre csoportonként két-két gondozónő ügyel, és kötelességük a gyermekek szellemi és testi fejlődésének elősegítése, a higiene teljes betartása. A gyermekkel kapcsolatos feljegyzéseket: a törzslapot, a fejlődési naplót is ők vezetik. A szülőkkel a bölcsőde házi- és napirendjét idejében megbeszélik, és felhívják figyelmüket annak betartására. A gyermekek részére szolgál a szoktatási idő, amikor a gyermek még csak egy-két órát tartózkodik a bölcsődében, ismerkedve gondozónőjével és a környezettel. A szoktatás országosan ismert és jónak minősített eljárás.

A konyha, a mosókonyha modern gépekkel van felszerelve.Az étlapot előre elkészítik. Összeállításában a szakácsnőn kívül a bölcsőde vezetője és orvosa is részt vesz. Az ételmintákat negyvennyolc órára jégszekrényben tartják, ezeket a megyei Köjál ellenőrzi. A bölcsődét a városi és a megyei vezető védőnők, és a községi tanács is látogatja. Az intézet orvosa az alapítástól kezdve Hanzély Ferenc dr. községi orvos volt, aki a csecsemőtanácsadásokat is vezette nyugdíjba vonulásáig, 1970-ig. Ezután Békésről a gyermekszakorvos látta el a bölcsődét a tanácsadások mellett. 1972 novemberétől a községünkben letelepedett járási gyermekszakorvos, Pálmai Éva dr. volt a bölcsőde orvosa 1978-ig, amikor Tarcsára ment el körzeti orvosnak. Ezután Békéscsabáról járt át a csecsemőtanácsadások végzésére és a bölcsőde ellátására Zsigmond Endre dr. gyermekgyógyász. 1979. december 1-től a bölcsőde orvosa Bacsó Lajos dr., aki 1983. január 1-jétől már szakorvosság birtokában látja el orvosi teendőit a bölcsődében és a tanácsadásokon.

A személyzet munkavédelmi oktatója Hajkó János a községi tanácstól. A balesetek megelőzését szolgálja a csúszásmentes kövezet, a kötelező munkacipő, a mosó- és vasalóhelyiségekben gumiszőnyeg és védőkesztyű használata. A bölcsődét patronáló gazdasági egységek: a Cipész KTSZ, a Faipa-

ri KTSZ, az állami gazdaság blankai üzemegysége és a Szőnyegszövő HISZ Zrínyi Ilona szocialista brigádja. Évente az intézet dolgozói végzik el a bölcsőde mellékhelyiségeinek meszelését társadalmi munkában.

A bölcsőde ágykihasználása a szülések számának fogyása és a „gyes" igénybevételével fokozatosan csökkent: 1980-ban: 90%, 1981-ben: 85%, 1982-ben: 85%, 1983-ban: 67%. 1985-ben kiiktatták a tizennyolc olajkályhát és az energiatakarékosság miatt központi fűtésre tértek át. A községi tanács hozzájárulásával évente 2—3 gondozónő részére havi egy alkalommal mód van a bölcsődei nevelés és gondozás fejlesztésére, amelybe az ének és zene is beletartozik. Az oktatást szakemberek végzik Budapesten. Az ott szervezett nevelési ismereteket a gondozónők itthon hasznosítják.

A coli dyspepszia kiküszöbölésére a felveendő gyermekek és alkalmazottak kötelező székletvizsgálaton esnek át. Járványveszély esetén zárlatot rendel el a vezető orvos.

A TÁRSADALMI ÉTKEZTETÉS

A társadalmi étkeztetés községünkben egy képviselőtestületi határozattal 1946-ban vette kezdetét, a magyar és a tótvégesi óvodákban.

A napközi konyhája a mai Kossuth téri szövetkezeti ház helyén lévő Kurtág házban működött legelőször, majd a fejlődés során a Petőfi út 9. sz. alá került, ahonnan mai helyére, a Deák Ferenc utcában egy volt volksbundos házba települt. A konyha gazdája kezdetben a község volt, jelenleg pedig a 2. sz. iskola üzemeltetésében működik.

Naponta 980 főt lát el. Ebédlője hatvanszemélyes. Itt étkeznek a 2. sz. általános iskola nevelői, tanulói és a nyugdíjas nevelők. Az étkezők száma 270. A napközi konyhája minden vonatkozásban szűknek mondható. Személyzete három szakácsból és tíz konyhai kisegítőből áll. Az ételek kihordását két sofőr két mikrobusszal végzi. Az óvodások és az iskolások tízórait, ebédet és uzsonnát kapnak. A személyzet egyik vezetője az egészségügyi szakácsdolgozók továbbképző intézetének egyéves tanfolyamát végezte. Hetente egyszer járt fel Budapestre, és kereskedelmi középiskolai bizonyítványa van.

Az 1. sz. iskola ebédlője az úttörőházban van, ahol 270 nevelő és tanuló étkezik. A gimnázium ebédlőjében most (1985) 30 tanuló étkezik. A napközi 980 személyt ellátó konyhája és ebédlője korszerűsítése a VII. ötéves tervben időszerű. (Új épület valahol a község közepén, gázfűtéssel, valamint az Orvostovábbképző Intézet négyéves főiskoláját elvégzett diétásdirektrisz alkalmazása. Az anyagkiszabás, valamint a fehérjék, a zsírok, a szénhidrátok változatos összeállításával a takarékosság is jobban érvényesülne, az ételek ízletesebbek és változatosabbak lennének.)

A legrégibb közétkeztetés a PATEX helyi gyárában folyik. A vállalat dolgozói közül 250—350-en étkeznek itt, de innen hordja az ételeket a Volán, a MÁV és a két téglagyár is, mintegy 100—200 személynek. A konyhában egy szakács, egy konyhavezető és hat kisegítő dolgozik.

A mai Szabadság Szállót mint községi vendégfogadót, Wagner József mezőberényi építész építette 29 980 forintért 2000 Ft óvadék mellett. Az épületet 1887. december 30-án vették használatba. A bérlő Hoffer Adolf volt, a megnyitó vacsorán ki-ki a saját költségén étkezett. A nagy éttermen kívül — amit az utóbbi időben alakítottak ki ünnepségekre, vacsorákra, bálokra és egyéb ünnepi összejövetelekre — műkedvelő előadásokra, ván-

dor színtársulatok szereplésére is szolgált a mai moziterem. A község által épített szállodát jelenleg az áfész bérli, s tart fenn 650 fő számára főző gáztüzelésű konyhát, amelyben két szakmunkás szakács, két szakácsipari tanuló és hat konyhai kisegítő dolgozik. Itt étkezik az áfész 30—40, a Faipari Ktsz 100, a Műszaki Ktsz 70, a Szőnyegszövő HISZ 70, a szociális otthon 57, a tanács 50, a Textilipari Ktsz 30, a posta 15, az OTP 4 dolgozója. (1985-ös adat.)

A Mezőgép helyi gyárának konyhája jelenleg 70 embert étkeztet 200 személyes éttermében. Egy időben itt főztek a Műszaki Ktsz, a tanács, a Petőfi Tsz és a vízügyesek részére is. Ekkor 250 körüli volt az itt étkezők száma.

Az Öregek Napközi Otthonában, amely 1969-ben kezdte meg működését, nemcsak ebédet, hanem uzsonnát is adnak az idős embereknek.

A közületi konyhák folyamatos egészségügyi felügyelet alatt állnak, s további fejlesztésüket tervezik.

A GYÓGYSZERTÁRAK

Az első mezőberényi gyógyszertár felállítására Békés vármegye közgyűlése 1830-ban adott engedélyt Kosztyik Ferenc gyógyszerésznek. Ez a gyógyszertár az „Isteni Gondviseléshez" nevet viselte. Reáljogú volt. Ez azt jelentette, hogy a tulajdonosa bárki lehetett, de vezetését csak okleveles gyógyszerész végezhette. Utolsó tulajdonosa a szlovák—magyar lakosságcsere során ide települt Kovách Tihamér gyógyszerész volt. Az ő patikájába Thaller Gyula mezőberényi gyógyszerész költözött. A gyógyszertár az 1984-ben lebontott községi bérház tanácsháza felőli oldalán volt.

A második gyógyszertár alapítására, amely már személyjogú lehetett, 1887-ben Bubrek Ignác, 1889-ben Bányai Imre és Varga Antal gyógyszerészek is kértek engedélyt, de a belügyminiszter a jogot Hacskó Lajos gyógyszerésznek adta. A gyógyszertár az „Oroszlánhoz" nevet vislete, s többször cserélt gazdát. Első helye a IV. kerületben volt, s valakinek a közbenjárására felkerült a községi bérház túlsó sarkára. Az államosítás idején Beretzki Péter gyógyszerész volt a tulajdonosa.

A harmadik, személyjogú gyógyszertárat 1924-ben adta át a népjóléti miniszter Szabó Árpádné Komlódi Zsuzsanna okleveles gyógyszerésznek. A gyógyszertár a „Megváltóhoz" nevet viselte, helye a Deák és a mai Dimitrov utca sarkán volt. Az államosítás idején, 1950. július 28-án szüntették meg. Az „Oroszlán" 1970-ig működött, azután csak a sarki, akkor már 14/16-os gyógyszertár maradt meg négy okleveles gyógyszerésszel és hat asszisztenssel. Ez a gyógyszertár települt át 1983-ban az új egészségházba. Modern, a jelenlegi kívánalmaknak megfelel. Továbbra is négy gyógyszerész és hat asszisztens dolgozik benne. A gyógyszertárnak múzeuma is van, amelynek megvalósításában Nádházi János gyógyszerész tanácstagnak volt jelentős szerepe.

Különben Nádházi János érdemes gyógyszerész tiszteletet és megbecsülést érdemel azért a külön munkájáért, amelyet a népélelmezés szempontjából fontos gombafogyasztás elterjesztése érdekében végez Mezőberényben. Elvégezte a középfokú és a felsőfokú gombaszakértői tanfolyamot, gombaszakellenőri vizsgát tett. Az általa ehetőnek minősített gombát nyugodtan fogyaszthatja bárki.

A patikaberendezés a község helytörténeti múzeumában kapott helyet, és azokból a tölgyfa bútorokból, patikai porcelán- és csiszolt üvegtégelyekből

áll, amelyeket az „Oroszlán" gyógyszertár tulajdonosa vásárolt, benne az oroszlán-emblémákkal. Ragettli János megyei főgyógyszerész javaslatára, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum hozzájárulásával született meg ez a mezőberényi gyógyszertári múzeum, mint a megye legpatinásabb gyógyszertári reliktuma.

A VÖRÖSKERESZT MEZŐBERÉNYBEN

1801. Békés vármegye rendjeinek közgyűlése 666. sz. alatt ezt írta Mezőberénybe a gyulai 1800. július 9-én történt nagy tűzvésszel kapcsolatban: „Isten minden jóval áldja meg kegyelmeteket, berényi elöljárók. A kései maradékoknak indító például szolgáljon az a nyomban, mindjárt jött példás segítségük, amellyel minden élelmekkel és minden egyéb szükségletekkel hathatósan segítettek bennünket." 1838-ban a gyulai kórház, ápolda részére Mezőberény nemes érzésű asszonyai, az általuk készített és ajándékozott kórházi fehérneműket Bonyhay Benjámin községi jegyző által juttatták be a megyei közgyűlés alkalmával Simai Kajetán békéscsabai főszolgabírónak, aki rendeltetési helyére továbbította. 1836-ban a leégett Tótkomlós elöljárósága köszöni meg Mezőberény elöljáróságának azt a segedelmet, amellyel a nagy csapásban megsegítették őket. Ezen kép arra mutat, hogy Mezőberény elöljárósága segítséget nyújtott a Vöröskereszt megléte előtt is a katasztrófa sújtotta helységeknek, a vakok intézetének stb.

A mezőberényi Vereskereszt Egyletről forrásértékű említés 1889-ben kelt, amikor is a saját pénztára javára rendezett táncmulatság 5 Ft-os vigalmi adóját a regálepénztár elengedte. A táncmulatság a községi vendéglő nagytermében történt, röviddel annak felépítése után.

A mezőberényi polgári fiú- és leányiskola 1895-től községi intézményként működött. 1906—1909-ig Szabó Árpád igazgatósága alatt épült fel mint állami polgári fiú- és leányiskola. (Ennek a jogutóda a mai 2. sz. általános iskola a Petőfi utcában.)

A polgári iskola leánytagozatában már az 1900-as évek első évtizedében működött egy ifjúsági Vöröskereszt Györke Lujza tanárnő vezetésével. Műsoros esteken kisebb színdarabokat adtak elő, énekeltek és szavaltak. Az előadást a tornateremben tartották, amely minden alkalommal zsúfolásig telt közönséggel. A bevételt jótékony célra adták. A negyedik osztályos lányok a szegényházi gondozottak részére időnként ebédet rendeztek. A főzéshez a leányok vittek anyagokat, a tanárnő vezetésével a szegényházban főztek. Ők készítettek mindent, ők szolgáltak fel, ebéd után mosogattak, rendbeszedték a konyhát, és illő köszönéssel búcsúztak el a szegényházi öregektől.

A „menhelyes" gyerekek (ma: állami gondozottak) részére, akiknek a száma elérte a kétszázat, a Vöröskereszt az egészségvédelmi kör csoportjával

együtt a községháza dísztermében karácsonyfa-ünnepélyeket rendezett; igazán meglepő volt az a szeretet, amellyel a gyermekeket elhalmozták.

A második világháború után a Vöröskereszt tagjainak a munkáját a népegészségőrök végezték. Amikor a Vöröskereszt 1950-ben újraéledt, a népegészségőrök elvesztették jelentőségüket.

A Vöröskereszt elnöke, mint községi ügyvezető orvos, én voltam, a titkár Tomka Pál nyugalmazott igazgató-tanító. 1954-ben egy szép estét rendeztünk a községi Vöröskereszt keretén belül. A Hunyára kitelepített László Imre már mint deportálásból visszakerült jeles énekes jött el hozzánk dalaival. Vele jött Tölgyesi Júlia énekesnő is. A híres berényi prímás, Rima János és zenekara kísérte őket.

1952-ben a községi orvosi kerületeket négy körzetre osztották fel. Körzetének minden orvos a teljes gazdája volt. A széttagoltság miatt a községi „központi" Vöröskereszt sorvadni kezdett. 1955-ben egy békéscsabai vöröskeresztes megyei gyűlésen, ahol az egészégügyi miniszter, Román József is jelen volt, elmondtam, hogy az egy kézben levő Vöröskereszt vezetése a körzeti orvosi rendszer kialakításával kicsúszott a községi ügyvezető orvosi kezemből. Ezért azt javasoltam, hogy minden körzetnek legyen vöröskeresztes alapszervezete. Javaslatomat elfogadták: a szervezet elnöke a körzeti orvos legyen, aki megszervezi a lakosokból a helybeli Vöröskereszt tisztikarát.

Az én körzetemben, az első kerületben, 1955. április 25-én meg is indult a területi alapszervezet megalakítása. Titkárunk Piltz Andrásné Komlódi Júlia lett, aki nagy körültekintéssel, szívesen végezte a titkári teendőket, és a megyei Vöröskereszt is nagyra értékelte munkáját. Alapszervezetünk 161 taggal alakult meg. Már az alakuló gyűlésen, mint orvos-elnök előadást tartottam a véradásról, annak a gyógyításban egyre fokozódó jelentőségéről. Az előadás után következő hetek hétfői, szerdai, pénteki napjain az előadásokon megjelentek közül sokan mentek be Békéscsabára a vérkonzerváló állomásra vért adni.

A község másik három körzetében is megalakultak az alapszervezetek, de dr. Hanzély Ferenc, volt községi orvos mellett (aki községi orvosi tanfolyamot végzett) tudott a Vöröskereszt igazán felnőni. Dr. Braun József és dr. Kovács Mihály kollégák nem végeztek községi orvosi tanfolyamot, nem szokták meg azt a körültekintő munkát, amely a községi orvosra a Johan Béla államtitkársága alatt várt. Az OTI vonalán működtek, ahol megelőzés nem volt, csak gyógyítottak, és a gyógyítottak száma után fizették meg őket.

A Vöröskereszt mind a négy körzetében (az egyikben több, a másikban kevesebb) mentőládát helyeztünk el, amelyeket a kezelő vöröskeresztes tag baleseteknél a hozzáfordulóknak a rendelkezésére bocsátott.A Vöröskereszt tagjai az 1957. évi ernyőfényképezéskor nagy segítségünkre voltak a tüdőszűrésre jövők adatlapjainak vezetésében, az emberek irányításában, valamint az idősebbek ruháinak lesegítésében, illetve a felöltözésükben. A Vöröskereszt állománya egységes, szellemében töretlen maradt az 1956-os

események során is: az egészségügyi és népjóléti bizottságban, mint aktívák jól kiegészítették munkánkat.

1960-ban Komlódi Júlia lemondott a titkárságról. Helyette Bacsó Irma általános iskolai tanárnőt választottuk meg. Melléállott Balogh Ilona tanártársa is. Tulajdonképpen közösen szervezték az I. kerületi Vöröskereszt tagjait.

1960-ban a megye a „Tiszta udvar, rendes ház" mozgalom keretében három díjat tűzött ki, amelynek a harmadik díját, mint nagyközség, Mezőberény nyerte el. Az összeget a világítás nélküli „Párizs" villamosítására fordítottuk, mert az itt lakó emberek is nagyon szépen kivették részüket a vöröskeresztes munkából.

1962-ben már kétszáz véradónk volt, és az I. körzetben annyi, mint a másik három körzetben együtt.

A négy Vöröskereszt-alapszervezetnek az egészségügyi népjóléti bizottságban volt egy csúcstitkára, és így a tanács felől is megkaptak minden olyan utasítást, ami akkor még éppen esedékes volt községünkben. A vöröskeresztesek működése után a környezetben nagy tisztaság támadt. A kút körüli tócsákat betömték. Az évtizedek óta ki nem takarított tyúk- és disznóólakat lepókhálózták, kimeszelték, nem is beszélve az istállók rendbehozásáról, a trágya idejében való kihordásáról. A házak előtt a kocsiút közepéig gereblyéztek, sokan igénytelen virágokat is ültettek a házuk elé: mint petúnia, viola, törökszegfű, bazsarózsa, rózsa.

1956 után megváltozott lakosságunk magatartása. Az 1950-es évek első felében a Szabadság útjára elültetett 260 babarózsát egy év alatt eltüntették. Nyoma sem maradt. 1956-tól a lakosság a reá váró feladatokat, így a háza előtti területet is magáénak érezte és törődött vele.

Az első kerületi Vöröskereszt tagjainak száma Bacsó Irma és Balogh Ilona tanárnők munkája nyomán háromszázhatvanhatra szaporodott fel, ami országos sikert jelentett nemcsak a létszámban, de a tagság munkájában is. A Vöröskereszt Bacsó Irmát repülőgéppel kétheti tengerparti üdülésre küldte ki Mamaiába, engem pedig a Magyar Vöröskereszt főtitkára, Rostás István dr. személyesen keresett fel, és köszönte meg a munkát, amelyet a véradástól az ernyőfényképezésen át egymás segítéséig a Vöröskereszt tagjai végeztek. 1958-ban a Vöröskereszt Kiváló Dolgozója jelvényét Békéscsabán az egészségügyi miniszter jelenlétében adták át részemre is.

1965. augusztus 20-án az első kerületi Vöröskereszt dr. Lux Jakab volt községi orvos emlékére rusiczai márványból készült emléktáblát leplezett le a mai posta épületén, amely egykor Lux dr. háza volt. A tábla elhelyezésére a Szegedi Postaigazgatóság és a járás illetékes csoportja is megadta az engedélyt, és nem volt akadálya, hogy Szent István király napján, az Alkotmány ünnepén el is helyezzük. Az emléktáblán a következő feliratot olvashatja az előtte megálló:

„dr. Lux Jakabnak
az 1848—49-es szabadságharc orvosfőhadnagyának, mezőberényi községi orvosnak, a Békés megyei Orvos-Gyógyszerész egylet első elnökének állíttatta a mezőberényi I. kerületi vöröskereszt.
Dr. Lux Jakab 1822—1876."

Az ünnepélyen és az azt követő fogadáson megjelentek Lux unokái, dédunokái. Közöttük volt dr. Lux Ervin nyugdíjas főorvos, aki rövid ideig Békés vármegye tisztifőorvosa is volt, de innen elment Szombathelyre városi főorvosnak.

1964-ben a véradás területén értek el sikereket a mezőberényi vöröskeresztesek. 240 véradó 77 és fél liter vért adott.

1965-től a mezőberényi Vöröskereszt minden házasságkötésnél az anyakönyvvezető útján a vele született fejlődési rendellenességek megakadályozására az alábbi szövegű eligazítást adta kézbe:

„Kedves Házastársak!

A vele született fejlődési rendellenességek előidézésében mai tudásunk szerint a lázas megbetegedéseknek, a gyógyszerek bizonyos fajtáinak, és a röntgensugaraknak van a dohányzás mellett nagy szerepük. Ezek tudatában születendő gyermekeik egészsége megvédése érdekében felhívjuk figyelmüket már most arra, hogy különösen a teherbeesés utáni 52 napon belül óvakodjon a terhes anya a lázas, fertőző megbetegedések megkapásától olyan formán, hogy kerüli a náthás, beteg embereket. Nem jár zsúfolt összejövetelekre, az évszakok időjárásának megfelelően öltözködik, nem dohányzik, és mértékletesen él. Gyógyszert orvosi rendelés nélkül nem szed. Vizsgáló orvosának a terhességet megmondja, nehogy véletlenül röntgenvizsgálatra vagy más, terhességének ártalmára lévő kezelésre kerüljön sor. Különösen azt ajánljuk, hogy vérzése elmaradása után haladéktalanul keresse fel a terhestanácsadást, hol utóda és saját maga egészségének megvédése érdekében mindent megtesznek. Mulasztása jóvátehetetlen következményekkel jár, és erre a tudomány mai állását tolmácsolva bátrak vagyunk szíves figyelmüket idejében felhívni.
Mezőberény, 1965.

Boldog házaséletet kíván
a Mezőberényi Vöröskereszt."

A mezőberényi vöröskeresztesek életében 1965 után némi visszaesés következett be, és a szervezet csak 1977-re fejlődött föl újra, amikor az elgyengült körzeti alapszervezetek mellett az üzemek, a vállalatok, a termelőszövetkezetek saját alapszerveiben vált intenzívebbé a vöröskeresztes munka. A két termelőszövetkezet: az Aranykalász és a Petőfi mellett még tizenhét alapszervezetben működik a Vöröskereszt. 1976-ban például a kiszállásos véradásban 142 liter vérből 72 litert az Aranykalász Termelőszövetkezet tagjai adtak, ami tiszteletre és megbecsülésre méltó teljesítmény.

Ebben nagy szerepe volt az igen régi vöröskeresztes titkárnőnek, Szicsek Józsefnénak, Hentz Teréz nyugalmazott tanárnőnek, a községi citerazenekarnak: Szabó Antalnak és feleségének. Természetesen dr. Kovács József vöröskeresztes elnök munkája is segítette az eredmények elérését.

Jelentős szerepet vállal napjainkban a Vöröskereszt községünk idős, gondozásra szoruló lakosainak felkutatásában. A munka eredményét a község szociálpolitikai bizottságának jelentik, amely intézkedik a szociális gondozónőn keresztül.

1981-ben, a Vöröskereszt alapításának 150 éves évfordulóján, az új művelődési központ vöröskeresztesekkel zsúfolásig megtelt színháztermében volt a megemlékező gyűlés. A programok után szót kértem én az öreg, és némi visszapillantást tettem a mezőberényi Vöröskereszt múltjára mint annak talán legöregebb élő tagja. Kiemeltem, hogy 1941 őszén egy hónap leforgása alatt községünk lakossága 40 000 pengőt adott egy százhúsz ágyas vöröskeresztes kórház teljes felszerelésére, amelynek községi viszonylatban igen nagy szerepe lett volna a háború után. Ez volt nekem a titkos vágyam. A százhúsz ágyon kívül a matracok, gyapjútakarók, a lepedők, a párnák, a párnahuzatok, törölközők, konyharuhák, teljes műtőfelszerelés, borszeszsterilizátorok, és még sok egyéb. Sajnos, ebből a mi vöröskeresztes kórházunkból csinálta a hadvezetés a 295-ös számú vöröskeresztes kórházat és nyugatra vitték. Az amerikai zónában 1945 nyarán Münchenben a Reichmann laktanyában még működött. A kórház visszahozatalára minden lehetőséget megpróbáltunk, de nem került be a magyar javakat visszaszolgáltató bizottság aktáiba.

A Vöröskereszt legfőbb feladata napjainkban a véradás szervezése. Nyilvántartott véradóink száma: ötszáznegyven (1985). A megyében a község két termelőszövetkezete évek óta az élen jár a véradásban. Ők évi három alkalommal adnak vért, az üzemek és vállalatok két alkalommal. Elmondhatjuk, hogy a Vöröskereszt működésében haladás történt, de még mindig sok tennivaló van, gondolok itt többek között a lakóházak és környezetük rendbentartására, a szemetelés elleni küzdelemre.

EPIZÓDOK, MOZAIKOK ÉLETEMBŐL: BARÁTOKRÓL, BETEGEKRŐL, ORVOSOKRÓL

1961-ben dr. Irányi István gimnáziumi tanár, Petőfi-kutató egy emlékoszlop felállítását kezdeményezte, szervezte és kiviteleztette, zömmel a saját költségén, a mostani állami vashíd bal oldalán, a Kettős-Körös gátján, ahonnan — kutatásai alapján — Petőfi Sándor és családja Csipkár Pál fuvaros háromlovas batárjában Erdélybe indult 1849-ben, hogy Bem seregébe eljusson. Az emlékoszlop leleplezése alkalmával a beszédet Dienes András hadmérnök, Petőfi-kutató író tartotta, aki a házunknál volt elszállásolva. Ennek kapcsán egy Petőfi útját követő könyvét, a Mezőberénytől a segesvári csatáig szólót, feleségemnek ajándékozta. A könyv borítóján a fiatal és a vándorló Petőfi Kisfaludy-Stróbl Zsigmond által készített szobrának képe volt. Petőfi fiatalosan, csizmában, fején kucsma, kezében a botja mellett egy tarisznyában pogácsának vélhető tartalom.

Községünk szobor híján volt, ezért megkérdeztem Dienest, és egy Pesten lakó barátomat, aki jó viszonyban volt a szobrászművésszel: községünk számára elkészítené-e, és mennyiért Kisfaludy-Stróbl a 180 cm magas szobrot? A műalkotás alumíniumból, bronz bevonattal 90 ezer forintba került volna. A művész vállalta, a felállítást a községi tanács is megszavazta. A szobrász — mivel köztéri szoborhoz a Művelődési Minisztérium engedélye is kellett —, amikor Ilku Pál miniszter egy alkalommal a műtermében járt, megmutatta neki a „Petőfi"-szobrot, és Ilku Pál a javaslatát aláírta.

A baj a Képzőművészeti Alappal kezdődött, amellyel Kisfaludy-Stróbl nem volt jó viszonyban. Az Alap emberei értesítés nélkül, egy novemberi sáros napon érkeztek, amikor a háromemeletes szolgáltatóház építése miatt tele volt a főtér építőanyaggal. Se Siklósi Ferenc tanácselnököt, se engemet nem találtak. Az elnökhelyettes nem sokat tudott az ügyről, megmutatott minden teret, de az Alap emberei egyiket sem találták alkalmasnak a szobor elhelyezésére. Kisfaludy-Stróbl nekem írt levelében arra kért, hogy írjam meg, ki fúrta meg az ügyet. Azt válaszoltam, amit az elnökhelyettestől megtudtam, mire a művész szülővárosának, Zalaegerszegnek ajándékozta az alkotást. Ez már a hatvanas évek végén volt.

*

1937-ben még voltak vérbajosok, vagy a betegség következményeivel küzdők. (Vérbaj okozta elmezavar, hátgerincsorvadás.) Két ilyen emberrel akadtam össze, elmondom találkozásunkat.

1937 nyarán egy délelőtti rendelés után készültem a fekvőbetegeimhez, amikor bejött a rendelőmbe egy feltűrt ingujjú, felborzolt hajú, középkorú férfi, szitkozódások közepette nekem esik, rángatja a kabátom, veri a vállamat. Szeszszagot nem éreztem, ezért serdüléses elmezavarra gondoltam. Igyekeztem az íróasztalom és a fal között felvenni a telefonkagylót, ami sikerült, és a csendőrségtől egy járőrt kértem, amely hamarosan meg is jött. Ők már ismerték az asztalosmestert, aki paralyzis progressiva miatt többször volt már elmeosztályon. Most is oda küldtem, ahol sokkolták, és azután nem volt vele baj.

A másik eset 1948-ban történt. Iskolafogászatot tartottam a rendelőmben, ahol csak az első osztályosokat tudtam fogadni. Egy öreg tanító és négy gyerek volt a rendelőben, a többiek a várószobában. Bejött egy nagydarab ember, akinek a feleségét gyermekágyi emlőgyulladással küldtem be az egyik sebészeti osztályra. Kifejlődött, kisalmányi tályogot kellett megnyitni. Ezt a műtétet magam szoktam elvégezni cloraethyl bódításban, de akkor utókezelést vállalni nem tudtam, ezért küldtem kórházba, ahol egy fiatal orvos megijesztette a férfit, hogy későn hozták be a feleségét. Mindenesetre valami nyugtalanítót mondott a férjnek, mert azzal jött a rendelőmbe, hogy ha meghal a felesége, engem agyonüt. Pillanatok alatt eszembe jutott, hogy ezt az embert legénykorában vérbajjal kezeltem, s hátha paralytikus elmezavarban van. Elővettem a legnehezebb szülészeti műszeremet, a ma már nem használatos akranioklasztot, és ezzel a kezemben elmondtam neki, hogy a tályognyitás nem halálos, legyen nyugodt, a feleségének nem lesz semmi baja. A tanító is beleszólt, hogy ő még sohasem hallotta, hogy valakinek a halálát emlőgyulladás okozta. A végén megnyugodva ment el ez az agyonütéssel fenyegető apa.

*

A negyvenes évek vége felé történt, hogy egy negyvennégy éves asszony vérzési zavarai és a vizsgálat arra utalt, hogy méhen kívüli terhessége van. Azonnal nőgyógyászati osztályra küldtem, ahol a méhkaparás anyaga nem mutatott terhességre utaló kórszövettani elváltozást, és megnyugodva hazaküldték. Nem voltam itthon, ezért a megyei onkológiai gondozóba ment, ahonnan a megyei kórház nőgyógyászati osztályára küldték petefészekdaganattal. Megoperálták, és a műtét utáni napon az osztályvezető a viziten azt mondta neki, hogy nem daganata, hanem méhen kívüli terhessége volt. Kérem — felelte az asszony —, három héttel ezelőtt engem méhen kívüli terhességgel küldött a kórházba Bak doktor.

Az én fiatalságomban szinte minden hétre esett egy-egy műtét, amikor méhen kívüli terhességgel operáltunk. A kürtáttörés és a kürti ún. tubaris abortus váltották egymást. Ez az általam említett eset is tubaris abortus volt.

*

Néhány évvel ezelőtt egy tanárnő jött hozzám az esti órákban, akinek hátrahajlott méhét két héttel azelőtt ki kellett emelnem a kismedencéből. Most a jobb alhasa fájdogált három nap óta, és a hőmérséklete 37,5 °C. A terhességével semmi baj nincs, de a vakbéltáj nyomásra érzékeny. Félheveny vakbélgyulladással a sebészeti osztályra küldtem, de a sebészek nem fogadták el a diagnózisomat, a nőgyógyászatra küldték át, ahol observalis után altatásban vizsgálták meg, majd áthívatták a sebészeket, hogy nem nőgyógyászati elváltozás, hanem csak vakbélgyulladás a diagnózis. A műtétnél a hüvelykujj vastagságú féregnyúlvány a gyulladás jelét mutatta, s a terhesség is megmaradt.

*

Kocsmai italozás közben egy brigádvezető úgy vágta orrba ököllel a tsz kocsisát, hogy eltörött az orrcsontja, ezért fül-orr-gége osztályra küldtem. A volt brigádvezető azóta nem köszön, felvitte az isten a dolgát, de ha egy történet lényegében igaz, akkor azt a beteg kárára nem másíthatjuk meg, nem foszthatjuk meg józan ésszel a szakorvosi ellátástól.

*

Még a háború előtt egy először szülő asszony méhe téraránytalanság miatt három fájást keltő injectio helytelen alkalmazása miatt megrepedt. (Különben is annak megállapítása, hogy ez a szövődmény a szülésnél elkerülhető lett volna-e, az igazságügyi orvostannak a legnehezebb feladata.) A kolléga autóval volt ott, de a méhrepedéses anyát nem vette fel és vitte be a kórházi osztályra, hanem konzíliumba egy általános gyakorlattal rendelkező kollégát hívott. A kórház jelentette a méhrepedéses halált. Az őrsparancsnok hozzám jött; úgy igyekeztem vele beszélni, ahogy kollégiálisan szükségesnek tartottam. A kolléga sohase tudta meg, hogy a csendőrség engem alkalmazott szakértőnek.

*

Az ötvenes évek elején, egy őszi kora reggelen fél hatkor kerestek, hogy menjek át a rendőrségre. A rendőrség orvosa én voltam, megszoktam, hogy rendkívüli időben is hívtak. Ahogy bemegyek az őrsparancsnok szobájába, ott találok egy civilt, aki a köszönésemet sem fogadva azzal kezdte, hogy „hogy is voltak L.-né vetélései"? Mondom neki, hogy haza kell mennem az abortusnaplóért, mert csak abból tudom megmondani. Az ominózus vetélések pontosan benne voltak a naplóban, de amikor visszajöttem, láttam, hogy gyülekeznek mások is. Az első vetéléskor tanácsülés volt, amelyeket akkor az esti órákban tartottunk. A feleségem telefonon hívott haza, hogy a Hosszútelki Állami Gazdaságból lovas kocsin hoztak haza egy vérző asszonyt. Azonnal hazamentem. Befelé menet láttam, hogy végig elcsorgott vér vezet be a rendelőmbe, ahol a beteg már a vizsgálóasztalon fekszik, és

csurog a vér a hüvely elé tett törölközőből. Azonnal neomagnolos kenőcsös kézmosás, és az alvadt vérek között megtaláltam egy 3—4 hónap közötti magzatot. Méhösszehúzót adtam, a műszereimre alkoholt öntöttem, kiégettem, neomagnolos tablettás vízben fertőtlenítettem. A feleségem, meg a beteget kísérő asszony segítségével kiürítettem a méhet, és a vérzés megszűnt. A feleségem egy liter meleg teát hozott, a beteg lassan megitta. Közben lemosták, egy meleg alsónadrágot adtak rá, betakarták. Mivel visszamentek a kilenc kilométerre levő tanyára, hőemelkedése miatt ultraseptil tablettát, valamint méhösszehúzó cseppet írtam fel neki. Mivel én nem voltam OTI-orvos, csak magánreceptre írhattam fel a gyógyszereket. (A gyógyszer számlájának a 15%-át kellett volna OTI-receptre kifizetni, de arra sem lett volna pénzük, az államosított patika pedig hitelbe nem adott.) A feleségem negyven forintot nyújtott át, hogy a gyógyszereket meg tudják venni, amelyek életmentőek voltak. Míg ez történt, az abortusnaplómban megírtam az eseményeket.

A fiatal, 24 éves asszony második vetélése ezután egy évnyire történt. Akkor is késő este érkeztek lovas kocsival, mert csak munka után kaptak kocsit az állami gazdaságtól, és míg a kilenc kilométert megtették, jól rájuk esteledett. Ekkor egy vöröskeresztes előadásról hívott haza a 2. sz. iskolából a feleségem. A beteg a vizsgálóasztalon feküdt betakarva. Már a vizsgálatnál tele volt a hüvely darabos vérrel, és ott találtam egy mályvagyökeret is, de erről nem szóltam se a feleségemnek, se a beteget kísérő asszonynak. A műtét befejezése után nem engedtem haza, hanem befektettem a szülőotthonba. A napló birtokában tudtam mindenről, s közben az egyik bejövő rendőr megszólításából jöttem rá, hogy ez a civil a járási ügyész, aki arra kért, hogy kérjek a szülőotthonból egy kórlapmásolatot. A szülőotthont azonnal felhívtam, és az ügyeletes szülésznőt kértem, hogy az ekkor és ekkor beküldött L.-né kórlapjáról készítsen másolatot és hozzák be a rendőrségre. Ezután jött a nehéz kérdés: kik hozták be a vetélő nőt. Én erre azt válaszoltam, hogy én orvos vagyok és nem nyomozó, nem mentem ki megizzadva még a kocsisokhoz se. Ugyanis, amint már láttam a visszajövetelemkor, berendelte és kint várták azok, akiket ki akart hallgatni. Ezután azt kérdezte az ügyész, mit fizettettem velük? „Ügyész úr — mondtam —, más huszonnégy éves korában férjhez sem megy, ennek az állami gazdasági dolgozó asszonynak pedig már öt gyermeke van. Mit gondol, van-e ezeknek a férj fizetéséből elég kenyerük? A feleségem segítette ki, amit már említettem. Részemre az volt a fontos, hogy ezt az ötgyermekes anyát az elvérzéstől megmentsem, és minél hamarabb befejezzem a műtétet. Ez meg is történt mind a két esetben. Mikor elmentek, a feleségem kezdhette a vér felmosását a rendelővárótól az utcai járdáig." Ebben az időben még a tökéletlen vetéléseket a rendelőmben fejeztem be, és nem küldözgettem kórházba a betegeket. A legtöbbször az esti vagy az éjszakai órákban fejeztem be a tanyavilágból vagy a környező községekből behozott asszonyok tökéletlen vetélését. Néha csak pizsamában voltam, dolgoztam a sürgősség miatt.

A Ratkó Anna egészségügyi minisztersége idején a hozzám jött tökéletlen

vetélőket a kocsin fekve hagytuk, vagy bent lefektettük, mert még a szülőotthonban sem volt szabad a vetéléseket befejezni. A megállapított terhességeket pedig be kellett jelenteni a megyei egészségügyi osztálynak.

Visszatérve az ügyészi érdeklődésre: azt is kérdezte, miként indultak meg ezek az abortuszok? Kérdezze meg, ügyész úr, az asszonyt és a berendelteket, hátha azok meg tudják mondani. Jó volt, hogy akkor a mályvagyökérről nem szóltam semmit az abortus befejezésekor. Azon az autóbuszon, amelyen Békésről kora reggel kijött az ügyész, jött egy berényi ismerősöm, akivel beszélgetve elmondta, hogy Berényből egy orvost hoznak a „dutyiba". Az ötgyermekes anyát a szomszédasszonya, akivel összeveszett, feljelentette, és ezzel indult meg az ellenem irányuló „közjáték". Dél felé az ügyész előtt világos lett az egész, és amikor vissza kellett mennem, már ő köszönt, nyújtott kezet. Csak annyit jegyeztem meg neki: hogy ha én abortuszt akartam volna csinálni, akkor vállaltam volna legálisan a szülőotthonban a művi vetéléseket, de mivel mellékfoglalkozásban vezettem a tizenegy ágyas szülőotthont, ki tudtam térni, jóllehet az abortuszokban „volt pénz", és nem a szülésekben. Megcsinálták, illetve elvégezték évente a „rám eső" sok abortuszt mások.

*

Megírom egy régen meghalt kolléga eseteit annak igazolására, hogy aki belemerült a művi abortuszok illegális végzésébe, az este sohasem tudta nyugodtan lehajtani a fejét. Az illető kolléga az evangélikus teológiát is elvégezte, és azután lett orvos. Mint görögöt, latint sokat tanult ember, sokszor használta ezen nyelvek szavait. Az időt „lusztrumok"-ban — ami öt évet jelentett — számította.

Még a húszas években került állomáshelyére és ott egy helybeli leányt vett feleségül, de gyermekük nem volt. Mint magánorvos, teljesen rávetette magát a magzatelhajtásra. Eljárása egyedül a burokrepesztésből állott, amely után a vetélés vagy befejeződött spontán, vagy mi, szakemberek fejeztük be. A rendelője lefüggönyözött, sötétes volt még ragyogó napsugárzásban is, az íróasztalán egy feszület, egy emberi koponya és egy pisztoly. Amikor látogatást tettem nála, megborzongtam. A falak körös-körül könyvszekrényekkel, itt-ott a plafonig telve. Volt egy sezlon, azt hiszem ez volt a vizsgálóasztala is, erre fektette az asszonyokat és rézpálcikáival repesztette meg a burkot. A tiltott műtéteket a hajnali órákban csinálgatta. A környék minden hozzá forduló asszonyánál elvégezte a burokrepesztést; nekem azt mondta, ellenállhatatlan érzése támadt erre a munkára. A bajból a háború előtt sikerült neki kiúsznia. Egyszer egy héthónapos terhes asszonynak, akinek csak egy gyermeke volt, burkot repesztett. Az asszony kórházba került. Minden bizonnyal a kórház jelentése alapján nyomozott a csendőrség, és velem is konzultált az őrsparancsnok. A háború alatt és után egy ideig még nagyban dolgozott, és csak Ratkó Anna minisztersége alatt került bajba. Egy leány öt-hat hónap közötti terhessége a burokre-

pesztés után megszűnt, és a magzatot a lepénnyel együtt a kemencében elégették. Ennek a leánynak a nagyapja látta ezt a dolgot, tudott róla. Az öregember valami érelmeszesedéses agyi zavarral küzdött, és az egyik állami gazdaságból két fejőstehenet elvezetett az udvarukba. Két tehenet nem lehet elrejteni, megtalálták nála. Az öreg azt hitte, hogy a leány jelentette fel őt, ezért a nyomozóknak elmondta a magzatégetés történetét. Az orvos kollégát, miután bizonyítást nyert a szerepe a magzatelhajtásban, másfél évre elítélték. Mikor hazakerült, figyelmeztettem rá, hogy hagyja abba ezt a tevékenységet. Ígérte, de nem tartotta be. Új módot eszelt ki. Egy idősebb leányismerősénél egy szobát rendezett be, és ott folytatta a burokrepesztéseket. Egy asszonynak a személyi igazolványát ezerötszáz forint ellenében visszatartotta. Az asszonynak szüksége volt a személyi igazolványára, és megmondta, hogy kinél, hol van, és hogy kaphatja vissza. Itt is közrejátszott egy szomszédasszony. A nyomozók megtalálták a házat, a szobában a személyi igazolványon kívül a rézszárakat, fecskendőt, gumilepedőket. Újból rábizonyították és újból elítélték. A büntetés letöltése előtti napon morphiummal megmérgezte magát és meghalt. Hogy ezt a könnyű pénzszerzést nem tudta abbahagyni, életével fizetett, pedig már — ahogy elmondta —, olyanokat is csináltak vele, hogy amikor befejeződött egy-egy abortusz, és talán ő maga már el is felejtette, a férfiak felkeresték és visszakérték a kifizetett kétezer forintokat. A paporvos kollégának — mint említettem — gyermeke nem volt, és a családi élet melegét nem érezhette soha.

*

A háború előtti időkből a többi között megemlítem azt, hogy az 1921. LIII. tc., a leventetörvény értelmében a kultuszminiszter rendeletére a képviselőtestületnek testnevelési bizottságot kellett alakítania, és a község által már az Atlétikai Clubnak és a Törekvés Sportegyesületnek használatára adott tízezer négyszögöles sportpályát a leventék kapták meg, amit a sportegyesületek továbbra is használhattak.

„A levente intézményt" a gazdák és mezőgazdasági munkások érdekei ellen lévőnek tartották, szívesebben adták volna pár hónapra katonának fiaikat, semhogy vasárnaponként leventeoktatásban részesítették őket. Szabó Árpád képviselőtestületi tag a testi és szellemi nevelőhatásáról beszélt, „a levente intézménynek és mivel a törvény ellen állást foglalni nem lehet, a törvény végrehajtása során a helyi viszonyoknak megfelelő enyhítéseket el lehet érni". (Képviselőtestületi jegyzőkönyvek, 1926.) Én magam nem értettem ezt a magatartását az embereknek. Hozok is egy példát: Apa jön a fiával a rendelőmbe, hogy mentsem fel a gyereket a vasárnapi leventefoglalkozás alól. Az íróasztalom előtti székre ültettem az apát, a fiú meg félrecsapott sapkával, zsebredugott kézzel állt. Egy ideig néztem ezt a fiút, majd felálltam, lesodortam a sapkát a fejéről, és a két kezét kivettem a nadrágzsebéből. Az apja csak most figyelt erre a neveletlenségre, két pofont

lekent a fiának, hogy ennek a fiúnak szüksége van a nevelésre, csak járjon a leventefoglalkozásokra, mert igazán ráfér.

Tavasztól őszig jómagam is kimentem vasárnaponként a sportpályára előadásokat tartani, és bizony hálásak voltak a fiúk. Talán a minden vasárnap délelőtt lehetett az elviselhetetlen? A leventezenekar különben egy nyugdíjas katonakarmester vezetésével dicséretes és szép szereplője volt egy-egy ünnepélynek.

*

Az idejövetelem első évében a kereki állami iskolát látogattam meg. A tanító (nagy családú ember) papucsban tanított. Ahogy sétálok a padok között, egy ötödik osztályos fiú füzetébe beleolvasok. Rákóczi Ferenc meneküléséről írt, és az áruló Longueval kapitányról, olyan szépen és zamatosan, hogy a füzetet elkértem és felküldtem a miniszterelnökségre, egy miniszteri tanácsos barátomnak, lássák hogy ír egy tizenegy éves Ábelovszki nevű fiú egy berényi tanyai iskolában.

*

Az iskolafogászat 4+2 (felnőtt — iskolafogászat) rendszere bevezetésekor történt az alábbi eset, melynek főszereplője szintén egy tizenegy éves fiú. Fogadott a társaival, hogy nem ül be az iskolafogászati rendelésre, és nem is ült be. A társai nekem jó előre megmondták a fogadást. Az osztály ellátását befejezve felhívtam igazgató barátomat, hogy a tizenegy éves gyerek magatartásához mit szól. A tanuló az altiszt kíséretében visszajött, bocsánatot kért, és két szuvas fogát megtömtem. E két példa igazolja azt, hogy a haladásban a nevelés terén tudunk a legtöbbet tenni. (Rousseau)

*

Egy serdüléses elmezavarban szenvedő fiatal asszony egy november 7. estéjén jó öklömnyi követ vágott be az ablakunkon. A spaletta fogta fel, így nem esett a szobába. Kimentem az utcára, és látom szaladni ezt a szerencsétlen serdüléses elmezavarban szenvedő asszonyt. Már néhányszor elmeosztályra kellett helyeznem, és úgy látszik, ez késztette a kő bedobására.

*

Még a háború előtti években egy negyvenéves asszony jött a rendelésemre, hetek óta tartó vérezgetéssel. A méhkaparék méhtestrákot mutatott, a régi munkahelyemen történt szövettani vizsgálat alapján. A betegségét elmondtam az asszony férjének, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a méhet a gyógyulás érdekében el kell távolítani. A feleség már nem is jött be hozzám, hanem egy általános gyakorlatot folytató kollégához ment, aki kórházba vitte, ahol újból kikaparták a méhét, de ott az idősebb pathológus kolléga

rosszindulatú anyagot nem talált. Megkezdődött ellenem az értetlenség, az irigység játéka, hogy egy negyvenéves asszonynak ki akartam vetetni a méhét, pedig a kórházi vizsgálat ezt nem indokolta. Az osztály főorvosát még Pestről ismertem, és ajánlott levél kíséretében a pesti Bábaképző leletét elküldtem neki. Berendelte a beteget és a megkapott lelet alapján a méhet eltávolította. A szövettani vizsgálat természetesen igazolta a rosszindulatúságot. A beteg tíz év múlva tüdőrákban halt meg és ezt az időt a műtét biztosította számára, különben egy-két éven belül műtét nélkül meghalt volna.

*

Az alapellátásban dolgozó orvos még két szakorvosság birtokában is az egészségügy közkatonája volt, akit valamikor úgy kezeltek, hogy „körtanár", sőt úgy tekintett ránk egy-egy nagyokos, hogy az „alja" népe vagyunk. Megértem azonban hajdanában azt is, hogy a gyulai tüdőosztály főorvosa, K. L. gratulált egy levélben, mert itthon azonnal diagnosztizáltam egy fiatalasszony gyermekágya végén a légmellet.

*

Egy kilencéves kamuti kislány hasa nőni kezdett. Az anyja behozta a tanyáról hozzám és végbélen keresztül állapítottam meg a teratomát, amely olyan daganat, hogy csont, fog, bőr, szőr, minden van benne. Az osztály vezetője, Sz. B. levélben ismerte el, hogy igazolta a műtét a kórismeretet.

*

Volt úgy, hogy lelkem mélyén légmell volt egy exponált embernél a füllel hallgatva a diagnózisom. A beteget a tüdőgondozóba küldtem és figyelmeztettem, hogy ha nem találná a fiatal kolléga, annak mondja meg, hogy én mondtam. A röntgenátvilágítás után megnyugtatták, hogy nincs a tüdőmellhártyájának semmi baja. Ekkor jött a beteg, hogy én mit mondtam neki. Az orvos a röntgenernyő elé állította újból, és az ember a gyulai tüdőosztályon három hónapot feküdt légmellel.

*

Egy százharminc kilogramm súlyú gátőr háromkerekű motorbiciklivel járt ki a kettős-körösi gátőrházhoz. Hazafelé jövet Tarcsán betért a kocsmába. Egy civilben levő rendőr is ott volt és látta, hogy ivott. Amikor a gátőr fel akart ülni a motorjára, a rendőr is felült az oldalülésre, és azt mondta neki, hogy most pedig menjünk Berénybe a rendőrőrsre. Az őrsről egy rendőr átkísérte hozzám. Délelőtt rendelés: csecsemőkkel,kisgyerekekkel tele a váró. Amikor a gyerekek vizsgálatát elvégeztem, a gyógyszereket felírtam, akkor kerítettem sort erre a nagydarab emberre. A reflexei jól

működtek, csukott szemmel egyenesen állt, meg nem ingott, kritikája jó volt. Ivott, de nem volt részeg, ez volt a diagnózisom. A rendőrség elküldte még községi orvostársamhoz is, de hogy ő mit írt, soha se került rá sor, hogy megkérdezzem. A gátőrt pénzbüntetésre ítélték, és azt hiszem, maga az a tény, hogy felült a rendőr a motorkerékpár oldalülésébe, igazolta, hogy nem lehetett részeg.

*

A fogászati betegek között évtizedekkel ezelőtt sok volt az okos, amikor azonban kiderült, hogy későn lettek azok. Egy kora reggelen jött egy középkorú férfi, és arra kért, hogy azt a fogat, amelyet ő mond, azt húzzam ki. Felvilágosítottam, hogy a mellette lévő foga a beteg, és azt kell eltávolítani. Mondtam neki, hogy én ezt nem teszem meg, erre azt mondta, majd kihúzzák Csabán, és ki is húzták. Jön a következő napon, hogy mégis csak nekem volt igazam, elnézést kér, és húzzam ki azt a fogat, amely az éjjel sem hagyta aludni.

*

Az alapellátásban is, mint a szakrendeléseken, ahol nem fekszik a beteg, fontosnak tartottam az állásfoglalást. Ha ezt teszi az orvos, hamarabb lesz hitele. Ez a gyógyításban igen fontos, hisz a betegnek is vannak vágyai, elképzelései, és ha ezeket figyelmen kívül hagyjuk, megbántjuk vele.

Amikor a vetélések végzését szabaddá tették, a szülőotthonban nem vállaltam a művi abortus végzését, de a megindult vetéléseket befejeztem. Inkább elláttam főfoglalkozásban a község legszegényebb körzetét, ahova a község hatszázharmincöt cigány lakosa is tartozott, nem kerestem az érvényesülést, de hű maradtam a körzetemhez, annak legelesettebb szegény embereihez is.

A mezőberényi társadalom orvosi működésünkre régen, de napjainkban is fokozatosan reagál és elvárta, elvárja, hogy előrelátó módon gondolkodjunk, cselekedjünk és a gyógyítás mellett a megelőzés, a prevenció is érvényesüljön, és a potenciális veszélyeket is igyekezzünk idejében feltárni. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az interdiszciplinaris módon s a szakellátással is él az alapellátásban dolgozó orvos. Szükségesnek láttam visszapillantani arra a fél évszázadra, amelyben a két háború újabb és újabb gyógyítási eredményeinek hasznosságát láthattam és benne orvosi gyengeségeinket is. Hét évig csak intézetekben dolgoztam, majd az alapellátásban, a betegek otthonában, lakásában, megint huszonöt évig a szülőotthonban mint intézetben, a rendelőmben és ugyanakkor a betegek sok fajtájú lakásaiban sok mindent elvégezhettem. *Örültem a párt politikai bizottsága 1979-es határozatának, amely a kórházat és az alapellátást jelölte meg az egészségügyi fejlesztés két alappillérének.* Megvallom, az alapellátásban megtaláltam pátriámban a helyem, és a két szakorvosság birtokában lényegesen többet tudtam tenni, mint ezek nélkül. Voltak kórházi osztályok, amelyekkel hasznos, harmonikus együttműködésben voltam, de akadt olyan is, amely elri-

asztott. A háború előtt volt egy sebészeti osztály, amelynek a főorvosa a beküldött vakbélgyulladásos betegemet addig fektette, jegeltette, míg a nyolcvan pengőt meg nem kapta. Néhány eset után a hódmezővásárhelyi kórház sebészeti osztályán dr. Láng Imrére találtam, aki velem egy időben volt a Bakay-klinika adjunktus magántanára. Később a szegedi orvosegyetem sebészprofesszora.

Sokáig azt tartottam volna szerencsésnek, hogy Mezőberényben a négy körzet orvosa rendelkezett volna egy úgynevezett nagy szakorvossággal. Rajtam kívül, aki a szülészet-nőgyógyászat szakorvosa vagyok, lett volna még egy belgyógyász, egy sebész és egy gyermekgyógyász szakorvos és naponta egy-egy órát a szakjának megfelelően rendelt volna.

*

Hogy a megelőzés, az egészségnevelés még mindig másodlagos szerepet játszik a gyógyítás mellett számos orvos munkájában, erre két olyan kolléga esetéről teszek említést, akik közül az egyik az általam javasolt prevenciót nem vette figyelembe, és a véletlenen múlt a gyógyulása. 1979. május 6-án a méhnyak citológiai kenete a hüvelygyulladás mellett P 3-at mutatott. A gyulladás elmúlása után a citológiai lelet P 2-es lett. Meghagytam neki, hogy minden esztendőben csináltasson egy citológiai vizsgálatot, mert ez a gyulladás az idő múlásával méhnyakrákhoz vezethet. 1984-ben a kórházban feküdt két hónapig, ahonnan a pajzsmirigy megbetegedése miatt az Országos Onkopathológiai Kutató Intézet citológiai rendelésére küldték, ahol műtétet javasoltak. Ekkor jött el hozzám, hogy ő Pesten szeretné a pajzsmirigyét megoperáltatni. Ahogyan szemben ültünk az íróasztalom mellett, hirtelen eszembe jutott, hogy ennek az asszonynak a méhnyakkenete 1979-ben P 3 volt. Felolvastam a naplómból, hogy az adott utasításaimat követte-e, volt-e valahol pathológiai vizsgálaton. Azt felelte, nem volt. Erre azt mondtam, hogy addig nem küldöm el a strumaműtétre, míg a méhnyak kenetét meg nem nézem. A kenet P 4 volt. A méhet a csabai kórház nőgyógyászatán eltávolították. A kórszövettan körülírt, csak a nyálkahártya felszínes részében levő rákot mutatott, és így a pathológus szerint sugárterápiára nem volt szükség. Ennek az asszonynak tehát az volt a szerencséje, hogy a pajzsmirigye miatt bekerült a rendelőmbe. A méh eltávolítása után meghízott, és a pajzsmirigyével sincs azóta baja.

A második eset súlyosabb elbírálást kíván a beteg és az orvos személyi kapcsolatában. Ötvenéves asszony háromszor szült az általam vezetett szülőotthonban. Két hónapja tartott vérezgetéssel jött el a rendelőmbe. Szeméremtest- és hüvelygyulladása hozta be a vérzés mellett. A méhnyakból vett kenet P 3 volt, gyulladásos atypiás sejtekkel. A gyulladás felszámolása után már a kenet kihozta a P 4-et, ami már kezdeti rákra vallott. A vérnyomása 240/130 Hgmm volt. Kértem, hogy a méh eltávolítása végett menjen be valamelyik kórház nőgyógyászati osztályára műtétre. Eltávozása után felkeresett egy körzeti orvost, aki a vérnyomásával kezelésbe vette, a vérezgetésre

pedig azt mondta, hogy a klimaxkorban így szokott az lenni. Elaltatta a beteg félelmét, és a saját lelkiismeretét a gyógykezelésével. A beteget a férje és három értelmiségi asszony lánya sem tudták rávenni a műtétre. Egy idő múlva a nagy méhvérzését csak a szegedi klinika rádiumosztályán tudták megállítani. Felerősítették ugyan, de egy fél év múlva szívembóliában meghalt. Az orvosi szakvélemény nem azonosulhat azzal a népi hiedelemmel, hogy „a változás korában szokott ilyen vérzés lenni".

*

Egy beteg lakásán történt abortus befejezését írom le. Dr. Seftsik János orvos kollégámat Pestről idetelepítette a Rákosi-rendszer. Hét évig nem voltam szabadságon, ezért dr. Blanár László megyei főorvos engedélyezte, hogy egy hónapra helyettesítsen dr. Seftsik. Mielőtt gyógyszerész öcsémhez, a Dunántúlra elutaztam volna, már dolgozott helyettem.

A Kereki tanyavilágból hoztak lovas kocsival egy vetélő asszonyt, akit már hazaküldött a lakásukra, hogy mi is megyünk. Házuk tavasztól őszig lakatlan volt, mert a tanyán laktak. Az udvar tele volt embernél jóval magasabb gyomnövényekkel, akácfával, itt-ott napraforgóval. Az ólak padlásán bagolyhuhogás hallatszott. Nyitott kéményű konyhába bejutva, ott láttam egy háromlábú vaskotlit. Ebbe tettem bele a műszereimet, alkohollal leöntöttem, kiégettem, majd mivel csak az ásott kút vize állt rendelkezésemre, chloraethyllel hűtöttem le a kiégetett műszereket. A beteget az ágyból kitettük az asztalra, a beteg egyik lábát a férj, a másik lábát Seftsik dr.fogta, és egyik kezével az alsó hüvelykanalat tartotta. A vizsgálatot neomagnolos kenőccsel jól bedörzsölt kézzel végeztem. Két-három hónap közötti volt a terhessége, és a pete egy része már a méhszájban volt. A méhet kikapartam és ezzel megvoltunk. A beteget két nap múlva kivitték a tanyára. A tiszteletdíjat Seftsik kollégám vette fel, és ha valakire ráfért az a kevés pénz, őrájuk igen, hiszen a háborúból nem maradt semmijük, és eddig nem is tudott keresni. Seftsik dr. csak örült, hogy milyen egyszerűen megoldottunk mindent, mert neki a klinikán tanultak jutottak eszébe.

*

Tömörség, talán mozaikszerűség is van a leírtakban, de az élet lüktetett, az események, az emberek kavarogtak, az időpontban tévedhetünk, de a körülmények világosan itt vannak a fejemben, és tanulságul leszűrhettem, hogy tanuljunk meg együttélni, a többieket munkakörünkben szolgálni, a körülöttünk levő világot pedig elbírni, elviselni.

*

A beteghez hívást mindig komolyan vettem. Volt, hogy éjjel felébredtem, és eszembe jutott, hogy a betegnek gyomortáji fájdalma átfúródással is járhat. Felöltöztem, megnéztem. Aludtak, és csodálkoztak, hogy miért

jöttem ki, hisz nem hívtak. Ez igaz, de ők nem tudták azt, ami engem nyugtalanított.

Jó hozzáállás mellett is hibáztam egyszer. Őszi időben, este kilenc óra tájban azzal zörög az ablakon egy asszony, hogy a férjét összeverték, és több helyen vérzik az arca és a feje. Kérdem, hogy érkezett haza? A saját lábán — mondta az asszony —, és mielőtt elindult volna, az űrgödrös árnyékszékre is kiment. Ez megnyugtatott, és azt mondtam, hogy addig kifőzöm a műszereket, mire bejönnek, és itt a fogászati székben jobban el tudom látni. Az asszony el is ment, de tíz perc múlva értem jött, hogy az ura nagyon rosszul van és nem is tud felkelni. Azonnal motorra ültem, az asszonyt jóval megelőzve értem ki a beteg lakására, akit már halva találtam. Az történt ugyanis, ami a nyomozás kapcsán derült ki, hogy ez az asztalos tartozott száz forinttal egy olyan embernek, aki névnapról társaságban útban volt hazafelé. Italosak voltak, belekötöttek ebbe az asztalosba és összeverték, összerugdosták, majd hazavitték, és a kapun „belódították", de ezt a felesége nem tudta. A boncolás léprepedést talált, és ha azonnal kimegyek se jutottam volna tovább, mint visszamenni a lakásomra és telefonon hívni a mentőket, akik már csak halottat találtak volna ott.

*

A gondozási kör takarítónője a háborús években, és azelőtt is, Wagner Mihályné volt, aki családjával együtt a kör épületében lakott. A férje kőművesmester volt, de munkanélküli. Egy tavaszi napon délután tanácsadásra mentem, és ott találtam Wágner Mihályt a folyosón, szomorkodva ülni. Megkérdeztem: Mi a baja? Csak nem beteg? „Nem vagyok én beteg, csak az a fájó bajom, hogy nincs munkám!" Hirtelen keletkezett ösztönösen egy ötletem: az apám tanyája 1905-ben épült, igen rozoga állapotban volt. Megkérdeztem Wágner Mihálytól, hajlandó lenne-e nekem egy új tanyát felépíteni? Vállalta, a tervet megbeszéltük, megegyeztünk a kivitelezés összegében, de azzal a kikötéssel, hogy a szakmunkások és a segédmunkások is mind berényiek legyenek. Megmondtam neki, hogy azt a pénzt, amit én itt keresek, azok számára szeretném visszaadni, akik itt laknak. A szakemberek közül Somogyi Mihályra, Kovács Mártonra és Hoffmann Mártonra tudok jól visszaemlékezni.

Ebben az időben már kilábalóban voltunk a világgazdasági válságból, de azok a kisiparosok, akiknek kaucióra nem volt egy kis tőkéjük, munkához nehezen jutottak mint vállalkozók, és így elestek a mesterségüknek, képzettségüknek megfelelő munkától. A tanya elkészült, tisztességesen megcsinálták, oly annyira, hogy az 1952-es tagosítás után a megye húsz évig nem engedte meg a termelőszövetkezetnek a lebontást. Az 1930-as évek végén több éven át a száraz, téli időben nyolc-tíz ember kerékpározott ki Berényből a ladányi szik javítására, ami úgy történt, hogy hetven centiméter mélyen leástak, onnan a felszínre hozták a szikjavításra kitűnő márgás földet, amelyet vagy talicskával, vagy kordéval a megfelelő időben szikes

részekre hordtunk. Ezen munkát most meliorációnak nevezik. Számításukat megtalálták a munkások, és én, mint nőtlen ember, mindent megtettem, hogy munkaalkalmat találjak a rászorulóknak. Nem vettem házat, albérletben laktam ezekben az években, és szabadságra sem mentem, hisz a hét esztendei fizetéstelen állásokban töltött időkben, a gazdasági válság szűkös esztendeiben megismertem a fizetéstelenség állapotát (vacsoráim alkalmával a tepertőt, a szalonnát, kenyérrel és hagymával, mint a kubikosok). Fizetéses állás ezekben az 1929—36-os esztendőkben elérhetetlen volt számomra, de ez alatt az idő alatt tudásomat igyekeztem gyarapítani.

Először a Budapesti Honvéd Helyőrségi Fogászati Ambulatóriumban dolgoztam, és ott szereztem fogszakorvosi képesítést, amelynek ideje a szakorvosságok között a legrövidebb idő, egy esztendő volt. Utána jött a normál státusz. Mire fel hat évig fizetéstelen gyakornok, majd fizetéstelen osztályvezető tanársegéd maradtam a Budapesti Bábaképző Intézetben. Ezen esztendők alatt volt módomban megismerni a fizetéstelenség, a munkanélküliség állapotát. Átéreztem Mezőberényben, amikor én már az élet napos oldalán jártam, miért szomorkodik az a Wagner Mihály, akit mint munkanélkülit a felesége tartott el, juttatott lakáshoz és kenyérhez.

Hittel hiszem, hogy a hét évi fizetéstelenség igazabb, megértőbb, segítőkészebb embert faragott belőlem életem további szakaszában, mintha ezt a sorsot nem ismertem volna.

De tartozom az apám emlékének is, aki nagy családja utolsó tagjaként tizenkét éves korában veszítette el édesanyját, és a hatodik elemi osztály elvégzése után kulcsár nagybátyja révén a szeghalmi Kárász család szolgálatába került mint urasági inas. Tizennyolc évi szolgálata alatt hosszabb időt töltött Bécsben, különösen Grázban,ahol megismerkedett a szociáldemokrata tanokkal, és szociáldemokratának is vallotta magát. Harmincéves korában a megtakarított pénzén ötven hold szikes földet vett szülőfalujában, Körösladányban, megnősült, és elkezdett gazdálkodni, felvette a küzdelmet a „sárréti szikkel". Négyen voltunk testvérek: három fiú és egy leány. A Horthy-korszakban sokszor mondta, hogy ő még most is szociáldemokrata, de már kinézik a munkásegyletből, melynek alapításában részt vett, már osztályidegen a munkások között, hisz rajtam kívül már egy jogászdoktor és egy gyógyszerészdoktor fia is volt. Az 1900-as évek első esztendejében, amikor Várkonyi István volt a gyomai kerület agrárszocialista képviselőjelöltje, a szeghalmi Kárász-uradalomból, nyilvános szavazáson (Gyomán) egyedül apám szavazott Várkonyi Istvánra. Gyomáról hazafelé menet Szeghalomba, a gazdája megkérdezte: „Megbuktak, Miska?" „Meg, méltóságos uram, de megérte!"

Uradalmi inasból osztályidegen lett ő Rákosi idejében is. 1952-ben a szeghalmi járásbíróság fél évvel és ötezer forint pénzbírsággal büntette, mert a beszolgáltatáson felül megmaradt kukoricáját, lakása nem lévén, egy unokaöccséhez szállította, ő pedig az anyámmal együtt egy másik unokatestvérénél kapott egy szobát, amíg hozzánk, Mezőberénybe átköltözhettek.

Az az unokaöccse, akinek a padlására a tengerit elhelyezte, két mázsát

nem tudott beszolgáltatni, de erről nem szólt apámnak semmit. Foglalni jöttek hozzá, és látták a padláson a tengerit, ami ugyan nem az övé volt, de lefoglalták, és a tengerit a községi apaállatok részére elszállították. Apámat pörbe fogták, hogy rejtegette a tengerit, és csak a megyei bíróság mentette fel, mert többet is szolgáltatott be, mint ami ki volt vetve rá. Társadalmi veszélyessége és osztályhelyzete miatt azonban a bíróság feltételezte, hogy rejtegette a beszolgáltatáson felül megmaradt tengerijét, ami kellett volna még a két hízójának.

Amikor Illyés Gyula a tv-ben szülőföldje bemutatásakor nehezményezte ország-világ előtt, hogy a magyar kisbirtokos parasztosztályt teljesen értelmetlenül miért kellett az ököl névre, azaz oroszul „kulák"-ra keresztelni, eszembe jutott, mit verejtékeztünk az ötven hold szikes földön mindannyian, de hát sikereket csak többletmunka árán lehetett régen is, most is elérni. Goethe szerint a szorgalom a zsenialitás, Einstein szerint pedig a szorgalom az eredmények 99%-a, és csak egy százalék a zsenialitás. Na, de hol vagyunk már a Rákosi-időktől!

Igaz, nehezen szabadultam röghöz kötött gyermekkorom emlékeitől, s attól a ladányi sziktől, amelyet arcuk verejtékével műveltek szüleim és mi is, amikor a tanulásunktól meg tudtuk tenni. Meggyőződésem, hogy hosszú életemet a munka biztosította. Gyermek- és ifjúkoromban mindenféle mezőgazdasági munkát végeztem, lett légyen az kapálás, aratás, tengeritörés vagy — a cséplésnél a zsákolás, avagy megfogtam az ekeszarvát.

1949-ben tizenöt hold kivételével térítés nélkül felajánlottam apámtól örökölt földem az államnak, amit el is fogadtak. Az apám tizenöt holdon gazdálkodott a tanya körül. Mikor 1952-ben jött a tagosítás, a tanyát is betagosították, és a hetvennyolc éves apámnak, akinek se háza, se tanyája nem volt már, tizenkét hold földet akartak adni. Átmentem a tagosító bizottsághoz mint annak a tizenöt hold földnek a tulajdonosa. Azt mondtam ezeknek az embereknek: ha nem veszik le a hetvennyolc éves apám nevéről azt a tizenkét holdat, akkor én otthagyom az ügyvezető orvosi állásomat, a szülőotthont, és hazajövök Ladányba gazdálkodni, hiszen nem felejtettem én el semmit a kisgazdák munkájából. Azonban arra is figyelmeztettem őket, hogy biztos vagyok abban, hogy a berényiek értem jönnek, mert ha engem 1950-ben tanácstagnak választottak a felszabadulás előtti magatartásomért, azt is nyilván látták, hogy mit csináltam a felszabadulás utáni esztendőkben, amikor az állam helyett én voltam a kezdeményezője, és lebonyolítója olyan létesítményeknek, amelyeket ma az állam, vagy a tanács kezdeményez, de akkor még nem törődött ezekkel jóformán senki.

Nem emlékszem már, kinek a mondása volt az, hogy *„a szeretet az egyedüli, ami gyarapszik, ha pazaroljuk"*. Azon dolgok, amelyeket mint Mezőberény község ügyvezető orvosa, minden számító szándék nélkül mint ember és orvos csináltam a felszabadulás előtt, már 1945 nyarán kamatoztak. Ez abból állott, hogy a gondozási kör vezető védőnője özv. Rácz Istvánné katonai távollétemben a gondozási kör takarítónőjét Wagner Mihálynét a tejkonyha hiányos takarítása miatt a járási tisztiorvosnak feljelen-

tette, aki elkövette azt a vezetőhöz méltatlan dolgot, hogy a feljelentő levelet Wagner Mihálynénak megmutatta. Ez a dolog pár hónappal a község felszabadulása előtt történt.

A felszabadító harcok után a községi igazoló bizottságnak Wagner Mihály kőműves is tagja lett, akit 1912-ben mint kőművessegédet a pesti tüntetések alkalmával megkardlapoztak. Ezt csak akkor tudtam meg, amikor 1945. május utolsó napjaiban hazakerültem. Természetesen a vezető védőnő állásvesztéséről is tudomást szereztem, és felkerestem az akkor már Árpád utca 3. szám alatt lakó Wagner Mihályt és családját, és azzal a kéréssel fordultam hozzá, hogy özv. Rácznét, aki öreg édesanyját is tartja, ítéljék áthelyezésre, Gyomára, az állásvesztés helyett. Ott ugyanis üres a vezető védőnői állás, és a gyomai ügyvezető községi orvossal Ráczné a mezőtúri fiúgimnáziumban együtt érettségizett, tehát jó viszonyban vannak. Ezt meg is tették.

*

Megemlítek egy olyan, felszabadulás előtti ösztönös tényked̈ésemet is, ami 1938-ban történt. Kovács Imre, a későbbi parasztpárt főtitkára azzal jött hozzám mint barátjához, hogy Szekfű Gyula, a „Magyar Szemle" felelős szerkesztője arra kéri, írjon Mezőberényről, mint a Viharsarok kulcssarkáról nyolc oldalt. Kovács Imre édesanyja a pesti Bábaképzőben műtősnő és főbába volt egy személyben, mert férje, aki kulcsár volt József főherceg alcsúti birtokán, fiatalon meghalt. Három fiával özvegyen maradt. Elvégezte a bábaképzőt, és ott lett műtősnő. Elhalt férje gyomai származású kisparaszt volt, nem igaz az, amit Marosán György egyik könyvében ír róla. Imre a közgazdasági egyetem negyedéves hallgatója volt, amikor a „Néma Forradalom" című könyve megjelent. Az egyetemről kizárták, és három hónapra elítélték. Az Est-lapok munkatársa lett, mint baloldali ember. Az édesanyjának volt is izgalma elég, aminek mi, mint munkatársai a Bábaképzőben tanúi is voltunk. Mikor 1938-ban lejött hozzám Berénybe, arra kért, hogy vigyem el mindenkihez, aki itt politikailag számít. Így mentünk el többek között Bányász Józsefhez, a szociáldemokrata párt titkárához, aki képviselőtestületi tag is volt (aki utánvételes csomagnak tartott, mikor községi orvosnak Berényben kineveztek). A látogatásunk minden bizonnyal jólesett vendéglátónknak, aki pár hold földjén igen szépen kertészkedett, leánya a csabai gimnáziumban érettségizett, és 1944 nyarától már a gondozási körünk védőnője is volt. Kóstolgattuk vörösborát, és beszélgettünk. Bányász az első világháborúban huszár őrmester volt József főherceg hadosztályában. Csákója, kardja, prémes mentéje, és nadrágja ott voltak a csizmával együtt egy háromszögletű üvegszekrényben. Amikor az első világháborús hőseink szobrának leleplezése volt, Bányász fölvette huszár őrmesteri uniformisát, és az elvonuló leventék között tisztelegve lépett el. József főherceg a mentéről ráismert arra, hogy az őrmester az ő hadosztályában szolgált. Ezt büszkén mondotta el nekünk, és a József főherceg környezete is beszélt arról, hogy mennyire megörült régi huszár őrmesterének.

Bányász József nem felejtette el ezt a látogatásunkat, mert ő is tagja volt az igazoló bizottságnak, és amikor Ráczné áthelyezésére kértem, melléállt, annál is inkább, mert leánya védőnő volt. Az igazoló bizottság elnöke atyai jóbarátom, Szabó Árpád országgyűlési képviselő, házelnök, majd földművelési miniszter. Ráczné állásvesztését hatálytalanították, az áthelyezése simán ment. A felszabadulás után, megváltozott körülmények között ez volt az első olyan cselekedetem, amit az igaztalanul sújtott emberért tettem.

*

Az 1950-es évek kialakulatlan helyzeteiben voltak olyan döntő pillanatok, amikor tudni kellett cselekedni az emberekért, és ezek közé tartoztak a pestiek is. Hogy mennyi megértést kaptam a hatóságoktól, leírok néhány esetet.

Egy üzemi balesetet szenvedett, huszonhat ízben operált lábú pesti férfi sok szívességgel látott el a törpevízmű eternitcsöveinek megvételében és hazaszállításában Nyergesújfaluból. Akkor gázpalackot csak a tanácselnök javaslatára lehetett kérni. Felmentem vele Schidt György tanácselnökhöz, és elmondtam, hogy mit segített nekünk ez a kitaszított ember, és a tanácselnök azonnal aláírta a gázpalackhoz juttató javaslatot. Egy alkalommal telefonon hívott fel Schidt tanácselnök, hogy ha időm engedi, menjek fel hozzá. Felmentem, és elmondta, hogy a szülőotthon egyik bent, az intézetben lakó elvált asszony szülésznőjéhez egy repülőszázados jár. Mondom, hogy tudok róla, de mivel magánlakásról van szó, még ha az intézet területén van is, nem szólhatok bele. Jó, jó, nem is kifogásolom én sem — mondta — de úgy érzi, hogy ezt most nekem tudomásomra kellett hogy hozza. A délutáni vizitnél megemlítettem az intézetben a szülésznőnek, hogy vigyázzon a szerelemmel. Ez az eljárás igaz emberséget árult el a tanácselnökünk részéről.

Egy alkalommal ezerötszáz forintot kaptam postautalványon Pestről, de az utca, házszám ismeretlen volt. Vártam tíz napig, majd csak érte jön valaki. A végén felvittem a tanácstitkárhoz, és felajánlottam sportcélra. Néhány nap múlva jön az öreg érdekelt hozzám. Az én hibám, mondja, az egész. Naponta járta a postát és várta, hogy a szükséges ezerötszáz forint megérkezzen. Csak most szerzett tudomást arról, hogy a rokona az én címemre küldte el. Felmentem a tanácstitkárhoz, hogy megkerült a pénz gazdája, és ha még nem adta a Sportkör pénztárosának át, akkor adja vissza, de ha átadta, akkor én vagyok a hibás és kifizetem. Szerencsére a sportkörnek szombaton lett volna az ülése, akkor szándékozott átadni. Nevetve jegyezte meg, hogy érdekes ennek a pénznek az útja, míg a címzetthez jut. Kiderült, hogy a pénzt feladó rokon kapkodva írta meg a postán az utalványt, így maradt el az utca és a házszám.

A rendőrség orvosa én voltam, és velük is megtaláltam a hangot. Egy férfi nem a feleségével sétált egy holdvilágos éjszaka a kertek alatt. Egy rendőrjárőr rájuk talált, és az őrsparancsnok átküldte az asszonyt hozzám, hogy nem

nemi beteg-e az asszony. A vizsgálat után felhívtam az őrsparancsnokot, hogy az asszonynak nincs semmi baja, és hallgassuk agyon ezt az ügyet, ahol két család nyugalmát zavartuk volna meg. Kérte, hogy a váróból hívjam be a rendelőmbe a telefonhoz az átkísérő rendőrt, hogy beszéljen vele. A rendőr tudomásul véve az őrsparancsnok utasítását, az asszonyt otthagyta, és elköszönt. Az őrsparancsnok embersége is meglepő volt abban az időben.

Orvosi munkák voltak az említett esetek mind, de az orvosi hozzáálláson kívül emberi hozzáállás is kellett. Talán megtisztelő kötelesség gyanánt kezeltem munkámban a magas követelményeket támasztó nehéz esztendőkben a rámbízottakat, és gondviselő szeretettel vigyáztam a strázsán mind lefelé, mind felfelé.

Egy Pestről kitelepített férfinak eltört egy alsó aranyhídja, sértette a nyelvét. A hidat levágtam, és mivel aranynaplóm nem volt, egy viplahíddal pótoltam. A felesége, ahelyett, hogy megköszönte volna az ingyen csinált hidat, szemrehányást tett, hogy az új hidat vegyem le, mert az ő férjének a szájában aranyon kívül még más pótlás nem volt.

A két világháború közötti Magyarországon voltak olyan magas rangú, nagy jövedelmű emberek, akik csak magukkal törődtek, és a kitelepítés során, azokat a mindenükből kiforgatott családokat, akikhez betelepítették őket, kutyába se vették. A Mezőberénybe betelepített 700 személy között elenyésző számban voltak az ilyen múltat emlegető önző családok, akik elvárták, hogy a berényiek, köztük az orvosok is szolgálják, segítsék őket erejükön felül. A pestiek túlnyomó többsége azonban tisztességesen dolgozott.

*

Írtam a szervezésről, a megelőzésről, de talán a gyógyításról is kell egyet s mást írnom. 1937-ben az ide kinevezésem évében egy 12 éves fiút hoztak a rendelőbe, hogy igen sok orvos látta mindenfelé, de a fejét borító fejkoszt (favus) senkinek sem sikerült meggyógyítania. A megyében különben bőrgyógyász szakorvos nem volt. A pesti egyetemen Nékám professzornál két szemeszterben hallgattam bőrgyógyászatot, ahol az életre nagyon sok útravalót kaptam. Megtanultam azt is, hogy a favust, mely gombás bőrbetegség, meggyógyítani csak úgy lehet, hogyha a betegnek minden szőrszálát kihullatjuk, epiláljuk. Ebben az időben a tallium aceticumot használták szőrvesztő szerként, amelynek pontos adagja testsúly kg-ként 7 milligramm volt. A fiúcska 42 kg volt, a megfelelő tallium acetium gyógyszert szirupban írtam fel, amit egyszerre kellett neki meginni. A recepten az adag mellé külön odaírtam a nevemet, és szabályosan ráütöttem a pecsétet is. A recept láttán a gyógyszerész felhívott telefonon, és azt mondta, hogy Nagykőrösön egy tanár két ikergyermeke halt meg ettől a gyógyszertől. Tisztában vagyok-e vele? Megköszöntem, hogy figyelmeztetett, és megkérdeztem, hogy ott van-e a kézjegyem az adagnál? Ha ott, akkor csak én viselem a felelősséget, és adja ki nyugodtan. A fiúnak minden szőrszála kihullott, és az akkor szokásos gyógyszerektől a fejkosz meg is gyógyult. Mondanom sem kell,

hogy jól ismertem a dózist, és annak a két gyermeknek a halálhírét is, akiknek a gyógyító adag tízszeresét írta fel az orvos, a gyógyszerész pedig nem ellenőrizte a kiadott mennyiséget, és ezért haltak meg a gyermekek. Halálukért mindketten felelősek voltak. A gyermek gyógyulásáig én sem voltam egészen nyugodt, mert a gyógyszerész figyelmeztetése is borzolt egy kicsit, hátha mégis baj lesz. A fiú meggyógyult, híre ment, s nem hozott bajt a tallium aceticum gyógyításomban.

Egy másik különleges gyógymód volt abban az időben a szívizomgyulladásoknak natrium salicyummal való gyógyítása, amelyet a szalicyl-részegségig adtunk, akkor a beteg meggyógyult. 24 éves fiatal férfi volt a páciens. Magas láz, 130-as pulzus. Öt napon keresztül Prissnitz-borogatás mellett 3 × 6, összesen 90 natrium szalicylicum tablettát kapott. A hetedik napon a nagy szalicyl adag hatására a folyton csuromvizes, csont-bőrré fogyott betegen kiütött a szalicyl-részegség. A szomszédoknak kellett lefogni, míg kiérkeztem, és nyugtató injekciókkal fékeztem meg a dülöngélő, dulakodni, futni akaró beteget. A feleségének előzőleg megmondtam, hogy ha a nagy gyógyszermennyiséget bírja, akkor a rabiátus részegség a gyógyulást jelenti számára. Aki sokáig él, a következményeknek is tanúja lehet. Így vagyok én tanúja ennek a ma is élő, dolgozó embernek.

Röviddel a II. világháború befejezése után, a 40-es évek vége felé, egymásután két középkorú férfit küldtem be a békéscsabai kórház sebészeti osztályára a gyomorgödörben jól tapintható daganattal. A sebészek műtéthez kezdtek, a hasat megnyitották, de a műtéttől elálltak és visszavarták a hasat, mert inoperábilisnek tartották. Szövettani vizsgálat nem történt, de a kórházi elbocsátó operálhatatlan gyomorrákról szólt. Most is élnek,és ha találkozom velük, akkor a szervezet csodálatos védekező erejére gondolok. Meggyógyultak a rákból? Hihető-e a szervezet ekkora védekező ereje?

E fejezet végére kívánkozik a kinevezésünk utáni fogadtatásunk a mezőberényi képviselőtestületben. A velem kinevezett Ila Tóth Mihály dr. 1936 decemberében az eskütétel után elfoglalta állását, míg én a lakásviszonyok miatt csak január 7-én kezdtem el munkámat. Ila Tóth a decemberi képviselőtestületi ülésen már megjelent, mert a községi orvosok hivatalból voltak tagjai a képviselőtestületnek. Ila Tóth bemutatkozott, és megköszönte a képviselőtestületnek, hogy mellettünk döntöttek. Szavai után felállt Bányász József a szocdem titkára, képviselőtestületi tag, és a következőket mondta: „Mi sose választottuk volna meg magukat, úgy jöttek, mint az utánvételes csomag. Ki kellett váltanunk, ha akartuk, ha nem."

ÖSSZEGZÉS ÉS UTÓSZÓ

Sokféle sorsú, törekvésű, sokat megélt, sokat szenvedett ember élt mellettem, körülöttem abban a 82 esztendőben, amellyel a sors eddig megajándékozott. Az öröm és fájdalom érzése váltakoznak lelkemben, ha visszatekintek hosszú életutamra. Az első világháború alatt gimnazista voltam, majd a két világháború között érettségiztem, és utána végeztem a pesti orvoskaron. Az első világgazdasági válság alatt voltam fizetéstelen gyakornok, illetve fizetéstelen tanársegéd, és 1937-ben nevezett ki a belügyminiszter Mezőberény községi orvosának. A munka volt az életem tartalma, a tétlenség most is értelmetlenné tenné földi életemet. Ma már a szocialista demokrácia világa és társadalma a megtartóm, talán nem is érezném már jól magamat más viszonyok között, bár fiatalságom ideje olykor-olykor melengeti szívemet. Adyval mondom: „Öregre csókolt az idő", de mindig szerencsém volt azokkal az emberekkel, akik közelemben éltek. Az évtizedek számát megérve elmondhatom, hogy községi, illetve körzeti orvosi működésem alatt új utat igyekeztem vágni orvosi ténykedésem során, bár nem mindig orvoskollégáim voltak azok, akik mellettem álltak, hanem a régebbi közigazgatás, majd a felszabadulás után a párt és a tanács vezető emberei. Marsall Ferenc dr., a békési járás főszolgabírája, és Temesvári Ferenc dr., községünk főjegyzője álltak mellém a felszabadulás előtt. A sok tervből, mint könyvemből láttuk, a nagyobbakat elsodorta a második világháború. A felszabadulás után Varga Károly, Csipke Sándor, Schidt György tanácselnökök, Kürti Lászlóné, Koczka Sándor, Zolnai László alapszervezeti titkárok voltak azok, akikre megbecsüléssel emlékszem, mert az egészségügy vonalán mindig mellettem álltak. A legnehezebb időkben, az ötvenes években lekötötte idejüket az adófizetés és a beszolgáltatás munkája. Énrám maradt mint a tanács egészségügyi és szociálpolitikai bizottságának elnökére a háború alatt leromlott egészségügyi viszonyok újjászervezése. A tanács szabad kezet adott, lett, illetve megvalósult a háború elmosta szülőotthonunk. Lett az országban elsők között húszágyas állandó jellegű területi bölcsődénk, megindult a törpevízmű, és 1946-tól a népegészségőrökkel értünk el sikereket a társadalmi munkában. A hadifoglyok fokozatosan tértek haza a munkaszolgálatosokkal egy időben. A járványügyi vonatkozásban helyt álltunk. A fővárosból községünkbe szállítottak ötven kiéhezett, rühes, fejtetves gyermeket, akiket jó szívvel, szeretettel fogadtunk be családi körünkbe, ahol

megerősödtek, megtisztultak, és egészségesen kerültek vissza szüleikhez. A népjóléti miniszter támogatásával a fogságból hazatért hadifoglyok fogazatát rendbehoztuk. 1950-től a népegészségőröket a Magyar Vöröskereszt helyi szervezete váltotta fel, amelynek tagjai ugyanúgy, mint a népegészségőrök a maguk idejében, cselekvő szolgálatot végeztek a véradásban,a házak környékének, udvarainak tisztán tartásában, az utcai virágültetésben, a törpevízmű árkainak kiásásában, majd a csövek lerakása után az árkok földjének visszahányásában, a községi uszoda feltöltött környezetének parkosításában, a tüdőszűrések sikeres lebonyolításában, mint a legfontosabbakban.

1966-ban az új tanácselnökünk a megnyitó tanácsülésen már programot adott, amit hallgatva ráébredtem arra, hogy a felelőtlen ígéreteknek vége van. A törpevízműből víz- és csatornamű lett, amely 500 köbméteres víztárolójával az egész község számára biztosította a jó ivóvizet. Megindult a szennyvízcsatorna építése is, és megkezdődött a szennyvíz biológiai oxidációval történő tisztítása a szennyvíztárolóban. 1967-ben felszámolódott a belső szegénytelep, és onnan a lakók 200 négyszögöles telekkel bíró új házakba költöztek be.Így eltűnt a belső szegénytelep, és ma új házak épültek helyébe. A főtér rendezése megtörtént, lett modern áruházunk, két ABC-áruházunk, gázcseretelepünk, és végre új köztemetőnk ravatalozóval és boncteremmel, teljesen higiénikus körülmények között. Siklósi Ferenc elnöksége alatt ünnepelte meg 1973-ban községünk újraalapításának 250. esztendejét. Ezt az ünnepélyt senki sem rendezhette volna meg jobban, mint Siklósi Ferenc, volt tartalékos határőr alezredes, akinek az ünnepség során tartott beszédéből kitűnt, hogy munkásságunk méltó a község 250 éves múltjához. Ünnepi beszédében a múlt értékeit megbecsülő, a jelent igaz valóságában ábrázoló, és a jövőbe előremutató volt. Ekkor történt először a tanács által alapított Pro Urbe-érmek átadása. A szívinfarktus figyelmeztetés volt Siklósi Ferenc számára, hogy azt a munkatempót, amelyet ő végzett, beteg szívével már folytatni nem lehet. A nyugdíjazás sem mentette meg életét, mert legnagyobb fájdalmunkra elveszítettük.

1976-ban a jogi doktorátussal bíró Baukó Márton eleki tanácselnököt választotta meg tanácsunk titkárának, akit két jogi doktorátussal bíró előd előzött meg, nevezetesen Bonyhai Benjámin hites ügyvéd, nótárius 1818—1846, majd 1936—1944 között Temesvári Ferenc dr., akit Jurcsek belügyminiszter a Volksbund nyomására helyezett át Békésre. 1977-ben a tanácselnöki posztra Szűcs Lajos választatott meg, aki a Mezőgép termelési osztályvezetője volt. Szűcs Lajos fiatal, segítőkész, jószándékú, ízig-vérig községünk iránt felelősséget érző ember, jó munkatársra talált Baukó dr. személyében, aki idősebb és tapasztaltabb is volt a közigazgatás útvesztőiben. Jól kiegészítik egymást munkatársi és személyi kapcsolatukkal. Már mint tiszteletbeli tanácstag, tisztelettel és nagyrabecsüléssel írom e sorokat, és csak néhány feltűnő, időt álló alkotásról teszek említést eddigi működésük idejéből. 1982-ben a megyei tanács Mezőberényt jelölte ki mint nagyközséget az ügyfélszolgálati iroda kialakítására. 1978-ban nyitotta meg

kapuit a régen óhajtott pompás művelődési központ. Siklósi Ferenc még részt vett az avató ünnepélyen, hiszen szívén hordozta ennek a művelődési háznak a megvalósulását. Méltán voltunk igényesek, akik ilyen szép művelődési házat építettünk. Mellé került a parkba, 1980-ban Szabó István szobrászművész Petőfi Sándor bronzba öntött teljes nagyságú ülő alakja. 1980-ban elkészült a fedett vásárcsarnok 1152 négyzetméter területen, a szabadpiaci részt pedig 1981-ben vettük át minden kommunális ellátottsággal. 1982-ben elkészült a nemzetközi méretű tornacsarnokunk az 1. sz. általános iskola mellett. 1984-ben épült fel az új berényi egészségügyi kombinát, amelyben a gyógyszertáron kívül öt körzeti orvos, két körzeti gyermek szakorvos, és a három körzeti fogszakorvos működik. Ezeken kívül itt kapott helyet az egészségvédelmi gondozási kör öt védőnővel. A részfoglalkozásban itt működő nőgyógyász, szemész és bőrgyógyász számára is van megfelelő helyiség. Az épület emeletén szolgálati lakások vannak. Ezeket az épületeket nem lehet eldugni, mint valami ékszert, mert ezek az idők múlásával is visszamutatnak a múltra.

Fél évszázadot jól meghaladó munkámban a két szakorvosság és a községi orvosi vizsgám summája meghatározó szerepet jelentettek, hogy megtaláljam a magam teendőit képzettségem és érdeklődésem révén az alapellátásokban, amelyekben benne volt a haladás iránti tisztelet, és a községhez kötődő, gyermekkoromban kezdődő érzelmi töltés, amely betegeimhez is közelebb és közelebb vitt. Mint gyakorló orvosnak, sok élményben volt részem, és meggyőződésem, hogy Mezőberény egészségügyi története is tartalmaz az orvostörténelem számára adatokat. Ha újrakezdhetném életemet, a megszerzett tudás birtokában újra az alapellátásban dolgoznék, lépésről lépésre ugyanazokon az utakon járnék, és ugyanolyan munkát végeznék mind a gyógyításban, mind az állandó meggyőző, preventív munkában, mind a közéleti és a gyakorlatot szolgáló tudományos munkáimban. Nem véletlen, hogy mint a Viharsarok szülötte, saját elhatározásomból hagytam el a talán ígéretesebbnek látszó intézeti életet, és eljöttem szűkebb pátriámba, ahol végigjártam azt az utat, amelyet 1936-tól önként vállaltam. Igyekeztem megállni helyemet a gyengék, az elnyomottak oldalán ugyanúgy, mint az élet napos oldalán élőknél. Mint tartalékos honvédorvos is, párhuzamosan írtam meg élményeimet, kiegészítve a még életben talált orvos, állatorvos, gyógyszerész csapattiszt barátaim emlékeivel. A háború alatt elesett, a fertőző betegségekben meghalt hivatásos, tartalékos vagy munkaszolgálatban elpusztult orvosainkról mit sem ír a krónika, éppen úgy, mint a frontkatonáink háborús sorsáról.

Summa summarum, a ma orvosa az elődök munkáját kutatva könnyebben él. Képezheti, művelheti magát a több szabad idő birtokában, mint elődeik tették. De ha jövedelmét nem eszköznek tekinti, hanem célnak, akkor eltévesztette orvosi hivatását.

*

Szerencsésnek érzem magam, hogy a Johan Béla dr. által kinevezett orvosok közé tartozom, és az itteni, mezőberényi működésem fél évszázada alatt a gyógyítás mellett egyenlő gondot fordíthattam a megelőző, a preventív munkára a községi ügyvezető orvosi, a körzeti orvosi, valamint a szülészet-nőgyógyászat és a fogszakorvosi munkámban. Gyógyítottam és gyógyítom még ma is az embert, az individuumot, és nem csak a tüneteket. Gyógyításomban mindig az egész ember szerepel, úgy, ahogyan azt Székely Bertalan, nagy festőnk fiától, Székely Ágoston címzetes egyetemi tanártól, a pesti egyetem etikai tanárától megtanultam. Hálával gondolok a belgyógyászat vonalán Torday Árpád dr. egyetemi címzetes rk. tanárra, akinek az István kórházban levő XII. belosztályán egy évig voltam externista. Ott megtanultam a gyakorló orvos azon tennivalóit, amelyet a beteg lakásán még az 1930—40-es években el kellett végezni. (A mellkascsapolás a mellhártyagyulladások típusainak megállapítására; a hátgerinccsapolás eldöntötte azt, hogy tiszta-e a gerincfolyadék vagy zavaros, esetleg véres, amelyek a kórisme megállapításában nagy szerepet játszottak.)

Sokat köszönök Burghardt Péter orvos alezredesnek, aki a Honvéd Helyőrségi Fogászati Ambulatóriumban a fogorvoslásba vezetett be, s megtanított a fogak megmentésére, az idegölésre, a gyökértömésre, amelyek addig ismeretlenek voltak a mezőberényi fogászati gyakorlatban. Nem is beszélve a szájhigiénéről, mert jó, ha minden második családnál volt egy-két fogkefe, de a szerencsénk az volt, hogy a gyerekek sokat rágtak, a tavaszi retektől az őszi csicsókáig.

A szülészet-nőgyógyászatban a budapesti Bábaképző Intézetben prof. Lovrich József volt a főnököm, majd négy évig prof. Burger Károly volt az intézet vezetője. A tudományos munkába ő vezetett be. Nagyvonalú egyéniség volt, munkatársait megbecsülte, és az intézet dolgozóit keresethez is juttatta.

Közel huszonöt évig, 1949 és 1973 között vezettem mellékállásban a községi 11 ágyas szülőotthont, akkor, amikor a legnagyobb szükség volt rá. Ha áttekintem életemet, a fizetéstelen hét évi intézeti működés arra volt jó, hogy tudásomat, ismereteimet fejleszthettem. és enélkül a hét szűk esztendő nélkül most nem írhatnám le azokat a ténykedéseket, amelyeket ezen idő alatt sajátítottam el. Már két éve tanársegéd voltam, amikor Mezőberény két nyugdíjba vonult községi orvosának állását 1936 őszén meghirdették. A főnököm megkérdezte, meggondoltam-e jól, hogy mire vállalkozom. Egyheti gondolkodási időt adott, és én úgy döntöttem, hogy eljövök a szűkebb pátriámba, vállalom a sártaposást, s az aljanép szerepét, amely kifejezéssel abban az időben a rossznyelvek a falusi orvosokat illették. Vállaltam, és a sors megadta azt, amire álmomban sem mertem gondolni: hogy a gyakorlati munka mellett egy kis kutatásra is jutott időm. A II. világháború alatt zömmel hadműveleti területen szolgáltam három évet. Hazakerülve, községem egészségügyét szétzilálva találtam. Éjt nappallá téve belevetettem magam a munkába. Volt ebben megelőzés, gyógyítás,

szervezés, ismeretterjesztés. A rendelőm íróasztala felett ott függ Lux Jakab dr.-nak, XIX. századi nagy orvoselődömnek a képe. Szerény képességeim szerint az ő nyomdokain igyekeztem járni. Nagy és nehéz történelmi idők tanúja voltam. Papírra vetettem hosszú orvosi működésem és honvédorvosi szolgálatom emlékeit. Nem tettem hozzá, nem vettem el belőle, nem ferdítettem el, nem másítottam meg semmit. Így kívántam szolgálni hiányos orvostörténelmünket.

*

Meggyőződésem, hogy az emberiség mind az egyéni, mind a népi életében a teljes szociális igazság és az igazi demokrácia felé halad. Én a két világháborúnak valamilyen formában résztvevője voltam, majd az 1929-ben kezdődött világgazdasági válság elszegényedett világában kopott ruhában jártam, és esténként ettem a Körös-partot építő általam ismert kubikusok szalonnáját hagymával, mert ez volt a legolcsóbb. A fizetéstelen állásokban töltött hétesztendei munkának, amelyekben továbbképzésekre sodródtam, meglett a haszna. 1936. december 4-én saját elhatározásomból megváltam az oly sokat adott klinikai életből, és eljöttem szűkebb pátriámba, a viharsarki Mezőberénybe községi orvosnak, és a Johan Béla által megindított egészségügyi fejlődésnek, amely a legutolsó faluig is elért, közkatonája lettem.

Bátran merem mondani, hogy az alapellátási munkáimban végigkísért a megújulás készsége, és az akkor hangsúlyozott megelőzési és ismeretterjesztő munkának elkötelezett követője lettem. Örömmel töltene el, ha az utánam jövő orvosnemzedék legalább annyi időt fordítana az ismeretterjesztésre, a megelőzésre és a rehabilitációra, mint a gyógyításra. Utánunk is marad még, és maradni is fog minden nemzedékre az egészségügyben új és újabb tennivaló. Ezt üzeni a múlt a mának és jövőnek is.

Engem sorsforduló idők juttattak szerepkörömhöz. Ma talán nem ró annyi felelősséget, nem jelent annyi álmatlan éjszakát, nem jár annyi gondterhelt órával a körzeti orvos munkája, mint a megelőző orvosnemzedéknek járt. Az ország orvosainak száma a II. világháború megindulásakor 9000 körül járt, és ez a létszám a háború végére 7000 körülire esett le. Nemzedékem a rombadőlt ország egészségügyét ezzel a 7000-es létszámmal építette fel, majd az orvosok létszámának szaporodásával és az idők múlásával a mai színvonalra fejlesztettük. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy nagy mértékbn megszaporodott a közép- és felsőfokú káderek száma, és az eddig egyedül dolgozó községi orvos mint körzeti orvos, három munkatárssal, már egészségügyi csoportmunkát végez.

Hosszú élettapasztalatom alapján megállapítom, hogy jó orvos csak az lehet, aki kihasználja továbbképzési lehetőségeit, aki körzetében nemcsak a maga számára talál tennivalót, de aki a csoportbeli munkatársait is foglalkoztatni tudja. A könyv olvasói számára jó tanácsként mondom, hogy jó orvos csak az lehet, akinek van társadalmi lelkiismerete, és ne szeresse őt

mindenki, mert akit mindenki szeret, annak az emberi magatartásában valami baj van.

Magam pedig Illyés Gyula, a legnagyobb velünk élt magyar költő „Számadó"-jából vett idézettel búcsúzom: „Őszül a hajam, mélyülnek a redők. Több egyre köröttem a fiatal . . . Lappangó juhász számadói gond susogja, nem mehetsz még, munka vár."

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Személyes feljegyzéseimen és a birtokomban lévő dokumentumokon kívül az alábbiakat használtam föl forrásként:

A Békés Megyei Levéltárban átkutattam Békés vármegye főorvosi iratait 1787-től kezdődően; Mezőberény képviselőtestületi, un. közhatározati majd 1950-től tanácsülési és végrehajtó bizottsági jegyzőkönyveit, a település közigazgatási iratsorozatait. A település és az egész megye járványügyi múltjának nevezetes forrása a Bonyhai Benjámin által vezetett, ill. összegyűjtött 1831. évi ún. koleráskönyv, amelyet szintén felhasználtam. Több esetben nyertem hasznos adatokat a megye 1950 előtti önkormányzati és igazgatási irataiból és jegyzőkönyveiből, továbbá a békési járás főszolgabírói irataiból, különösen pedig az 1950—1976 közötti járási tanácsi szakigazgatási iratokból. A vezetésem alatt 25 évig működött mezőberényi szülőotthon nyilvántartásait a megyei levéltár békési fióklevéltárában helyeztem el.

Az utóbbi évtizedek egészségügy-történeti dokumentációjának zöme a *Mezőberényi Nagyközségi Közös Tanács irattárában* van.

Az irodalomból — a szövegben külön említett munkák, cikkek mellett — az alábbiakra támaszkodtam:

Bonyhai Mihály: Mezőberény monográfiája. Mezőberény, 1933—1934.

Mezőberény története I—II. Szerk.: Szabó Ferenc. Mezőberény, 1973.

Mezőberény, a helyét kereső kisváros. Szerk.: Tóth József. Békéscsaba, 1980.

Magyary—Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből I—IV. Bp. 1929—1940.

Hahn Géza: A magyar egészségügy története. Bp., 1960.

Székely Sándor: Az orvostudomány története. Bp., 1961.

Bezerédyné Hertelendy Magdolna—Hencz Aurél—Zalányi Sámuel: Évszázados küzdelem hazánk egészségügyéért. Bp., 1967.

Hajnal István: Emlékbeszéd dr. Lux Jakab felett. Gyula, 1877.

Túri Dániel: Ima és emlékbeszéd orvosdoktor néhai Lux Jakab úr síroszlopa 1879. október 19-i leleplezésekor.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető 5
Mezőberény kirurgusai és községi orvosai 1752—1850 8
Lux Jakab dr. munkássága Mezőberényben 15
Részletek Lux Jakab tudományos munkáiból 22
Mezőberény orvosai 1868-tól napjainkig 27
A magyar közegészségügy első törvényes rendezése 34
Az első világháború után 36
A Népjóléti Minisztérium megszűnése után 38
A felszabadulást követő évek közegészségügyi helyzete 40
Közegészségügyünk a tanácsok megalakulása után 43
Mezőberény egészségügyének fejlődéskrónikája mozaikokban 1950-től napjainkig 48
Egészségvédelem, védőnők 64
A cédulás bábáktól a szülőotthonig 68
A szülőotthon 25 éves működéséről 71
Az alapellátásban végzett tudományos munkáról 76
Járványok Békés megyében és Mezőberényben 83
A himlő 83
A kolera 84
A veszettség 88
Spanyolnátha 89
A hastífusz 90
Kiütéses tífusz 91
A scarlát (vörheny) 93
A süly (scorbut) 93
A vízhálózat Mezőberényben 95
Az ivóvíz 95
A tisztasági fürdők, uszodák 98
A törpevízmű kezdete és fejlődése 99
A lakásépítkezésekről 105
A szilárdjárda-építések és a kövesutak 108
Közegészségügyi, szociális létesítmények 111
A szennyvízelvezető rendszer 111
A dögtelep 112

A községi vágóhíd 114
A községi aszaló sorsa 115
Szegényügyek, szociális ügyek 1723—1944 117
A mezőberényi cigányok között végzett alapellátási munka 125
A gyermekvédelem 131
A társadalmi étkeztetés 136
A gyógyszertárak 138
A Vöröskereszt Mezőberényben 140
Epizódok, mozaikok életemből: barátokról, emberekről, orvosokról . 145
Összegzés és utószó 163

ISBN 963 03 2726 0

Kiadja Mezőberény Nagyközség Tanácsa,
a Békés Megyei Tanács V. B. Egészségügyi Osztálya támogatásával
Felelős kiadó: Szűcs Lajos tanácselnök
Kiadói főig. eng. sz.: 55491/1987.
Petőfi Nyomda, Kecskemét 87. 73089
Felelős vezető: Birkás Béla vezérigazgató

(A felvételeket és reprodukciókat Váradi Zoltán készítette)

Lux Jakab, Mezőberény neves XIX. századi orvosa. Az eredeti képet unokája, Pápay Gyuláné Rudi Erzsébet ajándékozta a szerzőnek.

118. szám.
1911.

Dr Lux Jakab úr

igazolta magát mint 1848/49-es honvéd főorvos

Budapesten, 1911. március hó 26-án.

Az 1848/49-es Honvédegyletek Országos Egyesületének jegyzője.

Az 1848/49-es Honvédegyletek Országos Egyesületének elnöke.

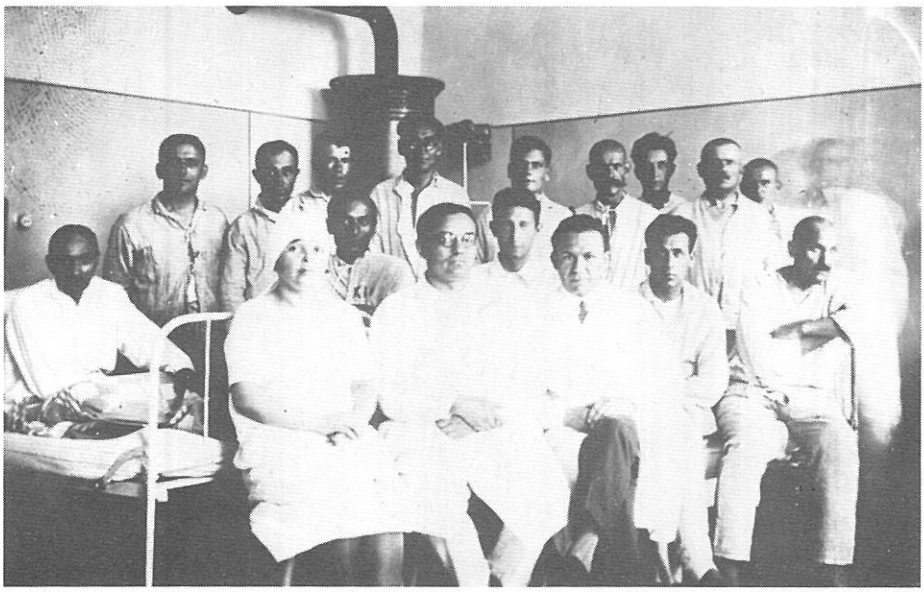
A központi igazoló bizottság elnöke.

12565. — Budapest, Athenaeum.

Lux Jakab honvéd igazolása (Pápay Gyuláné ajándéka)

A mezőberényi községháza századunk első éveiben. (Ismeretlen szerző akvarellje a mezőberényi tanácsházán.)

1930-ban, a budapesti Szent István Kórház XII. belosztályának egyik kórtermében. Középen szemüveggel dr. Varró István alorvos, jobbra e könyv szerzője.

A Bábaképző Intézet növendékeivel, 1933-ban.

Burger Károly egyetemi tanár a Bábaképző Intézet tanársegédeivel és a növendékekkel 1935-ben. Mint legfiatalabb tanársegéd a szerző alulról a második sorban jobbról a második. Mellette özv. Bartolfiné Szőnyi Margit, Szőnyi István festőművész húga, az intézet direktrisze.

MONATSSCHRIFT FÜR
GEBURTSHÜLFE UND GYNÄKOLOGIE
Herausgegeben von
L. Seitz-Frankfurt a. M. · E. Anderes-Zürich · A. Döderlein u. H. Eymer-München
L. Nürnberger-Halle · G. A. Wagner-Berlin · W. Weibel-Wien
VERLAG VON S. KARGER IN BERLIN NW 7
Sonderabdruck aus Band 105 (1937)

Aus der kgl. ung. Hebamm.-Lehranstalt in Budapest
(Direktor: Prof. D. Karl Burger.)

„Kali-Test"-Untersuchungen
an Schwangeren, Gebärenden und Wöchnerinnen.
Von Dr. MICHAEL BAK, Assistent der Anstalt.

AZ
ORVOSI HETILAP
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI
— KÜLÖNLENYOMAT —
LXXVIII. ÉVF. 41. szám.

A budapesti m. kir. Bábakiképző Intézet közleménye. (Igazgató: Burger Károly dr. egyet. ny. r. tanár.)

Ikreken végzett ujjlenyomatvizsgálatok.

Irta:
Bak Mihály dr.

A
GYÓGYÁSZAT
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI
— KÜLÖNLENYOMAT —
HETVENOTODIK ÉVFOLYAM — 1933. 50. SZÁM

A budapesti m. kir. Bábakiképző Intézet közleménye. (Igazgató: Burger Károly dr. egyetemi r. tk. tanár.)

Az ujszülött májsérüléséről.

Irta:
Bak Mihály dr.
tanársegéd.

BUDAPEST
GLOBUS GYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Különlenyomat az «Orvosképzés» 1934. évi Hatodik füzetéből

AZ UJSZÜLÖTTEK TÁPLÁLÁSÁRÓL.*

Irták: LUKÁCS JÓZSEF dr. és BAK MIHÁLY dr.

I.

A csecsemővédelmi munkának egyik legszebb teljesítménye volt a nyári csecsemőhalálozás elleni küzdelem. Amiket a statisztika kimutatta, hogy a legtöbb csecsemő nyáron hal meg, a csecsemővédelem minden erejét a nyári csecsemőhalálozás leküzdésére koncentrálta s ennek minden országban megvolt az eredménye: a nyári halálozást hallatlan csökkent. Hogy nálunk ez a hullám csak alacsonyabb, de nem tűnt el teljesen, az nem a csecsemővédelem eredménye; a mi nyári halálozásunk ellen küzdelem pedig tulterjed a csecsemővédelem hatáskörén. A járványeredményeket csak akkor járhat, ha országunk általános szociálpolitikai színvonala is emelkedik.

A csecsemővédelem azonban nem állhat meg, de nem is akar megállni ennél az elért eredménynél. Ugyanis mind több szó esik az úgynevezett korai halálozásról, vagyis arról, hogy a legtöbb csecsemőhalálozás még az újszülöttkorra vagy legalábbis az első életmásodikra esik. Budapest halálozási statisztikája pl. az 1926—32 években a következő számokat mutatja.

1. tábla.

Év	0—1 hó	1—2 hó	2—3 hó	3—4 hó	4—5 hó	5—6 hó	6—7 hó	7—8 hó	8—9 hó	9—10 hó	10—11 hó	11—12 hó
1932	689	174	210	225	174	149	99	103	85	91	68	60
1931	635	154	180	193	164	147	118	90	79	66	59	53
1930	745	215	207	198	175	141	124	127	114	93	81	55
1929	717	161	223	186	138	128	116	104	79	94	64	66
1928	742	188	204	189	156	139	94	86	91	62	58	55
1927	660	171	189	206	168	102	111	89	77	59	49	40
1926	690	240	222	220	158	130	86	83	77	65	70	60
Összesen:	4878	1300	1471	1404	1133	936	748	682	560	530	449	389
Bal %:				42·6 %					21·5 %			

* A budapesti kir. magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Gyermekklinikájának (Igazgató: Haiden Elemér dr. egyet. ny. r. tanár) és a m. kir. budapesti Bábakiképző Intézet (Igazgató: Burger Károly dr. egyet. r. tanár) közleménye.

A harmincas években írt dolgozataim a szaklapokban

MONATSSCHRIFT FÜR
GEBURTSHÜLFE UND GYNÄKOLOGIE
Herausgegeben von
L. Seitz-Frankfurt a. M. · E. Anderes-Zürich · A. Döderlein u. H. Eymer-München
L. Nürnberger-Halle · H. Sellheim-Leipzig · G. A. Wagner-Berlin · W. Weibel-Wien
VERLAG VON S. KARGER IN BERLIN NW 7
(Aus der kgl. ungar. Hebammenlehranstalt in Budapest
Direktor: Prof. Dr. Karl Bárczy.)
Sonderabdruck aus Band 101 (1935)

Die Wirkung des Schwangerenharnes auf die Entwicklung von Kornfrüchten.

Von Dr. MICHAEL BAK.

Die Menschheit sucht schon längst nach der frühzeitigen Erkennung der Schwangerschaft und nach der Geschlechtsbestimmung der Frucht. Im Berliner Museum finden sich auf einer aus der Zeit des ägyptischen Königs Ramses II. stammenden Papyrus-rolle bereits folgende diesbezügliche Weisungen: Will eine Frau wissen, ob sie schwanger ist oder nicht, so soll sie in zwei Gefäße Erde setzen, darein Spelt- und Gerstenkörnlein hineinschütten und mit ihrem Harn begießen. Wenn die Gerstenkörnlein und Kräutlein und sich nicht entwickeln, so ist sie nicht schwanger. Entwickelt sich aber von den Körnlein eines, so ist sie schwanger, ist es mehr, dann ist ein Knabe [illegible]

Sonderabdruck aus Band 99 (1935)

Die Bewertung der Fingerabdrücke von Zwillingen.

Von Dr. MICHAEL BAK.

Die Frage der Identitätsfeststellung hat schon di[illegible] beschäftigt, die auf empirischem Wege zu[illegible] sind, daß hierzu die Linienzeichnu[illegible] Handfläche aus am geeig[illegible]

An den Ur[illegible]

Tontafel[illegible]

Különlenyomat
az Orvosi Hetilap 1935. évi október 12-i. 41. számából.

DR. BAK MIHÁLY
orvos szaktanácsadó
szülész-nőgyógyász, fogszakorvos
Mezőberény, Petőfi u. 6.
Telefon: 66.

Terhes-vizelet hatása kalászos-növények fejlődésére.*

Irta: *Bak Mihály dr.*

A terhesség korai felismerése és a születendő gyermek nemének megállapítása régi cél. A berlini museumok II. Ramses egyiptomi király uralkodása idejéből származó papyrusán — amelyet *Brugsch* hosszú ideig[illegible] vanosságra — erre vonatkozó[illegible] találunk: Ha egy asszony[illegible] lese-e vagy nem, tegyen két[illegible] tonkóly- és árpa-magvakat, az[illegible] ha a gabonamagvak kikelnek[illegible] hos, ha nem, akkor nem terh[illegible] közül az árpa nő jobban, akk[illegible] leánygyermekre számíthat.

Hogy e nagy műveltségű[illegible] nem varázslatokon alapszik, a[illegible] fedezésével igazolódott. Zondek[illegible] lekkel mutatja ki a terhess[illegible] tonykiserlettel. Éles megv[illegible] gyártalnak alapján úgy látsz[illegible] sítettek, hogy a terhesek vizel[illegible] nak amelyek nemcsak a nő[illegible] desre, hanem azokkal szemben a[illegible]

Különlenyomat az Orvosi Hetilap 1936. évi szept. 26-i 39. számából

A budapesti m. kir. Bábaképző Intézet közleménye.
(Igazgató: Burger Károly c. rk. tanár.)

Hideginger-vizsgálatok („cold-test") terhe-seken, szülőnőkön és gyermekágyasokon.

Irta: *Bak Mihály dr.* tanársegéd.

A vegetativ idegrendszer működésének vizsgálata az utóbbi időben fokozottabb érdeklődés tárgya. A különböző eredetű hypertoniák mellett a terhességgel kapcsolatos hypertoniák is foglalkoztatják a kutatókat. A sympathicus és a parasympathicus idegek működésének összhangja biztosítja többek közt a vérnyomás nagyságát. Ezen összefüggés alapján a vérnyomásnak a különböző gyógyszerek hatására fellépő ingadozása bizonyult eddig egyik legalkalmasabb eljárásnak arra, hogy a vegetativ idegrendszer normalis, illetve változó egyensúlyát tanulmányozzuk. Ha megváltozik a vegetativ idegrendszer egyensúlya, úgy a vasomotoros idegeknek a periphe[illegible]t hatása folyán ezt a physio[illegible]t a vérnyomás változása követi. [illegible]a által bevezetett, majd a Cze[illegible]rnyomásvizsgálatok óta a vege[illegible]ira vonatkozólag az intravenás [illegible]ott vérnyomásgörbék meghiz[illegible]t az eddig alkalmazott pharma[illegible]

Legújabban az essentialis hy[illegible]ra Hines és Brooca a cold test [illegible]ssentialis hypertoniában szenve[illegible]tük elején magukban hordozzák [illegible]. A feltételezett hyperreactiv rendszer mellett azonban vala[illegible]etleg többnek kell hatni, hogy a [illegible]ődjék. Ha évekkel a klinikailag [illegible]s az organicus elváltozások fel-

Hetvenhetedik évfolyam 8. szám Budapest, 1937 február 21

GYÓGYÁSZAT

AZ ORVOSTUDOMÁNY HAZAI ÉS KÜLFÖLDI FEJLŐDÉSÉNEK,
KÜLÖNÖSEN AZ ORVOSI GYAKORLATNAK KÖZLÖNYE

Előfizetési árak negyedévre: Csehszlovákiában 25 cseh korona. Jugoszláviában 75 dinár, Romániában 91 penző.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SCHÄCHTER DEZSŐ DR. * LAPKIADÓK: SCHÄCHTER MIKSA DR. ÖRÖKÖSEI

EREDETI KÖZLEMÉNYEK

A budapesti m. kir. Bábaképző Intézet közleménye. (Igazgató: tidőr. Szeiberling Zoltán dr. egyetemi magántanár.)

Műtéttel gyógyított vele[illegible]ület[illegible] köldökzsinórsérv

Irta: Bak Mihály dr tanársegéd.

A külföldi irodalomban, különösen a német és amerikai szaklapokban számos közleményt találunk, melyek a veleszületett köldökzsinórsérvekkel foglalkoznak. A hazai irodalomban *Bókay* és *Mészáros* számolnak be egyegy esetről. *Fritz L.* német és orosz szerzők közleményei alapján összeállított statisztikai adatai szerint 6600 szülésre, *Vogel F.* szerint 5000 szülésre esik egy veleszületett köldökzsinórsérv. Még ez utóbbi adatnál is gyakrabban fordul elő ez a rendellenesség, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a halvaszü[illegible] esetek nagy részét nem ismerték.

A köldökzsinórsérvek keletkezésének módját és okait magyarázó elméletek még nem egységesek. Az erre vonatkozó irodalmi adatok áttekintése után két csoportra sorolhatjuk ezeket. Az első csoportba tartoznak azok a sérvek, melyeknek tündérét az amnion és a Wharton-kocsonya alkotja. Ezek valódi fejlődési rendellenességek és anatomiai értelemben nem is nevezhetők sérveknek, mert a sérvek bonctani jellejéhez tartozó harántcsíkolt izmok hiányzik. Ezekből *Oberhofer* az ektopia viscerum, *Mészáros* a coelosoma funiculi umbilicalis persistens elnevezést ajánlja, míg *Holzer F.* különösen a nagyobb sérveket eventeratiónak nevezi. A második csoportba tartoznak a valódi köldökzsinórsérvek, melyek fődarab[illegible] részből állnak: a külső amnion, a középső Wharton-kocsonya és a belső hashártyalemez. Mint ismeretes, nem fejlődési rendellenességek, hanem keletkezésük valamely működésükra vezethető vissza.

Az első csoportba tartozó köldökzsinórsérvek keletkezése, figyelemmel az újabb fejlődéstani megállapításokra úgy fogható fel, mint az embryonalis fejlődésnek bizonyos időben történt megállapadása. Az előbb hangsúlyozott az embryonalis élet III. hónapjában bekövetkező változásra kívánok akár azért, mert a köldökfelette hasfali segmentum eventralis mesodermi gyengén, illetve hiányosan [illegible] szal, *Claus O.* és *Nemark N. I.* esetében pedig enterocystomával társult a veleszületett köldöksérv.

A hashártyalemezekkel bíró köldökzsinórsérvek egy kelletlenek, hogy a már kialakult köldökgyűrűn keresztül a kasüri nyomás fokozódva, vagy valamely más okból a hasi tartalom — rendszerint belső vagy [illegible]ső — a hasüregből a köldökzsinórba ereszkedik, magával előtolva a fali hashártyát. E sérvek rendszerint kicsik, s ritkán tárnak egyéb fejlődési rendellenességgel.

A köldökzsinórsérveket megjelenési formájuk és nagyságuk szerint *Schmalfuß* három csoportba osztja. Az első csoportba sorolja a truktojás nagyságú és ezek[illegible] vékony bőrrel borított sérveket. A második csoportba tartozó sérvek már saját, lépet, vagy más hasüri szervet is tartalmaznak, és az előbbiekhez nagyságuk és [illegible]hetik. E két forma előfordulása klinikai jelentőséggel bír, míg a harmadik csoportba tartozó köldökzsinórsérvek a destructio, illetőleg az exenteratio nagyságra és a vele társuló egyéb fejlődési rendellenességek miatt csak kórbonctani jelentőséggel.

A budapesti Bábaképző Intézetben felső évi előadásaim alkalmával gyűjtöttek, veleszületett köldökzsinórsérvet észleltünk, 33 évre, második-nyolcadik szülésemnél vettünk fel. Ki első szülése alkalmával egyszerűen megszakítást szült. Első, ennek feldolgozásával foglalkozó terhességében állandóan hányingere volt, gyakran hányt. 12 órai vajudás után az I. Lapuzás tartás mechanismusa szerint 3000 grammos fiúmagzatot szült. A köldökzsinór ellátásánál látszott, hogy azzal összefüggésben a has előtt, a köldökgyűrű felett pl[illegible] körtenagyságú és körtealakú, zsákszerű képződmény [illegible]húz rögzített képlet foglalt helyet, melynek átlátszóssága, tenyér lalan keresztül pirosfehéres színét mutatta. [illegible] és köldökrek voltak láthatók. E tömlő felett, attól fél[illegible] 15 cm-nyi távolságban a köldökzsinórt láttuk. Ez [illegible] fogás felett átvágtuk, és az újszülött köldökcsonkját [illegible] pulyázunk. Műlatt műtéthez készülnek. Az újszülött [illegible] anyával mind több és több hálóval burkolódik. [illegible] ha[illegible] a tömlőbe. A műtétet [illegible] oldalán végezzük. [illegible] Klimik magántanár végezte. A műtéti területet alkoholba[illegible] hollal lemossuk, a vérzőmező[illegible] az amnionburok [illegible] Wharton-kocsonya átvágásával megnyitjuk. A vérzőmező tartalmát képező vékonyfalú[illegible] vakbél [illegible]

BUDAPESTI M. KIR. BÁBAKÉPZŐ INTÉZET.

Szám: / *193*

MÜKÖDÉSI BIZONYITVÁNY

Alulirott igazolom, hogy Bak Mihály dr. ur 1933 április 1-től a mai napig mint kinevezett gyakornok, illetve mint kinevezett tanársegéd müködik a vezetésem alatt álló budapesti m.kir. Bábaképző Intézetben. Nevezett már hivatali elődömnek Dr. Lovrich József egyetemi c.rk.tanárnak is 1931 január 1-től gyakornoka volt és ezen állását fönöke teljes megelégedésére töltötte be.

Bak dr. ezen idő alatt az intézet valamennyi osztályán müködött és ugy a szülészeti mint nőgyógyászati mütétekben rátermettségéről operativ készségéről tanuságot tett. A csecsemőosztályt éveken keresztül kellő felkészültséggel és a legnagyobb lelkiismeretességgel látta el. Tevékeny részt vett a bábanövendékek elméleti és gyakorlati tanitásában, valamint a bábák továbbképzésében és az intézet tudományos munkájából is bőven és készségesen kivette részét.

Orvosi müködésében mindig az önzetlenség és humanitas vezette s igy nemcsak betegeinek szeretetét, de kartársainak és fönökének megbecsülését érdemelte ki. Amidőn Bak dr. saját elhatározásából véglegesen elhelyezkedni óhajt, mint jól képzett orvost és becsületes gondolkozásu embert, mindenkinek a legmelegebben ajánlom.

Budapest 1936 augusztus 11.

egyetemi nyilv. rk.tanár
igazgató

Működési bizonyítvány a Bábaképző Intézetben töltött évekről

Szabó Árpád, a mezőberényi polgári iskola igazgatója

Szabó Árpád földművelésügyi miniszter korában

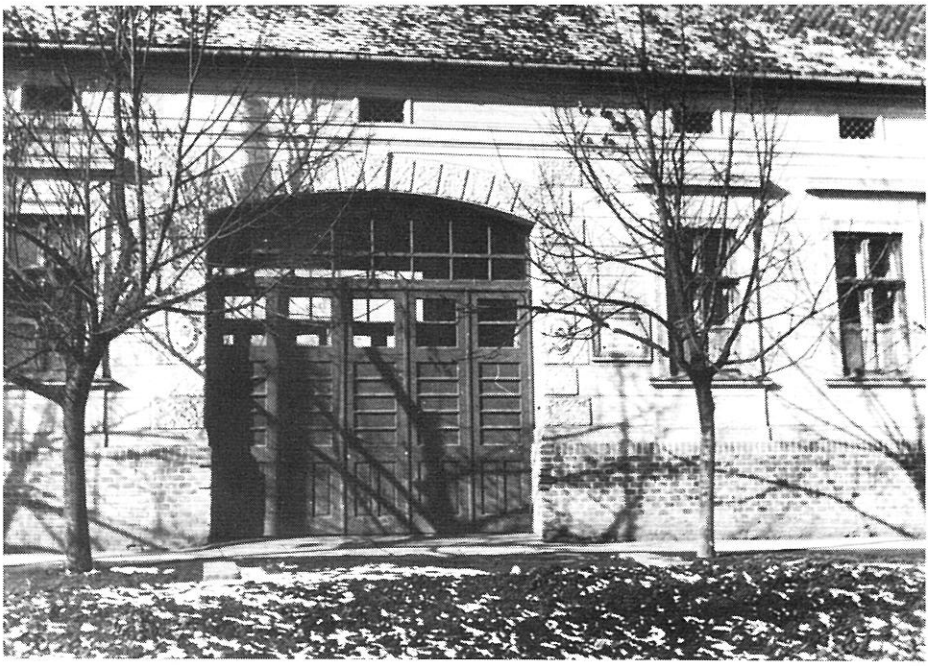
A szabadságharc centenáriumának ünneplése a mezőberényi községháza előtt

A centenáris ünnepség képe másik irányból

A mezőberényi Stefánia Szövetség udvarán 1939-ben. Balra tőlem Rácz Istvánné, jobbra Bódi Júlia védőnők

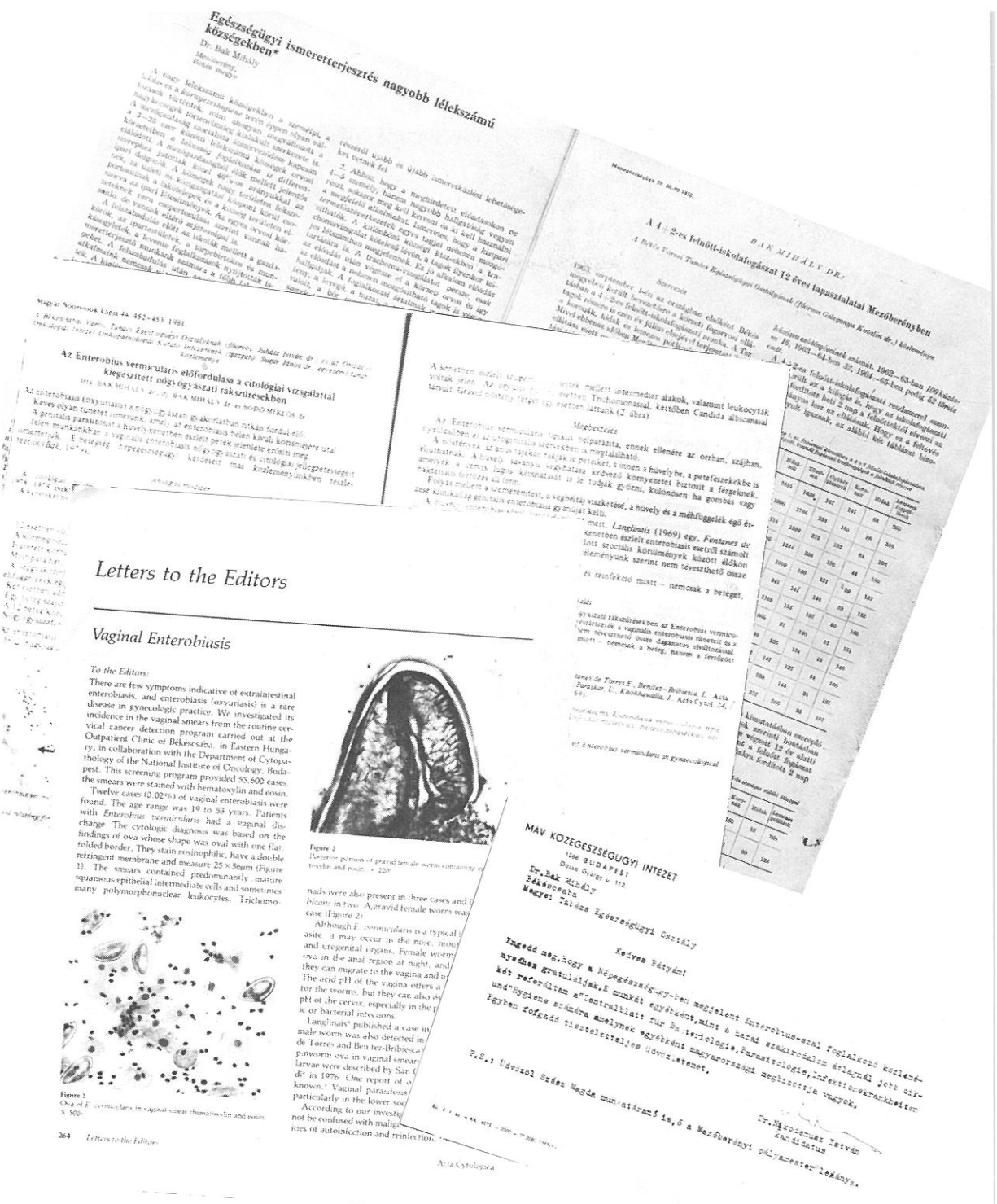
A mezőberényi szülőotthon homlokzata 1949-ben, a megnyitás évében

A szülőotthon személyzete az 1950-es években. Tőlem jobbra elöl Zöld Mária, felül Győri Ilona, felette Paczuk Józsefné, balról a korlátot fogja Szabó Gézáné, tőle jobbra Sinka Albertné, az ajtó előtt Szívós Mihályné.

A vezető orvos az adminisztrátor kíséretében a szülőotthonból a körzetébe indul az ötvenes években

Egészségügyi ismeretterjesztés nagyobb létekszámú községekben*

Dr. Bak Mihály

Az 1–2-es felnőtt-iskolalátogatással 12 éves lapasztalatai Mezőberényben

Dr. BAK MIHÁLY

Az Enterobius vermicularis előfordulása a citológiai vizsgálattal kiegészített nőgyógyászati rákszűrésekben

Dr. BAK MIHÁLY, Dr. dr. BAK MIHÁLY és Dr. BODNÓ MIKLÓS dr.

Letters to the Editors

Vaginal Enterobiasis

To the Editors:

There are few symptoms indicative of extraintestinal enterobiasis, and enterobiasis (oxyuriasis) is a rare disease in gynecologic practice. We investigated its incidence in the vaginal smears from the routine cervical cancer detection program carried out at the Outpatient Clinic of Békéscsaba, in Eastern Hungary, in collaboration with the Department of Cytopathology of the National Institute of Oncology, Budapest. This screening program provided 55,600 cases; the smears were stained with hematoxylin and eosin.

Twelve cases (0.02%) of vaginal enterobiasis were found. The age range was 19 to 53 years. Patients with *Enterobius vermicularis* had a vaginal discharge. The cytologic diagnosis was based on the findings of ova whose shape was oval with one flattened border. They stain eosinophilic, have a double refringent membrane and measure 25 × 56μm (Figure 1). The smears contained predominantly mature squamous epithelial intermediate cells and sometimes many polymorphonuclear leukocytes. Trichomonads were also present in three cases and C. albicans in two. A gravid female worm was found in one case (Figure 2).

Figure 1
Ova of *E. vermicularis* in vaginal smear (hematoxylin and eosin × 500).

Figure 2
Posterior portion of gravid female worm containing eggs (hematoxylin and eosin, × 220).

MAV KÖZEGÉSZSÉGUGYI INTÉZET
1066 BUDAPEST
Dózsa György u. 112

Dr. Bak Mihály
Békéscsaba
Megyei Tanács Egészségügyi Osztály

Kedves Bátyám!

Engedd meg, hogy a Népegészségügy-ben megjelent Enterobius-szal foglalkozó közleményedhez gratuláljak. E munkát egyébként, mint a hazai szakirodalom kiegészítését jól cirkét referátum a "Centralblatt für Bakteriologie, Parasitologie, Infektionskrankheiten und Hygiene számára amelynek egyébként magyarországi megbízottja vagyok.

Egyben fogadd tiszteletteljes üdvözletemet.

P.S.: Üdvözöl Szőke Magda munkatársam is, a Mezőberényi pályamesterségből.

Dr. Mikolasek István
kandidátus

Acta Cytologica

Községi orvosként írt tanulmányaim és azok visszhangja

Előadás közben 1981-ben a Békés megyei fogorvosok mezőberényi tanácskozásán. Az elnöki asztalnál dr. Rück András, Szűcs Lajos és dr. Horváth Éva.

A mezőberényi piaci csarnok

A nemzetközi mérkőzések lejátszására is alkalmas mezőberényi tornacsarnok, méretében és korszerűségében a megyében a legelsőként készült el.

Egykorú patikaberendezés a mezőberényi helytörténeti gyűjteményben

A település korszerű egészségügyi kombinátja.